

પ્રસ્તાવના.

જેમ કોઈ એક પદાર્થની બનાવટ કરવામાં માત્ર એકજ બનાવનારની પણ એવી સૂચી હોય છે કે તે એકજ વસ્તુને જૂદા જૂદા શૈકડા પ્રકારના રૂપમાં લાવી શકે છે, તો તે તેહિજ વસ્તુ જૂદા જૂદા પુરુષોની બનાવટથી જૂદા જૂદા આકાર વાલી થાય, તેમાં તો વધી કેવુંજ શું ? તેમ પ્રત્યેક ગ્રંથની રચના કરનારા મહાનપુરુષોમાં પણ એજ રીત જાણી લેવી.

શ્રીજૈનશાસનને વિષે એક દ્રવ્યાનુયોગ, બીજો ગણિતાનુયોગ, ત્રીજો ચરણ કરણાનુયોગ, અને ચોથો ધર્મકથાનુયોગ. એ ચાર અનુયોગ કહ્યા છે તે ચારેમાં દ્રવ્યાનુયોગ મુખ્ય ગણાય છે. હવે તે દ્રવ્યાનુયોગના વિષય જેમાં મુખ્યત્વે આ વેલા હોય એવા હજારો ગ્રંથો છે પરંતુ તેમાં જે ગ્રંથ ઘણોજ સરસ હશે, તે પણ કોઈ ન્યાય નિપુણવિદ્વાનનો આશ્રય લીધા વિના સાધારણ જનથી સમજાઈ શકાય નહીં એવા કઠિન વિષય અવશ્ય દ્રવ્યાનુયોગ સંબંધિ ગ્રંથોમાં હોય છે, તે એવા ગ્રંથોને અવલોકન કરનારા સજ્જાનો સારી પેઠે જાણતા હશે.

પરંતુ આ અધ્યાત્મસાર પ્રશ્નોત્તર નામક ગ્રંથની રચના કરનાર પંક્તિ કુંવરવિજયજી છે તેમણે યદ્યપિ આ ગ્રંથને વિષે ઘણું કરીને દ્રવ્યાનુયોગ નીજ વક્તવ્યતા કરી જણાય છે તથાપિ તે એવી સરલતાથી વાર્ત્તિક રૂપે ગુર્જર જાણમાં લખી છે કે માત્ર એક નવતત્ત્વ પ્રકરણનો જેણે બરોબર ગુરુમુખે અન્યાસ કરેલો હોય અને થોડી ઘણી નવ પ્રમુખની વાતો ગુરુમુખે ધારેલી હોય તેવા સામાન્ય જનને પણ આ ગ્રંથ માંહેલી વાતો સહેજ સમજવામાં આવી જાય, એવી શુક્તિ પૂર્વક રચના કરી છે તેથી દ્રવ્યાનુયોગને જાણવાની રુચી વાલા વિવેકી પુરુષોને પ્રથમ દ્રવ્યાનુયોગ રૂપ સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરવાને આ પુસ્તક ધરે ધરું નૌકાસમાન છે.

આ ગ્રંથમાં જીવાદિક નવતત્ત્વ માંહેલા કયા કયા પદાર્થમાં કેટલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે? તથા તે શિવાય બીજી પણ પ્રસંગે એ નવતત્ત્વ સંબંધિ અનેક વાતો આવેલી છે, તથા નિશ્ચય વ્યવહાર નયેં કરી, નૈગમાદિ સાત નયેં કરી, ચાર નિદ્દેપે કરી, તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવની ચોજંગીયેં કરી, પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણે કરી, તેમજ સપ્તજંગી, પંચજંગી, ત્રિજંગિ આદિકેં કરી અનેક પદાર્થો નાં સ્વરૂપ સવિસ્તર પણે દેખાડ્યાં છે, તેનો સામાન્ય સારાંશ અનુક્રમણિકામાં સૂચવ્યો છે, અને પૂર્ણ સુલાસો ગ્રંથ અવલોકન કરવાથી થશે. કિં બહુના.

आ ग्रथमांहेला विषयोनी अनुक्रणिका.

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१	श्रीजिनस्तुति रूप मंगलाचरणादि.	१
२	श्रीअरिहंतना, जगवंतादिक बार विशेषणोना अर्थ.	४
३	जीवादिक नव तत्त्वने तत्त्व कही बोलाव्यां तेनुं स्वरूप.	५
४	नव तत्त्वमां हेय केटला, झेय केटला अने उपादेय केटला ?	६
५	बाशठ मार्गणा स्थानमध्ये कयामार्गणास्थानमां चारगतिमां श्री कयी गतिना केटला जीव जेद पामीयें तेनो यंत्र.	७
६	जीवने शाश्वत कहीयें किंवा अशाश्वत कहीयें तेनुं स्वरूप.	१०
७	जीवनां ड्रव्यप्राण अने जावप्राणनुं स्वरूप.	१०
८	वाटें वहेता जीवनां केटला प्राण पामीयें ? एनुं स्वरूप.	११
९	जीवने व्यवहारनयें नित्यानित्य कहीयें तेनुं स्वरूप.	११
१०	जीवने निश्चयनयें नित्यानित्य कहीयें तेनुं स्वरूप.	११
११	पुजल, पुजलने नशी ग्रहण करता ते कया नयें करीने तथा पुजल पुजलने ग्रहण करे ठे ते कया नयें करीने.	१२
१२	जीव, पुजने ग्रहण कया नयें करी करे ठे तथा जीव पुजल ने नशी ग्रहण करतो ते कया नयें करी ने ? तेनुं स्वरूप.	१२
१३	नवतत्त्वमांशी आदरवा योग्य केटलां तत्त्व ठे.	१२
१४	नवतत्त्व मांहेला ड्रव्यजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१२
१५	नवतत्त्व मांहेला जावजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१३
१६	नवतत्त्व मांहेला मिथ्यात्वी जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१४
१७	नवतत्त्व मांहेला समकेति जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१४
१८	नवतत्त्व मांहेला अजव्य जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें	१४
१९	नवतत्त्व मांहेला जव्य जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१४
२०	नवतत्त्व मांहेला रूपी अजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५
२१	नवतत्त्व मांहेला पुण्यमां केटलां तत्त्व पामीयें.	१५
२२	नवतत्त्व मांहेला पाप केटलां तत्त्व पामीयें.	१५

અંક.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૨૪	નવતત્ત્વ માંહેલા આશ્રવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૫
૨૪	નવતત્ત્વ માંહેલા સંવરમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૫
૨૫	નવતત્ત્વ માંહેલા નિર્જારામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૬
૨૬	નવતત્ત્વ માંહેલા બંધતત્ત્વમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૬
૨૭	નવતત્ત્વ માંહેલા દ્રવ્યમોક્ષપદમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૬
૨૮	નવતત્ત્વ માંહેલા જ્ઞાવમોક્ષપદમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૬
૨૯	નવતત્ત્વમાં મૂલ તત્ત્વ કેટલાં પામીયેં.	૨૭
૩૦	જીવ અને અજીવ એ મૂલ બે તત્ત્વનાં ઉત્તર તત્ત્વ કેટલાં	૨૭
૩૧	નવતત્ત્વનાં જ્ઞેદાંતર તત્ત્વ કેટલાં થાય.	૨૮
૩૨	નવતત્ત્વમાં અરૂપી તત્ત્વ કેટલાં અને રૂપી તત્ત્વ કેટલાં	૨૯
૩૩	નવતત્ત્વનાં બશે ઠહોંતેર જ્ઞેદમાં અરૂપી કેટલાંને અરૂપી કેટલાં.	૨૯
૩૪	નવતત્ત્વમાંથી નિગોદના જીવ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૦
૩૫	નવતત્ત્વમાંથી નરકગતિનાં જીવ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૦
૩૬	નવતત્ત્વમાંથી નરતક્ષેત્રે મનુષ્યગતિ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૦
૩૭	નવતત્ત્વમાંથી મહાવિદેહનાં મનુષ્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૦
૩૮	નવતત્ત્વમાંથી તિર્યચગતિ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૦
૩૯	નવતત્ત્વમાંથી વ્યંતર, જવનપતિ, જ્યોતિષી, વૈમાનિક અને નવ ઐવેયકના દેવ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૧
૪૦	નવતત્ત્વમાંથી પંચાનુત્તરના દેવ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૧
૪૧	નવતત્ત્વમાંથી ઈષત્પ્રાગૂચારપૃથ્વીના જીવોમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૧
૪૨	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય સમકેતી જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૧
૪૩	નવતત્ત્વમાંથી જ્ઞાવસમકેતી જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૧
૪૪	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્યલિંગ શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૨
૪૫	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૨
૪૬	નવતત્ત્વમાંથી જ્ઞાવશ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૨
૪૭	નવતત્ત્વમાંથી જ્ઞાવલિંગ શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૨
૪૮	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્યજ્ઞાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૨
૪૯	નવતત્ત્વમાંથી જ્ઞાવજ્ઞાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૨૩

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
५०	नवतत्त्वमांथी क्रोधादि चार कषायमां केटलां तत्त्व पामीयें.....	२३
५१	नवतत्त्वमांथी ज्ञावलिंग आचार्यमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२३
५२	नवतत्त्वमांथी द्रव्यलिंग आचार्यमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२४
५३	नवतत्त्वमांथी द्रव्य आचार्यमां केटलां तत्त्व पामीयें.....	२४
५४	नवतत्त्वमांथी ज्ञाव आचार्यमां केटलां तत्त्व पामीयें.....	२४
५५	नवतत्त्वमांथी द्रव्य अरिहंतमां केटलां तत्त्व पामीयें.....	२४
५६	नवतत्त्वमांथी ज्ञाव अरिहंतमां केटलां तत्त्व पामीयें.....	२४
५७	नवतत्त्वमांथी द्रव्यसिद्धमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२५
५८	नवतत्त्वमांथी ज्ञावसिद्धमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२६
५९	नवतत्त्वमांथी द्रव्य चारित्रमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२६
६०	नवतत्त्वमांथी ज्ञाव चारित्रमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२६
६१	नवतत्त्वमांथी द्रव्य साधुमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२७
६२	नवतत्त्वमांथी ज्ञाव साधुमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२७
६३	नवतत्त्वमांथी द्रव्यलिंग साधुमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२८
६४	नवतत्त्वमांथी ज्ञावलिंग साधुमां केटलां तत्त्व पामीयें.	२८
६५	नवतत्त्वमांथी जीवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें.	२९
६६	नवतत्त्वमांथी जीवने बोलावा रूप केटलां तत्त्व पामीयें.	२९
६७	नवतत्त्वमांथी जीवने वाणोतर रूप केटलां तत्त्व पामीयें.....	३०
६८	नवतत्त्वमांथी जीवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें.	३०
६९	नवतत्त्वमांथी जीवने घररूप केटलां तत्त्व पामीयें.....	३०
७०	नवतत्त्वमांथी रूपी अजीवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें.	३१
७१	नवतत्त्वमांथी अजीवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें.	३१
७२	नवतत्त्वमांथी अजीवने रोकवा रूप केटलां तत्त्व पामीयें.....	३१
७३	नवतत्त्वमांथी अजीव केटलां तत्त्वने रोकी शके ठे.....	३१
७४	नवतत्त्वमांथी अजीवें केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी.	३२
७५	नवतत्त्वमांथी पुण्यने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें.....	३२
७६	नवतत्त्वमांथी पुण्यने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें.....	३२
७७	नवतत्त्वमांथी पुण्यनां प्रतिपद्दीरूप केटलां तत्त्व पामीयें.	३२

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૬૭	નવતત્ત્વમાંથી પુણ્યને રોકવારૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૨
૬૮	નવતત્ત્વમાંથી પુણ્ય કેટલાં તત્ત્વને રોકી શકે છે.	૩૨
૬૯	નવતત્ત્વમાંથી પુણ્યે કેટલાં તત્ત્વનું ઘર દીતું નથી.	૩૨
૭૦	નવતત્ત્વમાંથી પાપને મિત્રરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૩૩
૭૧	નવતત્ત્વમાંથી પાપને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૩૩
૭૨	નવતત્ત્વમાંથી પાપનાં પ્રતિપક્ષીરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૩
૭૪	નવતત્ત્વમાંથી પાપને રોકવા રૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૩
૭૫	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને પાપ રોકી શકે છે.	૩૩
૭૬	નવતત્ત્વમાંથી પાપે કેટલાં તત્ત્વનું ઘર દીતું નથી.....	૩૩
૭૭	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવને મિત્ર રૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૪
૭૮	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૪
૭૯	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવને રોકવા રૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં,....	૩૪
૮૦	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને આશ્રવ રોકી શકે છે.....	૩૪
૮૧	નવતત્ત્વમાંથી આશ્રવે કેટલાં તત્ત્વનું ઘર દીતું નથી.	૩૪
૮૨	નવતત્ત્વમાંથી સંવરને મિત્રરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૪
૮૩	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને સંવર રોકી શકે છે.	૩૪
૮૪	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને સંવરની સાથે પ્રીતિ છે.	૩૫
૮૫	નવતત્ત્વમાંથી સંવરને ઘરરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૫
૮૬	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને નિર્જારા વાલે છે.	૩૫
૮૭	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વ નિર્જારાને સ્વામિરૂપ છે.....	૩૫
૮૮	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વની સાથે નિર્જારાને પ્રીતિ છે.	૩૬
૮૯	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વનું ઘર નિર્જારાયેં દીતું નથી.	૩૬
૧૦૦	નવતત્ત્વમાંથી વંધને મિત્રરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૩૬
૧૦૧	નવતત્ત્વમાંથી વંધને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.....	૩૬
૧૦૨	નવતત્ત્વમાંથી કેટલાં તત્ત્વને વંધ રોકી શકે છે.	૩૬
૧૦૩	નવતત્ત્વમાંથી વંધતત્ત્વને કયું તત્ત્વ રોકી શકે છે.	૩૬
૧૦૪	નવતત્ત્વમાંથી વંધે કેટલાં તત્ત્વનું ઘર દીતું નથી.	૩૭
૧૦૫	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્યસિદ્ધ પરમાત્માને શત્રુરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે. ૩૭	

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१०६	नवतत्त्वमांथी द्रव्यसिद्ध परमात्माने मित्ररूप केटलां तत्त्व ठे.	३७
१०७	नवतत्त्वमांथीद्रव्य सिद्धपरमात्माने वाणोतररूप केटलां तत्त्व ठे.	३७
१०८	नवतत्त्वमांथी द्रव्यसिद्ध परमात्माने घर रूप केटलां तत्त्व ठे.	३८
१०९	नवतत्त्वमांथी ज्ञावसिद्ध परमात्माने घर रूप केटलां तत्त्व ठे.	३८
११०	सिद्धपरमात्माने सुख केटलुं ठे.	३९
१११	सिद्धना जीव अक्रियठतां सात राज उंचारह्यातेक्रियाकेम करी.	३९
११२	सिद्धना जीवने कर्म केम लागतां नथी तेना हेतु देखाड्या ठे.	४०
११३	सिद्धना जीवो संबंधी सुखनो स्वाद.	४०
११४	सिद्धि किहांठे, मुक्ति किहां ठे, तथा मोक्षपद किहां ठे ?....	४०
११५	सिद्धने मोक्षपुरीमां धर्म ठे किंवा धर्म नथी.....	४१
११६	नवतत्त्वमांथी द्दितस्वज्ञावमां केटलां तत्त्व पामीयें.	४१
११७	नवतत्त्वमांथी अशुजप्रकारेंद्दितस्वज्ञावमां केटलां तत्त्व पामीयें.	४२
११८	नवतत्त्वमांथी शुजप्रकारें द्दितस्वज्ञावमां केटलां तत्त्व पामीयें.	४२
११९	नवतत्त्वमांथी अद्दित स्वज्ञावमां केटलां तत्त्व पामीयें.	४२
१२०	द्रव्यथकी षडावश्यकनुं स्वरूप ते शुं ?	४३
१२१	नवतत्त्वमांथी द्रव्यथकी सामायिकादिक ठए आवश्यकमांहे लां कया कया आवश्यकमां केटलां तत्त्व पामीयें.	४३
१२२	द्रव्यथकी सामायिकादिक ठए आवश्यकरूप करणी करवी तेनुं फल विशेष रीतें नयनी युक्तियें करी समजाव्युं ठे.....	४५
१२३	ज्ञाव थकी षडावश्यकनुं स्वरूप देखाड्युं ठे.	४६
१२४	ज्ञाव थकी षडावश्यक रूप करणी करवी तेनो हेतु शुं ?	४६
१२५	नवतत्त्वमांथी ज्ञावथकी सामायिकादिक ठए आवश्यकमां हेला कया कया आवश्यकमां केटलां केटलां तत्त्व पामीयें.	४९
१२६	नवतत्त्वमांथी रमणिक तत्त्व केटलां पामीयें.....	५१
१२७	नवतत्त्वमांथी अशुजप्रकारेंरमणिकस्वज्ञावमांकेटलांतत्त्वपामीयें.	५१
१२८	नवतत्त्वमांथी शुजप्रकारेंरमणिकस्वज्ञावमांकेटलां तत्त्व पामीयें.	५१
१२९	नवतत्त्वमांथी शुद्ध प्रकारेंरमणिकस्वज्ञावमांकेटलांतत्त्वपामीयें.	५१
१३०	नवतत्त्वमांथी निश्चयथकी रमणिक स्वज्ञावमां केटलां तत्त्व ठे.	५२

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૩૧	નવતત્ત્વમાંથી ધ્યાતા રૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૨
૧૩૨	નવતત્ત્વમાંથી અશુદ્ધપ્રકારેં ધ્યાતા રૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૩
૧૩૩	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધપ્રકારેં ધ્યાતા રૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૩
૧૩૪	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારેં ધ્યાતા રૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૩
૧૩૫	નવતત્ત્વમાંથી બહિરાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૩
૧૩૬	નવતત્ત્વમાંથી અંતરાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૪
૧૩૭	નવતત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય પરમાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૫
૧૩૮	નવતત્ત્વમાંથી જ્ઞાવપરમાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૫
૧૩૯	સિદ્ધ પરમાત્માના સ્વરૂપમાં જ્ઞાન, જ્ઞાતા ને જ્ઞેય રૂપ ત્રિજંગી.	૫૫
૧૪૦	સિદ્ધ જગવાનના સ્વરૂપમાં કર્તા કારણને કાર્ય રૂપ ત્રિજંગી.	૫૫
૧૪૧	સિદ્ધ જગવાનના સ્વરૂપમાં ધ્યાન ધ્યાતાને ધ્યેય રૂપ ત્રિજંગી.	૫૫
૧૪૨	નવતત્ત્વમાંથી અશુદ્ધ ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૬
૧૪૩	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધ ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૬
૧૪૪	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધ ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૬
૧૪૫	નવતત્ત્વમાંથી કર્મફલ ચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૬
૧૪૬	નવતત્ત્વમાંથી જ્ઞાન ચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૭
૧૪૭	નવતત્ત્વમાંથી અશુદ્ધપ્રકારેં કર્મચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૭
૧૪૮	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધપ્રકારેં કર્મચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૫૮
૧૪૯	નવતત્ત્વમાંથી આર્ત રૌદ્રધ્યાનની જ્ઞાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ છે.	૫૮
૧૫૦	નવતત્ત્વમાંથી ધર્મધ્યાન શુદ્ધધ્યાનની જ્ઞાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ છે.	૫૮
૧૫૧	નવતત્ત્વમાંથી અશુદ્ધપ્રકારેં જીવને બાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે.	૫૮
૧૫૨	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારેં જીવને બાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે.	૫૮
૧૫૩	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધપ્રકારેં જીવને સાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે.	૫૯
૧૫૪	નવતત્ત્વમાંથી કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં એમાં સાતે નયેં કરી જીવને શુદ્ધાશુદ્ધના કર્તાપિણાનું સ્વરૂપ છે.	૫૯
૧૫૫	નવતત્ત્વમાંથી અશુદ્ધપ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ છે.	૬૧
૧૫૬	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધપ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ છે.	૬૨
૧૫૭	નવતત્ત્વમાંથી શુદ્ધપ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ છે.	૬૨

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१५८	नवतत्त्वमांथी जीवने अशुच कारणरूप केटलां तत्त्व ठे.	६१
१५९	नवतत्त्वमांथी जीवने शुच कारणरूप केटलां तत्त्व ठे.	६१
१६०	नवतत्त्वमांथी जीवने शुद्ध कारणरूप केटलां तत्त्व ठे.	६३
१६१	नवतत्त्वमांथी निश्चयनयथकी कार्यरूप केटलां तत्त्व ठे.	६३
१६२	नवतत्त्वमांथी लौकिक मार्गमांहे केटलां तत्त्व ठे.	६३
१६३	नवतत्त्वमांथी लोकोत्तर मार्गमांहे केटलां तत्त्व ठे.	६३
१६४	नवतत्त्वमांथी जीवने बाधक दशा केटलां तत्त्वनी साथे ठे	६४
१६५	नवतत्त्वमांथी जीवने साधक दशा केटला तत्त्वनी साथे ठे	६४
१६६	नवतत्त्वमांथी जीवने सिद्ध दशा केटलां तत्त्वनी साथे ठे	६४
१६७	नवतत्त्वमांथी संसारव्यापि केटलां तत्त्व पामीयें.	६४
१६८	नवतत्त्वमांथी सिद्धव्यापि केटलां तत्त्व पामीयें.	६५
१६९	नवतत्त्व साते नयें करी जीवनुं गुणीपणुं केम जाणीयें.	६५
१७०	नवतत्त्वमांथी जीवने अशुच गुणरूप केटलां तत्त्व पामीयें.	६५
१७१	नवतत्त्वमांथी जीवने शुच गुणरूप केटलां तत्त्व पामीयें.	६५
१७२	नवतत्त्वमांथी जीवने शुद्ध गुणरूप केटलां तत्त्व पामीयें.	६६
१७३	नवतत्त्वमांथी जीवने निश्चय गुणरूप केटलां तत्त्व पामीयें.	६६
१७४	नवतत्त्वमांथी प्रत्यक्ष ज्ञानमां केटलां तत्त्व पामीयें.	६६
१७५	नवतत्त्वमांथी परोक्ष ज्ञानमां केटलां तत्त्व पामीयें.	६६
१७६	नवतत्त्वमांथी स्वाभाविक तत्त्व केटलां पामीयें.	६७
१७७	नवतत्त्वमांथी विज्ञाविक तत्त्व केटलां पामीयें.	६७
१७८	नवतत्त्वमांथी समकेतिने साध्य साधनरूप केटलां तत्त्व ठे.	६७
१७९	नवतत्त्वमांथी मिथ्यात्वीने साध्य साधनरूप केटलां तत्त्व ठे.	७०
१८०	नवतत्त्वमांथी द्रव्यनयमां केटलां तत्त्व पामीयें.	७०
१८१	नवतत्त्वमांथी ज्ञाननयमां केटलां तत्त्व पामीयें.	७०
१८२	नवतत्त्वमांथी अढीछीप व्यापि केटलां तत्त्व पामीयें.	७१
१८३	नवतत्त्वमांथी अढीछीपथी बाहेर केटलां तत्त्व पामीयें.	७१
१८४	नवतत्त्वमांथी उर्ध्वलोकमां केटलां तत्त्व पामीयें.	७१
१८५	नवतत्त्वमांथी तिर्था लोकमां केटलां तत्त्व पामीयें.	७१

શ્રંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૮૬	નવતત્ત્વમાંથી અધોલોકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.	૭૧
૧૮૭	નવતત્ત્વમાંથી વ્યવહારનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં એમાં વ્ય- વહારનયના ઉપચરિતાદિક ઠ જોડનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું છે.	૭૧
૧૮૮	નવતત્ત્વમાંથી નિશ્ચયનયમાં કેટલા તત્ત્વ પામીયેં.	૭૩
૧૮૯	જીવનાં વ્યવહાર પ્રાણ કયાં અને નિશ્ચય પ્રાણ કયાં.	૭૩
૧૯૦	૧૯૦ એક મુષ્ટિમાં કેટલા જીવ પામીયેં.	૭૪
૧૯૧	૧૯૧ ઠ દ્રવ્ય માંહેલા એક મુઠીમાં કેટલા દ્રવ્ય પામીયેં.	૭૪
૧૯૨	૧૯૨ પાંચશે ત્રેશઠ જોડ માંહેલા કેટલા જોડના જીવ મરણ પામે.	૭૫
૧૯૩	૧૯૩ અધ્યાત્મ સ્વરૂપની જાવનાના બાવન દોહા....	૭૫
૧૯૪	૧૯૪ નિશ્ચય તથા વ્યવહારથી સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મ તથા એનાં પ્રતિપક્ષી કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મનું સ્વરૂપ....	૭૬
૧૯૫	૧૯૫ નિશ્ચય તથા વ્યવહારથી પાંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ.	૭૯
૧૯૬	૧૯૬ હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ જોગવે છે તેનું સ્વરૂપ.	૮૨
૧૯૭	૧૯૭ હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી તેનું સ્વરૂપ.	૮૩
૧૯૮	૧૯૮ હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ પણ જોગવે છે તેનું સ્વરૂપ.	૮૩
૧૯૯	૧૯૯ હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી તેનું સ્વરૂપ.	૮૪
૨૦૦	૨૦૦ ઉપરથી સાધુપણા સહિત અને અંતરથી સાધુપણારહિતનું સ્વરૂપ.	૮૫
૨૦૧	૨૦૧ અંતરથી સાધુપણા સહિત અને ઉપરથી સાધુપણા રહિતનું સ્વરૂપ.	૮૬
૨૦૨	૨૦૨ ઉપરથી સાધુપણા રહિત અને અંતરથી સાધુપણા રહિતનું.	૮૭
૨૦૩	૨૦૩ ઉપરથી સાધુપણા સહિત અને અંતરથી સાધુપણા સહિતનું.	૮૮
૨૦૪	૨૦૪ ષડ્દ્રવ્ય નવતત્ત્વનું સ્વરૂપ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ જાવની ચોજંગીયેં.	૮૯
૨૦૫	૨૦૫ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવમાંથી કોણ કોણથી સૂક્ષ્મ છે....	૯૧
૨૦૬	૨૦૬ ષડ્દ્રવ્ય નવતત્ત્વનું સ્વરૂપ નામાદિક ચાર નિદેષે દેખાડ્યું છે.	૯૨
૨૦૭	૨૦૭ બારે વ્રત ઉપર ચાર નિદેષા તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ.	૯૭
૨૦૮	૨૦૮ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ઉપર ચાર નિદેષા.	૧૦૪
૨૦૯	૨૦૯ દાન, લાજ, જાવ, રૂપ, અનુજવ, મનુષ્યગતિ, મનુષ્યપુરુષ, મનુષ્યસ્ત્રી, એ પ્રત્યેક ઉપર ચાર નિદેષા ઉતાચ્યા છે.	૧૦૫
૨૧૦	૨૧૦ અનાદિ અનંતાદિક ચાર જાંગે કરી ષડ્દ્રવ્ય તથા નવતત્ત્વનું	

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
	स्वरूप निश्चय अने व्यवहारनयने मते देखाडयुं ठे.	१०८
२११	ठ ड्रव्यना परस्पर संबंघनी चोजंगी देखाडी ठे.	११३
२१२	पांच समवाय कारणने प्रश्नोत्तरें करी निर्झास्यां ठे.	११४
२१३	समकेतनुं स्वरूप षट्कारकें करी देखाडयुं ठे.	११६
२१४	मोक्ष निःकर्माविस्थानुं स्वरूप षट्कारकें करी देखाडयुं ठे.	११६
२१५	नवप्रकारना नियाणानुं स्वरूप देखाडयुं ठे.....	११६
२१६	अरिहंतादिक नवपद एटले सिद्धचक्रना यंत्रनुं स्वरूप सात नये करी तथा चार निक्षेपें करी तथा प्रत्यक्ष अने परोक्ष ए बे प्रमाणे करी तथा द्रव्य, क्षेत्र, काल अने जावनी चोजंगीयें करी तथा चौद गुणठाणे करी तथा गुणे करी तथा नवतत्त्वे करी तथा गुणी गुणें करी तथा पांचवणें करी तथा देव, गुरु अने धर्मनी उलखाणे ए दशजांगे करी देखाडयुं ठे.	११७
२१७	सातनयमां द्रव्यनय केटला अने जावनय केटला.....	११८
२१८	अष्टावीश उपनयनुं स्वरूप, एमां व्यवहार नयना ठ जेद ठे.	११८
२१९	द्रव्य अने जावनुं स्वरूप सातनयें उलखाव्युं ठे.	१२४
२२०	निश्चय तथा व्यवहारनयें करी नवतत्त्व, षट्द्रव्यनुं स्वरूप.	१२५
२२१	नैगमादि सातेनयें करी धर्मास्तिकायनुं स्वरूप.	१२६
२२२	नैगमादि सातेनयें करी अधर्मास्तिकायनुं स्वरूप.	१२७
२२३	नैगमादि सातेनयें करी आकाशास्तिकायनुं स्वरूप.	१२७
२२४	नैगमादि सातेनयें करी कालद्रव्यनुं स्वरूप.	१२८
२२५	नैगमादि सातेनयें करी पुजलास्तिकायनुं स्वरूप.	१२८
२२६	नैगमादि सातेनयें करी जीव द्रव्यनुं स्वरूप.	१२९
२२७	नैगमादि सातेनयें करी पुण्यादिक सात तत्त्वनुं स्वरूप.	१४२
२२८	नैगमादि सातेनयें करी देवतानुं स्वरूप.	१४४
२२९	नैगमादि सातेनयें करी नारकी जीवनुं स्वरूप.	१४५
२३०	नैगमादि सातेनयें करी राजानुं स्वरूप.	१४५
२३१	नैगमादि सातेनयें करी मनुष्यनुं स्वरूप.	१४६
२३२	नैगमादि सातेनयें करी सामायिकनुं स्वरूप.	१४६

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
२३३	एक आकाश प्रदेशमां षट्द्रव्यनुं तथा सातनयनुं स्वरूप.	१४८
२३४	नैगमादि सातेनयें करी जिनदास नामा शेतें श्रावक पुत्र प्रत्ये पूब्धुं के तुं किहां रहे ठे इत्यादि नय स्वरूप ठे.....	१४८
२३५	नैगमादि सातेनयें करी जीवनुं स्वरूप.	१४९
२३६	नैगमादि सातेनयें करी ज्ञाननुं स्वरूप.	१५०
२३७	नैगमादि सातेनयें करी साधर्मिपणानुं स्वरूप.	१५१
२३८	नैगमादि सातेनयें करी धर्मनुं स्वरूप.	१५१
२३९	नैगमादि सातेनयें करी सिद्ध जगवाननुं स्वरूप.	१५२
२४०	नयनी अपेक्षायें करी नव तत्त्वनुं स्वरूप.	१५३
२४१	सातेनयें करी नव तत्त्वनुं स्वरूप एमां अजीवनां ५६० जेद.	१५४
२४२	जिनमंदिर उपर उत्सर्ग अपवादे सात नय उताख्या ठे.	१५६
२४३	घट उपर उत्सर्ग अपवादे सातनय उताख्या ठे.	१५७
२४४	घर उपर उत्सर्ग अपवादे सात नय उताख्या ठे.	१५८
२४५	राज्य उपर उत्सर्ग अपवादे सातनय उताख्या ठे.....	१५९
२४६	धर्मीजीवने समकेतनी स्थिरता करवा सारु सातनयनुं स्वरूप.	१६०
२४७	जहागति तहामति ए वचनने अनुसारें सातनय.....	१६१
२४८	अष्टावीश उपनयमां प्रथम द्रव्यास्तिकनयना दश जेदनुंस्वरूप.	१६१
२४९	पर्यायास्तिक नयना ठ जेदनुं स्वरूप.	१६३
२५०	नैगमादि सात नयना जेदो तथा तेनुं स्वरूप.	१६३
२५१	विशेषावश्यकने अनुसारें सात नयना जेद.	१६६
२५२	नित्यानित्यादि आठपदे निश्चय व्यवहार नयें जीवनुं स्वरूप.	१६६
२५३	द्रव्य समकेतादिक नव प्रकारना समकेतनुं स्वरूप.	१६८
२५४	जीवने कर्मना कर्त्तापणामां अने जोक्तापणामां नैगमादि सातनय मांहेला केटला नय पामीयें.	१७२
२५५	जीवने स्वरूपना कर्त्तापणामां केटला नय पामीयें.	१७३
२५६	जीवने स्वरूपना जोक्ता पणामां केटला नय पामीयें.	१७४
२५७	जीव कर्मनो अकर्त्ता तथा अजोक्ता कया नयें करी जाणवो.	१७५
२५८	मंजूषा उपर सातनयमां चार निक्षेपा उत्सर्गापवादे कह्याठे.	१७५

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૨૫૯	સાતનયમાં ત્રણ નિદેશાનું ઉત્સર્ગાપવાદે સ્વરૂપ.	૧૭૭
૨૬૦	સમકેતરૂપ રત્નનો લાઝ કેવીરીતે પામીયે.	૧૭૮
૨૬૧	ઠ ડ્રવ્યમાં હેય, ફેય, ઉપાદેય તથા ઠ ડ્રવ્યના ગુણ પર્યાય અને ઠ ડ્રવ્યના પર્યાયનું પરસ્પર સાધર્મીપણું દર્શાવ્યું છે.	૧૭૯
૨૬૨	ઠ ડ્રવ્યમાં પરિણામિ કેટલા અને અપરિણામિ કેટલા.	૧૮૧
૨૬૩	ઠ ડ્રવ્યમાં જીવ કેટલાં અને અજીવ કેટલાં.	૧૮૨
૨૬૪	ઠ ડ્રવ્યમાં મૂર્તિ કેટલાં અને અમૂર્તિ કેટલાં.	૧૮૩
૨૬૫	ઠ ડ્રવ્યમાં સપ્રદેશી કેટલાં અને અપ્રદેશી કેટલાં.	૧૮૩
૨૬૬	ઠ ડ્રવ્યમાં એક કેટલાં અને અનેક કેટલાં.	૧૮૩
૨૬૭	ઠ ડ્રવ્યમાં ક્ષેત્ર કેટલાં અને ક્ષેત્રી કેટલાં એમાં પુજલનો વિચાર છે.	૧૮૪
૨૬૮	ઠ ડ્રવ્યમાં સક્રિય કેટલાં અને અક્રિય કેટલાં.	૧૮૬
૨૬૯	ઠ ડ્રવ્યમાં નિત્ય કેટલાં અને અનિત્ય કેટલાં.	૧૮૭
૨૭૦	ઠ ડ્રવ્યમાં કારણ કેટલાં અને અકારણ કેટલાં.	૧૮૯
૨૭૧	ઠ ડ્રવ્યમાં કર્તા કેટલાં અને અકર્તા કેટલાં.	૧૮૯
૨૭૨	ઠ ડ્રવ્યમાં સર્વવ્યાપિ કેટલાં અને દેશવ્યાપિ કેટલાં.	૧૯૧
૨૭૩	ઠ ડ્રવ્યમાં અપ્રવેશી પાણાનું સ્વરૂપ.	૧૯૧
૨૭૪	ઠ ડ્રવ્યમાં એક અનેકાદિક આઠ પદ્ધતિનું સ્વરૂપ.	૧૯૨
૨૭૫	સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ.	૧૯૫
૨૭૬	સમકેતની નિઃસર્ગરુચિ આદિક દશપ્રકારની રુચિનું સ્વરૂપ.	૧૯૬
૨૭૭	ઠ ડ્રવ્યમાં અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, ડ્રવ્યત્વ, પ્રમેયત્વ, સત્ત્વ, અને અ ગુરુલઘુ એ ઠ સામાન્ય ગુણ કહ્યા છે. તથા નિર્ગોદનું સ્વરૂપ.	૧૯૮
૨૭૮	જીવને સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવા રૂપ વિચાર કહ્યો છે.	૨૦૫
૨૭૯	ઠ ડ્રવ્યમાં અગીયાર સામાન્ય સ્વજ્ઞાવ નિશ્ચયવ્યવહારથી કહ્યો છે.	૨૦૭
૨૮૦	ઠ ડ્રવ્યમાં ચેતનત્વાદિ વિશેષ સ્વજ્ઞાવ કહ્યા છે.	૨૧૦
૨૮૧	નવતત્ત્વ તથા ષટ્ઢ્રવ્યનું સ્વરૂપ અનેક નયની અપેક્ષાએ ડ્રવ્ય અને જ્ઞાવની ચોજંગીયે કરી દેખાડ્યો છે.	૨૧૨
૨૮૨	નવતત્ત્વ તથા ષટ્ઢ્રવ્યનું સ્વરૂપ કર્તા, કારણ અને કાર્ય રૂપ ત્રિજંગીયે કરી દેખાડ્યું છે. તથા સમકેતની પ્રસંસા.	૨૧૮

અંક.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૨૮૩	સિદ્ધપરમાત્માના પંદર જ્ઞેદ કહી દેખાડયા છે.	૨૨૨
૨૮૪	નામથકી, ક્ષેત્રથકી, કાલથકી, જ્ઞાવથકી, દ્રવ્યથકી, ગુણથકી, તથા, ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રોવ, એ નવજાંગે સિદ્ધનું સ્વરૂપ.	૨૨૨
૨૮૫	નિત્ય અનિત્યાદિક આઠ પદ્ધતિ કરી સિદ્ધનું સ્વરૂપ.	૨૨૩
૨૮૬	સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ સ્યાદસ્તિ સ્યાન્નાસ્તિની સત્તત્તંગી તથા નિત્ય અનિત્યની સત્તત્તંગી આદિક અનેક સત્તત્તંગીયેંકરી કહ્યું.	૨૨૪
૨૮૭	સિદ્ધપરમાત્માનાં જ્ઞાનગુણમાં, દર્શનગુણમાં, ચારિત્રગુણમાં, અને વીર્યગુણમાં, ષટ્ કારક લગાવ્યા છે.	૨૨૭
૨૮૮	સિદ્ધના સ્વરૂપમાં એકરૂપ, અસંખ્યરૂપ, અસંખ્ય અનંતરૂપ, અનંત અનંતરૂપ અને અનંત અનંત ધર્મરૂપ એ પંચજાંગી કહી છે.	૨૨૮
૨૮૯	ચારનિદ્દેપેં કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.	૨૨૯
૨૯૦	સિદ્ધપરમાત્મામાં અજોગી, ઉપજોગી અને જોગી એ ત્રિજાંગી કહી છે.	૨૨૯
૨૯૧	સિદ્ધમાં નિત્યસ્વજ્ઞાવ, અનિત્યસ્વજ્ઞાવ, અસ્તિ, નાસ્તિ, યોગી, અયોગી, કર્તા, અકર્તા, જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ, અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ, લાજ, અલાજ, ગ્રાહક, અગ્રાહક, સ્થિર, અસ્થિર, રક્ષક, અરક્ષક, અચલિત, ચલિત, રમણિક, અરમણિક, વ્યાપક, અવ્યાપક સ્વજ્ઞાવ.	૨૩૦
૨૯૨	સિદ્ધપરમાત્માના અન્વયી ગુણ લખ્યા છે.	૨૩૨
૨૯૩	સિદ્ધપરમાત્મામાં દાનાદિક પાંચની અનંતતા દર્શાવી છે.	૨૩૩
૨૯૪	સિદ્ધની ઝંલખાણ જેણે નથી કરી તેને ઉપદેશ કહ્યો છે.	૨૩૪
૨૯૫	પાંચ જ્ઞાન તથા ઠ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ, રૂપી અરૂપીપણે, નિશ્ચય અને વ્યવહારનયેં, ઉત્સર્ગ અપવાદે કરી, દેશવ્યાપી સર્વવ્યાપીપણે, પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ, એ બે પ્રમાણેં કરી તથા કર્તા કારણ અને કાર્યરૂપ ત્રિજાંગીયેં કરી કહ્યું છે.	૨૩૫
૨૯૬	જે જાણે, આદરે ને પાલે તથા જે જાણે ન આદરે અને ન પાલે, તથા જે જાણે ન આદરે અને પાલે, તેનો સ્વરૂપ તેમજ ન જાણે ન આદરે અને ન પાલે ઇત્યાદિક અજાણની ચોજાંગીનું સ્વરૂપ.	૨૩૯
૨૯૭	ગ્રંથસમાપ્તિના દોહા તથા ચોપાઈ પ્રશંસા રૂપ.	૨૪૧
૨૯૮	કેટલા એક જાણવા યોગ્ય ટૂટક વોલ લખાયા છે.	૨૪૩

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्री अज्जत्तमसारप्रश्नोत्तरग्रंथः प्रारभ्यते ॥

॥ श्लोक ॥

॥ चेतःकैरवकौमुदीसहचरः स्याद्वादविद्याकरः, कैवल्यद्रुममंजरीमधुकरः
संपद्धतांजोधरः॥ मुक्तिस्त्रीकमनीयजालतिलकःसद्गुर्मदःशर्मकृत्, श्रीमद्गीर-
जिनेश्वरस्त्रिचुवने केमंकरः पातु वः॥१॥ खिमाविजय जिन उत्तम पद, तेहने
सेवे सुरनर वृंद ॥ निजरूप प्रगटे अमी वरसंत, कुंवर कहे प्रश्नोत्तर वृत्तंता॥२॥

॥ दोहा ॥

॥ हितोपदेश करवा जणी, ए प्रश्नोत्तर ग्रंथ ॥ ज
णशे गुणशे जे जविक, लेहेशे ते शिवपंथ ॥ ३ ॥

तिहां प्रथम श्री जिनस्तुति लखियें ठैयें.

॥ जय जगवान्, त्रैलोक्य तारण, अशरण शरण, परमात्मा, परमेश्वर,
जगन्नयाधार, कृपावतार, महिमानिधान, झापितसकलनिधान, समग्र
जंतुना करुणाबंधु, जव्य जीवोने धर्म पमाडता, जवसिंधुमां अनाथनाथ,
शिवपुर साथ, परमदयाल, वचन रसाल, जगदुपकारी, वंदे नर नारी,
तथा जे सुधासंयमी, निर्ग्रथपंथ पालता, चारित्र दूषण टालता, सर्व
जीवने हित करता, आव्याने उद्धरता एवा चौद हजार मुनिवरें परवस्था
अलंकस्था कोडो गमे देवतायें सेवित, अनंतज्ञानमय, अनंतदर्शनमय,
अनंतचारित्रमय, अनंततपोमय, अनंतदानमय, अनंतवीर्यमय, अनंत
लाजमय, अनंतजोगमय, अनंतउपजोगमय, क्रोधरहित, मानरहित,
मायारहित, लोचरहित, हास्यरहित, रतिरहित, अरतिरहित, जयरहित,
शोकरहित, दुगंभारहित, रागरहित, द्वेषरहित, मोहरहित, मिथ्यात्वरहित
निद्रारहित, कामरहित, अज्ञानरहित, कंदर्परहित, रोगरहित, निरालंबी
निराशी, निरुपाधि, निर्विकारी, अनंतचतुष्टयी, अक्षय, अचल, अकल,
अमल, अगम, अनामी, अकर्मा, अवंधक, अनुदय, अजेदी, अवेदी, अ
हेदी, अखेदी, असखायी, अलेशी, अनवगाही, अव्यापी, अनाश्रयी, अ

कंप, अस्खलित, अविरोध, अनाश्रव, अलख, अशोक, अलोक, लोका
लोकझायक, शुद्ध, बुद्ध, स्वप्नावरमणी, सहजानंदी, एक, असंख्य, अनंत
गुणें करी विराजमान, एवा अनंत सुखना जोगी, त्रैलोक्यना राजा, त्रैलो
क्यना पति, त्रैलोक्यस्वामी, त्रैलोक्यनाथ, त्रैलोक्यतिलक, त्रैलोक्यने विषे
मुकुट मुद्रासमान, त्रैलोक्यने विषे ठत्र समान, त्रैलोक्यने विषे सूर्यसमान
उद्योतना करनार, मिथ्यात्वरूप अंधकारना टालनार, चंद्रमानी परें शीत
लताना करनार. विषय कषायरूप बलतराना टालनार, जक्तवत्सल, जगत्र
यना हितकारी, जगत्रयना प्रीतिकारी, जगत्रय उपकारी, करुणासागर, ज
बसमुद्रथी पार उतारनार, तथा उक्तं च॥ अशोकवृद्धः सुरपुष्पवृद्धि, दिव्य
ध्वनिश्चामरमासनं च, जामंरुलं दुंदुजिरातपत्रं सत्प्रातिहार्याणि जिनेश्वरा
णाम् ॥ १ ॥ ए आठ प्रातिहार्यनी संपदायें करी विराजमान तथा पूजाति
शय, वचनातिशय, ज्ञानातिशय अने अपायापगमातिशय, ए चार अतिशय
पूर्वोक्त आठ प्रातिहार्य साथें मेलवीयें तेवारें बार थाय, ते बार गुणें करी
शोजित तेमज चार अतिशय सहजनां जन्मथकी होय, अने कर्मद्वय थया
थकी अगीयार तथा देवताना करेला उगणीश मलीने चोत्रीश अतिशयें
करी विराजमानथका एवा श्री वीर जगवान् चोवीशमा तीर्थकर ते जव्य
प्राणीयोने हितोपदेश करता मिथ्यात्वरूप अंधकारने चूरता थका श्री
राजगृही नगरीना उद्यानने विषे समोसख्या, ते वखतें हर्ष जक्तियें जाविक
थका जवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी अने वैमानिक, ए चार निकायना देवतायें
मलीने रूप, सुवर्ण तथा रत्नमय त्रण गढनी रचना करी, तेना मध्यमां रत्न
जडित सिंहासनने विषे श्रीवीर जगवान् वेठा, मस्तकें त्रण ठत्र शोजे ठे,
चार चामर वींजाय ठे. सुर, असुर, मनुष्यमां स्त्री, पुरुष, विद्याधर, किन्नर,
गंधर्व, इत्यादिक सर्व पर्षदा मली, ते वखतें श्री श्रेणिकराजा पण अंतःपुर
सहित चतुरंगिणी सेना लइने अति प्रमोद सहित श्रीसमवसरणने विषे
आवी प्रजुने वांदीने वेठो अने वीजां पण सहु यथोचित स्थानकें वेठा.

प्रजुयें पण वाणीना पांत्रीश गुणें करी दिव्यध्वनियें देशना आ
पवा मांमी, ते देशना केवी होय ? तो के सहशक्तिमंत अर्द्ध माग
धी जाषामां होय, स्वर उदात्तपणे होय, मेघध्वनिनी परें होय, सर्व
वाजित्रमां मेल उचित प्रमुख गुण सहित होय, अतिविस्तारपणे होय,

त्रणे काल मलती होय, पदसापेक्षपणें होय, प्रशस्ति विशेषें होय, अक्षर पदनी चातुरी होय, मालकोश रागमां होय, श्रोतानां मनने राजी कर नारी होय, सूत्र थोडुं अने अर्थ घणो होय, विविधप्रकारें श्रोताने बोध दायक होय, नय जंग प्रमाण सहित होय, चिन्तने तथा श्रोत्रेंद्रियने सुखकारी होय, यथार्थपणे सुबोधकारी होय, कारक प्रमुख सहित होय, षड्द्रव्यादिक वि जेनोशुद्धपणे होय, श्रवणशी श्रोताना रोग नाश पामे, पडबंदा उठे, परस्पर विरोध नहिं, वचनमांहे संदेह नही, वादी दूषण आपी शके नहिं, श्रोताना संदेह टले, बाल गोपाल सर्वे समजे, कोशनां मर्म जांखे नहीं, जेमां पोताना स्तुति तथा पारकी निंदा नही, लोक प्रशंसा करे, श्रोताने आश्चर्य उपजे, अति बह्वचन उद्धित नही, वचमां अंतराय पडे नहिं, श्रोतानां दुःख टाले, जेमां ग्रामिक वचन न होय, एक योजनमां सरखी संजलाय, जेनो फलविभेद नही, सहुको पोत पोतानी जाषामां समजी जाय, आषाढना मेघनी परें प्रणमे, संशय भेदनकारिणी, चतुर्विधसंघमनोहारिणी, चतुर्विधधर्मप्रकाशिनी, जविजनकर्णामृतस्त्रवणी, सकलकुमतिविद्राविणी, संसारसमुद्रतारिणी, सर्वसंशयनिवारिणी, सुखकारिणी, बहुल मिथ्यात्व तिमिरफुल दिनकरा नुकारिणी, एवी वाणी ते नित्य, अनित्य, एक, अनेक, सत्य, असत्य, वक्तव्य, अवक्तव्य, नाम, द्रव्य, क्षेत्र, काल, जाव, गुण, पर्याय, उत्पाद, व्यय, ध्रुव, नय, निक्षेपा, कारक, प्रमाण, समवाय, द्रव्यास्तिक नय, पर्यायास्तिक नय, कर्त्ता, कारण, कार्य, निश्चय, व्यवहार, उत्सर्ग, अपवाद, हेय, ज्ञेय, उपादेय, चौजंगी, त्रिजंगी, सप्तजंगी, अनेकजंगी, जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आश्रव, संवर, निर्जारा, बंध, मोक्ष, धर्म, अधर्म, आश्रव, परआश्रव, अतिचार, अनाचार, अतिक्रम, व्यतिक्रम, इत्यादिक सर्व गुणोपदेशिनी, सर्व जाषावबोधिनी, जगवान् देशना देता हवा, ते कहीयें ठैयें.

॥ अत्र गाथा ॥ जीवाजीवा पुष्पं, पावासव संवरो य निज्जारणा ॥ बंधो मुखो य तहा, नव तत्ता हुंति नायवा ॥१॥ श्रीवीतराग देवें त्रिगडा गढने विषे बेसीने बार पर्षदामां ए रीतें उपदेश कह्यो के:- जीवादिक नव तत्त्वने जे निपुण बुद्धियें करी जाणे, तेने ज्ञानी कहीयें, अंतरंग सर्दहे, तेने समकिती कहीयें, “अणुवजंगो दवं” ए श्री अनुयोगद्वार सूत्रनुं वचन ठे, वली कह्युं ठे जे पद, अक्षर, मात्रा सहित शुद्ध सिद्धांत वांचता पठतां

અર્થ કરે છે, ગુરુમુખે સર્વે છે, તેપણ શુદ્ધ નિશ્ચયે આત્મસત્તા ઝલક્યા વિના સર્વ દ્રવ્ય નિદેપે છે અને જે જાવ વિના માત્ર એકલું દ્રવ્ય છે તે પુણ્યબંધનું કારણ છે પરંતુ મોક્ષનું કારણ નથી. એટલે જે કરણીરૂપ કષ્ટ તપસ્યા કરે છે પરંતુ જીવ અજીવની સત્તા ઝલકી નથી તેને જગવતીસૂત્રમાં અવતી અપચ્ચરકાણી કહ્યા છે, તથા જે એકલી બાહ્ય કરણી કરે છે અને પોતાને સાધુ કહેવરાવે છે તે મૃષાવાદી છે “એ મુણી રક્ષવાસેણ” મિતિ શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્રવચનાત્ ॥ તથા “નાણેણ ય મુણી હોશ” એ વચને જે જ્ઞાની તે મુનિ છે અને અજ્ઞાની તે મિથ્યાત્વી છે.

તથા ગણિતાનુયોગ જે નારકી દેવાતા પ્રમુખના બોલ અથવા યતિ શ્રાવકનો આચાર જાણીને કોઈક કહે જે અમે જ્ઞાની થઈએ પરંતુ તે જ્ઞાની કહેવાય નહિ જે દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનું સ્વરૂપ જાણે તેને જ જ્ઞાની કહીયે. એમ શ્રીઉત્તરાધ્યયનના મોક્ષમાર્ગાધ્યયનમાં કહ્યું છે, તથા ચ તત્પાઠઃ ॥ એવં પંચ વિહં નાણં, દવાણ ય ગુણાણ ય ॥ પચવાણ ય સવેસિં, જં નાણીહિયં દંસિયં ॥ ૧ ॥ એ વસ્તુ સત્તા જાણ્યા વિના જ્ઞાની નહી, પરંતુ નવ તત્ત્વ, ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ઝલકે, તે સમકિતી કહેવાય. એવા જ્ઞાન, દર્શન, વિના જે કહે, કે અમે ચારિત્રીયા થઈએ, તે પણ મૃષાવાદી છે જે માટે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમાં “ણો દંસણ ણાણેણ વિણા એ હંતિ ચરણ ગુણા” એ વચન છે માટે આજ કેટલા એક જ્ઞાનહીન થકા માત્ર ક્રિયાનો આરંભ દેખાડે તે ઠગ છે, તેહનો સંગ કરવો નહિ કેમ કે? એ બાહ્યકરણી અજ્ઞવ્યને પણ આવે છે માટે તે ઉપર રાચવું નહિ.

તથા આત્મસ્વરૂપ ઝલક્યા વિના સામાયિક, પડિક્કમણું, પચ્ચરકાણ પ્રમુખ જે છે તે દ્રવ્ય નિદેપામાં પુણ્યાશ્રવ છે, પરંતુ સંવર નથી. શ્રીજગવતીસૂત્રમાં “આયાં ચલુ સામાશ્યં” એ આલાવાથી જાણવું. તથા જીવનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના તપ, સંયમ, પુણ્યપ્રકૃતિ દેવજનનું કારણ છે. ઉક્તં ચ “પુવત વેણં પુવસંજમેણં દેવલો એ વવવંતિ ણોચેવ ણં આયાં જાવતવયાય” એ આલાવો શ્રીજગવતીસૂત્રમાં કહ્યો છે, એવું સાંજલીને શિષ્ય સ્તુતિ કરી પૂઠે છે, ૧ હે જગવંત ! એટલે જ્ઞાનવંત, અર્થાત્ સર્વ પ્રકારે કરી લોકાલોકના સ્વરૂપના જાણ છે તેને જગવાન્ કહીયે. ૨ હે જિનરાજ ! તિહાં જિન એટલે રાગ દ્વેષ રહિત એવા જે સામાન્ય કેવલી તેને વિષે રાજા સમાન તેને જિનરાજ કહીયે. ૩ હે અલલ ! એટલે જેનું સ્વરૂપ કોઈ પ્રકારે લક્ષ્યામાં

आवे नहीं, तेने अलख कहियें ४ हे चिदघन ! एटले चिद् कहेतां ज्ञान तेनो घन केतां समूह एवुं जेनुं स्वरूप तेने चिदघन कहियें. ५ हे चिदानंद ! तिहां चिद् एटले ज्ञान अने आनंद एटले चारित्र, एटले ज्ञान अने चारित्रमय जेनुं स्वरूप ठे, तेने चिदानंद कहियें. ६ हे निरंजन ! एटले जेना आत्मप्रदेशने विषे कर्मरूप अंजन नथी तेने निरंजन कहियें. ७ हे वीतराग ! एटले वीत केतां वीत्या ठे राग अने द्वेष जेना तेने वीतराग कहियें. ८ हे सत्चिदानंद ! एटले (सत् के०) दर्शन अने (चिद् के०) ज्ञान तथा (आनंद के०) चारित्र एटले दर्शन, ज्ञान अने चारित्रमय जेहनुं स्वरूप ठे तेने सच्चिदानंद कहियें. ९ हे अरिहंत ! एटले (अरि के०) कर्मरूप वैरी तेने अव्ययकी अने जावयकी जेणें (हंत के०) हण्णा ठे तेने अरिहंत कहियें. १० हे तीर्थंकर ! एटले (तीर्थ के०) साधु, साध्वी, श्रावक अने श्राविका रूप चतुर्विध संघ, तेनी स्थापनाना (कर के०) कर नार तेने तीर्थंकर कहियें. ११ हे परमात्मा ! एटले (परम के०) उत्कृष्ट त्रण जगतने पूजवा योग्य ठे आत्मा जेनो तेने परमात्मा कहियें. १२ हे परमेश्वर ! एटले (परम के०) उत्कृष्टी (ईश्वर के०) ठकुराइ अर्थात् ज्ञान, दर्शन अने चारित्र रूप जे लक्ष्मी, ते जेणें प्रगट करी ठे तेने परमेश्वर कहियें. ए रीतें स्तवन करीने शिष्य प्रश्न पूठे ठे.

१३ शिष्यः—नव तत्त्वमां जीवने तत्त्व कही बोलाव्यो तेनो श्यो परमार्थ ?
गुरुः—ज्ञानादिक गुणें करी चेतना सहित ठे, निश्चय नयें करी सत्तायें सिद्ध समान अने व्यवहार नयें करी शुभाशुभ कर्मनो जोक्ताठे, ए एनुं तत्त्व जाणवुं.

१४ शिष्यः—अजीवने तत्त्व कही बोलाव्यो तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—ज्ञानादिक चेतना रूप गुणें करी रहित जड स्वभाव वालो अने जेने सुख दुःखनुं ज्ञान नथी ए एनुं तत्त्व जाणवुं.

१५ शिष्यः—पुण्यने तत्त्व कही बोलाव्युं तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—जेम साकरनुं तत्त्व मीठाश ठे, तेम एना मीठा विपाक जीव जो गवे ठे ते पुण्य कहेवाय ठे, ए एनुं तत्त्व जाणवुं.

१६ शिष्यः—पापने तत्त्व कही बोलाव्युं तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—जेम अफीणनुं तत्त्व कडवाश ठे तेम एना कडवा विपाक जीव जो गवे ठे ए एनुं त व जाणवुं.

૧૭ શિષ્ય:-આશ્રવને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-પુણ્ય તથા પાપ એ બે તો કશ્યાં આવે છે અને આશ્રવ તો કશ્યાં પણ આવે અને અણકશ્યાં પણ આવે, જે કારણે પુણ્ય પાપનાં જે દલીયાં છે, તે આશ્રવરૂપ છે તેતો કશ્યાં આવે છે, અને અવ્રતિપણાનાં જે આશ્રવ છે, તેતો અણકશ્યાં આવે છે, અહીંયાં ફરી શિષ્યે પૂછ્યું કે અણકશ્યાં આશ્રવ કેમ આવે ? તેવારે ગુરુએ કહ્યું જે એકેન્દ્રિયને પણ અવ્રતિપણે અદારે પાપ સ્થાનકનાં અણકશ્યાં આશ્રવ આવે છે, એમ જગવતીસૂત્રમાં કહ્યું છે, માટે આશ્રવ કશ્યાં પણ આવે અને અણકશ્યાં પણ આવે, એ એનું તત્ત્વ છે.

૧૮ શિષ્ય:-સંવરને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-આવતા કર્મને રોકે એટલે શુદ્ધ કર્મનાં દલીયાંને પણ રોકે અને અશુદ્ધ કર્મનાં દલીયાંને પણ રોકે, તેથી આવતા કર્મને રોકે, એ એનું તત્ત્વ.

૧૯ શિષ્ય:-નિર્જારાને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-સંવર તો માત્ર આવતા કર્મને રોકે છે, પણ નિર્જારા તો અગ્નિરૂપ છે એટલે અંતરમાં પેશીને શુદ્ધ કર્મનાં દલીયાંને પણ બાલી નાખે, અને અશુદ્ધ કર્મનાં દલીયાંને પણ બાલી નાખે, અર્થાત્ સત્તાયેં શુદ્ધાશુદ્ધનાં દલીયાં રહ્યાં છે, તેને નિર્જારાવે, એ એનું તત્ત્વ જાણવું.

૨૦ શિષ્ય:-બંધને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-શુદ્ધનાં દલીયાં પણ બાંધે, અને અશુદ્ધનાં દલીયાં પણ બાંધે, એજ એનું તત્ત્વ જાણવું જે એ શુદ્ધને પણ બાંધે અને અશુદ્ધને પણ બાંધે.

૨૧ શિષ્ય:-મોહને તત્ત્વ કહી બોલાવ્યો, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-ત્રારમે ગુણઠાણે રાગ, દ્વેષ, અને મોહનો દ્વય કશ્યો અને તેરમે ગુણઠાણે કેવલ જ્ઞાન, કેવલ દર્શન અને યથાખ્યાતચારિત્ર રૂપ જે લક્ષ્મી તે જેણે પ્રગટ કરી, તેને દ્રવ્યમોહ કહીયે. અને જે સર્વ કર્મથકી મૂકાણા તે જાવમોહ કહીયે. એ એનું તત્ત્વ જાણવું. એ રીતે શ્રી વીતરાગ દેવે ત્રિગડાને વિષે વેસી વાર પર્યદાને ઉપદેશ કશ્યો, તે ઉપદેશમાં એ નવેને તત્ત્વ કરી બોલાવ્યાં.

૨૨ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાં હેય એટલે ઠાંઠવા યોગ્ય કેટલા તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:- નિશ્ચય નયેં કરી પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને વંધ, એ ચાર તત્ત્વ જીવને ઠાંઠવા યોગ્ય છે, કેમ કે એ ચારમાં પુણ્ય જે છે, તે શુદ્ધપ્રકૃતિરૂપ કર્મનો ઉદય છે અને પાપ છે, તે અશુદ્ધ પ્રકૃતિરૂપ કર્મનો ઉદય છે. માટે એ બે

कर्म ठे अने ते कर्म तो जीवने मोक्षमार्गने विषे विघ्नकर्त्ता ठे, तेमाटे निश्चय नयने मते करी शुभाशुभ विकाररूप जे वेदनीय कर्म ते जीवने ठाम्वा योग्य ठे अने व्यवहार नयने मते तो एक पुण्य आदरवा योग्य ठे, केम के मोक्षनगरें जातां जीवने विघ्नना करनारा एवा जे क्रोध, मान, माया, लोभ आधि, व्याधि, जन्म, जरा, मरण, शोक, पीडा, विषय, कषाय, निद्रा, म मता, मूर्खा, अज्ञान, मिथ्यात्व, अव्रत, आदिक अनेक मोहराजाना सुजटो फरे ठे, ते सर्व जीवने मोक्षमार्गें जातां विघ्नकर्त्ता ठे, माटे तिहां पुण्यरूप वला वो ठावको जलो रूडो होय, तो निर्विघ्नपणे जीव, मोक्ष नगरें पहोंचे, तेथी व्यवहार नयने मते पुण्य आदरवा योग्य ठे केम के समकृती जीव एने वोला वारूप करी जाणे ठे, एटले जिनराजनां वचनमां बे नय प्रमाण ठे एमां जो कोइ एक नय उठापे, तो तेनुं वचन अप्रमाण जाणवुं.

३३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां ज्ञेय एटले जाणवा योग्य केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः— जीव अने अजीव ए बे तत्त्वनुं स्वरूप जाणवा योग्य ठे, तेवारें फरी शिष्यें पूठयुं जे जीवनुं स्वरूप शुं ठे ? तेवारें गुरु कहे ठे. नैगम अने संग्रहनयें करी सर्व जीव सत्तायें एक रूप ठे, केम के ज्ञानादिक चेतना गु णें करी सहित सर्वजीव एकरूप ठे सत्तायें सरखा सिद्ध समान ठे, माटे एक जेदें सर्व जीव कह्तीयें अने व्यवहार नयें करी तो जीवना चौद जेद बत्तीश जेद तथा पांचशोने त्रेशठ जेद थाय ठे, तेनो विचार बाशठ मार्गणा थी धारवो, तेनी गाथा लखीयें ठैयें “गइ इंदीए काए, जोए वेए कसाय नाणे य ॥ संजम दंसण लेसा, जव सम्मे सन्नि आहारे ॥ १ ॥ ए बाशठ मार्ग णानो यंत्र नीचें लख्यो ठे, तेथी पांचशो त्रेशठ जेदनो विवरो समजी लेवो.

तिहां पहेला कोठामां बाशठ मार्गणाना नाम लख्यां ठे, बीजा कोठामां नारकी जीवना चौदजेद मांहेला जे मार्गणाने विषे जेटला जेद पामीयें ते देखाड्या ठे, त्रीजा कोठामां तिर्यचना अडतादीश जेद मांहेला जे मार्ग णाने विषे जेटला जेद पामीयें ते देखाड्या ठे. चोथा कोठामां मनुष्यना त्रण शो त्रण जेदमांथी जे मार्गणामां जेटला जेद पामीयें ते देखाड्या ठे, पांचमा कोठामां देवताना एकशो अछाणुं जेदमांथी जे मार्गणाने विषे जेटला जेद पामीयें ते देखाड्या ठे. बछा कोठामां शरवाले पांचशो त्रेशठ जेदमांथी जे मार्गणायें जेटला जेद पामीयें तेना शरवाला देखाड्या ठे.

॥ अथ द्विषष्टिमार्गणायां पंचशताधिकत्रिषष्टिजीवनेदानां यंत्रमिदम् ॥

वाशठ मार्गणा स्थाननां नाम.	नारकी. १४	तिर्यच. ४८	मनुष्य. ३०३	देवता. १९८	सर्व संख्या. १६३
१ देवगति.	०	०	०	१९८	१९८
२ मनुष्यगति.	०	०	३०३	०	३९३
३ तिर्यचगति.	०	४८	०	०	४८
४ नरकगति.	१४	०	०	०	१४
५ एकेंद्रियजाति	०	२२	०	०	२२
६ द्वेन्द्रियजाति.	०	२	०	०	२
७ त्रिन्द्रियजाति.	०	२	०	०	२
८ चौरिन्द्रियजाति	०	२	०	०	२
९ पंचेन्द्रियजाति	१४	२०	३०३	१९८	५३५
१० पृथ्वीकाय.	०	४	०	०	४
११ अप्काय.	०	४	०	०	४
१२ तेजकाय.	०	४	०	०	४
१३ वायुकाय.	०	४	०	०	४
१४ वनस्पतिकाय.	०	४१२	०	०	४१२
१५ असकाय.	१४	२६	३०३	१९८	५४१
१६ मनोयोग.	७	५	१०१	९९	२१२
१७ वचनयोग.	७	१३	१०१	९९	२२०
१८ काययोग.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
१९ स्त्रीवेद.	०	१०	२०२	१२८	३४०
२० पुरुषवेद.	०	१०	२०२	१९८	४१०
२१ नपुंसकवेद.	१४	४८	१३१	०	१९३
२२ क्रोध.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
२३ मान.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
२४ माया.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
२५ लोभ.	१४	४८	३३०	१९८	५६३

बाशठ मार्गणा स्थाननां नाम.	नारकी. १४	तिर्यच. ४८	मनुष्य. ३०३	देवता. १९८	सर्व संख्या. ५६३
२६ मतिज्ञान.	१३	१०	२०२	१९८	४२३
२७ श्रुतज्ञान.	१३	१०	२०२	१९८	४२३
२८ अवधिज्ञान.	१३	५।१०	३०	१९८	२४६।२५१
२९ मनःपर्यवज्ञान	०	०	१५	०	१५
३० केवलज्ञान.	०	०	१५	०	१५
३१ मतिअज्ञान.	१४	४८	३०३	१९०	५३५
३२ श्रुतअज्ञान.	१४	४८	३०३	१९०	५३५
३३ विभंगज्ञान.	१४	१०।५	३०।१५	१९०	२२४।२०४
३४ सामायिक.	०	०	१५	०	१५
३५ वेदोपस्थाप०	०	०	१०	०	१०
३६ परिहारविशु०	०	०	१०	०	१०
३७ यथाख्यात.	०	०	१५	०	१५
३८ सूक्ष्मसंपराय.	०	०	१५	०	१५
३९ देशविरति.	०	५	१५	०	२०
४० अविरति.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
४१ चक्षुर्दर्शन.	७	११	१०१	९९	२१८
४२ अचक्षुर्दर्शन.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
४३ अवधिदर्शन.	१३	१०।५	३०	१९८	२५१।२४६
४४ केवलदर्शन.	०	०	१५	०	१५
४५ कृष्णलेश्या.	६	४८	३०३	७२	४२९
४६ नीललेश्या.	६	४८	३०३	७२	४२९
४७ कापोतलेश्या.	६	४८	३०३	७२	४२९
४८ तेजोलेश्या.	०	१३	२०२	९८।१२८	३१३।३४३
४९ पद्मलेश्या.	०	१०	३०	२६	६६
५० शुक्ललेश्या.	०	१०	३०	४४	८४
५१ नव्यजीव.	१४	४८	३०३	१९८	५६३

वाशठ मार्गणा स्थाननां नाम.	नारकी.	तिर्यच.	मनुष्य.	देवता.	सर्व संख्या.
	१४	४८	३०३	१९८	५६३
५२ अन्नव्यजीव.	१४	४८	३०३।३३१	१९०।१४०	५३५।३३३
५३ उपशमसम०	७	५	१०१	९०	२०३
५४ द्वायिकसम०	६	२	९०	७०	१६८
५५ द्वायोपशमस	१३	१०	२०२	१९८	४२३
५६ मिश्रसमकित	७	५	१०१	८५	१९८
५७ साखादन.	७	२१	२०२	१७०	४००
५८ मिथ्यात्व.	१४	४८	३०३	१७०	५३५
५९ संझी.	१४	१०	२०२	१९८	४२४
६० असंझी.	०	३८	१०१	०	१३९
६१ आहारी.	१४	४८	३०३	१९८	५६३
६२ अणाहारी.	७	२४	२१७	९९	३४७

॥ इति द्विषष्टिमार्गणायां पंचशताधिक त्रिषष्टिजीव
ज्जेदानां यंत्रं समाप्तम् ॥

२४ शिष्यः—जीवने शाश्वतो कहीयें किं वा अशाश्वतो कहीयें ?

गुरुः—निश्चय नयने मत्तें जीव शाश्वतो ठे अने व्यवहारनयने मत्तें जीव अशाश्वतो ठे, केम के निश्चय नयने मत्तें जीव ठेद्यो ठेदाय नहीं अने जेद्यो जेदाय नहीं सत्तायें शाश्वतो सिद्ध समान ठे, अने व्यवहारनयने मत्तें तो एकेंझी, बेंझी, तेंझी, चौरिंझी, देवता, नारकी, मनुष्य, तिर्यच एम अनेक प्रकारें जीव, गति संबधीया जव करे ठे. वली तिहांथी मरण पामे ठे. वली तिहांज पावो जइ उपजे ठे. एम अनेक प्रकारें जन्म मरणनां दुःख जोगवे ठे, माटें जीव अनेकविध ठे तेथी व्यवहार नयने मत्तें जीव अशाश्वतो कहीयें.

२५ शिष्यः—जीवनां द्रव्यप्राण ते शुं ? अने जावप्राण ते शुं ?

गुरुः—संग्रहनयने मत्तें तो जे गतिनुं आयु इहां बांध्युं ठे ते गतिनां द्रव्य प्राण कहीयें. जो देवतानुं आयु बांध्युं होय, तो तेने द्रव्यदेव कहीयें. तेवारें ते देवतानी गतिनां द्रव्यप्राण थयां, अने जो नारकीनुं आयु बांध्युं होय, तो तेने द्रव्य नारकी कहीयें, तेवारें नरकगतिनां द्रव्यप्राण थयां.

हवे जावप्राण कहे ठे:—जे गतिनुं आयु इहां बांध्युं हतुं ते गतिमां जइ उपन्यो, एटले व्यवहारनयने मतें तिहां जावप्राण प्रगट थयां माटे तेने जावप्राण कहियें. अर्थात् आपणे आगल मनुष्यगतिनुं आयु बांध्युं हतुं ते वारें तिहां मनुष्यगतिनां द्रव्यप्राण हतां अने इहां हमणां मनुष्यगति पणे मनुष्यमां जोगवीयें ठैयें, ते जावप्राण कहियें. ए रीतें द्रव्यप्राण तथा जावप्राणनुं स्वरूप संग्रहनय अने व्यवहारनयने मतें जाणवुं.

वली निश्चय अने व्यवहारनयने मतें द्रव्यप्राण तथा जावप्राणनुं स्वरूप कहे ठे:—एटले हमणां इहांनी गति संबंधी जे प्राण जोगवीयें ठैयें, ते द्रव्यप्राण कहियें. अने जे अंतरंग ज्ञान, दर्शन, चारित्र, तप, वीर्य अने उपयोग जे सत्तागतें जीवने रह्यां ठे, ते जावप्राण कहियें.

२६ शिष्य:—वाटें वहेतां जीवनां केटलां प्राण पामीयें ?

गुरु:—द्रव्यथकी तो जे गतिनुं आयु बांध्युं ठे, ते गतिनां जेटलां प्राण होय, तेटलां पामीयें. जो एकेंद्रियनुं आयु बांध्युं होय, तो चार प्राण पामीयें, जो बेंद्री, तेंद्रीनुं आयु बांध्युं होय, तो ठ, सात प्राण पामीयें, जो चौरिंद्रीनुं आयु बांध्युं होय, तो आठ प्राण पामीयें अने जो पंचेंद्रीनुं आयु बांध्युं होय तो नव, दश प्राण पामीयें. ए रीतें द्रव्यथकी तो जे गतिनुं आयु बांध्युं होय, ते गतिनां तेटलां प्राण पामीयें अने जावथकी आगदुं आयुप्य जे समयें पूर्ण थयुं, ते समयें आगली गतिनुं द्रव्यआयुखुं सत्तायें बांध्युं हतुं, ते जावपणे उदय थयुं एटले वाटें वहेतां एक समय तथा बे समय लागे, ते बेलायें जाव आउखुं जोगव्युं, तेमाटे वाटें वहेतां जावप्राण एकज पामीयें.

२७ शिष्य:—जीवने व्यवहारथकी नित्य कहियें ठैयें तेमज व्यवहारथकी अनित्य पण कहियें ठैयें, तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरु:—जे गतिमां जीव बेठो ठे ते गतिमां व्यवहार थकी नित्य कहियें अने समयें समयें आयु घटे ठे तेणें करी व्यवहारथकी अनित्य पण कहियें.

२८ शिष्य:—जीवने निश्चैथकी नित्य कहियें ठैयें तेमज निश्चै थकी अनित्य पण कहियें ठैयें तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरु:—द्रव्यथकी जीव असंख्यातप्रदेशी शाश्वतो नित्य ठे, तेथी नित्य कहियें अने पर्यायथकी तो समय समय अनंतो उत्पाद व्ययरूप अगुरु दधु

पर्याय हानि वृद्धि करे ठे, माटे अनित्य कहियें, ए रीतें निश्चयथकी नित्या नित्यनुं स्वरूप जाणवुं. एम जीवनुं स्वरूप सामान्य प्रकारें कह्युं.

शिष्यः—जीवनुं स्वरूप तो कह्युं पण अजीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

गुरुः—अजीवनो मूल जेद तो एक ठे अने उत्तरजेद चौद ठे तथा जेदां तर तो पांचशे ने शाठ ठे तेमां पण पांचशेने त्रीश जेद तो रूपी ठे अने त्रीश जेद अरूपी ठे, एनुं विशेष स्वरूप गुरुमुखथकी जली रीतें जाणवुं.

२९ शिष्यः—पुजल, पुजलने नथी ग्रहण करतां ते कया नयें करीने ? तथा पुजल, पुजलने ग्रहण करे ठे ते कया नयें करीने ?

गुरुः—निश्चयनयें करी पुजल परमाणुआ मली खंध थता नथी जो निश्चयनयें करी परमाणुआ मली खंध थता होय, तो ते खंध कोइ वारें विखरायज नहीं अने व्यवहार नयें पुजल परमाणुआ मली खंध थाय ठे ते पाठा विखरे पण ठे, ते माटे व्यवहारनयें करी पुजल पुजलने ग्रहे ठे अने निश्चयनयें करी पुजल पुजलने ग्रहण नथी करता ए परमार्थ जाणवो.

३० शिष्यः—जीव पुजलने ग्रहण करे ठे, ते कया नयें करीने ग्रहण करे ठे ? अने जीव पुजलने नथी ग्रहण करतो ते कया नयें करीने ?

गुरुः—व्यवहार नयने मतें जीव, राग द्वेषरूप अशुभ परिणामें करी स मय समय अनंता कर्मवर्गणाना पुजल ग्रहे ठे अने निश्चयनयने मतें तो जीव स्वसत्ताने ग्रहण करे ठे परंतु जो निश्चय नयने मतें जीव, कर्मपुजलने ग्रहण करतो होत तो कोइकालें सिद्धि पामत नही ते माटें निश्चयन यने मतें जीव पोतानी सत्ताने ग्रहण करे ठे अने व्यवहार नयने मतें जीव, कर्मपुजलनुं ग्रहण करे ठे ए रीतें जीव तथा अजीव, ए ठे तत्त्व ज्ञेय एटले जाणवा योग्य ठे: तेनो परमार्थ संक्षेपमात्र कह्यो.

३१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी उपादेय एटले आदरवा योग्य केटलां तत्त्व ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमां त्रण तत्त्व आदरवा योग्य ठे, केम के जीव पोताना स्वरूपमां रमे, तेवारें संवर कहियें अने जेवारें जीव संवरमां रहे तेवारें समय समय अनंतां कर्मनी निर्जारा करे ठे अने जेवारें निर्जारा थाय, तेवारें जीव मोक्षपद पामे माटे संवर, निर्जारा अने मोक्ष, ए त्रण तत्त्व उपादेय ठे.

३२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्यजीवमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—“अणुवर्णगोदवं” ए अनुयोगद्वार सूत्रनुं वचन ठे एटले शब्द

નયને મતેં જેને સ્વપરની વેંચણરૂપ ઉપયોગ વર્તેતો નથી તેને અનુપયોગી દ્રવ્ય જીવ કહીયેં, તેમાં ઠ તત્ત્વપામીયેં. તે મધ્યે એક તો જીવતત્ત્વ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં લાગી રહ્યાં છે, તે આશ્રવજૂત જાણવાં. એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં. અને એ દલીયે જીવ બંધાણો છે માટે ઠહું બંધતત્ત્વ પણ છે, એ રીતેં દ્રવ્ય જીવમાં નવ તત્ત્વ માંહેલાં ઠ તત્ત્વ જાણવાં.

૩૩ શિષ્ય:-નવ તત્ત્વ માંહેલા જાવજીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:- જાવજીવમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તથા નવ તત્ત્વ પણ પામીયેં. અને ત્રણ તત્ત્વ પણ પામીયેં. તેમાં પ્રથમ આઠ તત્ત્વ આવી રીતેં પામીયેં:- કે “ ઉવર્તગોજાવં ” એ અનુયોગદ્વાર સૂત્રનું વચન છે. એટલે જે જીવને શબ્દ નયને મતેં સ્વ પરની વેંચણરૂપ સ્વરૂપજોગ ઉપયોગ વર્તે છે, તેને ઉપયોગી જાવજીવ કહીયેં. તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તેનાં નામ કહે છે. એક તો જીવ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં રહ્યાં છે, તે આશ્રવજૂત જાણવાં, એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં, અને એ દલીયે જીવ બંધાણો છે, માટે ઠહું બંધતત્ત્વ પણ થયું અને સ્વ પરની વેંચણ કરી જીવ સ્વરૂપમાં રહે, તેવારેં તેને સાતમું સંવરતત્ત્વ કહીયેં. તથા જીવ જ્યાં સુધી સંવરમાં રહે, ત્યાં સુધી સમયેં સમયેં અનંતાં કર્મનાં દલીયાં નિર્જારાવે, તે આઠમું નિર્જારાતત્ત્વ પામીયેં. એમ આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

તથા સમજિરૂઢ નયને મતેં કેવલીને જાવજીવ કહીયેં. તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયેં. તે આવી રીતેં:- એક તો કેવલીનો જીવ, અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવ રૂપ અનંતાં રહ્યાં છે તે આશ્રવપ્રાય જાણવાં એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં. એ દલીયાયેં કેવલીને બાંધી રાખ્યા છે, તેથી મોહપુરીયેં જતાં રોકાણા વે, માટે એ ઠહું બંધતત્ત્વ જાણવું. અને સ્વસત્તા તથા પરસત્તાની વેંચણ કરી શુદ્ધધ્યાનના વીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં રહ્યા થકા સ્વરૂપમાં વર્તે છે તે સાતમું સંવર તત્ત્વ છે, અને સંવરમાં રહેતાં સમયેં સમયેં અનંતાં કર્મ નિર્જારાવે છે, તે આઠમું નિર્જારા તત્ત્વ છે, અને નિર્જારા થઈ તેવારેં વારમે ગુણઠાણે અજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ અને મોહની ય કર્મ સ્વપાવીને તેરમે ગુણઠાણે કેવલજ્ઞાન પામ્યા છે એટલે એમને દ્રવ્યથી મોહ પદ કહીયેં. એ નવમું મોહ તત્ત્વ થયું. એ રીતેં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

તથા એવંચૂત નયને મમેં સિદ્ધને જાવજીવ કહીયેં તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં, તે આવી રીતેં:—એક તો સિદ્ધનો જીવ પોતેં જીવતત્ત્વ છે, તથા યથા સ્થાત ચારિત્રરૂપ ગુણેં કરી પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે છે તે બીજું સંવર તત્ત્વ કહીયેં. અને જાવમોદ પદ પામ્યા છે, તે ત્રીજું મોદતત્ત્વ કહીયેં. એમ એવંચૂત નયને મમેં સિદ્ધજાવજીવમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં. એ પરમાર્થ.

૩૪ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વ માંહેલા મિથ્યાત્વી જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં? ગુરુ:—મિથ્યાત્વીને દ્રવ્યજીવ કહીયેં. તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં ૪ તત્ત્વ પામીયેં.

૩૫ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વ માંહેલાં સમકેતી જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં? ગુરુ:—સમકેતી જીવમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં, નવ તત્ત્વ પણ પામીયેં, અને ત્રણ તત્ત્વ પણ પામીયેં, તેમાં આઠ તત્ત્વ આવી રીતેં:—શબ્દ નયને મમેં સ્વપરની વેંહચણ કરી સત્તાગતના ઉપયોગમાં જેનો જાવ વર્તે છે, તેને સમકેતી જીવ કહીયેં. તેમાં આગલ જાવજીવમાં કહ્યાં તેજ રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

તથા સમજિરૂઢ નયને મમેં કેવલી જગવાન્ પણ દ્વાયિક સમકેત વંત છે તેમાં આગલ જાવજીવમાં કહ્યાં તેજ રીતેં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

તથા—એવંચૂત નયને મમેં સિદ્ધ જગવાન્ પણ દ્વાયિક સમકેતી છે તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં અર્હિંઆ પણ ત્રણ તત્ત્વ જાણી લેવાં, એ રીતેં નવ તત્ત્વમાંથી સમકેતી જીવમાં આઠ, નવ અને ત્રણ તત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણવું.

૩૬ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વ માંહેલા અજ્ઞવ્ય જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં? ગુરુ:—અજ્ઞવ્યજીવમાં આગલ દ્રવ્યજીવમાં કહ્યાં તે રીતેં ૪ તત્ત્વ પામીયેં.

૩૭ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વ માંહેલા જ્ઞવ્ય જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં? ગુરુ:—જ્ઞવ્યજીવમાં ૪ તત્ત્વ, આઠ તત્ત્વ, નવ તત્ત્વ અને ત્રણ તત્ત્વ પણ પામીયેં, તે આવી રીતેં કે, જે જ્ઞવ્યજીવ મિથ્યાત્વી હોય, તેમાં આગલ દ્રવ્યજીવમાં કહ્યાં તે રીતેં ૪ તત્ત્વ પામીયેં અને જે જ્ઞવ્યજીવ સમકેતી હોય તેમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે આઠ તત્ત્વ પામીયેં તથા કેવલીજ્ઞવ્યજીવમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે નવ તત્ત્વ પામીયેં અને સિદ્ધને પણ જ્ઞવ્યજીવ કહીયેં, તેમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં. એ રીતેં દ્રવ્યજીવ, જાવજીવ, મિથ્યાત્વી જીવ, સમકેતી જીવ, અજ્ઞવ્ય જીવ અને જ્ઞવ્ય જીવ, એ ૪ પ્રકારેં જીવનું સ્વરૂપ સામાન્યેં કરી જાણવું. એવું સાંજલી શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે. શિષ્ય:—

તમેં કેવલી જગવાન્ને તથા સિદ્ધ જગવાન્ને જ્ઞવ્ય જીવ કહ્યા, તો હજી શું સં

સારમાં જવ કરવા બાકી રહ્યા છે ? ગુરુ:—એ વચન મૂર્ખાપણાનું બોલે છે, જે કારણે જેને પલટણ સ્વજ્ઞાવ છે તેને જવ્ય સ્વજ્ઞાવ કહીયેં. અને અપલટણ સ્વજ્ઞાવને અજવ્ય સ્વજ્ઞાવ કહીયેં માટે કેવલીને તથા સિદ્ધને તો સમય સમય અનંતા પર્યાયનો ઉત્પાદ વ્યયરૂપ સ્વજ્ઞાવ પલટાઈ રહ્યો છે, તેણે કરી અનંતું સુખ જોગવે છે, તેમાટેં એમાં જવ્ય સ્વજ્ઞાવ જાણવો.

૩૯ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વ માંહેલા રૂપી અજીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—કોઈ જીવને સત્તાયેં પુણ્ય અને પાપનાં દલીયાં આશ્રવરૂપ અનંતાં લાગ્યાં છે, તે સર્વ દલીયાં અજીવ છે માટે પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને અજીવ, એ ચાર તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયાં મલી બંધાય છે એટલે પાંચમું બંધતત્ત્વ પણ થયું. એમ રૂપી અજીવમાં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં.

૪૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વ માંહેલા પુણ્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—કોઈ જીવ પુણ્ય બાંધે, તેવારેં ચાર તત્ત્વ પામીયેં, તે આવી રીતેં જે પુણ્યનાં દલીયાં પોતેં અજીવ છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં એટલે પુણ્ય, અજીવ અને આશ્રવ, એ ત્રણ તત્ત્વ થયાં. તથા એ દલીયાં મલી બંધાય છે તે ચોથું બંધતત્ત્વ થયું. એ રીતેં પુણ્યમાં ચાર તત્ત્વ પામીયેં.

૪૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વ માંહેલા પાપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—કોઈ જીવ જેવારેં પાપ બાંધે, તેવારેં ચાર તત્ત્વ પામીયેં, તે આવી રીતેં:—પાપનાં દલીયાં પોતેં અજીવરૂપ છે તે આશ્રવરૂપ જાણવાં એટલે પાપ, અજીવ અને આશ્રવ, એ ત્રણ તત્ત્વ થયાં અને એ પાપનાં દલીયાં મલી બંધાય છે તે ચોથું બંધતત્ત્વ થયું. એ રીતેં પાપમાં ચાર તત્ત્વ જાણવાં.

૪૨ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંહેલા આશ્રવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—જેવારેં જીવ, આશ્રવનું ગ્રહણ કરે, તેવારેં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં, તે આવી રીતેં:—પુણ્ય અને પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ છે તે પણ આશ્રવ પ્રાય જાણવાં. એટલે પુણ્ય, પાપ, અજીવ અને આશ્રવ, એ ચાર તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયાં મલી બંધાય છે, તે પાંચમું બંધતત્ત્વ જાણવું.

૪૩ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વ માંહેલા સંવરમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—જેવારેં જીવ સ્વપરની વેંચણરૂપ સ્વજ્ઞાવમાં આવે, તેવારેં સંવર કહેવાય, અને સંવરમાં જેટલી વાર જીવ રહે, તેટલી વાર નિર્જીરા પણ અવશ્ય કરે એટલે જીવ, સંવર અને નિર્જીરા, એ ત્રણ તત્ત્વ સંવરમાં પામીયેં.

૪૩ શિષ્ય:- નવ તત્ત્વ માંહેલા નિર્જારામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:- જેવારેં જીવ તત્ત્વાત્ત્વ વિચારરૂપ ઉપયોગમાં વર્તે, તેવારેં સંવર કહીયેં અને સંવરમાં જીવ રહે, તિહાં સુધી સમય સમય અનંતા કર્મની નિર્જારા કરે એટલે જીવ, સંવર અને નિર્જારા, એ ત્રણ તત્ત્વ નિર્જારામાં પામીયેં.

૪૪ શિષ્ય:- નવ તત્ત્વમાંથી બંધ તત્ત્વમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-કોઈ જીવ કર્મ બાંધે તેવારેં પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ તેનાં દલીયાં હોય, તેને અજીવ કહીયેં. તે દલીયાં કર્મરૂપ મલી સર્વ બંધાય છે. એ રીતે પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, અજીવ અને બંધ, એ પાંચ તત્ત્વ બંધમાં પામીયેં.

૪૫ શિષ્ય:-નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યમોક્ષપદમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-દ્રવ્યમોક્ષપદ તો અજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ અને મોહનીય કર્મનો બારમે ગુણઠાળે ક્ષય કસ્યો અને તેરમે ગુણઠાળે કેવલ જ્ઞાન પામ્યા એવા કેવલી જગવાન તેને દ્રવ્યમોક્ષપદ કહીયેં, તેમાં તો એ નવે તત્ત્વ પામીયેં. તે આવી રીતે:-એક તો કેવલી જગવાનનો જીવ તે પોતે જીવતત્ત્વ છે અને તેને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં રહ્યાં છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં. એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં. અને એ દલીયે કેવલીને બાંધી રાખ્યા છે, તેણેં કરી મોક્ષમાં જતાં રોકાણા છે માટે ઠહું બંધતત્ત્વ થયું અને સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી શુદ્ધ્યા નના વીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં રહ્યા થકા સ્વરૂપમાં વર્તે છે, તે સાતમું સંવરતત્ત્વ થયું અને સંવરમાં રહેતાં સમય સમય અનંતાં કર્મ નિર્જારાવે છે, તે આઠમું નિર્જારાતત્ત્વ કહીયેં તથા અજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ અને મોહનીય કર્મ બારમે ગુણઠાળે સ્વપાવીને દ્રવ્યમોક્ષપદ પામ્યા છે, તે નવમું મોક્ષ તત્ત્વ કહીયેં. એ રીતે દ્રવ્યમોક્ષપદમાં નવે તત્ત્વ પામીયેં.

૪૬ શિષ્ય:-નવ તત્ત્વમાંથી જાવમોક્ષપદમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-જાવમોક્ષપદમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં, કેમ કે જે સમસ્ત કર્મક્ષય કરીને લોકની અંતેં વિરાજમાન વર્તે, તેને જાવમોક્ષપદ કહીયેં. તેમાં એક તો જીવતત્ત્વ અને યથાચાર ચારિત્રરૂપ ગુણેં કરીને પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે છે તે વીજું સંવર તત્ત્વ કહીયેં અને જાવ મોક્ષપદ પામ્યા છે તે ત્રીજું મોક્ષ તત્ત્વ જાણવું. એ જાવમોક્ષપદમાં ત્રણ તત્ત્વ જાણવાં. એ રીતે એ નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ જે જાણે, તેને જ્ઞાની કહીયેં અને જે અંતરંગ પ્રતીતે સર્વ

હે, તેને સમકેતી કહીયેં. એવા સમકેત સહિત જે જીવ હે, તેની સર્વ કરણી લેખે હે, એવું સાંજલીને ફરી શિષ્ય પૂછે હે.

૪૭ શિષ્ય:—એ નવતત્ત્વમાં મૂલ તત્ત્વ કેટલાં પામીયેં ?

ગુરુ:—મૂલતત્ત્વ તો એક જીવ અને બીજો અજીવ એ બે તત્ત્વ પામીયેં. તિહાં જીવમાં ચાર તત્ત્વ થાય, તે આવી રીતે:—જીવ, જેવારેં સ્વસત્તા અને પરસત્તાની વેંચણ કરી સ્વરૂપમાં રમે, તેવારેં સંવર કહીયેં, અને સંવરમાં જીવ વર્તે, તેવારેં સમય સમય અનંતાં કર્મ નિર્જારાવે, તેથી નિર્જારા તત્ત્વ થાય. તે નિર્જારા થાય તેવારેં મોક્ષ પામે, એ રીતે જીવ, સંવર, નિર્જારા અને મોક્ષ એ ચાર તત્ત્વ જીવમાં જાણવાં. અને અજીવમાં પાંચ તત્ત્વ થાય તે કહે હે.

પુણ્ય અને પાપરૂપ જે આશ્રવનાં દલીયાં હે તે અજીવ કહીયેં. અને એ દલીયાં મલી બંધાય હે તે બંધ કહીયેં એટલે પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, અજીવ અને બંધ, એ રીતે અજીવમાં પાંચ તત્ત્વ થાય, એટલે જીવમાં ચાર અને અજીવમાં પાંચ મલી નવ તત્ત્વ હે, અને મૂલ તત્ત્વ બે જાણવાં.

૪૮ શિષ્ય:—પૂર્વે કહેલાં મૂલ બે તત્ત્વનાં ઉત્તર તત્ત્વ કેટલાં પામીયેં ?

ગુરુ:—ગાથા ॥ જીવાજીવા પુણં, પાવાસવ સંવરો ય નિજ્જારણા ॥ બંધો મુક્કો ય તહા, નવ તત્ત્વ હુંતિ નાયવા ॥૧॥ અર્થ:—એક(જીવ કે) જીવ તત્ત્વ બીજું (અજીવા કે) અજીવતત્ત્વ, ત્રીજું (પુણં કે) પુણ્યતત્ત્વ, ચોથું (પાવ કે) પાપ તત્ત્વ, પાંચમું (આસવ કે) આશ્રવ તત્ત્વ, ષઠું (સંવરો કે) સંવર તત્ત્વ, (ય કે) વલી સાતમું (નિજ્જારણા કે) નિર્જારા તત્ત્વ, આઠમું (બંધો કે) બંધતત્ત્વ, નવમું (મુક્કો કે) મોક્ષતત્ત્વ, એ (નવતત્ત્વ કે) નવ તત્ત્વ (હુંતિ કે) હોય તે (નાયવા કે) નિપુણબુદ્ધિયેં કરી જાણવાં. એટલે એ નવતત્ત્વ નિપુણ બુદ્ધિયેં કરીને જાણે, તે જ્ઞાની જાણવા અને એ નવ તત્ત્વ અંતરંગ પ્રતીતેં કરીને સર્વે તેને સમકેતી જાણવા. માટે એ નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ અનેક રીતેં જિન્ન જિન્ન પ્રકારેં ગુરુમુખથી ધારવું, કેમ કે જે પ્રાણીને એ જીવાદિક નવ પદાર્થનું જાણપણું હે, તેને સમકેતી કહીયેં અને સમકેત વિના અજ્ઞાન દશાયેં કરી સર્વ કરણી આંક વિનાનાં મીમાંસર સ્વી વ્યર્થ જાણવી એટલે અજ્ઞાની જીવ જીવસ્વરૂપના ઉપયોગ વિના દ્રવ્ય જીવ હે “અણુવર્ણગોદવં” ઇતિ અનુયોગ દ્વાર સૂત્રવચનાત્ ॥

એટલે પૂજા, પ્રજ્ઞાવના, દાન, શીલ, તપ, ક્રિયા, ધ્યાન, સ્મરણ, જ્ઞા

ન, એ સર્વ જ્ઞાવનિક્ષેપે સમક્ષિત સહિત લાજકારી છે. અહીંયાં કોઈ કહે છે જે મનઃપરિણામદૃઢ કરીને કરીયેં તે જ્ઞાવ કહીયેં એવચન મૃષા છે. એતો સુખની વાંઠાયેં મમત્વી પળે ઘણાય કરે છે પરંતુ તે જ્ઞાવમાં ગણાય નહીં. ઇહાં તો જે સૂત્ર સાચેં શ્રી વીતરાગની આજ્ઞાયેં હેય ઉપાદેયની પરીક્ષા કરી શુચાશુચ અજીવ રૂપ જે આશ્રવ બંધ તે ઉપરેં (હેય કેળ) ત્યાગબુદ્ધિ તથા જીવના સ્વગુણ, સંવર, નિર્જારા અને મોહ, તેને (ઉપાદેય કેળ) આદરવા યોગ્ય પરિણામ તે જ્ઞાવ કહીયેં. એટલે શુચાશુચરૂપી ગુણ તે દ્રવ્ય છે, અને અરૂપી ગુણ તે જ્ઞાવ છે. એટલે જે કારણ મન, વચન અને કાયાથી લેશ્યા દિકેં એક ચિત્તેં કરે છે પણ તે સર્વ, દ્રવ્યનિક્ષેપામાં છે માટે જ્ઞાવ વિનાનું દ્રવ્ય છે તે સર્વ અંક વિનાનાં મીઠાં સરખું વૃથા જાણવું. એ શ્રી દેવ ચંદ્રજી કૃત આગમસારોદ્ધાર ગ્રંથથી પરમાર્થ જાણવો. અત્ર સૂત્રપાઠઃ ॥ ॥ગાથા॥ મેરુસ્સ સરિસવસ્સમ, જિત્તીય મિત્તં તુ અંતરં હોઃ ॥ દ્વલ્લ ય જ્ઞાવ હ્ય, અંતરમિહ તત્તિયં નેયં ॥ ૧ ॥ અર્થઃ—મેરુપર્વત અને સરશવના દાણા ને જેટલું અંતર હોય, તેટલું દ્રવ્ય અને જ્ઞાવમાં અંતર જાણવું માટે સમકેતજ્ઞાવવિના સિદ્ધપદ ન પામે.

શ્લોક ॥ શાર્દૂલવિક્રીડિતં વૃત્તમ્ ॥ ધ્યાનં દુઃખનિધાનમેવ તપસાં સંતાપમાત્રં ફલં, સ્વાધ્યાયોપિ હિ વંધેવ કુધિયા તેઽજિગ્રહાઃ કુગ્રહાઃ ॥ અશ્લાઘ્યા ચ્ચલુ દાનશીલતુલના તીર્થાદિયાત્રા વૃથા, સમ્યક્ત્વેન વિહીનમન્યદપિ ચત્તત્સર્વમંતર્ગદુઃ ॥ ૧ ॥ અર્થઃ—સમ્યક્ત્વ વિના ધ્યાન તે દુઃખનો જ નિધાન એટલે જંકાર છે, એમ જે તપ છે તે પણ સંતાપરૂપ માત્ર છે અર્થાત્ કષ્ટરૂપ છે, સદ્ધાય ધ્યાન છે, તે પણ હિ ઇતિ નિશ્ચયેં એટલે નિશ્ચયનયેં કરીને વંદીલાના રૂપ છે, (કુધિયા કેળ) માઠી બુદ્ધિયેં કરીને જે કોઈ અજિગ્રહ લેવા તેતો કુગ્રહ એટલે માઠા ગ્રહ વરોવર છે તથા નિશ્ચેં દાન, શીલ આદિ દેઈ પરિણામની તુલના તે સર્વ (અશ્લાઘ્યા કેળ) અપ્રશંસનીય છે, વલી તીર્થ પ્રમુખની યાત્રા કરવી તે પણ વૃથા છે, સમકેતેં કરીને હીનથકો જો એટલાં કામ કરે, તો તે સર્વ શરીરમાં ગડગૂંવડ તુલ્ય છે, એટલે દુઃખ રૂપ છે એથી કાંઈ ગરજ સરે નહીં કદાપિ નવગ્રૈવેયકેં જાય, તો પણ ગરજ સરે નહીં. સમકેત વિના સિદ્ધપદ ન પામે, એ પરમાર્થ જાણવો.

૪૯ શિષ્યઃ— નવ તત્ત્વનાં જ્ઞેદાંતર તત્ત્વ કેટલાં પામીયેં ?

गुरुः— जेदांतर तत्त्व (१७६) पामीयें ॥ अत्र गाथा ॥ चउदस चउदस वाया, लीसा बासीय हुंति बायाला ॥ सत्तावन बारस, चउ नव जेया कमे ऐसिं ॥ १ ॥ अर्थः— जीव तत्त्वना चउद जेद, अजीवना चउद, पुण्यना बहें तादीश, पापना व्यासी, आश्रवना बहेंतादीश, संवरना सत्तावन, निर्झराना बार, बंधना चार अने मोक्षना नव, एवं सर्व मली (१७६) जेद ठे, तेने जे दांतर कह्यीयें. तेनो विस्तारें परमार्थ, गुरुमुखथी जाणवो.

५० शिष्यः—नव तत्त्वमां अरूपी तत्त्व अने रूपी तत्त्व केटलां पामीयें ?

गुरुः—एक जीवतत्त्व, बीजुं संवरतत्त्व, त्रीजुं निर्झरातत्त्व, चोथुं मोक्ष तत्त्व, ए चार अरूपी जाणवां अने एक पुण्यतत्त्व, बीजुं पापतत्त्व, त्रीजुं आश्रव तत्त्व, चोथुं बंधतत्त्व, ए चार रूपी जाणवां अने एक अजीव तत्त्व मिश्र जाणवुं. उक्तं च ॥ गाथा ॥ जीवो संवर निर्झर, मुखो चत्तारि हुंति अरूवी ॥ रूवे बंधासव पुण, पावा मिस्स हुंति अजीवा ॥ १ ॥ इति ॥

५१ शिष्यः—ए नव तत्त्वना बशेंने ठहोंतेर जेद ठे, तेमां अरूपी जेद के टला पामीयें अने रूपी जेद केटला पामीयें ?

गुरुः—धर्मास्तिकायना खंध, देश अने प्रदेश, ए त्रण जेद तथा अधर्मास्ति कायना खंध, देश अने प्रदेश, ए त्रण जेद तथा आकाशास्तिकायना खंध, देश अने प्रदेश, ए त्रण जेद अने कालनो एक जेद, ए सर्व मली दश जेद, अजीव तत्त्वना अरूपी जाणवा, अने संवरना सत्तावन जेद, निर्झराना बार जेद, मोक्षना नव जेद, ए सर्व मली अष्टाशी जेद अरूपी जाणवा. हवे रूपी जेद कही देखाडे ठे, पुजलना खंध, देश, प्रदेश अने परमाणु ए चार जेद, जीव ना चौद जेद, पुण्यना बहेंतादीश जेद, पापना व्याशी जेद, आश्रवना बहेंता दीश जेद, बंधना चार जेद, ए रीतें सर्व मली (१७७) जेद रूपी जाणवा. एनी साथें पूर्वोक्त (७७) जेद अरूपी मेलवीयें तेवारें सर्व मली नवे तत्त्वना (१७६) जेद थाय. एटले आगला प्रश्नमां जीवने अरूपी कही वोलाव्यो ते निश्चय नयने मतें जाणवो अने आ ठेकाणें नव तत्त्वना (१७६) जेद मां जीवना चौदजेद रूपीपणे गण्ठा ते व्यवहार नयने मतें जाणवुं ॥ गा था ॥ धम्माधम्मागासा, तिय तिय अज्जा अजीव दसगा य ॥ सत्तावन संवर, निर्झर दुदस मुत्ति नवगा य ॥ १ ॥ अष्टासीय अरूवी, संपइ जस्सा मि जेय रूवीणं ॥ परमाणु देस पएसा, खंधा चउ अजीव रूवीणं ॥ २ ॥

જીવે દસ ચઝ ડુ ચઝ, બાસી બાયાલા હુંતિ ચત્તારી ॥ સય અઠાસી રૂઘી,
ડુસય ઠસત્ત નવ તત્તે ॥ ૩ ॥ એ રીતે એ સૂત્રની ત્રણ ગાથા મધ્યે (૨૭૬)
જેદમાં રૂપી અરૂપીનો વિચાર જાણી લેવો.

૫૨ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી નિગોદના જીવ આશ્રી કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:-એક તો જીવ તત્ત્વ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપનાં દલીયાં તે અજીવ
રૂપ અનંતાં લાગાં છે તે આશ્રવજૂત જાણવાં એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય,
પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયે જીવ બંધાણો છે, તે
ઠઠું બંધતત્ત્વ જાણવું. એ નિગોદીયા જીવમાં ઠ તત્ત્વ જાણવાં.

૫૩ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી નરકગતિના જીવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:-નરકગતિમાં જે મિથ્યાત્વી જીવ તે આશ્રયી તો ઠ તત્ત્વ પામી
યેં, એક જીવ અને સત્તાયેં પુણ્ય પાપરૂપ અજીવનાં અનંતાં દલીયાં આ
શ્રવજૂત થઈ લાગાં છે એ પાંચ તત્ત્વ થયાં અને એ દલીયે જીવ બંધાણો છે
તે ઠઠું બંધતત્ત્વ થયું, એ રીતે મિથ્યાત્વી જીવ આશ્રયી ઠ તત્ત્વ જાણવાં અ
ને નરકગતિ મધ્યે જે સમકેતી જીવ છે, તે આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં, એ
માં ઠ તો પૂર્વોક્ત મિથ્યાત્વી જીવની પરેં જાણવાં અને સમકેતી જીવ તત્ત્વા
તત્ત્વવિચારરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી સ્વરૂપમાં રહે, એટલે સંવર કહીયેં તથા
સંવરમાં જીવ રહે. તિહાં સુધી સમય સમય અનંતી નિર્જારા કરે, તે નિર્જારા,
એ રીતે સમકેતી જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં. એ પરમાર્થ જાણવો.

૫૪ શિષ્ય:-નવતત્ત્વમાંથી ઝરતક્ષેત્રે મનુષ્યગતિ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.

ગુરુ:-ઝરતક્ષેત્રમાં સમકેતી જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે
જાણવાં અને મિથ્યાત્વી જીવ આશ્રયી ઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે જાણવાં,

૫૫ શિષ્ય:-નવતત્ત્વમાંથી માહાવિદેહક્ષેત્રે મનુષ્ય આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.

ગુરુ:-માહાવિદેહક્ષેત્રે મિથ્યાત્વી જીવ છે, તે આશ્રયી ઠ તત્ત્વ અને સમ
કેતિ જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે જાણવાં અને તિહાં કે
વલી જગવાન્ છે તે આશ્રયી નવ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે જાણવાં.

૫૬ શિષ્ય:-એ નવતત્ત્વમાંથી તિર્યંચગતિ આશ્રયી કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:-તિર્યંચ જીવ એક રાજલોકમાં છે માટે સમકેતી તિર્યંચ જીવ આ
શ્રયી આઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે પામીયેં અને મિથ્યાત્વી તિર્યંચ જીવ
આશ્રયી ઠ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં તે રીતે પામીયેં.

५९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांशी व्यंतर, जवनपति, ज्योतिषी, वैमानिक अने नवग्रैवेयकना देवगति आश्रयी देवोमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—मिथ्यात्वी देवआश्रयी ठ तत्त्व अने समकेती देव आश्रयी आ ठ तत्त्व पामीयें. एनो परमार्थ आगल कह्यो, ते रीतें जाणवो.

५७ शिष्यः—नव तत्त्वमांशी पंचानुत्तर देव आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः— पांच अनुत्तर विमानमां तो सर्व समकेतदृष्टि देव जाणवा माटे तेमां आगल कहां ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें.

५८ शिष्यः—नव तत्त्वमांशी ईषत्प्राग्चार नामें पृथ्वीना जीवो आश्रयी केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ईषत् प्राग्चार नामें पृथिवी ते सिद्धशिला जाणवी. तिहां निगोदी या मिथ्यात्वी जीव ठे ते आश्रयी आगल कहां, ते रीतें ठ तत्त्व पामी यें अने तिहां सिद्ध परमात्मा रह्या ठे ते आश्रयी त्रण तत्त्व पामीयें.

६० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांशी द्रव्यसमकेती जीवमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—द्रव्य समकेती जीव पहेले गुणठाणें कहीयें. माटे एमां मिथ्यात्वी जीवनी परें ठ तत्त्व पामीयें. कारण के देवदर्शन, पूजा, उत्सव, जक्ति, संघ यात्रा, साहम्मीवत्सल आदिक अनेक करणी समकेतीनी करे ठे, तथा देव ते अरिहंत, गुरु ते सुसाधु अने धर्म केवलीनो जांख्यो आदरे ठे, कुदेव, कुगुरु, अने कुधर्मने परिहस्या ठे, तथापि तादृश जीव अजीवनी उलखाण करी नथी स्वसत्ता परसत्तानी प्रतीति करी नथी, नव तत्त्व अने षड्द्रव्यनुं जाण पणुं गुरु मुखें कखुं नथी माटे द्रव्य समकेती जीव पहेले गुणठाणे जाणवा.

६१ शिष्यः—नव तत्त्वमांशी जावसमकेतीमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शब्दनयने मतें जेना परिणाम वर्तता होय, ते जावसमकेती जीव चोथा गुणठाणांशी मांकीने यावत् दशमा बारमा गुणठाणा पर्यंत जाणवा. एटले जेणें जीव, अजीव, नव तत्त्व अने षड्द्रव्यनुं जाणपणुं करी स्वसत्ता परसत्तानी प्रतीति करी ठे अने साध्य एक, साधन अनेक, जे समकेतनी करणीरूप यात्रा, दर्शन, प्रजावना, पूजा, जक्ति, साहम्मीवत्सल, संघयात्रा, तीर्थयात्रा प्रमुख करे ठे तथा निश्चयदेव, व्यवहारदेव, निश्चयगुरु, व्यवहार गुरु, निश्चयधर्म, व्यवहारधर्म, ए रीतें जेणें सत्तागतें प्रतीति करी ठे एवा जाव समकेती जीवमां आठ तत्त्व पामीयें, एक तो जीव अने सत्तायें पुण्यपापनां

દલીયાં અજીવરૂપ અનંતાં લાગ્યાં છે તે આશ્રવચૂત જાણવાં. એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ અને આશ્રવ, એ પાંચ તત્ત્વ જાણવાં અને એ દલીયે જીવ વંધાણો છે, તે ઠહું વંધતત્ત્વ તથા જીવ અજીવરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી સ્વરૂપમાં રહે તે સાતમું સંવરતત્ત્વ અને સંવરમાં રહેલાં સુધી સમયસમય અનંતી નિર્જારા કરે, તે આઠમું નિર્જારા તત્ત્વ. એ રીતે જાવસમકે તિજીવમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે તથા કેવલીને સમચિરૂઢ નયને મતે જાવસમકેતી કહીયે. તેમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે નવે તત્ત્વ પામીયે. તથા સિદ્ધપરમાત્માને એવંચૂતનયને મતે જાવસમકેતી કહીયે. તેમાં આગલ કહ્યા પ્રમાણે ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. એ રીતે જાવસમકેતી જીવમાં આઠ, નવ અને ત્રણ તત્ત્વ પામ્યાનું સ્વરૂપ જાણવું.

૬૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યલિંગ શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે?

ગુરુ:—દ્રવ્યલિંગ શ્રાવક તો જે રૂઝુસૂત્રનયને મતે પહેલે ગુણઠાણે હોય તે જાણવા જો પણ તેના સંસારબદાસી, વિષયસુખથી વિરક્ત જાવ પરિણામ વર્તે છે. વૈરાગ્યજાવનાયે ચિત્ત વર્તે છે. અને શ્રાવકના બાર વ્રત રૂપ લિંગ અંગીકાર કહ્યું છે, તોપણ તાદૃશ જીવ અજીવની ઝલખાણ કરી નથી, તથા સ્વસત્તા પરસત્તાનું જાસનરૂપ જાણપણું કહ્યું નથી માટે તે જીવ યથા પ્રવૃત્તિકરણમાં વર્તતા પહેલે ગુણઠાણે જાણવા. તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતે ઠ તત્ત્વ પામીયે.

૬૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંહે દ્રવ્ય શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—દ્રવ્ય શ્રાવક તો સમકેતીને કહીયે એટલે શ્રાવકનું દ્રવ્ય તે સમકેતી ચોથે ગુણઠાણે જાણવો, તેમધ્યે આગલ કહ્યા પ્રમાણે આઠ તત્ત્વ પામીયે

૬૪ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંહે જાવશ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—શબ્દ નયને મતે એ સમકેત સહિત છે અને શ્રાવકનાં બાર વ્રત લેવાનો જાવ ઉત્કૃષ્ટો વર્તે છે, એટલે ગુણઠાણું તો ચોથું છે પણ પાંચમા ગુણ ઠાણાના જાવ વર્તે છે તેને જાવશ્રાવક કહીયે. તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે.

૬૫ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવલિંગ શ્રાવકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે?

ગુરુ:—જાવલિંગ શ્રાવક પાંચમે ગુણઠાણે કહીયે એટલે આગલ સમકેત સહિત હતા, અને શ્રાવકનાં બાર વ્રત ઉચારી તે રૂપ લિંગ જેણે પહેલું છે, તેને જાવલિંગ શ્રાવક પાંચમે ગુણઠાણે વર્તતા કહીયે તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે.

૬૬ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યજ્ઞાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

गुरुः—द्रव्य ज्ञाननुं जाणपणुं पहेले गुणठाणे कहीयें कारण के अन्यम तनां सर्वशास्त्र प्रत्ये जाणे ठे तथा अंतरंग उपयोग विना जैनमतनां सर्व सूत्र प्रत्ये वांचे ठे, अर्थ करे ठे, पद, अक्षर, मात्रा, शुद्धसिद्धांत, ज्ञाप्य, निर्युक्ति, टीका, वांचतां, पूठतां, अर्थ करतां, गुरुमुखें सईहे ठे तो पण शुद्ध निश्चयनयें आत्मसत्ता उलख्या विना तत्त्वातत्त्वरूप स्वरूपनी प्रतीति कख्या विना ए सर्व द्रव्यज्ञान, पहेले गुणठाणे कहीयें. तेमां ठ तत्त्व पामीयें.

६७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ज्ञावज्ञानमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शब्दनयने मते समकेती जीवने ज्ञावज्ञान कहीयें तेमां आगल कख्यां ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें अने समजिरूढनयने मते केवलीने ज्ञाव ज्ञान कहीयें तेमां आगल कख्यां ते रीतें नवे तत्त्व पामीयें तथा एवंभूत नयने मते सिद्धना जीव ज्ञावज्ञानी कहीयें. तेमां त्रण तत्त्व पामीयें,

६८ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी क्रोध, मान, माया अने लोभनी चोकडीमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—पहेले गुणठाणे क्रोधादिक चारनो जे जीवने उदय ठे तेमां ठ तत्त्व पामीयें अने चोथा गुणठाणाथी मांमी ठछा गुणठाणा लगे क्रोधादिक चारनो जे जीवने उदय ठे तेमां आठ तत्त्व पामीयें.

६९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ज्ञावलिंग आचार्यमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ज्ञावलिंग आचार्य ठछे अने सातमे गुणठाणे कहीयें जे कारणे ठत्रीश गुणें विराजमान, सर्व क्रियामां तत्पर, जिनमत परमतनां जाण, सर्व समय सावधान, निश्चयव्यवहार रूप तत्त्वातत्त्वना जाण, गठनायक, गठना धोरी, पंचप्रस्थाने सेवित, सर्व सिद्धांतना जाण, पारंगामी, श्रुत उप योगी, चरणानंदी, परमतना जीतनार, सारणावारणादिकें करी शिक्षाना दा तार, गठनी मर्यादाना राखनार, आठ प्रमादना तजनार, सात विकथाना नि वारनार, स्वसत्तारमणी, परसत्ताथी विरक्त परिणाम, युगप्रधान सरखा, जव्य प्राणीने हितोपदेश करता, अनेक जीवने तारता, परवादीना मद गालवा गंधहस्ती सरखा, जव्यप्राणीना हृदयरूप आरामथकी मिथ्यात्वरूप अंधकार टालवाने विषे दीपक सरखा उद्योतना करनार, आत्मसत्ताना रसीया, अनुभवरूप अमृतकुंरुमां जीलता, साध्य एक, साधन अनेक, एवा उपयोग सहित साधन करता, अने जव्य प्राणीने पण ए रीतें उपदेश देता, तीर्थ

સાત રાત્રિ, નગરેં પાંચ રાત્રિ, ગ્રામેં એક રાત્રિ એ રીતેં ઉગ્રવિહારેં વિચરતા, સ્વદ્યા પરદયાને વિષે તત્પર, ઠઠે અને સાતમે ગુણઠાણે જેના પરિણામની તુલ્યતા વર્તેં ઠે એવા જાવલિંગ આચાર્યમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૦ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યલિંગ આચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—એ દ્રવ્યલિંગ આચાર્ય પહેલે ગુણઠાણે જાણીયેં કારણ કે જેણે ગુણ વિના આચાર્યની પદવીનું લિંગ ધારણ કહ્યું ઠે, આચાર્ય નામ ધરાવી અતિ આમંબરેં કરી શોજતા, મંત્ર, યંત્ર, જામા ઔષધિયેં કરી જોલા લોકોનાં મન રીઝવતા, પત્રીબંધ છોટા રૂપૈયા સરસા, લોક પાસેં આપણો મહિમા કરાવતા પૂજાય ઠે પણ યથાર્થપણે જીવ અજીવનું જાણપણું કહ્યું નથી અને અંતરંગ નિશ્ચયનયેં આત્મસત્તા જેણેં ઝલ્લેલી નથી તેહને દ્રવ્યલિંગ આચાર્ય કહીયેં તેમાં આગલ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે કહ્યાં તે રીતેં ઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય આચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—સાધુ પણામાંથી આચાર્યપણું નીપજે ઠે, તે કરણ માટે આચાર્યનું દ્રવ્ય તે સાધુ કહીયેં અને સાધુ તો ઠઠે સાતમે ગુણઠાણે વર્તતા હોય તેમાં આગલ સમકેતિ જીવમાં કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવઆચાર્યમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—આચાર્યનું દ્રવ્ય તે સાધુ હોય, પરંતુ તે ગુણેં કરી આચાર્યપદવીને યોગ્ય, વૈરાગી, ત્યાગી હોય, યદ્યપિ આચાર્ય તો નથી તથાપિ આચાર્યના ગુણેં કરી શોજે ઠે. અને આચાર્ય પદવી લેવાનો જાવ વર્તેં ઠે તેને જાવ આચાર્ય કહીયેં. તે ઠઠે સાતમે ગુણઠાણે વર્તતા હોય તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્ય અરિહંતમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—જે અરિહંતનો જીવ આગલ ત્રીજે જર્વેં એકાગ્રચિત્તેં કરીને એક પદ આરાધે, અથવા વીશ સ્થાનક પદ આરાધે તથા એવી જાવના જાવે જે સર્વ જગતના જીવને શાસનના રસીયા કરી ધર્મ પમાડી કર્મથકી મૂકાવું? અને સર્વ જીવને સુખીયા કરી મોક્ષ નગરેં પહોંચાડું? એવા પ્રકારની ઉત્તમ જાવના જાવી શ્રેણિકાદિ પ્રમુખેં જિનનામ કર્મ પુણ્ય ઉપાર્જ્યુ ત્યાં થકી માંમીને જ્યાં લગેં કેવલજ્ઞાન ન ઉપન્યું હોય, ત્યાં લમેં ઠગ્ગસ્ય અવસ્થાયેં દ્રવ્યઅરિહંત કહીયેં તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૭૪ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવ અરિહંતમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

गुरुः—जाव अरिहंतमां नव तत्त्व पामीयें, ते कहे ठेः—जे देवलोकथी अथवा नरकथकी चवी त्रण ज्ञान सहित मातानी कुखने विषे उपजे, पठी जन्मावसरें ठप्पन्न कुमारिका महोत्सव करे, तेवार पठी सौधमेंद्र माता पा सेंथी मागी पांच रूपे करी अति आम्बरें मेरुउपर लइ जाय तिहां सिंहासन उपर खोले बेसाडी चोशठ इंद्र मली महोत्सव करी पोतानो आत्मा निर्मल करे. पठी पाठा लइ आवी माताजीने आपे, बालावस्थायें क्रीडा करता पठी यौवनावस्थायें माता पिता परणावे, तथापि उदासी जावें संसारनां सुख विलसे. पठी समय अवसरें लोकांतिक देवताने वचने वैराग्य जाव नायें संसार उदासी विषय कषायथकी विरक्तजावें दीक्षा लेवाने मनोरथें दिनप्रत्यें एक क्रोड अने आठ लाख सोनैयानुं दान एक वर्ष पर्यंत आपी अति आम्बरें दीक्षा अवसरें स्वयमेव पोताने हाथे लोच करे, ते वेलायें चो शुं मनःपर्यव ज्ञान उपजे, पठी एकलमद्वपडिमा आदरी जगतमां विहार करता, गाम, नगर, अटवीमां फरता, घोर उपसर्गने सहन करता, अधोर तपें करी कर्मने चूरता, शुक्लध्यानना पायाने ध्यावता, शुद्ध निश्चयनयें करी आत्मसत्ताने गवेषता, आत्मसत्ताना रसीया, अनुजवरूप अमृत कुंरुमां जीवता, शुद्ध शुक्लध्यानरूपातीत परिणामें करी घातीकर्मने चूरी केवलज्ञानरूप अनंत चतुष्टय लक्ष्मी जेवारें प्रगट थाय, तेवारें त्रण जवनने विषे उद्योत थयो तेवखत नारकीना जीवने पण एक मुहूर्त शाता थाय. पठी त्रिगडाने विषे बेसीने चतुर्विध संघनी स्थापना करी बार पर्षदाने धर्मदेशना देता, अनेक जीवने तारता, पांत्रीश वाणीरूप मधुरध्वनियें करी जव्यप्राणीना मन हरता, कोडीगमे देवतायें सेवित, चोत्रीश अतिशयें करी बिराजमान, आठ महाप्रातिहार्यें करी शोचता, अनेक जीवने संसारसमुद्रथकी तारीने मोक्ष नगरें पहुँचाडता, सुखना दातार, दयाना जंकार, करुणाना समुद्र, जूमंरुलने विषे अज्ञानरूप अंधकार चूरवाने सूर्यसमान जाणवा. एवा अरिहंतदेव शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया वचाळें रह्या तेरमे गुणठाणे वर्त्तता कहियें. तेमां आगल कह्यां ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

९५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्यसिद्धमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—सिद्धनुं द्रव्य ते केवली कहियें केम के केवलीमांथी सिद्धपणुं नी पजे ठे माटे केवलीमां आगल कह्यां ते रीतें नव तत्त्व पामीयें ?

७६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ज्ञावसिद्धमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ज्ञावसिद्धमां त्रण तत्त्व पामीयें. केम के शुद्ध शुक्लध्यान रूपातीत परिणाम रूप कपकश्रेणीयें करी आत्मप्रदेशयकी कर्मावरणने चूरी जेणें स्वसत्ता निरावरण करी लोकने अग्रजागें विराजमान, अनंत ज्ञानमय, अनंतदर्शनमय, अनंतचारित्रमय, अनंतवीर्यमय, अनंतदानमय, अनंतलाजमय, अनंतजोगमय, अनंत उपजोगमय, सहजानंदी, पूर्णानंदी, अजर, अमर, अविनाशी, अचलित, अस्वलित, अयोगी, अवेदी, अमोही, अलेशी, अणाहारी, अशरीरी, अरक्षक, अव्यापक, एक, असंख्य अनंतगुणें करी विराजमान, परमानंद सुखना विलासी, एवा ज्ञावसिद्ध प्रभु तेहमां त्रण तत्त्व पामीयें. एक तो सिद्धनो जीव ते जीवतत्त्व अने यथा ख्यात चारित्र रूप गुणें करी पोताना स्वरूपमां रमण करे ठे ते बीजुं संवर तत्त्व कह्यीयें अने ज्ञावमोक्ष पदवी पाम्या ठे ते त्रीजुं मोक्षतत्त्व जाणवुं.

७७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्यचारित्रमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—द्रव्यचारित्र जीव पहेले गुणठाणे होय तेमां ठ तत्त्व पामीयें, केम के संसारयकी उदासीजावें जेणें पांच महाव्रत रूप चारित्र अंगीकार कखुं ठे, ठकायनी रक्षा करे ठे, सूजतो आहार लीये ठे, साधुनी क्रिया, पडिक्कमणुं, पडिलेहण आदिक करे ठे, निरंतर वैराग्यजावनायें परिणाम व र्त्ते ठे, पण यथार्थ पणे जीव अजीवनी उलखाण करी नथी, अने शुद्धनिश्चयनयें अंतरंग सिद्धसमान आत्मसत्ता उलखी नथी, अने नरकनिगोदनां दुःखयकी बीहीतो अको अंतरंग पुण्यादिकनी वांढायें निरतिचार पणे चारित्र पावे ठे, पण यथार्थ साध्य साधन पणानी उलखाण नथी; तेने द्रव्य चारित्र पहेले गुणठाणे जाणवुं. तेमां आगल कख्यां, ते रीतें ठ तत्त्व पामीयें.

७८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ज्ञावचारित्रमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शब्दनयने मतें ज्ञावचारित्रवंत जीवमां आठ तत्त्व पामीयें. जे कारणें कोइ जीवें घर, कुटुंब, परिवार, पुत्र, कलत्र, धन, माल, ठती रुद्धिने त्यागी, चारित्र अंगीकार कखुं ठे, पांच समितियें समितो, त्रण गुप्तियें गुप्तो, आठ प्रवचनमाताने पावे ठे, सत्तर जेदें संयम आराधे ठे, सूजतो आहार लीये ठे. मांढलाना पांच दोष टाढी आहार करे ठे, सांज सवारें पडिक्कमणुं पडिलेहणादिक क्रिया करे ठे, संग्रहनयने मतें सर्व जी

वने पोतानी आत्मसत्ता बरोबर करी जाणी तेहनी दया पावे ठे, संसार उदासी, वैरागी, त्यागी जावनायें परिणाम वर्त्ते ठे अने जीव, अजीव, नवतत्त्व, षड्द्रव्यना गुणपर्याय, नित्य अनित्यादिकनुं जाणपणुं कहुं ठे तथा नव निक्षेपा, प्रमाण, द्रव्य, ज्ञाव, निश्चय, व्यवहार, उत्सर्ग, अपवादनुं स्व रूप जाणी, जीवसत्ताने घ्यावे ठे, अने अजीवसत्तानो त्याग करे ठे, ए रीतें जेणें स्वसत्ता परसत्तानी प्रतीति करी ठे. शुद्धनिश्चयनयें करी जेणें सिद्धसमान पोताना आत्माना प्रतीति करी ठे, साध्य एक, साधन अनेक, ए रीतें पोताना अत्माने साधतां ठे सातमे गुणठाणें जे जीव वर्त्ते ठे, तेने शब्दनयने मतें ज्ञावचारित्र्यो कहीयें. तेमां आगल कहां ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. अने समजिरूढनयने मतें केवळीने पण ज्ञावचारित्र्य कहीयें. तेमां आगल कहां ते रीतें नव तत्त्व पामीयें. तथा एवंभूतनयने मतें सिद्धना जीवने पण ज्ञावचारित्र्य कहीयें. तेमां आगल कहां ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्यसाधुमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—साधुनुं द्रव्य ते श्रावक पांचमे गुणठाणे जाणवो, एटले श्रावकमांथी साधुपणुं नीपजे ठे, माटे द्रव्यसाधु ते पांचमे गुणठाणे श्रावकने कहीयें, तेमां आगल कहां ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें.

१८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ज्ञावसाधुमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ज्ञावसाधुमां, आठ तत्त्व पामीयें, कारण के जे जीवें समकेत सहित श्रावकनां बार व्रत उच्चस्यां ठे अने संसारथकी उदासी वैराग्यरूप परिणामें वर्त्ते ठे अने निरंतर साधुपणुं लेवानी ज्ञावनायें चित्त रमे ठे. तथा एवं चिंतवे ठे जे संसाररूप बंदीखानाथी केवारें हूं बूटीश ? अने निर्विकारी पदनुं आपनार एवं साधुपणुं केवारें हूं अंगीकार करीश ? अने एकाकी पणे विहार करी कांस मसादि तथा देव मनुष्योना करेला घोर उपसर्ग केवारें सहन करीश ? महातप तपी इंद्रियरूप शत्रुने दमन करी सर्वकर्मने चूरी महारो आत्मा केवारें निरावरण करीश ? ज्ञानरूप अनंत चतुष्टय लक्ष्मी केवारें प्रगट करीश ? एवं साधुपणुं मने केवारें उदय आवशे ? आ संसाररूप हडमांहेथी नीकली वनमां एकाकी पणे निर्जयथको सिंहनी परें केवारें हूं विचरीश ? ते जीव गृहस्थपणे रह्यो थको पण ऋजुसूत्र नयने मतें ज्ञावसाधु जाणवो. अने शब्दनयने मतें अंतरंग स्वसत्ता परसत्तारूप प्रतीति करी

हे एटले गृहस्थपणे पांचमे गुणठाणे ठे, पण मनोरथ ठठा सातमा गुण ठाणाना वर्त्ते ठे, माटे एने ज्ञावसाधु कहीयें तेमां आठ तत्त्व पामीयें ?

७१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्यलिंग साधुमांहे केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—द्रव्यलिंग साधु पहेले गुणठाणे होय, तेमां आगल कह्यां ते रीतें ठ तत्त्व पामीयें. कारण के कोइ जीवें नरक निगोदनां दुःखथकी जय पामीने अथवा देवेंद्र नरेंद्रनी रुद्धि देखीने तेनी वांठायें मोहगृहीत वैराग्यें अथवा आ जवें इंद्रियसुखनी वांठायें चारित्ररूप लिंग अंगीकार कखुं ठे, पांच महाव्रत सूधां पावे ठे, इंद्रिय दमे ठे, परिसहना उपसर्गने सहन करे ठे, पडि लेहणादि क्रिया शुरू करे ठे, ठता जोग तज्या ठे, वैराग्यजावें चित्त वर्त्ते ठे, पण तादृश जीव अजीवनुं जाणपणुं कखुं नथी. अने अंतरंग पुण्यादिकनी वांठारूप परिणाम वर्त्ते ठे तथा निश्चयनयें सत्तागतनी उलखाण नथी. तेणें करी तेने द्रव्यलिंग साधु व्यवहारनयने मतें कहीयें. ने ते संसारी जाणवा.

७२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ज्ञावलिंग साधुमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—कोइ जीवें संसार थकी उदासिजावें राजरुद्धि, धन, माल, ठांमी कु टुंब, परिवारनो मोह मूकी, संसाररूप चारगति थकी उदासी परिणामें चारित्र रूप लिंग अंगीकार कखुं ठे तेहने निवृत्तिचारित्र कहीयें. एटले ते जीव संसार थकी निवृत्त्यों ठे अने प्रवृत्ति चारित्र ते जे साधुनी क्रिया, पडिक्रमणुं, पडिलेहण आदि शुरू रीतें करे ठे तेने प्रवृत्ति चारित्र कहीयें, पांच महाव्रत सूधां पावे ठे, आ जवें तथा परजवें इंद्र नरेंद्रना सुखनी वांठा रहित एक पो तानो आत्मा निरावरण करवाने वास्ते तथा पोताने जन्म मरणनां दुःख थकी मूकाववा निमित्तें एक पोताना आत्मानुंज साधन करे ठे ते प्रवृत्ति चारित्र कहीयें अने जीव, अजीव, नव तत्त्व, षड्द्रव्य, नय, निक्षेपा, द्रव्य, ज्ञाव, निश्चय, व्यवहार, उत्सर्ग, अपवादनुं स्वरूप जाणी स्वसत्ता पर सत्तानी जेणें प्रतीति करी ठे, शुरूनिश्चय नयें करी पोताना आत्मांनी सत्ता जेणें उलखी ठे, साध्य एक तेने कर्मथकी रहित निरावरण कर वानां, साधन अनेक करणीरूप, ए रीतें पोताना आत्मस्वरूपने साधे, तेने शब्दनयने मतें ठेठे सातमे गुणठाणे वर्त्तता ज्ञावलिंग साधु कहीयें. तेमां आठ तत्त्व पामीयें. ते आवी रीतेंः—एक तो तेनो जीव पोतें जीव तत्त्व ठे अने सत्तायें पुण्य पापनां दलीयां अजीवरूप अनंतां लाग्यां ठे ते आ

श्रवज्ञूत जाणवां. एटले जीव, अजीव, पुण्य, पाप अने आश्रव, ए पांच तत्त्व थयां अने ए दलीये जीव बंधाणो ठे, ते ठहुं बंधतत्त्व थयुं अने तत्त्वातत्त्व स्वरूप स्वपरनी वेंचण करी स्वरूपमां रहे, एटली वार संवर कहियें. ते सातमुं संवर तत्त्व तथा संवरमां जीव रहे तिहां सुधी समयसमय अनंती निर्झरा करे, ते आठमुं निर्झरा तत्त्व जाणवुं एणी रीतें जावलिंग साधुमां आठ तत्त्व जाणवां. ए रीतें नव तत्त्वनुं स्वरूप जाणे, तेने ज्ञानी कहियें, अने अंतरंग सदैहे तेने समकेती कहियें ॥ इति श्री बालबुद्ध्यवबोधार्थं नवतत्त्वमयप्रश्नोत्तराणि समाप्तानि ॥ हवे नव तत्त्वना स्वरूपमां मांहोमांहे संबंधनो विचार जाणवा रूप प्रश्नोत्तर लखियें ठैयें.

७३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने शत्रुरूप पांच तत्त्व जाणवां कारण के जीवने एकेक प्रदेशें पुण्य पापनां दलीयां अजीवरूप अनंतां लाग्यां ठे ते आश्रवज्ञूत जाणवां एटले पुण्य, पाप, अजीव अने आश्रव, ए चार तत्त्व थयां अने ए दलीये जीव बंधाणो थको चारगतिरूप संसारमां अनंता काल थया रखडे ठे माटे पांचमुं बंधतत्त्व जाणवुं. ए रीते ए पांच तत्त्व जीवने शत्रुज्ञूत थइने अनादि कालनां लागां ठे तेणें करी जीव, चारगतिरूप संसारमां परिभ्रमण करे ठे माटें ए नव तत्त्वमां जीवने पांच तत्त्व, शत्रुरूप जाणवां.

७४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने वोलावारूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—पुण्य प्रमुखरूप चार तत्त्व जीवने वोलावा समान जाणवां ते देखाडे ठे. एक तो पुण्यतत्त्व ठे ते व्यवहारनयने मत्तें आदरवा योग्य ठे, केम के ए पुण्य ठे ते जीवने मोक्ष नगरें जातां वोलावा रूप ठे, कारण के जवरूप अटवीमां चोराशी लाख जीवायोनिरूप ग्रामने विषे जन्म, जरा, मरण, जय, शोक, पीडा, आधि, व्याधि, माया, मोह, मूर्छा, मिथ्यात्व, अव्रत, कषाय आदिक अनेक मोहराजाना मूकेला सुजट ते जीवने मोक्ष नगरें जातां विघ्नकर्ता ठे, माटे तिहां पुण्यरूप वोलावो जीवने ठावको सहायकारी होय तो जीव, निर्विघ्नपणे मोक्षनगरें पहुँचे तेथी पुण्यतत्त्व व्यवहारनयने मत्तें जीवने आदरवा योग्य ठे, एटले समकेती जीव ठे ते पुण्य तत्त्वने वोलावा रूप करी जाणे ठे, पण अंतरंग निश्चयें आत्माना गुणरूप पुण्यने नथी जा एतो. जेम कोइ नगरें जावुं होय अने मार्गमां जय घणो होय, तेवारें वा

टमां वोलावो लीधो जोइयें, केमके वोलावो लीधा विता निर्विघ्न पणे प
होंचाय नहिं अने जेवारें वांठितपुर नगरें पहोंचे तेवारें वोलावाने शी
ख आपे. ते दृष्टांते अहींयां जीवने मोक्ष नगरें जावुं ठे अने मार्गें मोक्ष
राजाना सुन्नटोनो जय घणो ठे, जेथी पुण्यरूप वोलावो जो साचो ठावको
होय, तो निर्विघ्नपणे जीव, मोक्ष नगरें पहोंचे, ए परमार्थ जाणवो. मा
टे कोइ जीव पुण्य बांधे, तेवारें चार तत्त्व जेलां आवे, ते आवी रीतें:-जे
पुण्यनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप ठे, अने ए दलीयां बंधाय ठे,
एटले पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व थयां. ए रीतें ए नव
तत्त्वमां व्यवहारनयने मत्तें पुण्यतत्त्व जीवने वोलावा रूप आदरवा योग्य ठे.

८५ शिष्य:-ए नव तत्त्वमांथी जीवने वाणोतर रूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरु:-ए नव तत्त्वमांथी एक निर्झरा तत्त्व जीवने वाणोतर रूप
जाणवुं. जेम के कोइ एक साहुकार घणें करजें वीटाणो होय तेणें करी
दुःखी थयो होय, पण तेने वाणोतर ठावको मळ्यो होय तो शेठने
करजथकी ठोडावे अने नवी कमाणी करी आपे, तेम इहां जीव
घणा कालनो कर्मरूप करजें वीटाणो महादुःख जोगवतो थको संसार
मां फरे ठे, एम फरतां फरतां जवस्थितिने योगें करी सकाम निर्झरा रूप
वाणोतर जीवने मळे, तेवारें सर्वकर्मरूप कारजथकी जीवने ठोडावे, अ
ने ज्ञानादिक गुणरूप अनंती लक्ष्मी जीवने प्रगट करी आपे.

८६ शिष्य:-ए नव तत्त्वमांथी जीवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीमें?

गुरु:-ए नव तत्त्वमांथी एक संवर तत्त्व जीवने मित्ररूप जाणवुं. कारण
के घणा काल थया संसारमां जीव दुःख जोगवे ठे, ते दुःख जोगवतां जोग
वतां रखडतां रखडतां पुण्यरूप वोलावो जीवने सहायकारी थयो, तेवारें
निर्विघ्नपणे जीवने संवररूप मित्रने घरे पहोंचाड्यो, ते संवररूप मित्रने
घरे जीव पहोंच्यो, तेंवारें संवररूप मित्रें पुण्य पापरूप जे दलीयां नवा
कर्मनां आश्रव आवतां हतां ते सर्व रोक्यां, ए रीतें एक अंतर मुहूर्त पर्यंत
संवररूप मित्रना घरमां रहेतां घातिकर्म क्षय करी अनंत ज्ञान, अनंत द
र्शन, अनंत चारित्र, अनंत वीर्यआदि देइ अनंत गुणरूप लक्ष्मी जीवने संव
ररूप मित्रनी सहायें प्रगट थाय, माटे संवर तत्त्व जीवने मित्ररूप जाणवुं.

८७ शिष्य:-ए नव तत्त्वमांथी जीवने धररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी जीवने एक मोक्षतत्त्व घररूप जाणवुं. कारण के पुण्य पापरूप अजीवनां दलीयां अनंतां सत्तायें आश्रवन्नूत थइ लागां ठे, तेणें करी जीव बंधाणो ठे, तेथी संसाररूप चार गतिमां फरे ठे, एटले पुण्य, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व जीवने अनादि काल नां शत्रुरूप थइ लागां ठे, तेणें करी जीव अनेक प्रकारें विटंबना जोग वे ठे, एम संसारमां फरतां फरतां पुण्यरूप बोलावानी सहायें करी नव स्थितिने योगें जीव संवररूप मित्रने घरे पहुँच्यो, तेवारें संवर रूप मित्र बारणुं रोकी बेठो, एटले पुण्य पाप रूप नवा कर्मना आश्रव जीवने समयें समयें अनंतां दलीयां आवतां हतां, ते दलीयां सर्वे रोकाणां अने तेथी आगल जीवने एकेक प्रदेशे अनंती कर्मनी वर्गणाना थोकडा लागा हता, तेने निर्झरारूप वाणोतरें अंतरमां पेशी बालवा मांख्या. ए रीतें एक अंतर मुहूर्त आत्मस्वरूपनां ध्यानमां रहेतां घाती कर्म दाय करी ज्ञानादि अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, पठी अनेक जीवने धर्मदेशना दइ संसारथकी निस्तारी घाती कर्म खपावी, जीव अने संवर रूप मित्र ए बे तत्त्व मोक्षपुरी पहुँचे, माटे जीवने मोक्षतत्त्व घररूप जाणवुं.

७७ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी रूपी अजीवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरु:—अजीवने मित्र रूप पांच तत्त्व जाणवां, केमके पुण्य पापनां दलीयां आश्रव रूप ते अजीव ठे, अने ए दलीयां मली बंधाय ठे, माटे पुण्य, पाप, आश्रव, अजीव अने बंध ए पांच तत्त्व, रूपी अजीवने मित्र रूप ठे.

७८ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी अजीवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरु:—नव तत्त्वमांथी अजीवने शत्रुरूप एक निर्झरा तत्त्व जाणवुं. कारण के सकाम निर्झरा गुण जेवारें जीवने आवे, तेवारें अजीवरूप पांच तत्त्वनां दलीयां सत्तायें अनंतां रखां ठे, तेने बालीने दाय करी नाखे, माटे.

७९ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी अजीवने रोकवा रूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी अजीवने रोकवारूप एक संवर तत्त्व जाणवुं, कारण के शब्द अने समजिरूढ नयने मतें संवरगुण जीवने आवे, तेवारें पुण्य, पाप, अजीवरूप आश्रवनां दलीयां आवतां रोकाय ठे, माटे.

८० शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी अजीव, केटलां तत्त्वने रोकी शके?

गुरु:—अजीव एकज जीव तत्त्वने रोकी शके, कारण के जीवने एकेक

प्रदेशें अनंतां कर्मरूप दलीयां अजीवनां लागां ठे, तेणें करी जीव, मोक्ष नगरें जातां रोकाणो ठे, माटे अजीव एक जीवतत्त्वने रोकी शके ठे.

ए१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अजीवें केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमां अजीवें एक मोक्षतत्त्वनुं घर दीतुं नथी, कारण के जीव, जेवारें मोक्ष नगरें पधारे, तेवारें कर्मरूप अजीवनां दलीयां सत्तायें अनंतां लागां हतां, ते सर्व शुक्ल ध्यानरूप अग्नियें करी वाली क्षय करीने मोक्ष नगरें पधारे ठे, माटे अजीवें एक मोक्षतत्त्वनुं घर दीतुं नथी.

ए३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने मित्ररूप चार तत्त्व पामीयें ते कहे ठे, पुण्यनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां अने ए दलीयां मली बंधाय ठे, एटले बंध थयो माटे पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व थयां, एटले कोइ जीव पुण्य बांधे, तेवारें ए चार तत्त्व मित्ररूप साथें आवे, माटे.

ए४ शिष्यः—ए एव तत्त्वमांथी पुण्यने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने शत्रुरूप एक निज्जरा तत्त्व जाणवुं, कारण के जेवारें सकाम निज्जरा गुण जीवने आवे, तेवारे पुण्यनां दलीयां जे सत्तायें बांध्यां ठे, ते खपावीने, जीव मोक्ष नगरे पहुँचे, माटे.

ए५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यनां प्रतिपक्षीरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—पुण्यनुं प्रतिपक्षी एक पाप तत्त्व जाणवुं. कारण के जे समयें शुद्ध परिणामें जीव पुण्यनां दलीयानुं ग्रहण करे ठे, ते समयें पापनां दलीयानुं ग्रहण नथी, कारण के एक समयें वे क्रिया न होय ए परमार्थ ठे.

ए६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्यने रोकवा रूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पुण्यनां दलीयां रोकवारूप एक संवर तत्त्व जाणवुं कारण के शब्द नयने मत्तें जे समय जीव स्वरूप चिंतनरूप संवरमां आवे, ते समय नवा कर्मरूप दलीयानुं ग्रहण नथी, माटे पुण्यने संवर रोके ठे.

ए७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्य केटलां तत्त्वने रोकी शके ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी मोक्ष नगरे जतां एक जीव तत्त्वने पुण्य रोकी शके ठे, केम के पुण्यनां दलीयां सत्तायें निकाचित बांध्यां होय, ते संपूर्ण जोगव्या विना केवली जगवान् पण मोक्ष नगरे जइ शके नहीं, माटे.

ए८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी पुण्य केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरु:—नव तत्त्वमांथी पुण्ये एक मोक्ष नगरनुं घर दीतुं नथी. कैम के मोक्ष नगरें जातां जीवने पुण्यनां दलीयां साथें जतां नथी, जेवारें पुण्यनां दलीयां सर्व खपावी रहे, तेवारेंज जीव, मोक्ष नगरें पहुँचे ठे, तेमाटे.

एण शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी पापने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:—नव तत्त्वमांथी पापने मित्ररूप चार तत्त्व जाणवां. कारण के पाप नां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दलीयां मली बंधाय ठे, ऐटले बंध कहीयें माटे पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व थयां. एटले कोइ जीव पाप बांधे, तेवारें ए चार तत्त्व जेलां आवे.

१०० शिष्य:—नव तत्त्वमांथी पापने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:—नव तत्त्वमांथी पापने शत्रुरूप एक निर्झरा तत्त्व जाणवुं. कारण के जेवारें सकाम निर्झरा गुण जीवने आवे तेवारें पापनां दलीयां जे सत्तायें अनंतां लागां ठे, तेने बालीने ह्य करे, माटे पापनुं शत्रु निर्झरा ठे.

१०१ शिष्य:—नव तत्त्वमांथी पापनां प्रतिपक्षी रूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:—नव तत्त्वमांथी पापनुं प्रतिपक्षी रूप एक पुण्य तत्त्व जाणवुं, कारण के जीव जे समये अशुच परिणामें पापनां दलीयानुं ग्रहण करे ठे, ते समयें पुण्यनां दलीयानुं ग्रहण नथी, कैम के एक समयें बे क्रिया न होय, ए परमार्थ ठे, माटे नव तत्त्वमां पापनुं प्रतिपक्षी रूप एक पुण्य तत्त्व जाणवुं.

१०२ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी पापने रोकवारूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी पापनां दलीयां रोकवा रूप एक संवर तत्त्व जाणवुं. कारण के शब्द नयने मते जे समयें जीव स्वरूपना चिंतनरूप संवर मां आवे, ते समय नवा कर्मरूप दलीयानुं ग्रहण नथी माटे.

१०३ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने पाप रोकी शके ठे ?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी मोक्ष नगरें जातां एक जीव तत्त्वने पाप रोकी शके ठे, कारण के पापनां दलीयां निकाचित पण सत्तायें बांध्यां होय, ते खपाव्या बिना कोइ जीव, मोक्षनगरें पहुँचे नहीं.

१०४ शिष्य:—ए नव तत्त्वमांथी पापें केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरु:—ए नव तत्त्वमांथी पापें एक मोक्ष तत्त्वनुं घर दीतुं नथी कारण के मोक्ष नगरें जातां जीवने पापनां दलीयां साथें आवतां नथी, एटले शुजा

शुद्ध विकाररूप पुण्य पापनां दलीयां सत्तायें रह्यां ठे, ते खपाव्या विना कौण् जीव मोक्ष नगरें पहुँची शके नही.

१०५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने मित्ररूप पांच तत्त्व पामीयें. कारण के पुण्य पापनां दलीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां. अने ए दलीयां मली बंधाय ठे, ते बंध कहीयें. एटले पुण्य, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व आश्रवने मित्ररूप जाणवां.

१०६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी आश्रवने शत्रुरूप एक निर्झरा तत्त्व पामीयें. कारण के जेवारें सकामनिर्झरा गुण जीवने आवे, तेवारें आश्रवनां दलीयां सत्तायें अनंतां रह्यां ठे, तेने बालीने दाय करे, माटे ते शत्रुरूप जाणवुं.

१०७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवने रोकवारूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी आश्रवने रोकवारूप एक संवर तत्त्व जाणवुं. केम के शब्दनयने मतें जे समय जीव सत्तागतना चिंतनरूप संवरमां आवे, ते समयें शुद्धाशुद्ध विकाररूप आश्रवनां दलीयांने आवतां रोके, माटे.

१०८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने आश्रव रोकी शके ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी एक जीव तत्त्वने आश्रव रोकी शके, कारण के आश्रवनां दलीयां शत्रुरूप थइने जीवने सत्तायें लागां ठे, तेणें करी जीव, मोक्ष नगरें जातां रोकाणो ठे, माटे एक जीव तत्त्वने आश्रव रोके ठे.

१०९ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी आश्रवें केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवें एक मोक्ष तत्त्वनुं घर दीतुं नथी, कारण के मोक्षनगरें जातां जीवने शुद्धाशुद्ध विकाररूप आश्रवनां दलीयां साथें आवतां नथी, माटे नव तत्त्वमां एक मोक्ष तत्त्वनुं घर आश्रवें दीतुं नथी.

११० शिष्यः—नव तत्त्वमांथी संवरने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—संवरने मित्ररूप एक जीवतत्त्व जाणवुं. कारण के जीव, मोक्ष नगरें जाय, तेवारें संवरतत्त्व मित्ररूप ठे, तेने साथें लेतुं जाय. एटले मोक्षमा जीवने यथाख्यात चारित्ररूप संवरतत्त्व सदा काल साथें वर्तें ठे, माटे.

१११ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने संवर रोकी शके ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी पांच तत्त्वने संवर रोकी शके ठे, कारण के शब्द

अने समजिरूढ नयने मत्तें जेवारें जीवने शुक्लध्यानरूप संवर गुण आवे, तेवारें शुजाशुज नवां कर्म रूप पांचे तत्त्वनां आश्रव रोकाय, एटले संवर तत्त्वनुं ए लक्षण ठे, जे आवता कर्मने रोके, माटे ए नव तत्त्वमांथी पुण्य, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्वने संवर रोके ठे.

११२ शिष्य:-ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वनी साथें संवरने प्रीति ठे?

गुरु:-ए नव तत्त्वमांथी एक निर्जारा तत्त्वनी साथें संवरने प्रीति जाणवी, कारण के जीव घणां कर्म करी विंटाणो थको अनेक प्रकारनी पीडा पामतो पामतो दुःख विटंबना सहेतो, रखडतो, रखडतो, पुण्यरूप बोलावानी सहायें जवस्थितिने योगें करी संवररूप मित्रने घरे पहाँच्यो, एटले संवर अने निर्जारा, ए बे तत्त्वे साथें मली जीवने कर्मथकी ठोडाव्यो, अने ज्ञानादि अनंत गुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी आपी. पठी जीव अने संवर, ए बे तत्त्व मित्ररूप ठे, माटे मोक्षपुरीमां साथें गयां. अने संवरने निर्जारातत्त्वनी साथें प्रीति हती तो पण निर्जाराने मूकी अने जीवतत्त्वने लई मोक्ष पुरीमां गयो, तेथी निर्जारा तत्त्वनी साथें संवरने प्रीति ठे,

११३ शिष्य:-ए नव तत्त्वमांथी संवरने घररूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरु:-ए नव तत्त्वमांथी एक मोक्ष तत्त्व संवरने घररूप जाणवुं. कारण के मोक्षपुरीमां सिद्धना जीवने यथाख्यात चारित्ररूप संवर तत्त्व सदा कालें साथें वत्तें ठे, माटे ए नव तत्त्वमां संवरने घररूप एक मोक्ष तत्त्व ठे.

११४ शिष्य:-ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने निर्जारा बाळे ठे ?

गुरु:-नव तत्त्वमांथी आश्रवरूप पांच तत्त्वनां दलीयां जीवनी सत्तायें लागां ठे, तेहने निर्जारा बाळीने दाय करे ठे, कारण के जेवारें सकाम निर्जारा रूप गुण जीवने आवे, तेवारें शुजाशुजकर्मरूप पांच तत्त्वनां दलीयां जीवने सत्तायें अनंतां रहेलां ठे, तेने निर्जारावेमाटे पांच तत्त्वने बाळे ठे.

११५ शिष्य:- नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्व निर्जाराने स्वामीरूप पामीयें ?

गुरु:-नव तत्त्वमांथी एक जीवतत्त्व निर्जाराने स्वामीरूप जाणवुं. एटले जे कारणे जीवने एक एक प्रदेशें अनंता कर्मरूप वर्गणानां थोकडा लागा हता, ए रीतें कर्मरूप करजें जीव, विंटाणो थको दुःखी हतो, पण सकाम निर्जारा रूप वाणोतर मळे, तेवारें जीवने सर्व कर्मरूप करजथकी

ढोडावे, अने ज्ञानादि अनंत गुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी आपी, जीवने सुखी यो करी मोक्ष नगरें पहुँचाडे, माटे निर्जिरानुं स्वामी एक जीव तत्त्व ठे.

११६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटला तत्त्वनी साथें निर्जिराने प्रीति ठे?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी एक संवर तत्त्वनी साथें निर्जिराने प्रीति ठे. कारण के जीव कर्मरूप करजें वींटाणो थको दुःख पामतो पामतो पुण्यरूप वो लावानी सहायें करी संवररूप मित्रने घेर पहुँच्यो, तेवारे संवररूप मित्रें निर्जिराने तेडी पोतानो मित्र जाणी जीवने कर्मरूप करजथकी ढोडाव्यो, पठी निर्जिराने इहां मूकी संवर तत्त्व जीवने लक्ष मोक्षपुरीमां गयुं.

११७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वनुं घर निर्जिरायें दीतुं नथी?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी एक मोक्षतत्त्वनुं घर निर्जिरायें दीतुं नथी, कारण के मोक्ष नगरमां जीवने आत्मप्रदेशें कर्मनी एक परमाणु मात्र रज र ही नथी, ते कारण माटे मोक्षपुरीमां निर्जिरा तत्त्वनो खप नथी.

११८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बंधने मित्ररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी पांच तत्त्व, बंधने मित्ररूप जाणवां. कारण के कोइ जीव कर्म वांधे, तेवारे पुण्य, पाप आश्रवरूप तेनां दलीयां अजीव रूप ठे, ते सर्व बंधाय ठे, माटे ए नवमांथी पुण्य, पाप, आश्रव, अजीव अने बंध, ए पांच तत्त्व बंधने मित्ररूप जाणवां,

११९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बंधने शत्रुरूप केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—बंधने शत्रु रूप एक निर्जिरा तत्त्व जाणवुं कारण के जेवारे सका म निर्जिरारूप गुण जीवने आवे, तेवारे ए पांच तत्त्व आश्रवचूत तेनां दलीयां बंधाणां ठे, तेने वालीने क्षय करे, माटे बंधनी शत्रु निर्जिरा ठे.

१२० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी केटलां तत्त्वने बंध रोकी शके ठे ?

गुरुः—एक जीव तत्त्वने बंध रोकी शके ठे, जे कारणें शुजाशुजकर्म रूप दलीये करी जीव बंधाणोथको संसारमां अनेक प्रकारें करी पीडा पा मे ठे माटे कर्मरूपबंधें बंधाणो तेणें करी मोक्षनगरें जातां रोकाणो ठे.

१२१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बंधतत्त्वने कयुं तत्त्व रोके ठे ?

गुरुः—ए बंधतत्त्वने रोकनार एक संवरतत्त्व जाणवुं, कारण के शब्द न यने मतें जेवारे जीवने संवर गुण आवे, तेवारे आवता कर्म रूप जे दलीयां ते सर्वे बंधातां रोकाय, माटे ए नवतत्त्वमां बंधने रोकवारूप एक संवर ठे.

११२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बंधें केटलां तत्त्वनुं घर दीतुं नथी ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी बंधें एक मोक्ष तत्त्वनुं घर दीतुं नथी, केम के जे वारे मोक्ष नगरें जीव जाय, तेवारे सर्व कर्मनां बंध रूप जे दलीयां सत्तायें रखां ठे ते सर्व तोडी बाढी क्षय करी जाय ठे. ते कारणें जीवने मोक्ष पुरी मां बंध नथी माटे ए नव तत्त्वमां बंधें एक मोक्ष तत्त्वनुं घर दीतुं नथी.

११३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां द्रव्यसिद्धपरमात्माने शत्रुरूप केटलां तत्त्व ठे?

गुरुः—द्रव्यसिद्ध परमात्माने शत्रुरूप पांच तत्त्व पामीयें. इहां सिद्धनुं द्रव्य ते केवली ठे केम के केवलीमांथी सिद्धपणुं नीपजे ठे माटे द्रव्यसिद्धपरमात्मा ते केवलीने जाणवा. ते केवलीजगवानने पुण्य पापनां दलीयां अजीवरूप अनंतां सत्तायें रखां ठे, ते आश्रवरूप जाणवां एटले पुण्य, पाप, अजीव अने आश्रव, ए चार तत्त्व थयां अने ए दलीये केवलीने बांधी राख्या ठे, ते पांचमो बंध थयो, तेणें करी केवली मोक्षपुरीमां जतां रोकाणा ठे, ए रीतें द्रव्यसिद्ध परमात्माने पांच तत्त्व शत्रुरूप जाणवां.

११४ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी द्रव्यसिद्ध परमात्माने मित्ररूप केटलां तत्त्व ठे?

गुरुः—द्रव्यसिद्धपरमात्माने मित्ररूप एक संवर तत्त्व जाणवुं, जे कारणें द्रव्यसिद्धपरमात्मा शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया वचालें रह्या, संवररूप मित्रने घरे वत्तें ठे, एटले संवररूप मित्रें पांच तत्त्वनां दलीयां अजीवरूप नवा कर्मनां आश्रव आवतां रोक्यां, एटले समजिरूढ नयने मत्तें शुक्लध्यान रूप संवरने घरे वत्तें ठे, तेणें करी नवा कर्मरूप आश्रवनां दलीयां आवतां रोकाणां ठे, ए परमार्थ जाणवो. माटे द्रव्यसिद्धने एक संवर तत्त्वमित्ररूप कहियें.

११५ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी द्रव्यसिद्धपरमात्माने बाणोतररूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—द्रव्यसिद्ध परमात्माने बाणोतररूप एक निर्झरा तत्त्व जाणीयें. केम के जीवने संसारमां जमतां जमतां अनंता पुजलपरावर्त्तन काल गयो, तेणें करी घणी आशातनायें कर्म बांध्यां, माटे कर्मैं विंटाणो थको दुःख पाम तो पामतो सकाम निर्झरा रूप बाणोतर मढ्यो, तेवारें जीवने कर्मरूप कर जथकी ठोडाव्यो, अने अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी आपी, अने हजी शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया वचालें रह्या, समय समय अनंता कर्मना थोकडा खपावे ठे, एटले अंतें निर्झरारूप बाणोतर, सर्व कर्मरूप क

रजथकी ठोडावी अने अव्यसिद्ध परमात्माने जावमोक्षपदें पहुँचाडशे.
१२६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अव्यसिद्ध परमात्माने घररूप केटलां तत्त्व?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी, अव्यसिद्ध परमात्माने घररूप, एक जाव मोक्ष तत्त्व जाणीयें, तेनुं दृष्टांत बतावीयें ठैयें. जेम कोइ एक प्राणी करजें वींटा णो होय, घणो दुःखी थातो होय, तेवारें परदेश कमावा नीकले, पढी अनेक देशावर फरतो फरतो धन कमाई. उपार्जनकरी करज उतारी धन लइ सुखी यो थइ पोताने घरे जइ बेसे, तेम इहां जीव अनंता कर्मरूप करजें वींटा णो थको दुःख जोगवतो जोगवतो काल स्थितिने योगें करी निगोदथकी बाहेर निकल्यो. पढी चोराशी लाख जीवायो निरूप ग्राम तथा जवपाटण रूप नगरमां जमतो जमतो कोइ एक अवसरें जवस्थितिने योगें करी पुण्यरूप बोला वो साचो सहायकारी थयो, तेवारे तेणे संवररूप मित्रने घरे जीवने पहुँचाड्यो एटले संवरें पोतानो मित्र जाणी हित आणीने निर्झरा रूप वाणोतर जीवने राखी आप्यो, तेणें सर्व कर्मरूप करजथकी जीवने ठोडाववा मां न्यो अने पोतें बारणुं बांधी रोक्री बेठो, तेवारें पांचे तत्त्वनां दळीयां अ जीवरूप नवा कर्मनां आश्रव आवतां रुंध्या. एणी रीतें अनेक प्रकारें मेहे नत करी जीवने कर्मरूप करजथकी ठोडाव्यो तेथी अनंतज्ञान, अनंतदर्शन, अनंत चारित्र, अनंतवीर्य, अव्याबाध, अमूर्ति, सहजानंदी, पूर्णानंदी, अजर, अमर, अविनाशी, ए आदि देइने अनंत गुणरूप लक्ष्मीने प्रगट करी, परमानंदसुखनो विलासी थइ, जावमोक्षपद प्रत्यें जीव पामे, माटे ए नव तत्त्वमां अव्यसिद्ध परमात्माने घररूप एक जावमोक्ष तत्त्व जाणवुं.
१२७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां जावसिद्ध परमात्माने घर रूप केटलां तत्त्व ठे ?

गुरुः—जावसिद्ध परमात्माने घररूप एक जावमोक्षपुरीरूप तत्त्व जाणवुं. कारण के जाव मोक्षपुरी लोकने अंतें कहीयें तिहां जन्म नही, जरा नही, मरण नही, जय नही, शोक नही, रोग नही, पीडा नही, निद्रा नही, आहार नही, निहार नही, शत्रु नही, मित्र नही, राजा नही, चाकर नही, शेठ नही, सेनापति नही, वाणोतर नही, खावुं नही, पीवुं नही, उढवुं नही, पहरेवुं नही, लेवुं नही, देवुं नही, हसवुं नही, खेलवुं नही, रमवुं नही, जमवुं नही, बोलवुं नही, चालवुं नही, नाडी नही, न्याय नही, रात नही, दिवस नही, माया नही, ममता नही, राग नही, द्वेष नही, द्वे

श नहीं, कजियो नहीं, वाद नहीं, विवाद नहीं, जणवुं नहीं, गणवुं नहीं, अर्थ नहीं, विचार नहीं, व्रत नहीं, पञ्चखाण नहीं, गुरु नहीं, चेलो नहीं, आधि नहीं, व्याधि नहीं, एवा अजरामरस्थानकें अनंत परमानंदसुखनो विलास ते प्रत्ये जोगवता अनंत जाव सिद्ध परमात्मा ज्योतिःस्वरूपें आप आपने स्वजावें सुख जोगवे ठे.

एवुं सांजलीने शिष्य बोढ्यो जे ते सुख ते शुं कहीयें ?

गुरु:- सुखनुं वर्णन करतां केवलीनां आउखां अनंतां पूरां थइ जाय, तो पण वर्णव्युं जाय नहीं, एटलुं ठे तो पण दृष्टांतें करी देशमात्र बतावुं बुं ॥ गाथा ॥ सुरगण सुख त्रिहुं कालनां, अनंत गुणां ते कीध । अनंतवर्गे वर्गित कस्यां, तो पण सुख समीध ॥ १ ॥ अर्थ:- (सुर के०) देवता ते जवनपति, ज्योतिषी, व्यंतर, वैमानिक, नवग्रैवेयक, अनुत्तरविमान, सर्वार्थसिद्ध, ए रीतें जे सर्व देवतानां सुख तेना (गण के०) समूह ते त्रिहुं कालनां एटले आगल आदिरहित अनंतो काल गयो ते कालमां थइ गयेलां सर्व चार निकायनां अनंतां देवतानां सुख तथा वर्तमान कालें असंख्याता देवता वर्ते ठे, तेनां सुख तथा अनागत काल ते आवतो ठेहेडा रहित काल तेमां अनारां अनंतां देवतानां सुख, ए रीतें त्रणे कालना देवतानां सुख लइने जेलां करीयें, तेने वली अनंत गुणां करीयें, तेना पाठा अनंतावर्ग करीयें, वली अनंत वर्गित कीजें, ए रीते अतीतादि काल ठेडा रहित ठे तेहनां सर्वे देवतानां सुख वर्गवर्गित करीनें जेलां करीनें तोपण सिद्धशिलायें अजरामर स्थानकें जावसिद्ध परमात्मा जे सुख जागवे ठे, तेना एक समयमात्रना सुखने तोले ते देवतानां सुख नावे, ए परप्रार्थ जाणवो,

११७ शिष्य:-सिद्धना जीव चौदमे गुणठाणे कर्मथकी मूकाणा, तेवारें क्रिया रहित एटले अक्रिय थया, तेम ठतां सातराज लोक उंचा लोकने अग्रजागें जइ रह्या ते क्रिया केम करी ?

गुरु:-जेम तुंवडाने कचराना पट लाग्या, एटले तुंवडुं कचरे करी ले पाणुं थकुं जारी थइने पाणीमांहे हेतुं जइ वेसे, अने ज्यारें पाणीयें करी कचरो धोवाइ जाय, तेवारें तरत उंचुं चडी आवे, एटले कचरो धोवाणो तेवारें आडुं अबलुं हेतुं जइ शके नहीं, एने उंचे आववानो स्वजाव ठे, माटे उंचुं आवे, तेम जीवने पण आठ कर्मरूप कचराना पट लाग्या ठे,

एटले कर्मरूप कचरे करी लेपाणो, तेवारें जारे अइने संसाररूप समुद्रमां हेगो वेगो, ते जेवारें कर्मरूप कचरो अनुभव ज्ञानरूप अमृत कुंरुमां धो वाय, तेवारें तुंबडानी परें तरत जीव, उंचो जइ लोकने अग्रजार्गे बेसे, पण आडो अबलो नीचो जइ न शके, तुंबडानी परें तरत उंचो आवे.

१२९ शिष्यः—सिद्धना जीवने कर्म केम लागतां नथी ?

गुरुः—“ये चलन्ति ते बध्नन्ति” एटले जे जीवनो चलित स्वज्ञाव ठे, ते ज जीव कर्म करी बंधाय ठे, तेमां जे जीवनो शुद्धचितवनरूप चलित स्वज्ञाव ठे, ते जीव, पुण्यने दलीये करी बंधाय ठे, अने जे जीवनो अशुद्धचितवनरूप चलित स्वज्ञाव ठे, ते जीव, पापने दलीये करी बंधाय ठे, एटले शुद्धाशुद्ध परिणामनी चीकाशें जीवने कर्मनी धूड चहोटे पण सिद्धजगवाने शुद्धध्यानरूप अभियें करी शुद्धाशुद्ध परिणामनी चीकाश वाली नाखी, तेथी तेने चिकाशविना कर्मरूप धूल चोटी न शके.

१३० शिष्यः—सिद्धना सुखनो स्वाद केहवो हशे ?

गुरुः—जेम घृतनो स्वाद खाटो नही, खादो नही, मोलो नही, तीखो नही, तमतमो नही, कडवो नही, कषाथेलो नही, गढ्यो नही, मधुरो नही, ए रीतें घृतनो स्वाद तो जे खाय ते जाणे, पण महोटे कद्यो न जाय, अने ए घृत विना सर्वे वस्तु अटके एटले घृत विना सर्वे खोटुं जाणवुं. तेम सिद्धना सुखने पण जे जोगवे, तेज जाणे, परंतु केवली जगवानथी पण मुखें कहेवाय नहीं अने ए सुख विना सर्वे सुख खोटां, एटले व्यर्थ जाणवां.

१३१ शिष्यः—सिद्धि सिद्धि लोक करे ठे, ते सिद्धि किहां ठे ?

गुरुः—जेवारें आत्मानुं स्वरूप साधवा उठ्या, तेवारें साधु कहेवाणा, अने क्रियारूप साधनें करी जेवारें आत्मिक स्वरूप साधी रह्या एटले संपूर्ण कार्य नीपन्युं तेवारें सिद्ध कहेवाणा, माटे कार्यनी सिद्धि तो इहां अइ तेथी सिद्धि इहां कहीयें अने सिद्ध तो उंचा लोकने अग्रजार्गे ठे.

१३२ शिष्यः—मुक्ति मुक्ति लोक करे ठे, ते मुक्ति किहां ठे ?

गुरुः—(मुक्ति के०) गतिथकी जे मूकाणो तेने मुक्ति कहीयें. एटले चार गतिरूप संसारथकी जीव मूकाणो, तेने मुक्ति कहीयें. ते चार गतिरूप कर्मथकी तो जीव इहां मूकाय ठे, तेथी मुक्तिपद इहां जाणवुं अने उंचुं सिद्ध शिक्षा उपर तो जीवने रहेवानुं ठेकाणुं ठे, कारण के जेवारें जीव,

कर्मथकी हलवो थाय, तेवारें उंचो जाय, तेमज कमें करीने जारे थाय तेवारें नीचो जाय, ए जीवनो स्वजावज ठे, पण मुक्तिपद तो इहां जाणवुं.

शिष्यः—इहांथी उंचो जतां जीव, सिद्धशिला उपरज रोकाइ रह्यो पण तेथी आगल उंचो केम गयो नहिं ?

गुरुः—आगल अलोकमां धर्मास्तिकायनुं सहाय नथी, तेथी सिद्ध शि लायेंज रोकाणो, पण उंचो गयो नही, ए परमार्थ जाणवो.

१३३ शिष्यः—मोक्ष मोक्ष लोक करे ठे, ते मोक्षपद किहां ठे ?

गुरुः—राग, द्वेष अने मोहनो क्षय कख्यो तेनुं नाम अव्यमोक्ष कह्यें, केम के राग, द्वेष अने मोहनो क्षय तो बारमे गुणठाणे कख्यो अने तेरमे गुणठाणे अव्यमोक्ष पद पामी चूक्यो माटे बारमे गुणठाणे मोहनीय कर्मरूप राग, द्वेष, अज्ञान खपावी, तेरमे गुणठाणे देशें ऊणी पूर्वकोटि सुधी विचरे ते अव्यमोक्ष जाणवो. अने सकलकर्मथकी मूकाणा ते जावमोक्ष जाण वो. अने ते सकलकर्मथकी जीव इहां मूकाय ठे माटे जावमोक्षपद तो इहां ठे अने मोक्षपुरी तो लोकने अंतें ठे ए परमार्थ जाणवो.

१३४ शिष्यः—सिद्धने मोक्षपुरीमां धर्म ठे के धर्म नथी ?

गुरुः—सिद्ध जगवान्, व्यवहार धर्मकरणीरूप जे ठे तेतो इहां मूकी गया, एटले व्यवहार धर्मकरणीरूपथकी तो सिद्ध रहित ठे, अने सत्तागतें ज्ञान, दर्शन, चारित्र, वीर्य, अव्याबाध, अमूर्ति, अगुरुलघु, ए आदें अनंतो धर्म सिद्धने प्रगट थयो ठे, तेणें करी सिद्ध परमात्मा अनंतुं सुख जोगवे ठे, माटे निश्चयथकी सिद्ध, धर्म सहित ठे. अने व्यवहारकरणीथी रहित ठे ए परमार्थ ठे. ए रीतें नव तत्त्वना संबंधनुं स्वरूप, सामान्य प्रकारें जाणवुं.

१३५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्वांस स्वजावमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—द्वांस स्वजाव पहेले गुणठाणे मिथ्यात्वी जीवने जाणवो. तेमां ठ तत्त्व पामीयें कारण के रुजुसूत्र नयने मतें शुजाशुज विकाररूप चिंतनमां जेवारें कोइ जीवनुं मन प्रवर्ते, तेवारें शुजाशुज एटले पुण्य पाप उपाजें, एटले पुण्य पापमां जीव लेपाणो, तेने पहेले गुणठाणे द्वांस स्वजाव जाणवो. तेमां ठ तत्त्व पामीयें, एक तो स्वजाव ते जीवनो पोतानो जाणवो. माटे एक तो जीवतत्त्व अने (शुजाशुज के) पुण्य, पाप, ए त्रण तत्त्व थयां, ते

પુણ્ય પાપનાં દલીયાં તે ચોથું અજીવતત્ત્વ, એ આશ્રવરૂપ જાણવાં, તે પાંચમું આશ્રવ તત્ત્વ, તથા એ દલીયે જીવ બંધાય છે, તે ઠહું બંધ તત્ત્વ જાણવું.
૧૩૬ શિષ્ય:—એનવતત્ત્વમાંથી અશુભપ્રકારેં લિપ્ત સ્વજ્ઞાવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં અશુભ પ્રકારેં લિપ્ત સ્વજ્ઞાવ પહેલે ગુણઠાણે મિથ્યાત્વી જીવને જાણવો, તેમાં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં. એક તો સ્વજ્ઞાવ જીવનો તે જીવતત્ત્વ, વીજું (અશુભ કેળ) પાપ તત્ત્વ, એ પાપનાં દલીયાં તે ત્રીજું અજીવ તત્ત્વ, અને એ દલીયાં આશ્રવરૂપ જાણવાં, તે ચોથું આશ્રવ તત્ત્વ, અને એ દલીયે જીવ બંધાણો, એટલે પાંચમું બંધતત્ત્વ જાણવું.

૧૩૭ શિષ્ય:—એનવતત્ત્વમાંથી શુભપ્રકારેં લિપ્ત સ્વજ્ઞાવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં શુભપ્રકારેં લિપ્ત સ્વજ્ઞાવ પહેલે ગુણઠાણે મિથ્યાત્વી જીવને જાણવો, તેમાં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં, એક તો જીવનો સ્વજ્ઞાવ તે જીવતત્ત્વ, વીજું શુભપ્રકાર તે પુણ્ય તત્ત્વ, ત્રીજું પુણ્યનાં દલીયાં તે અજીવરૂપ છે માટે અજીવતત્ત્વ, એ આશ્રવરૂપ જાણવાં માટે ચોથું આશ્રવ તત્ત્વ અને એ દલીયે જીવ બંધાણો, તે પાંચમું બંધતત્ત્વ જાણવું.

૧૩૮ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંથી અલિપ્ત સ્વજ્ઞાવમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં?

ગુરુ:—જે પ્રાણી અંતરંગ પુણ્ય પાપરૂપ કર્મની વાંઠાયકી રહિત એક મોક્ષપદની વાંઠાયેં અનેક પ્રકારેં ક્રિયા કરે છે, તે જીવનો અલિપ્ત સ્વજ્ઞાવ જાણવો, તે શબ્દનયને મતેં તો ચોથે ગુણઠાણે સમકેતીથી માંની પાંચમે ગુણઠાણે દેશવિરતિ જીવ તથા ઠઠે, સાતમે ગુણઠાણે સાધુ મુનિરાજ અથવા સમજિરૂઢનયેં યાવત્ ઠદ્ધસ્થ અવસ્થા જ્યાં સુધી કેવલજ્ઞાન નથી ઉપન્યું, તિહાં સુધી અલિપ્ત સ્વજ્ઞાવ જાણવો. તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં, એક તો જીવ તથા સત્તાયેં પુણ્યપાપનાં દલીયાં, અજીવરૂપ અનંતાં રહ્યાં છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં. એટલે પાંચ તત્ત્વ થયાં, અને એ દલીયેં જીવ બંધાણો છે, તે ઠહું બંધ તત્ત્વ, તથા જીવ અજીવરૂપ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી જીવ સ્વજ્ઞાવમાં રહે, એટલી વાર સંવર કહીયેં, અને સંવરમાં જીવ રહે, એટલી વાર સમયેં સમયેં અનંતાં કર્મોની નિર્જારા કરે. એ રીતેં શબ્દ અને સમજિરૂઢ નયને મતેં અલિપ્ત સ્વજ્ઞાવમાં આઠ તત્ત્વ જાણવાં. અને એકલા સમજિરૂઢ નયને મતેં તો કેવલી જગવાનને અલિપ્ત સ્વજ્ઞાવ કહીયેં. તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતેં નવે તત્ત્વ પામીયેં, તથા

एवंभूत नयने मते सिद्धजगवान् लोकने अतें विराजमान ठे, तेने अक्षिप्त स्वप्नाव कहीयें. तेमां आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१३९ शिष्यः—द्रव्यथकी षडावश्यकनुं स्वरूप ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कुलाचारें अंतरंग सत्तागतना उपयोग विना पुण्यरूप फलनी वांठारूप परिणामें १ सामायिक, २ चउविसठो, ३ वंदनक, ४ पडिक्रम णुं, ५ काउस्सग्ग अने ६ पच्चस्काण, ए षडावश्यक रूप जे करणी कर वी, ते द्रव्यथकी षट् आवश्यकरूप करणी जाणवी.

१४० शिष्यः—नव तत्त्वमांथी द्रव्य सामायिकमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—रुजुसूत्रनयने मते द्रव्य सामायिक पहेले गणठाणे जीवने क हीयें. तेमां पांच तत्त्व पामीयें. जे कारण मन, वचन, कायायें करी एक चित्तें वैराग्य जावना सहित सामायिक करे ठे, पण अंतरंग सत्तागतना उपयोगमां वर्त्ततो नथी अने पुण्यरूप फलनी वांठायें तेना परिणाम वर्त्तें ठे माटे ए जीवने द्रव्य सामायिक, पुण्यरूप शुज कर्मनुं हेतु जाणवुं. ते मां पांच तत्त्व पामीयें, एक तो तेनो जीव, ते जीवतत्त्व, बीजुं शुज कर्म ते पुण्य तत्त्व, त्रीजुं पुण्यनां दलीयां ते अजीवतत्त्व, चोथुं ए आश्रवरूप ठे ते आश्रवतत्त्व, पांचमुं ए दलीये जीव बंधाणो, ते बंधतत्त्व, ए रीतें नव तत्त्वमांथी द्रव्य सामायिकमां पांच तत्त्व पामीयें.

१४१ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी द्रव्य चउविसठामां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—द्रव्य चउविसठामां आठ तत्त्व पामीयें, जे कारणें आवते कालें चोवीश जिन आशे, ते श्रीवीतराग देवें कहां ठे, तेने जव शरीर आश्रयी द्रव्य चउविसठो कहियें, एटले कोइ जीव समकित जावें वर्त्तता हशे, अथवा कोइ देशविरति अथवा सर्वविरति मुनिराज पणे वर्त्तता हशे, परं तु हमणां तेमनी सेवा, स्तुति, नक्ति, पूजा प्रमुख जे करीयें, ते नैगमन यने मते वर्त्तमानें पोताना जावशुं आवता कालना द्रव्यनी गवेषणा जा णवी, माटे तेमां समकेति जीवनी परें आठ तत्त्व कहीयें.

१४२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्यवंदनमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—व्यवहार नयने मते जो वीरा शालवीनी परें वंदना करे, तो एक तत्त्व पामीयें अने रुजुसूत्र नयने मयें द्रव्यवंदन करे, तो पांच तत्त्व पा मीयें, कारण के वंदन एटले कृति कर्मादि गुरुवंदन जाणवुं, तिहां जे वीरा

शालवीयें वंदना करी, तेने अंतरमां पुण्य पाप रूप फलनी वांछा न हती, एक निःकेवल कृष्ण वासुदेवनुं मन रीजववा सारु वंदना करी हती, माटे तेणें पुण्यरूप फल उपाज्युं नथी तेथी तेमां तो एक जीवतत्त्व पामीयें. तथा व्यवहारनयने मतें अंतरंग राग सहित जक्ति सहित विधिपूर्वक वंदना करे ठे, पण अंतरंग सत्तागतना जाणपणा विना तथा साध्य साधन रूप वहेंचण विना कुलाचारें अंतरंग पुण्य रूप इंद्रिय सुखनी वांछायें वांछे ठे, तेमां पांच तत्त्व पामीयें. एक तो तेनो जीव अने रजुसूत्र नयने मतें द्रव्य वंदन करतां शुच फल उपाज्युं ते, बीजुं (शुच के०) पुण्य, त्रीजुं पुण्यनां दलीयां ते अजीव, ए आश्रव रूप जाणवां. ते चोथुं आश्रव तथा ए दलीये जीव बंधाणो, ते पांचमो बंध. ए रीतें द्रव्यवंदनमां पांच तत्त्व ठे.

१४३ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी द्रव्य पडिक्रमणामां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए द्रव्य पडिक्रमणनामें आवश्यक जे ठे, ते रजुसूत्र नयने मतें पहेले गुणठाणे कहीयें, तेमां पांच तत्त्व पामीयें. एटले जे पापथकी निवर्तवुं तेनु नाम पडिक्रमणुं ठे, तिहां मन, वचन अने कायायें एकाग्र चित्तें पडिक्रमणुं करे ठे, पण अंतरंग निश्चयनय सत्तागतना उपयोग विना तथा साध्य साधन रूप कार्य कारणनी खबर विना, कोइ जीव, पापथकी निवर्तें नहीं, माटे द्रव्यपडिक्रमणुं ते शुच फलादि पुण्यहेतु जाणवुं तेमां आगल कद्यां ते रीतें पांच तत्त्व जाणवां.

१४४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्यथकी काउस्सगगरूप आवश्यक मां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—रजुसूत्र नयने मतें द्रव्यकाउस्सगग पहेले गुणठाणे मिथ्यात्व द शायें होय, कारण के जीव अजीव रूप अंतरंग सत्तानी प्रतीति कस्या विना कठिणपणुं आदरी अनेक कंश, मशक, वाघ, सिंह, रीठ, शीयाल, सर्प आदिक तिर्यच जीवना तथा मनुष्यना अने देवताना करेला उपसर्ग सहन करे ठे, आत्मज्ञान विना एक चित्तें धैर्यपणुं आदरीने काउस्सगग करे ठे. तथापि ते कष्टरूप शुचफलनुं हेतु जाणवुं. पण अंतरंग ज्ञासनविना आत्मप्रदेशथकी कर्म आवरण टले नहीं, मात्र शुच एटले पुण्यफल उपाजें माटे तेमां जीव, पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व पामीयें.

१४५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी द्रव्य पञ्चकाणरूप आवश्यकमां केट
लां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—द्रव्यपञ्चकाण, पहेले गुणठाणे मिथ्यात्व दशायें जाणीयें. कारण
के अंतरंग इष्ठानो रोध कख्या विना जे जीव, व्रत पञ्चकाण करे ठे, ते अ
व्रती जाणवां. एटले ए सर्वे पूर्वजवना अंतरायकर्मनो उदय जाणवो. माटे
ए कष्टरूप, पुण्यफल हेतु जाणवुं. पण अंतरंग सत्तागतें निर्झरानुं हेतु
नहीं माटे एमां पण आगल कख्यां ते रीतें पांच तत्त्व जाणवां.

हवे द्रव्यथकी ए ठ आवश्यक रूप करणी करवी, तेनुं फल विशेष
रीतें नयनी युक्तियें करी थोडामां समजावे ठे.

तिहां व्यवहारनयने मतें उपरथकी षडावश्यकरूप करणी विधि
सहित जली रीतें करे ठे, अने रुजुसूत्र नयने मतें अंतरंग परिणाम लोक
देखाडवारूप यशःकीर्त्तिनी वांठायें अथवा कोशुं मन रीजववा रूप जलुं
मनाववानी वांठायें करे, ते जीवनी महेनत वीरा शालवीनी परें वृथा जा
णवी. एटले रुजुसूत्रनयने मतें जेना अंतरंग परिणाम वीरा शालवीनी परें
कोशुं मन मनाववादिक फलनी वांठारूप ठे, तेज फल प्रत्यें ते ते वखतें
पामे, परंतु एवो परिणाम, परजवें पुण्यरूप फल हेतु पण नहीं जाणवो.

वली कोइ जीव, व्यवहार नयने मतें उपरथकी षडावश्यकरूप करणी
विधि सहित जली करे ठे, अने रुजुसूत्र नयने मतें लोकने ठगवारूप धन
हरवा रूप अथवा घात दगो करवारूप उदाइ राजाने मारनारानी परें
अंतरंग परिणाम वत्तें ठे. अथवा ख्यादिकने पोतानी चतुराइ देखाडी विष
यसुखना परिणाम वत्तें ठे, एटले व्यवहारनयने मतें क्रिया तो घणी रूडी
करे ठे, पण रुजुसूत्र नयने मतें अंतरंग परिणाम माठा वत्तें ठे, ते माटे
ते जीव, पापकर्मरूप फल प्रत्यें उपाजें ठे, ए परमार्थ जाणवो.

वली कोइ जीव, व्यवहार नयने मतें उपरथकी षडावश्यक रूप करणी
विधिसहित जली रीतें करे ठे, अने रुजुसूत्र नयने मतें अंतरंग वैराग्य
सहित उदासीपरिणामें नरक निगोदना दुःखथकी वीहितो सुखनी लातचें
परजवें पुण्यरूप फलनी वांठारूप परिणाम वत्तें ठे, ते जीव, रुजुसूत्रनय
ने मतें शुभ फल रूप पुण्यनां दक्षियां उपाजें ठे, अने कर्मरूप निर्झरा तो
जेवारें शब्द नयने मतें करणी करे, तेवारें थाय, तेनुं स्वरूप आगल देखा

હશું માટે વિવેકી પુરુષે સર્વ ઠેકાણે નયનું સ્વરૂપ વિચારી ચિત્તમાં સમજાવે જતારી પઠી કામ કરવું.

૧૪૬ શિષ્ય:— જાવથકી ષડાવશ્યકનું સ્વરૂપ શું કહીયે ?

ગુરુ:—શબ્દ નયને મતે અંતરંગ નિશ્ચય નયે સત્તાગતના ઉપયોગરૂપ પરિણામે સાધ્ય સાધનરૂપ જલ્દાથી સહિત આ જવની તથા પરજવની વાંઘા રહિત તથા યશઃકીર્તિ, માન, શોભા અને પૂજાની વાંઘા તજીને એક પોતાના આત્માને નિરાવરણ કરવારૂપ પરિણામે સામાયિક, ચતુર્વિસજો, વંદનક, પડિક્કમણું, કાઝસ્સગ્ગ અને પચ્ચકાણ રૂપ કરાવી કરે, તેને જાવથકી ષડાવશ્યકરૂપ કરાવી જાણવી.

૧૪૭ શિષ્ય:—જાવથકી ષડાવશ્યક રૂપ કરાવી કરવી, તેનો હેતુ શું કહીયે ?

ગુરુ:—પ્રથમ સામાયિક લેવું, પઠી ષડાવશ્યકરૂપ કરાવી કરવી, જેમ મલીન લુગડા ઉપર રંગ લગાડવાથી તે લુગડાની કિંમત ઘટે, માટે મેલ ટાલી લુગડું ઝજલું કરી પઠી રંગ ચડાવે, તો તેની કિંમત ઘણી વધે, તેમ જ્યાં જીવ પણ સંસારમાં આર્ત, રોડ્ડરૂપ પરિણામે કરી તથા ગમનાગમન કરતાં અનેક પ્રકારે જીવની વિરાધના રૂપ પાપે કરી મલીન થયો, માટે તે પાપ આલોચા વિના મલીન પણે વ્રતરૂપ રંગ લગાવે, તો તે ન શોભે, તે કારણે પ્રથમ શ્રિયાવહિ પડિક્કમવી, એટલે એકેંડ્રી, વેંડ્રી, તેંડ્રી, ચૌરિંડ્રી અને પંચેંડ્રી પ્રમુખ જીવના (૫૬૩) જ્ઞેદ થાય. તે આવી રીતે:—એકેંડ્રિયાના વાવીશ, વેંડ્રિયાના બે, તેંડ્રિયાના બે, ચૌરિંડ્રિયાના બે, મલી અઠાવીશ થયા, તથા પંચેંડ્રિયામાં નારકીના સાત પર્યાપ્તા અને સાત અપર્યાપ્તા મલી ચૌદ જ્ઞેદ, તથા દેવતોના નવાણું પર્યાપ્તા અને નવાણું અપર્યાપ્તા, મલી એકશોને અઠાણું જ્ઞેદ, તથા તિર્યચના વીશ જ્ઞેદ, તથા મનુષ્યના એક શો એક પર્યાપ્તા, એકશો એક અપર્યાપ્તા અને એકશો એક સંમૂર્ઠિમ, મલી ત્રણશોને ત્રણ જ્ઞેદ, એ સર્વ એકઠા કરીયે તેવારે (૫૬૩) થાય. તેને અજિહ્યા વત્તિયા પ્રમુખ દશ બોલેં કરી દશ ગુણા કરીયે, તેવારે (૫૬૩૦) થાય. તેમાં કેટલા એક રાગેં કરી હણ્યા, કેટલા એક દ્વેપેં કરી હણ્યા એટલે રાગ દ્વેપેં વમણા કરતાં (૧૧૨૬૦) થાય. તે વલી મન, વચન, અને કાયા યેં કરી ત્રિગુણા કરતાં (૩૩૭૭૦) થાય. વલી કરતાં, કરાવતાં અને અનુમોદતાં પાપ લાગ્યું તેથી ત્રણ ગુણા કરતાં (૧૦૧૩૪૦) જ્ઞેદ થાય. તે

पढी अतीत अनागत अने वर्त्तमान कालें जे पाप लाग्युं होय माटे त्रण गुणा करतां (३०४०१०) आय, ते अरिहंतनी साखें, सिद्धनी साखें, साधुनी साखें, देवनी साखें, गुरुनी साखें, अने पोताना आत्मानी साखें, ए रीतें ठनी साखें मिळामि डुक्कड देतां थकां ठ गुणा करीयें तेवारें (१०१४१ १०) आय. ए रीतें मिळामि डुक्कड देतां थकां ऐमंता मुनिने केवल ज्ञान उपन्युं. ते माटे मन शुद्ध प्रथम इरियावहि पडिक्रमवी तेनो अर्थ विचारी (१०१४१ १०) मिळामि डुक्कड देवा. पढी तेनी आलोयणानो एक लोगस्सनो काउस्सग कर वो उपर एक लोगस्स प्रगट कहेवो. ए रीतें पापथकी रहित शुद्ध निर्मल थइ पढी “करेमि जंतें” उच्चरवुं, ते व्रतरूप रंग लगाडवो, पण पापरूप मल टाढ्या विना व्रतरूप रंग शोजे नहीं, ते कारणें प्रथम इरियावहि पडि क्रमवी, पढी चार थोइयें देव वांदवा, पढी गुरुनो आदेश मागी पडिक्रम णुं ठाववुं. तेवार पढी षडावश्यक रूप करणी करवी, ते आवी रीतें:-

तिहां प्रथम सामायिक आवश्यक करवुं, तेनो अर्थ कहे ठे. (सम के०) समता तेनो (आय के०) लाज तेने सामायिक कहीयें. ते अवश्य करवुं. माटे ते आवश्यक कहीयें. ए पढी ते समता जे परमसुखना निधान तेनो लाज श्रीरुषनादिक चोवीश तीर्थकरने थयो, तेथी समताना विधान, पर मोपकारी, जगत् गुरु, जगन्नयना जीवने उपकारना करनार, परम सुखना दातार, एवा चोवीश तीर्थकरनुं ध्यान करीयें. जे थकी संसारनो पार पा मीयें ए बीजुं चउविसठानामें आवश्यक. तेवार पढी ए चोवीश तीर्थकरना उं लखावनार गुर्वादिक श्रीआचार्य जगवान् ठत्रीश गुणें करी बिराजमान, परमो प्रकारी तेनो उपकार संचारीने विधिपूर्वक हर्ष सहित तेने वंदना करवी, ते त्रीजुं वंदन आवश्यक जाणवुं. ए वंदण शा वास्ते करवुं? ते कहे ठे. आगल पाप आलोचीने पापथकी निवर्त्तवुं ठे माटे विनतिपणे नर्माश गुण विना कोइ जीव पापथकी निवृत्ति शके नहीं, तेमाटे वंदना करवी. पढी गुर्वादिक पासें श्री प्रतिक्रमण नामक आवश्यक करवानो आदेश मागवो, एटले पाप थी निवृत्तवुं, तेनुं नाम पडिक्रमणुं ठे. ते पापथकी निवर्त्तवाने अर्थ साधु तो आदेश मागी पगाम सव्वाय कही पाप आलोवे, अने श्रावक चार व्रतरूप अतिचार आलोवे. ए रीतें पाप आलोची पापथकी रहित शुद्ध निर्मल जाज ननी परें थयो थको वली कांइ थोडुं एक पण पाप रखुं होय, तेमाटे ‘आय

रिय उववाय' प्रमुख त्रणे गाथा कही सर्व जीवने खमावे, ए चोथुं आवश्यक.

ए रीतें पापथकी रहित जेवारें आत्मरूप जाजन खाली थाय, तेवारें तेने ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी पूरवुं (जरवुं) जोश्यें, तेने माटे पांचमुं आवश्यक करवुं. ते आवी रीतें:-प्रथम चारित्रनुं आराधन करवा सारु 'करेमि जंतें' कही पढी वे लोगस्सनो काउस्सग करवो. पढी उपर एक लोगस्स प्रगट कहेवो, एटले ए चारित्रनुं आराधन जाणवुं पढी दर्शननुं आराधन करवा निमित्तें "सबलोए अरिहंत चेश्याणं" एटले सर्व लोकने विषे जेटलां श्रीअरिहंतनां चैत्य ठे, तेने वांदवा पूजवा रूप कही, एक लोगस्सनो काउस्सग करवो, एटले ए दर्शननुं आराधन जाणवुं. पढी ज्ञाननुं आराधन करवा निमित्तें "पुस्करवर दीवड्डे" कही एक लोगस्सनो काउस्सग करवो, एटले ए ज्ञाननुं आराधन जाणवुं. ए रीतें ज्ञान, दर्शन अने चारित्रना आराधनरूप काउस्सग करी ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी आत्मरूप जाजनने पूरवुं. कारण के आगल पापनी आलोचना करी पापथकी रहित आत्मरूप जाजन खाली थयुं ठे, माटे इहां पांचमा आवश्यकमां ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी पूरवुं, तथापि महोटा उत्तम बली यानुं सहाय होय तो निर्विघ्न पणे आराधन थाय, तेमाटे सहाय निमित्तें श्रुतदेवतानुं आराधन करवुं. पढी जे क्षेत्र देवता आसस्या ठे, ते क्षेत्र देवनुं आराधन करवुं, एटले महोटानी सहायथकी ज्ञान, दर्शन, चारित्रनुं साधन निर्विघ्नपणे थाय. ए रीतें ए पांचमुं काउस्सग नामा आवश्यक जाणवुं.

ए रीतें आत्मरूप जाजन ते ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणें करी संपूर्ण जराणुं एटले हवे फरी पाहुं पाप करवाना नियम करवा सारु ठछा आवश्यकने विषे चार प्रकारना आहाररूप पाप करवाना पञ्चस्काण क रवां माटे नोकारसी, पोरिसी, एकासणुं, आयंविद, उपवास, ठछ, अठम, अछाइ, मासखमण, पासखमण, ठम्मासी, वरसी अथवा जावजीव, इत्या दिक पोतानी शक्ति माफक चार आहाररूप पाप करवानां पञ्चस्काण क रवां, ए ठहुं पञ्चस्काण आवश्यक जाणवुं. ए रीतें ए ठ आवश्यकनुं स्वरूप जाणी विवेकी पुरुष, हृदयमां धारी नित्य प्रत्ये उज्जय टंक करतां थकां जीव अल्पकालमां कर्म रहित थइ सिद्धिपद वरे, पामे. एम, शब्द नयने मते ए सामान्य प्रकारें जावथकी पडावश्यकनुं स्वरूप जाणवुं.

१४८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावसामायिकमां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—श्रीजगवतीसूत्रमां “आया खलु सामाश्या” ए आलावे सामायिकनो अर्थ कस्यो ठे, एटले जेटली वार स्वस्वरूपमां रहेबुं, तेटली वार सामायिकनो लाज जाणवो, माटे शब्दनयने मत्तें चोथा गुणठाणावाला सम केती, अने पांचमा गुणठाणावाला देशविरतिश्रावक, तथा ठठा सातमा गुणठाणावाला मुनिराजने सामायिक जाणवुं, तेमां आठ तत्त्व पामीयें, अने सम जिरूढनयने मत्तें केवली जगवानने सामायिक जाणवुं. तेमां नव तत्त्व पामीयें. तथा एवंचूतनयने मत्तें सिद्धजगवानने सामायिक जाणवुं. तेमां त्रण तत्त्व पामीयें. ए रीतें जाव सामायिकना स्वरूपनो परमार्थ जाणवो.

१४९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जाव चउविसठामां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—एवंचूत नयने मत्तें हमणां रुषजादि चोवीश तीर्थकर जावनिक्षेपे सिद्धक्षेत्रमां बिराजमान वर्त्तें ठे, तेने जाव चउविसठो कह्यें. एटले हमणां एमनी सेवा, जक्ति, स्तुति, पूजादि करीयें ठेयें. ते नैगम नयने मत्तें वर्त्तमाने पोताना जावथी गया कालना जावनी गवेषणा जाणवी, ए सिद्धमां वर्त्तें ठे, माटे तेमां आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१५० शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी जाववंदन आवश्यकमां केटलांतत्त्वपामीयें?

गुरुः—श्रीवीतरागनी आझा पालनार, शुद्धमार्गना प्ररूपक, आत्म तत्त्वना रसीया, मोक्षाजिलाषीपणे पोताना आत्मानुं साधन करे ठे, एवा गुरु आदिक आचार्य जगवानने कृति कर्मादिक एटले द्वादशावर्त्त वंदन, विधिपूर्वक करवुं, परंतु आ जव तथा परजवनी वांठा रहित, मान अहंकार गाली, यशःकीर्त्तिनी वांठा रहित, एक पोताना आत्माने कर्मथकी मूकाववा निमित्तें करे, तो महोटो लाज उपार्जन करे ॥ उक्तं च ॥ तिष्ठयरत्तं सम्मत्तं, खाई यं सत्तमी तईयाए ॥ वंदणएण विहीणा, बळुं च दसारसीहेणं ॥ १ ॥ अस्यार्थः—श्रीकृष्ण वासुदेवें विधिपूर्वक एक साध्यें अंतरंग राग सहित वंदणा करतां तीर्थकर गोत्र उपार्ज्युं अने द्वायिक सम्यक्त्व पाम्या, तथा सातमी नरकनां दलियां एकठां मेलव्या हतां, तेमांथी चार नरकनां काप्यां, माटे जाव वंदन आवश्यकमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व जाणवां.

१५१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावपडिक्रमणामां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—शब्दनयने मत्तें पापथकी निवर्त्तवुं तेने पडिक्रमणुं कह्यें तिहां

जे दिवसनं पाप लाग्युं होय ते सांजने पडिक्कमणे निवर्त्ते, अने रात्रिनुं पाप लाग्युं होय, ते प्रजातने पडिक्कमणे निवर्त्ते. तथा पन्नर दिवसनं पाप लाग्युं होय, ते पाखीने पडिक्कमणे निवर्त्ते, अने चार मासनं पाप लाग्युं होय, ते चोमासीने पडिक्कमणे निवर्त्ते, तथा बार मासनं पाप लाग्युं होय, ते संवत्सरीने पडिक्कमणे निवर्त्ते, ए रीतें पडिक्कमणुं करवाथकी पाप निवर्त्ते खरुं परंतु ते कोने निवर्त्ते? के जे अंतरंग सत्तागतें वस्तु धर्म रह्यो ठे, ते निरावरण पणे प्रगट करवाने अर्थें पडिक्कणुं करे ठे, ते प्राणी पाप थकी निवर्त्ते ठे, परंतु सत्तागतना जाणपणा विना पाप टळे नही, माटे ए वी आलोयणा सहित जे पडिक्कमणुं करवुं, तेतो देशविरति पांचमा गुण ठाणा वाला श्रावक तथा ठेठे सातमे गुणठाणे वर्त्तनारा साधु मुनिराज ते ने उदयें आव्युं ठे, माटे तेमां पूर्वे कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें.

१५२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावकाउस्सग्गमां केटलां तत्त्व पामीयें?

गुरुः—जे शब्द नयने मत्तें जाणपणा सहित बाह्यथकी तो मेरुनी परें निश्चल पणे अइने दुष्ट जीव जे वाघ सिंह, शीयाल, रीछ अने सर्पादिक तिर्यचना करेला उपसर्ग तथा देवता अने मनुष्यना कख्या उपसर्ग जेवा के ठेदन, जेदन, ताडन, तर्जनादिक तथा क्रूर वचन, कडवां वचन रूप अनेक प्रकारना उपसर्ग थाय, पण समता रसें जीनो एयो जे मुनिराज, ते निश्चलित पणे वर्त्ते, परंतु कोप करे नहिं, अने अंतरंगथकी तो सत्तागतना उपयोगमां स्वपरनी वेंचण करतो थको अमोल पणे वर्त्ते, ते प्राणी महोटी निर्झरा प्रत्यें करे, तेने जावकाउस्सग्ग कह्यीयें. तेमां आठ तत्त्व पामीयें.

१५३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जावपच्चस्काण आवश्यकमां केटलां तत्त्व?

गुरुः—शब्द नयने मत्तें इहानिरोध पणे जाव पच्चस्काण जे जे वस्तुनां प्राणी करे ठे, ते प्राणी मोक्ष नगरने नजीक करे ठे, एटळे आ जवने विषे यशःकीर्त्ति, मान, शोभा, तथा इंद्रियसुखनी लालचथकी रहित निरिह पणे तेमज परजवनी इहा जे देवता, चक्रवर्ती, वासुदेव, तथा इंद्रादिकनी क्रुद्धिनी वांठा थकी रहित थको एक पोताना आत्माने निरावरण करवारूप जे जे पच्चस्काण करे ठे, ते तो सर्व जावपच्चस्काण आवश्यक कह्यीयें. तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. ए रीतें जावथकी पडावश्यकनुं स्तरूप संक्षेपमात्रें करी कह्युं.

१५४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी रमणिक तत्त्व केटलां पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमां अनेक नयनी अपेक्षायें करी एक जीव तत्त्व रमणिक जाणवुं. केम के नैगम अने संग्रह ए बे नयने मतें पारिणामिक ज्ञावें करी सर्व जीव पोताना स्वरूपमां रमणिक जाणवा. अने व्यवहार नयें करी तो जीवने अजीवरूप पुञ्जलमां रमणिक पणुं जाणवुं. तथा ऋजुसूत्र नयने मतें जीवने शुजाशुज रूप परिणामें करी पुण्य अने पाप रूप आश्रवमां रमणिक पणुं जाणवुं. तथा शब्द अने समजिरूढ ए बे नयने मतें तो जीवने संवर अने निर्जरा ए बे तत्त्वमां रमणिक पणुं जाणवुं. तथा एकला समजिरूढ नयने मतें जेवारें जीवें घातीकर्म खपावी, ज्ञानादि अनंत चतुष्टय रूप दक्षी प्रगट करी, तेवारें एने द्रव्यमोक्ष पदमां रमणिकपणुं जाणवुं, ए रीतें ए नव तत्त्वमां रमणिक पणुं एक जीव तत्त्वने जाणवुं, पण जे प्राणीने इष्टदेव तथा गुरुकृपाथकी नय निक्षेपानी कला प्राप्त थइ हशे, ते प्राणीने ए प्रश्नो नो अर्थ विचारतांघणी रीज उपजशे माटे नय, निक्षेपा, द्रव्य, ज्ञाव, निश्चय व्यवहारनुं जाण पणुं विशेष रीतें करवुं, एटले समकेत रूप रत्ननी प्रतीति थाय.

१५५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अशुजप्रकारें रमणिकस्वज्ञावमां केटलांतत्त्व?

गुरुः—ऋजुसूत्र नयने मतें अशुज प्रकारें रमणिक स्वज्ञावमां पांच तत्त्व पामीयें, ते कहे ठेः—एक तो रमणिक ते जीव अने अशुज ते पाप तथा ए पापनां दक्षीयां अजीव ते आश्रवभूत जाणवां. अने ए दक्षीये जीव बंधाय ठे माटे जीव, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व पामीयें.

१५६ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी शुजप्रकारें रमणिकस्वज्ञावमां केटलांतत्त्वठे ?

गुरुः—ऋजुसूत्र नयने मतें पहेले गुणवाणे शुज प्रकारें रमणिक स्वज्ञाव होय तेमां पांच तत्त्व पामीयें, एक तो (रमणिक के०) जीव पोतें, बी जुं (शुज के०) पुण्य, ते पुण्यनां दक्षीयां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दक्षीये जीव बंधाय ठे, ते बंध तत्त्व थयुं, एटले जीव, पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व थयां.

१५७ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी शुजप्रकारें रमणिकस्वज्ञावमां केटलांतत्त्वपामीयें

गुरुः—शब्द अने समजिरूढ नयने मतें चोथा गुणवाणाथी यावत् ते रमा अने चौदसा गुणवाणा पर्यंत जीवने शुज प्रकारें रमणिक दशा जा

एवी, तेमां आठ तत्त्व अने नव तत्त्व पामीयें. एटले (शुभ के) पुण्य नां दलीयां अने (अशुभ के) पापनां दलीयां आगल ए वे प्रश्न कहा ठे, तेमांहे जीव लेपाणो ठे, अर्थात् ए शुभाशुभ कर्मरूप कचरामां जीव लेपाणो ठे, पण तिहां थकी शुद्धिना करनारा एक संवर अने बीजुं निर्जारा ए वे तत्त्व जाणवां. एटले शब्द अने समजिरूढ नयने मते समकेत जा वें चोथा गुणठाणाथकी मांमीने यावत् अगीयारमा बारमा गुणठाणा ल गें जे जीव वत्ते ठे, तेमां पूर्वे कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. एक तो जीव अने सत्तायें पुण्य पापनां दलीयां अजीव रूप अनंतां रक्षां ठे, ते आश्रव रूप जाणवां तथा ए दलीये जीव बंधाणो ठे, एटले जीव, पुण्य, पाप, अजीव, आश्रव अने बंध, ए ठ तत्त्व थयां तथा जीव अजीव रूप स्वपरनी वेंचण करी जिहांसुधी जीव, स्वरूपमां रहे, तिहां सुधी संवर क हीयें. अने जिहां सुधी संवरमां जीव रहे, तिहां सुधी समय समय अनं ती निर्जारा करे, ए रीतें पूर्वोक्त ठ तत्त्वमां संवर तथा निर्जारा जेदीयें, ते वारें आठ तत्त्व पामीयें:- अने समजिरूढ नयने मते तेरमे गुणठाणें शु रू प्रकारें रमणिकपणुं केवली जगवानने जाणवुं. तेमां पूर्वोक्त आठ त त्वनी साथें केवलज्ञान पाम्या, एटले द्रव्य मोक्ष पद पाम्या तेनवसुं कहेवुं.

१५८ शिष्य:- ए नव तत्त्वमांथी निश्चयथकी रमणिक स्वभावमां के टलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:- एवंभूत नयने मते निश्चयथकी रमणिक स्वभावमां त्रण तत्त्व पामीयें. केम के निश्चयथकी रमणिकपणुं तो मोक्ष पुरीमां सिद्धना जीव ने ठे, तेमां तो एक सिद्धनो जीव ते जीव तत्त्व अने यथाख्यात चोरित्र रूप गुणें करी पोताना स्वरूपमां रमण करे ठे ते बीजुं संवर तत्त्व जा णवुं. तथा त्रीजुं भावमोक्ष पद पाम्या ठे, ते त्रीजुं मोक्षतत्त्व जाणवुं.

१५९ शिष्य:- ए नव तत्त्वमांथी ध्यातारूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरु:- एनव तत्त्वमांथी ध्याता रूप एक जीव तत्त्व जाणवुं, कारण के कोइ जीव रुजुसूत्र नयने मते क्रोध, मान, माया, लोभ, विषय, कपाय, निद्रा, विकथा, हास्य, विनोद निंदा अने ईर्ष्या, ए आदें अनेक प्रकारें अ शुभ परिणामें करी नरक अने तिर्यच गतिनां सुखने ध्यावे ठे, अने वली कोइएक जीव तो रुजुसूत्र नयने मते दान, शील, तप, भावना, पूजा, प्र

जावना, संघनक्ति, गुरुनक्ति, उपकार बुद्धि, ए आदि देशने अनेक प्रकारें शुच परिणामें करी मनुष्यगति तथा देवगतिना सुखने ध्यावे ठे, तथा कोइए कजीव तो वली समजिरूढ नयने मत्तें शुच परिणामें करी मोक्ष गतिने ध्यावे ठे. ए रीतें नव तत्त्वमांथी ध्यातारूप एक जीव तत्त्व जाणवुं.

१६० शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अशुच प्रकारें ध्यातारूपमां केटलां तत्त्वपामीयें ?

गुरुः—अशुच प्रकारें ध्याता रूपमां पांच तत्त्व जाणवां. तेमां एक तो (ध्याता के०) जीव, बीजुं (अशुच के०) पाप, त्रीजुं पापनां दक्षियां ते अजीव ठे, चोथुं ए आश्रव रूप जाणवुं, अने पांचमुं बंध तत्त्व जाणवुं.

१६१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी शुच प्रकारें ध्यातारूपमां केटलां तत्त्वपामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी शुच प्रकारें ध्यातारूपमां पांच तत्त्व पामीयें. एक तो ध्यातारूप जीवतत्त्व अने बीजुं (शुच के०) पुण्य ते पुण्यनां दक्षियां अजीव ठे, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दक्षीये जीव बंधाणो ठे, एटले जीव, पुण्य, अजीव आश्रव अने बंध, ए पांच तत्त्व पामीयें.

१६२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी शुच प्रकारें ध्यातारूपमां केटलां तत्त्व ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी शुच प्रकारें ध्याता रूपमां आठ तत्त्व तथा नव तत्त्व पामीयें. कारण के शुचाशुच विकाररूप जे कर्म, तिहांथकी जीवने शुचनां करनार, एक संवर अने बीजुं निर्झरा, ए बे तत्त्व ठे, केम के शब्द अने समजिरूढ नयने मत्तें चोथा गुणठाणाथी मांमीने यावत् ठदस्थ अवस्था लगें जीवने शुच प्रकारें ध्याता रूपमां पूर्वे कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें, अने समजिरूढ नयने मत्तें तेरमे गुणठाणे शुच प्रकारें ध्याता के वली जगवान् कहीयें तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१६३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बहिरात्मां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—बहिरात्मा जीव, पहेले मिथ्यात्व गुणठाणे होय, जे माटे बाह्य संपदायें रत होय, तेने बहिरात्मा कहीयें ॥ गाथा ॥ पुज्जलसें रातो रहे, जाणे एह निधान ॥ तस लाजें लोच्यो रहे, बहिरातम अजिधान ॥ १ ॥ अर्थः—

एटले शुचाशुच कर्म विपाक फलने उदयें करी राज्य, रुद्धि, जंगार, हुकम, दास, दासी, सुजट, सीपाइ, आवरू, इजात, शोजा, पुत्र, कलत्र, कुटुंब, परिवार, राग, रंग, कला, विकला, माहापण, चतुराइ, हाव, जाव, नाटक, कौतुक, पोताना शरीरनी कांति, बल, जुवानी, मद, अहंकार, ए आदें देह अनेक

કાશં અતિ સ્નિગ્ધ પાણે નિવિઙ્ગૂત થઈ લાગા છે, તેણે કરી જ્ઞાનસ્વરૂપ દ
વાઈ ગયું છે, તે પ્રગટ કરવાને અર્થે સંસાર ઝડાસી ત્યાગરૂપ વૈરાગ્ય જાવના
જાવતો સ્વપરની વેંચણ કરી સ્વસ્વરૂપનું ગ્રહણ કરે, અને પરસ્વરૂપને વિજ્ઞા
વરૂપ જાણી ત્યાગ કરે, એ રીતે અનુજવરસમાં જીલતો ધ્યાનરૂપ અગ્નિયે
કરી કર્મ આવરણને ત્ત્ત્વ કરતો થકો, થોડા કાલમાં પરમાનંદ પદ પ્રત્યે
પામે, તેને અંતરાત્મા કહીયે. તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતે આઠ તત્ત્વ પામીયે.

૧૬૫ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યપરમાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:-સમજિરૂઢ નયને મતેં તેરમે ગુણઠાણે કેવલીને દ્રવ્યપરમાત્મા
કહીયે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતે નવ તત્ત્વ પામીયે.

૧૬૬ શિષ્ય:-એ નવ તત્ત્વમાંથી જાવપરમાત્મામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:-એવંજૂત નયને મતેં જે લોકને અંતેં બિરાજમાન સાદિ અનંતમે
જાગેં વર્તેં છે. એવા સિદ્ધ જગવાનને જાવપરમાત્મા કહીયે, તેમાં આગલ
કહ્યાં, તે રીતે ત્રણ તત્ત્વ પામીયે.

૧૬૭ શિષ્ય:-સિદ્ધ પરમાત્માના સ્વરૂપમાં જ્ઞાન, જ્ઞાતા અને જ્ઞેય, એ
ત્રિજંગી ઉપજે છે, તેનો જ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:- (જ્ઞાન કેળ) જાણપણું તે જીવનો ગુણ છે, તે જ્ઞાન ગુણે કરીને
ત્રણ કાલનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ પાણે એક સમયમાં સિદ્ધપરમાત્મા જાણે છે,
તેથી સિદ્ધનો જીવ, જ્ઞાતા છે, અને જેને જ્ઞાન ગુણે કરી જાણે છે, એવાં
સર્વ દ્રવ્ય તે જ્ઞેય છે, એ સિદ્ધ પરમાત્માને વિષે ત્રિજંગીનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૬૮ શિષ્ય:-સિદ્ધ જગવાનના સ્વરૂપમાં કર્તા, કારણ અને કાર્ય, એ
ત્રિજંગી ઉપજે છે, તેનો જ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-કર્તા સિદ્ધનો પોતાનો જીવ જાણવો, અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિ
ત્ર તથા વીર્ય રૂપ અનંતા ગુણ જે છે, તે કારણ જાણવાં, તથા (કાર્ય
કેળ) પર્યાયનું ઉત્પાદ વ્યય રૂપ નવ નવા જ્ઞેયની સમય સમય અનંતી
અનંતી વર્તના રૂપ જે સુખ, તે સુખનું આસ્વાદન તે કાર્ય જાણવું.

૧૬૯ શિષ્ય:-સિદ્ધ જગવાનના સ્વરૂપમાં ધ્યાન, ધ્યાતા અને ધ્યેય,
એ ત્રિજંગી ઉપજે છે, તેનો જ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-ધ્યાન તે સિદ્ધના જીવોને પોતાના સ્વરૂપનું છે. તે ચાર ધ્યાન થ
કી ઉત્તર જાણવું, અને તેનો ધ્યાતા તે સિદ્ધનો પોતાનો જીવ તથા ધ્યેય

તે આત્મિક સ્વરૂપ જાણવું. એ રીતે જે જીવ, સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણે, તેવારે તેને સિદ્ધનાં સુખ પ્રગટ કરવાનો જાવ ઉપજે, અને સિદ્ધનાં સુખ પ્રગટ કરવાની વાંઠાયેં જે કારણ સેવે છે, તેને સમકેતની પ્રાપ્તિ જાણવી.

૧૭૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી અશુદ્ધ ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં પહેલે ગુણઠાણે અશુદ્ધ ધ્યાન હોય, તેમાં પાંચ તત્ત્વ જાણવાં, કારણ કે એક તો અશુદ્ધ ધ્યાનનો કર્તા જીવ તત્ત્વ અને (અશુદ્ધ કે) ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકૃતિ, નિંદા, ईर्ष्या, ક્લેશ, કજીયો, વાદ, વિવાદ, એ આદેં અનેક પ્રકારનું અશુદ્ધ ધ્યાન છે, તે સર્વ બીજું પાપ તત્ત્વ જાણવું અને તે પાપનાં દલીયાં અજીવ છે, તે આશ્રવ રૂપ જાણવાં, માટે ત્રીજું અજીવ અને ચોથું આશ્રવ તત્ત્વ તથા તે દલીયે જીવ બંધાણો તે પાંચમું બંધતત્ત્વ જાણવું.

૧૭૧ શિષ્ય:—નવ તત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારેં ધ્યાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં પહેલે ગુણઠાણે શુદ્ધધ્યાનરૂપમાં પાંચ તત્ત્વ જાણવાં. તેમાં એક તો ધ્યાનનો કર્તા જીવતત્ત્વ પોતેં જાણવું અનેક (શુદ્ધ કે) દાન, શીલ, તપ, જાવના, પરોપકાર, કરુણા, દયા, ચૈત્યજ્ઞાતિ, પૂજા, પ્રજાવના, એ આદિક અનેક પ્રકારનું શુદ્ધ ધ્યાન જાણવું, એવા અનેક પ્રકારના શુદ્ધ ધ્યાનમાં જીવ વર્તે છે, તથાપિ અંતરમાં ઇન્દ્રિયરૂપ સુખની લાલચના પરિણામ છે, તેણેં કરી (શુદ્ધ કે) પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે, તે બીજું પુણ્યતત્ત્વ થયું, અને તે પુણ્યનાં દલીયાં અજીવ છે, તે આશ્રવરૂપ જાણવાં, એટલે ત્રીજું જીવ તત્ત્વ અને ચોથું આશ્રવતત્ત્વ થયું. અને એ દલીયે જીવ બંધાય છે, તે પાંચમું બંધતત્ત્વ થયું.

૧૭૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી શુદ્ધ ધ્યાનરૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—શબ્દ સમજિરૂઢ નયને મતેં સમકેત જાવેં ચાથા ગુણઠાણાથી માંત્રીને યાવત્ તેરમા ચૌદમા ગુણઠાણા લગેં શુદ્ધ ધ્યાન જાણવું. તેમધ્યેં શબ્દ નયને મતેં સમકેત જાવેં ઠહે, સાતમે ગુણઠાણે જે જીવ શુદ્ધ ધ્યાનમાં વર્તે છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને સમજિરૂઢ નયને મતેં તેરમે, ચૌદમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન્ શુદ્ધધ્યાનના વીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં શુદ્ધ ધ્યાન વર્તે છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં નવતત્ત્વ પામીયેં?

૧૭૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી કર્મફલ ચેતનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

गुरुः—जे जीव, कर्मनां फल जोगवे ठे तेने कर्मफल चेतना कह्णीयें, ते प हेदा गुणठाणाथी मांकीने चौदमा गुणठाणा लगे जाणवी, तिहां जे पहे ले गुणठाणे मिथ्यात्वी जीव कर्मनां फल जोगवे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें ठ तत्त्व पामीयें. अने समकेत जावें चोथा गुणठाणाथी मांकीने यावत् अगीयारमा बारमा गुणठाणा पर्यंत जे जीव, कर्मनां फल जोगवे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. तथा समजिरूढ नय ने मतें तेरमे चौदमे गुणठाणे वर्तता केवली जगवान्, पण कर्मनां फल जोगवे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१७४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी ज्ञानचेतनामां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शब्द नयने मतें चोथे गुणठाणे समकेती जीवने ज्ञानचेतना जाणवी, अने पांचमे गुणठाणे देशविरति आवकने पण ज्ञानचेतना जा णवी, तथा ठेठे, सातमे, यावत् अग्यारमे, बारमे गुणठाणे वर्तता साधु मु निराजने पण ज्ञानचेतना कह्णीयें, कारण के एक रूपैयानी पूंजीवालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, अने दश रूपैयावालो पण रूपैयानो धणी कहेवा य, अने सो रूपैयावालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, तथा हजार रूपैया वालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, एम यावत् लाख रूपैया अने कौड रूपैया वालो पण रूपैयानो धणी कहेवाय, तेम इहां चोथा गुणठाणाथी यावत् चौदमा गुणठाणा पर्यंत तथा मोक्ष पर्यंतना सर्व जीव ज्ञानी कह्णीयें तिहां शब्दसमजिरूढ नयने मतें समकेतजावथी मांकी यावत् अगीयारमा बारमा गुणठाणा लगे जे साधु, मुनिराजपणे विचरे ठे, तेमां आठ तत्त्व पामीयें अने समजिरूढ नयने मतें तेरमे चौदमे गुणठाणे केवली जग वान् विचरे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें, तथा एवंचूत नयने मतें सकल कर्म क्षय करी लोकने अंतें विराजमान अनंत सुखने विलासैं करी सादि अनंतमे जागें सिद्ध परमात्मा वर्त्ते ठे, तेमां आगल कहां ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१७५ शिष्यः—नवतत्त्वमांथी अशुज प्रकारें कर्मचेतनामां केटलांतत्त्वपामीयें?

गुरुः—रुजुसूत्र नयने मतें पहेले गुणठाणे अशुज प्रकारें कर्म चेतना मां पांच तत्त्व पामीयें, ते आवी रीतें—कोइ जीवनी चेतना पापरूप प रिणामें वर्त्ते ठे, तेने अशुज प्रकारें कर्मचेतना कहियें. तेमां एक तो जी

વની ચેતના તે જીવતત્ત્વ, વીજું અશુચ્ચ એટલે પાપ તત્ત્વ, ત્રીજું પાપનાં દલીયાં તે અજીવતત્ત્વ, ચોથું એ આશ્રવ રૂપ છે માટે આશ્રવ તત્ત્વ અને પાંચમું એ દલીયે જીવ બંધાય છે, માટે વંધતત્ત્વ જાણવું.

૧૭૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાં શુચ્ચ પ્રકારેં કર્મ ચેતનામાં કેટલા તત્ત્વ છે?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં પહેલે ગુણઠાણે શુચ્ચ પ્રકારેં કર્મ ચેતનામાં પાંચ તત્ત્વ પામીયેં, તિહાં કોઈ જીવની ચેતના પુણ્યરૂપ પરિણામેં વર્તેં છે, તેને શુચ્ચ પ્રકારેં કર્મચેતના કહીયેં, તેમાં એક જીવની ચેતના અને વીજું (શુચ્ચ કેળ) પુણ્ય, ત્રીજું પુણ્યનાં દલીયાં તે અજીવ તત્ત્વ, ચોથું એ આશ્રવ રૂપ છે માટે આશ્રવ તત્ત્વ, પાંચમું એ દલીયે જીવ બંધાય છે માટે વંધતત્ત્વ છે.

૧૭૭ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી આર્ત્તરૌદ્રધ્યાનની જાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં.

ગુરુ:—આર્ત્ત રૌદ્રધ્યાન પહેલે ગુણઠાણે મિથ્યાત્વી જીવને હોય, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં ઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને ચોથે ગુણઠાણે સમકેતી જીવ તથા પાંચમે ગુણઠાણે દેશવિરતિ જીવને પણ આર્ત્ત રૌદ્ર ધ્યાન હોય, એ પરમાર્થ દેવચંદ્રજીકૃત આગમસાર થકી જાણવો તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૭૮ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી ધર્મધ્યાન શુક્લધ્યાનની જાવનામાં કેટલાં તત્ત્વ છે?

ગુરુ:—શબ્દસમન્નિરૂઢ નયને મતેં ધર્મધ્યાન તથા શુક્લધ્યાનની જાવનામાં આઠ તથા નવ તત્ત્વ પામીયેં, તિહાં શબ્દ નયને મતેં ધર્મધ્યાનની જાવનાયેં ચોથે ગુણઠાણે સમકેતી જીવ અને પાંચમે ગુણઠાણે દેશવિરતિ જીવ, તથા ઠ છે સાતમે ગુણઠાણે સાધુમુનિરાજ હોય, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તથા શુક્લધ્યાનની જાવના વાલા જીવ, નવમે ગુણઠાણેથી યાવત્ અગીયારમા વારમા ગુણઠાણા લગેં ઠદ્વસ્થ મુનિરાજ હોય. તેમાં પણ આઠ તત્ત્વ પામીયેં. અને તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન્ શુક્લધ્યાન ધ્યાવે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૭૯ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી અશુચ્ચ પ્રકારેં જીવને વાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયને મતેં પહેલે ગુણઠાણે અશુચ્ચ પ્રકારેં જીવને વાધકરૂપ પાંચ તત્ત્વ પામીયેં. તેમાં એક તો જીવ તત્ત્વ, વીજું અશુચ્ચ પ્રકારેં વાધક તે પાપ, તથા એ પાપનાં દલીયાં અજીવ તે આશ્રવરૂપ જાણવાં, એટલે ત્રીજું અજીવ, ચોથું આશ્રવ અને પાંચમું એ દલીયે જીવ વંધાય છે, તે વંધ.

૧૮૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી શુચ્ચ પ્રકારેં જીવને વાધકરૂપ કેટલાં તત્ત્વ?

गुरुः—ऋजुसूत्र नयने मते पहेले गुणठाणे जीवने शुद्धप्रकारें बाधकरूप पांच तत्त्व जाणवां. तेमां एक तो जीव, बीजुं शुद्धप्रकारें बाधक ते पुण्य, त्रीजुं ए दलीयां अजीव ठे. चोथुं ए आश्रव रूप ठे अने पांचमुं बंधतत्त्व. १७१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने शुद्धप्रकारें साधकरूप केटलां तत्त्व?

गुरुः—चोथे गुणठाणे समकेती जीव, पांचमे गुणठाणे देशविरति, अने ठेठे सातमे गुणठाणे साधुमुनिराज अने यावत् अगीयारमा बारमा गुणठाणापर्यंत शब्द समजिरूढनयने मते शुद्धप्रकारें साधक दशा जाणवी, तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. अने समजिरूढ नयने मते तेरमे चौदमे गुणठाणे केवली जगवानने शुद्धप्रकारें साधक दशा जाणवी, तेमां आगल कहां, ते नव तत्त्व पामीयें.

१७२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी कर्त्तारूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमां अनेक नयनी अपेक्षायें करी कर्त्तारूप एक जीव तत्त्व जाणवुं. ते आवी रीतें—नैगम अने संग्रह नयने मते सर्व जीव, पोताना स्वरूपमां पारिणामिक जावें वर्त्तें ठे, अने व्यवहारनयें करी जीव शुद्धाशुद्ध रूप करणीनो कर्त्ता कह्यीयें, एटले कोइ जीव व्यवहारथकी शुद्धाशुद्धरूप करणी करे ठे, अने ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंगजावनी चिकाशरूप परिणाम वर्त्तता नथी. तेमाटे ते जीव, पुण्य पापरूप फल प्रत्यें न पामे, केम के ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंग जावनी चिकाशरूप परिणाम विना उपरथकी व्यवहार नयने मते शुद्धकरणीरूप वीरा शालवीयें अठार हजार साधु प्रत्यें बांध्या, तथापि पुण्यरूप फलप्रत्यें न उपाज्युं, तेमाटे अंतरंग जावनी चिकाशविना पुण्यरूप दलीयां चोटे नहीं ॥ गाथा ॥ आत्मसाखें धर्म जे, त्यां जननुं शुं काम ॥ जनमनरंजन धर्मनुं, मूढ्य न एक वदाम ॥ १ ॥ अर्थः—अंतरंग आत्मानि साखें जे धर्म करवो, ते धर्म प्रमाण ठे, एटले आत्मा निरावरण करवा सारु धर्म करवो ते प्रमाण ठे अने (जन के) लोक तेनां मन रीज ववा रूप अथवा यशःकीर्ति शोचानी बांठारूप परिणामें जे धर्म करवो, ते धर्मनुं मूढ्य एक वदाम मात्र पण नथी, एटले वीरा शालवीनी पेरे कृष्ण वासुदेवनुं मन रीजववारूप व्यवहारथकी तो शुद्धकरणी घणीए करी, पण वदाम मात्र फल प्रत्यें न पाम्यो. ए परमार्थ जाणवो. अने ऋजुसूत्र नयने मते अंतरंगजावनी चिकाश विना उपरथकी व्यवहार नयने मते

समकेती जीव, कर्मने वशें करी जोगादिक अशुभ करणी अनेक प्रकारें करे ठे, परंतु अंतरंग जावनी चिकाश विना तेने पापरूप दळीयां चोटतां नथी. अत्र गाथा “ज्ञानीको जोग है, सो निर्जराको हेतु है ॥ अज्ञानीको जोग है, सो बंधफल देतु है” ॥ माटे समकेती जीव, कर्मने वशें करी अव्रतीने उदयें संसारमां व्यवहार नयें करी उपर थकी विषयादिक अशुभ करणी करे ठे, पण ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग परिणामरूप जावनी चिकाश विना कर्मरूप दळीयां लागतां नथी, ए परमार्थ जाणवो, एम व्यवहार नयने मत्तें जीव अशुभप्रकारें करणीनो कर्त्ता ठे, तेहनूं स्वरूप सामान्य प्रकारें कह्युं.

वली ऋजुसूत्र नयने मत्तें जावना चिकाशरूप परिणामें करी जीव, पुण्य रूप फल प्रत्यें पामे, कारण के जीरणशेठें व्यवहार नयने मत्तें उपर थकी तो दान आप्युं नथी, परंतु ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग दान देवाना जावना चिकाशरूप परिणाम होता, तेणे करी जावचिकाशें वारमा देवलोक नां पुण्यरूप दळीयां लागां, तथा तेमज श्री तीर्थकर जगवाने पण आगद्वीजे जवें ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग जावनी चिकाशरूप परिणामें करी सर्व जीवने धर्म पमाडी दुःखथकी मूकावी सुखीयां करुं ? एवी जावना जावी, ते जावना चिकाशरूप परिणामें तीर्थकर नामगोत्रनां दळीयां बांध्यां, पण व्यवहार नयने मत्तें तो एक जीवने पण धर्म पमाडी दुःखथकी मूकावीने सुखीयो कह्यो नथी, तथापि परदयारूप जावथकी जिननाम कर्म उपाज्युं ए परमार्थ ठे, एटले ऋजुसूत्रनयने मत्तें जीव, शुभ प्रकारें कर्मनो कर्त्ता तेनो ए परमार्थ कह्यो.

वली ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग अशुभ जावना चिकाशरूप परिणाम ते थकी जीव जे ठे, ते पापरूप फल प्रत्यें उपाजें, जेम कालक सूरियो खाटकी ते राजगृही नगरी मध्ये दिन प्रत्यें पांचशे पाडा मारतो हतो. ते सारु तेने श्रेणिक राजायें कूवामां टांग्यो अने पाडा मूकाव्या, एटले व्यवहार नयने मत्तें ते खाटकी हिंसा नथी करतो, पण ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग पाडा मारवाना जावरूप परिणामनी चिकाशें वत्तें ठे, तेथी श्रीवीर प्रज्युं कह्युं के हजी पाडा मारे ठे अने पापरूप दळीयां उपाजें ठे एटले व्यवहारनयें तो पाडा नथी मारतो परंतु ऋजुसूत्र नयने मत्तें अंतरंग हिंसारूप जावनी चिकाश वत्तें ठे, माटे हजी पाडा मारे ठे, एम कह्युं मत

द्वय के चिकारें पापनां दलीयां लागे ठे, एम रुजुसूत्रनयने मतें जीव अशुच प्रकारें कर्त्ता तेनुं स्वरूप कह्युं. ए रीतें व्यवहार नयनो अने रुजु सूत्र नयनो ए परमार्थ जाणवो, सम्यग्दृष्टि जीवने ए बे नय प्रमाण ठे, एटले व्यवहारनयें करणी करवी अने रुजुसूत्रनय हृदयमां धारवो, ते थकी जीवने कार्यनी सिद्धि नीपजे.

हवे शब्द समजिरूढ नयने मतें जीव ज्ञानदृष्टियें करी धर्मध्यान शुक्ल ध्यानरूप शुद्ध परिणामें करी स्वरूपना चिंतनरूप संवरमां रहेतां समय समय अनंता कर्मनी निर्जरा करे, अत्र गाथा ॥ बठ अठम दसम, डुवाल सेहिं मासद्ध मास खमणेहिं ॥ एतोउ अणेग गुणो, सोहिं जिमीयस्स नाण स्स ॥१॥ जं अन्नाणी कम्मं, खवेइ बहुआइं वास कोडीहिं ॥ तं नाणी तिहिं गुत्तो, खवेइ उस्सासमित्तेणं ॥ २ ॥ अर्थः—सम्यक्ज्ञान रहित एवो अज्ञानी मिथ्यादृष्टि जीव, ते बठ, अठम, दशम, डुवालस, पासखमण, मासखमण प्रमुख अनेक प्रकारें तपस्या करतो, तथा ए तपस्या आदे देइने अनेकगुणें करी शोचतो घणा वर्षनी कोडी गमे तपस्यायें करी जेटलां कर्म खपावे, तेट लां कर्म, सम्यक् ज्ञानी जीव, मन, वचन, कायायें करी एकचित्तें सत्तागतनां चिंतनमां रहेतां थकां एक श्वासोद्वासमां खपावे, एटले मिथ्यादृष्टि अज्ञानी जीव, घणा वर्षनी कोडी गमे तपस्या करी जे काम काढे, तेटलुं काम समकेतदृष्टि जीव, एक श्वासोद्वासमां काढे, ए रीतें शब्दसमजिरूढ नयने मतें करी जीव, संवर निर्जरा रूप कार्यनो कर्त्ता तेनो परमार्थ कह्यो.

हवे एवंभूत नयने मतें जीव सर्व कर्म खपावी, मोक्षपद पामी, लोकने अंतें विराजमान सादि अनंतमे जागें परमानंद सुखने विलासे, वाधार हित अनंता सिद्ध परमात्मा वत्तें ठे. ए रीतें ए नयनी अपेक्षायें करी नव तत्त्वमां जीवनुं कर्त्तापणुं देखाड्युं, तेमाडे ए पंक्ति जीव चित्तमां उतारी, नयनी अपेक्षा विचारी, सर्वनय प्रमाण करे, ते प्राणी सम्यग्दृष्टि जीव जाणवो. अने जे एमां एक नय पकडे ते जीव मिथ्यादृष्टि जाणवो.

१७३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी अशुच प्रकारें कर्त्ता रूप केटलां तत्त्व ठे.

गुरुः—रुजुसूत्र नयने मतें पहेले गुणगणे अशुच प्रकारें कर्त्ता रूपमां पांच तत्त्व जाणवां. एक तो कर्त्ता जीव पोतें, बीजुं (अशुच के०) पाप,

ત્રીજું પાપનાં દલીયાં તે અજીવ, ચોથું એ આશ્રવ રૂપ જાણવાં તે આશ્રવ, પાંચમું એ દલીયે જીવ વંધાય છે તે વંધતત્ત્વ જાણવું.

૧૭૪ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—ઋજુસૂત્ર નયનેં મતેં પહેલે ગુણઠાણેં શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપમાં પાંચ તત્ત્વ જાણવાં, જેમ કોઈ એક જીવ શુદ્ધ કરાળી કરે છે, અને તેના અંતરં ગુણરૂપ ઇન્દ્રિય સુખની વાંઠાયેં પરિણામ વર્તેં છે, તેને શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તા કહીયેં. તિહાં કર્તા જીવતત્ત્વ, અને વીજું (શુદ્ધ કેળ) પુણ્ય, ત્રીજું પુણ્યનાં દલીયાં તે અજીવ, ચોથું એ આશ્રવરૂપ છે પાંચમું એણે કરી જીવ વંધાય છે.

૧૭૫ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપમાં કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપમાં આઠ તથા નવ તત્ત્વ પામીયેં. જે કારણેં શબ્દ સમન્નિરૂઢ નયને મતેં સમકેત જાવેં ચોથા ગુણઠાણાથી માંનીને યાવત્ અગીયારમા વારમા ગુણઠાણા લગેં ઠઘ્ઘસ્થ અવસ્થાયેં શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તારૂપ કહીયેં, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. તથા સમન્નિરૂઢ નયને મતેં તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાનને શુદ્ધ પ્રકારેં કર્તા કહીયેં, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતેં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૧૭૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને અશુદ્ધ કારણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—એ નવ તત્ત્વમાંથી અશુદ્ધ કારણરૂપ એક પાપતત્ત્વ જાણવું, કારણ કે અશુદ્ધ એટલે પાપ તે પાપનાં કામ તો હિંસાદિ પરિણામ તે આશ્રવરૂપ જાણવાં, એટલે કારણ તો જીવને અશુદ્ધ મલ્યાં પણ જીવ તેમાંહે જલે, તો વંધાય અને જો જીવ તેમાં જલેને વંધાય તો જીવ, પાપ, આશ્રવ, અજીવ અને વંધ, એ પાંચ તત્ત્વ પામીયેં. અને જો જીવ નહીં જલે, તો નવ તત્ત્વમાંથી એક પાપ તત્ત્વ પામીયેં. તેથી અશુદ્ધ કારણરૂપ જીવને એક તત્ત્વ છે.

૧૭૭ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને શુદ્ધ કારણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—જીવને શુદ્ધ કારણ રૂપ એક પુણ્ય તત્ત્વ જાણવું. એટલે શુદ્ધ કારણ તે દાન, દયા, પરોપકાર, કરુણા, સેવા, જાતિ, ઉત્તમ ગુણવાન્ જીવના વહુમાન કરવાં એ આદેં અને પ્રકારેં શુદ્ધ કારણ જાણવાં, એટલે (શુદ્ધ કેળ) પુણ્ય રૂપ ફલની વાંઠાયેં પરિણામ વર્તેં છે માટે તે આશ્રવરૂપ જાણવાં એટલે જીવને કારણ તો શુદ્ધ મલ્યાં, પણ તેમાંહે જીવનો ઉપયોગ જલે તો પુણ્ય

रूप दलीयां बांधे तेवारें जीव, पुण्य, अजीव, आश्रव अने बंध, ए पांच तत्व पामीयें नहीं तो शुद्ध कारणरूप जीवने एक पुण्य तत्व जाणवुं.

१७७ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी जीवने शुद्धकारणरूप केटलां तत्व पामीयें ?

गुरुः—जीव, शुद्धाशुद्ध कर्मरूप कचरेलेपाणो, तेणें कसी चार गतिरूप संसारमां अनेक प्रकारनी विटंबना जोगवे ठे, परंतु जो संवर अने निर्झरारूप वे शुद्ध कारण जीवने मले, तो कर्मथकी ठोडावी मोक्ष नगरें पहुँचाडे. ए रीतें शुद्ध प्रकारें कारणरूप जीवने संवर अने निर्झरा ए बे तत्व जाणवां.

१७८ शिष्यः—ए नव तत्वमांथी निश्चयथकी कार्यरूप केटलां तत्व पामीयें ?

गुरुः—एवुं जूतनयने मतें निश्चयथकी कार्यरूप एक मोक्षतत्व जाणवुं. ते मोक्षपुरीमां तो आगल कहां, ते रीतें त्रण तत्व पामीयें,

१७९ शिष्यः—ए नव तत्वमांथी लौकिक मार्गमांहे केटलां तत्व पामीयें ?

गुरुः—(लौकिकमार्ग के०) संसारहेतुमार्ग एटले शुद्धाशुद्ध विकाररूप संसारवृद्धिनां कारण सेववां तेने लौकिकमार्ग कहीयें, तेमां ठ तत्व पामीयें, जे कारणें राग, द्वेष, अज्ञान, मिथ्यात्व, विषय, कषाय, निद्रा, विकथा, हांसी, कुतूहल, अहंकार ममकाररूप अनेक प्रकारनी चेष्टाउं करवी, ते सर्व संसार वृद्धिनां कारण जाणवां. तेने लौकिकमार्ग कहीयें. अथवा तप, संयम, पूजा, प्रज्ञावना, जक्ति, इंद्रियदमन, वैराग्य, जावना, ए आदि अनेक प्रकारनी कष्टक्रिया करे ठे, पण आ जवमां यशःकीर्त्ति, लक्ष्मी, पुत्र, कलत्र, परिवार, कृद्धिनी बांठायेँ अथवा परजवें शेठ, सेनापति, साहुकार, देवता, इंद्र, वासुदेव, चक्रवर्तीनी पदवी पामवारूप बांठायेँ परिणाम वत्तें ठे, एटले ठे तो लोकोत्तर मार्ग, पण अज्ञान दशायेँ करी संसार वृद्धि हेतुमां गयो माटें लौकिकमां जड्यो, तेमां ठ तत्व पामीयें. एक तो जीव, अने शुद्धाशुद्ध विकाररूप पुण्य पापनां दलीयां अजीवरूप अनंतां सत्तायेँ लाग्नां ते आश्रवजूत ठे, ए दलीये जीव वंधाणो ते ठहुं वंधतत्व ठे.

१८० शिष्यः—ए नव तत्वमांथी लोकोत्तर मार्गमां केटलांतत्वपामीयें ?

गुरुः—ए लोकोत्तर एटले लोकथकी उत्तर चारगतिरूप संसारनी बांठाथकी रहित एक मोक्ष मार्गने साधे, तेने लोकोत्तर मार्ग कहीयें. एटले समकेती, देशविरति तथा ठेठे सातमे गुणठाणे वर्त्तता जे साधु मुनिराज, एम यावत् ठन्नस्थ अवस्था लगें सर्वे जीव, लोकोत्तर मार्गमां जाण

वा, तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. तथा तेरमे चौदमे गुणठाणे शुक्ल ध्यानमां वर्त्तता केवली जगवान् पण लोकोत्तर मार्गमां जाणवा, तेमां आगल कहां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१९९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने बाधक दशा केटला तत्त्वनी साथें ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने बाधक दशा ठ तत्त्वनी साथें ठे केम के जीवने अनादि कालना सत्तायें ज्ञावकर्मरूप राग अने द्वेष, शत्रु थड लागा ठे, तेनी चिकाशें शुजाशुज विकाररूप आठ कर्मनां दलीयां लागे ठे, ते दलीयांने अव्यकर्म कह्यीयें, ते आठ कर्मथकी उत्तर कर्मरूप एक शोने अछावन्न प्रकृति जाणवी, ते प्रकृतिरूप कमें जीव बंधाणो, तेणें करी चार गतिरूप संसारमां फरे ठे, ए रीतें जीवने बाधक दशा कह्यीयें. तेमां आगल मिथ्यात्वगुणठाणे कहां, ते रीतें ठ तत्त्व पामीयें.

१९३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने साधक दशा केटला तत्त्वनी साथें ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी जीवने साधकदशा वे तत्त्वनी साथें जाणवी, कारण के निगोदमां कमें करी जीवनी चेतना दवाणी, पण अक्षरनो अनंत मो जाग उघाडो हतो, तेणें करी जीवित पणुं हतुं तिहांथकी अकाम निर्जारायें कालस्थितिने योगें करी जीव उंचो आव्यो, त्रसपणुं पाम्यो, अने पुण्यना उदयें श्रावक कुल, देवगुरुनी योगवाड मली, परंतु शब्दसमजि रूढ नयने मत्तें समकित ज्ञावरूप संवर, निर्जारा, ए वे तत्त्व जो जीवने सहायकारी थाय, तो सकल कर्मथकी ठोडावी जीवने मोक्ष नगरें पहुँचाडे, माटे साधकदशारूप जीवने संवर अने निर्जारा, ए वे तत्त्व जाणवां.

१९४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने सिद्धदशा केटला तत्त्वनी साथें ठे ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी जीवने सिद्धदशा एक मोक्ष तत्त्वनी साथें जाणवी, कारण के एवंभूतनयने मत्तें सकल कर्म क्षय करी शुद्ध सत्ता निर्मल, परमज्योति, लोकालोकप्रकाशक, अनंत गुणसंपन्न होय, तेने सिद्ध दशा कह्यीयें, ते तो मोक्षमां होय, माटे मोक्षतत्त्वनी साथें सिद्ध दशा ठे.

१९५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी संसारव्यापि केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—व्यवहारनयने मत्तें 'संसरतीति संसारः' एटले चारगतिरूप संसारमां संसरवुं तेने संसार कह्यीयें, तिहां पहेले गुणठाणे मिथ्यादृष्टि जीव चारगतिरूप संसारमां संसरे ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें ठ तत्त्व प

मीयें, अने समकित जावें चोथा गुणठाणाथी मांमी यावत् अग्यारमे बारमे गुणठाणे ठवस्थ अवस्थायें साधु मुनिराज पण वत्तें ठे, ते पण चार गति रूप संसारमां व्यवहारनयने मत्तें संसरे ठे, माटे तेने संसारी कंहीयें. तेमां आगल कह्यां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें, तथा समजिरूढ नयने मत्तें तेरमे चौदमे गुणठाणे केवली जगवान् वत्तें ठे, तेने व्यवहार नयने मत्तें संसारी कही बोलाव्या ठे, तेमां आगल कह्यां, ते रीतें नव तत्त्व पामीयें.

१६६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां सिद्धव्यापि केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—शुक्ल ध्यानरूप अग्नियें करी अष्ट कर्म बाढी, अष्ट गुण संपन्न, लोकने अंतें बिराजमान, अनंतसुख जोगी, सादि अनंतमे जांगे वत्तें ठे, तेने सिद्ध जगवान् कहीयें. तेमां आगल कह्यां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें.

१६७ शिष्यः—ए नव तत्त्वने साते नयें करी जीवन्तुं गुणीपणुं केम जाणीयें ?

गुरुः—ए नव तत्त्वमांथी एक जीवतत्त्वने गुणी कहीयें, कारण के नैगम अने संग्रह नयने मत्तें पारिणामिक जावें करी सर्व जीव, पोताना स्वजाव रूप गुणमां रह्या वत्तें ठे, माटे ए वेहु नयने मत्तें सर्व जीव, सत्तायें ए क समान ठे, तेथी एक जेदें कहीयें, अने व्यवहार नयने मत्तें जीवना चौद जेद, बत्तीश जेद, तथा पांचशो त्रेशठ जेदपणे सर्वे कर्मरूप जडनी साथें अनंतो काल जेदा रह्या, माटे जडरूप पणें करी जड कहेवाणा, अने रुजुसूत्र नयने मत्तें अतरंग परिणामनी चिकाशें शुजाशुज कर्मने हेतुयें जीव, पुण्य पाप अजीवरूप आश्रवमां बंधाणो, तेणें करी चार गति रूप संसारमां पड्यो, माटे संसारी कहेवाणो अने शब्द तथा समजिरूढ नयने मते संवर निर्झरारूपपणे करी घाति कर्म दाय कह्यां, तेवारें तेरमे गुणठाणे केवली कहेवाणो तथा एवंभूतनयने मत्तें सकल कर्म दाय करी मोक्ष पण पामी लोकने अंतें बिराजमान वत्त्यों, तेवारें सिद्ध कहेवाणो, एम अनेक नयनी अपेक्षायें पंक्तिलोकने ए नवतत्त्वमां जीवन्तुं गुणीपणुं जाणवुं.

१६८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां जीवने अशुज गुण रूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—अशुज गुण ते पापने कहीयें, अने ते पापनां दळीयां अजीव, ते आश्रवरूप जाणवां, अने ए दळीये जीव बंधाणो ठे, ए रीतें पाप, अ जीव, आश्रव अने बंध, ए चार तत्त्व जीवने अशुज गुणरूप जाणवां.

१६९ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां जीवने शुज गुणरूप केटलां तत्त्व पामीयें ?

ગુરુ:—શુદ્ધગુણ તે પુણ્યને કહીયેં તે પુણ્યનાં દલીયાં અજીવ છે તે આશ્રવ રૂપ જાણવાં, અને એ દલીયે જીવ બંધાણો છે. એ રીતે પુણ્ય, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ, એ ચાર તત્ત્વ જીવને શુદ્ધગુણરૂપ જાણવાં.

૨૦૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને શુદ્ધ ગુણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—જીવ, શુદ્ધાશુદ્ધ વિકારરૂપ કર્મે કરી લેપાણો, તેથી ચારગતિ રૂપ સંસારમાં અનેક પ્રકારેં પીડા યોગવે છે, પણ જો શબ્દ સમનિરૂદ્ધ નયને મતેં સંવર નિર્જારારૂપ બે ગુણ સહાયકારી થાય, તો જીવને સર્વ કર્મથકી ઠોડાવી શુદ્ધ કરે, અને અનંત ચતુષ્ટયરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ કરી આપે, માટે સંવર અને નિર્જારારૂપ બે તત્ત્વ જીવને શુદ્ધ ગુણરૂપ જાણવાં.

૨૦૧ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જીવને નિશ્ચયગુણરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે ?

ગુરુ:—એવંચૂતનયને મતેં નિશ્ચય ગુણરૂપ એક મોક્ષતત્ત્વ જાણવું, જે કારણેં જિહાં જન્મ નહી, જરા નહી, મરણ નહી, રોગ નહી, શોક નહી પીડા નહી, આધિ નહી, વ્યાધિ નહી, હર્ષ નહી, હેત નહી, પ્રીતિ નહી, સંતાપ નહી, કર્મ નહી, ક્રોધ નહી, વાદ નહી, વિવાદ નહી, શત્રુ નહી, મિત્ર નહી, એવું (શિવ કેળ) નિરુપદ્રવ અચ્છિત અદ્વય પદની સ્થિતિ, અને ત સુખનું વાસરૂપ, તે મોક્ષ પદ કહીયેં. તે જીવને નિશ્ચયગુણરૂપ જાણવું.

૨૦૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના બે જોદ છે, એક સર્વપ્રત્યક્ષ, અને વીજું દેશપ્રત્યક્ષ, તેમાં સર્વપ્રત્યક્ષ તો કેવલ જ્ઞાન છે, તિહાં કેવલી જગવાન્ લોકા લોકનું સ્વરૂપ કેવલજ્ઞાનેં કરી પ્રત્યક્ષપણે જાણે છે, તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયેં, અને સિદ્ધના જીવ પણ કેવલજ્ઞાનેં કરી સર્વજ્ઞાવ, પ્રત્યક્ષ પણે જાણે છે, તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં, એ રીતે સર્વપ્રત્યક્ષનું સ્વરૂપ કહ્યું, હ બે દેશપ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના વલી બે જોદ છે. એક તો મન:પર્યવજ્ઞાન, તે મનો વર્ગણાને પ્રત્યક્ષપણે જાણે, અને વીજું અવધિજ્ઞાન, તે પુદ્ગલવર્ગણાને પ્રત્યક્ષ પણે જાણે, એ દેશપ્રત્યક્ષના બે જોદ જાણવા, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. એ રીતે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના સ્વરૂપમાં આઠ, નવ તથા ત્રણ તત્ત્વ જાણવાં.

૨૦૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી પરોક્ષજ્ઞાનમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—પરોક્ષજ્ઞાનના ત્રણ જોદ છે, એક આગમપ્રમાણ, વીજું અનુમાન પ્રમાણ, ત્રીજું ઉપમા પ્રમાણ, તિહાં જે દેવતાનાં સુખ, નરકનિગોદનાં

दुःख, ऊर्ध्वलोकना जाव, अधोलोकना जाव, तिर्था लोकना जाव, ए सर्वे श्री जिन आगमथकी प्रमाण करे, ते प्रथम आगमप्रमाण जाणवुं. तथा कोइ जीव, अजीवरूप वस्तुने अनेक प्रकारनी उपमा आपी बोला वीयें, जेम तीर्थकरने गंधहस्तीनी उपमा, चिंतामणि रत्ननी उपमा, ए री तें ते वस्तुना गुणप्रमाणें जीव अजीव वस्तुने उपमा देवी, ते बीजुं उपमाप्रमाण जाणवुं. तथा कोइना घरमां धूमाडो देखी अग्निनुं प्रमाण थाय, तेमज कोइकनुं मुख देखी हर्ष, शोक अथवा रोग चिंतानुं प्रमाण थाय, एवुं अनेक प्रकारनुं जे जाणपणुं तेने अनुमानप्रमाण कहियें. ए रीतें सम्यक् ज्ञानना धणीने ए त्रण प्रकारें परोक्ष ज्ञाननुं जाणपणुं होय, तेमां आगल कहां, ते रीतें आठ तत्त्व पामीयें. अने जे मिथ्यात्वी जीवने ए त्रणे प्रकारें परोक्षज्ञाननुं जाणपणुं होय, तेमां ठ तत्त्व पामीयें,

२०४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी स्वात्ताविक तत्त्व केटलां पामीयें.

गुरुः—जीव, जेवारें पोताना स्वत्तावमां रहे, तेवारें संवर कहियें अने ज्यां सुधी संवरमां जीव रहे, त्यां सुधी समय समय अनंतां कर्म निर्जरा वे, अने निर्जरा थाय, तेवारें जीव, मोक्षपद पामे, कारण के ॥ गाथा ॥
 क्षण अर्द्ध जे अघ टले, ते न टले जवनी कोड ॥ तपस्या करतां अति घणी, पण नावे ज्ञान तणी कोइ जोड ॥ १ ॥ अर्थः—एक घडीमां ठ क्षण थाय तेवुं अर्द्ध क्षण एटले एक घडीनो बारमो जाग थयो, एटली वार सत्ताग तना चिंतनरूप संवरमां जीव रहेतो थको जेटलां कर्म खपावे, तेटलां कर्म कोडिजव सुधी ठछ, अछम, मास, खमण आदिक तपस्या करतां न खपे. ए परमार्थ जाणवो. ए रीतें एक अंतरमुहूर्त स्वरूपना चिंतनरूप संवरमां रहेतो थको जीव, घातीकर्म क्षय करी केवल ज्ञान पामे, अने पढी अघाति कर्म खपावी मोक्षपद पामे, एम ए नव तत्त्वमांथी जीव, संवर, निर्जरा अने मोक्ष, ए चार तत्त्व स्वात्ताविक जाणवां.

२०५ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी विज्ञाविक तत्त्व केटलां पामीयें ?

गुरुः—कोइ जीव, शुभाशुभ विज्ञाव दशारूप परिणामें करी, पुण्य पापनां दक्षीयां अजीवरूप बांधे, ते आश्रवजूत जाणवां. माटे जीव, पुण्य, पाप, अजीव, बंध अने आश्रव, ए ठ तत्त्व विज्ञाविक जाणवां.

२०६ शिष्यः—ए नवतत्त्वमांथी समकेतीने साध्यसाधनरूप केटलां तत्त्व ठे ?

गुरुः—नव तत्त्वमांथी समकेतीने साध्यरूप एक तत्त्व अने साधन रूप वे तत्त्व पामीयें, ते आवी रीतें:—शब्दनयने मत्तें समकेत जावें जे जीव वर्तें ठे, ते एवुं चिंतवन करे ठे, जे माहारे जीवें कर्मवशें करी संसारमां फरतां अनंता पुज्जल परावर्तन कख्यां, तेणेंकरी अज्ञानपणे घणी विराधनाउं करी, एटले केवली, ठद्वस्थ मुनिराज, तीर्थयात्रा, केवली प्ररूपित धर्म, समकेती, देशविरति, ब्रह्मचारी, ए आदें देशने अनेक प्रकारना गुणी जीवो तेना अवर्णवाद बोलीने विराधनाउं करी, एम संसारमां फरतां अज्ञानने वशें करी में एवा उत्तम, गुणीजीवोनी निंदा करी, ईर्ष्या करी, ते कमें वींटाणो थको अनेक प्रकारें विटंबना जोगवी, तथा में दुष्ट पापी जीवें आज्ञानपणे एक इंद्रिय सुखनाज सावद्य माटे अनेक प्रकारें जीवने ठेदना, जेदना, ताडना, तर्जना, प्रमुख दुःख पीडा उपजावी, एटले एक समकित गुण विना माहारे जीवें मिथ्यात्वजावें करी महा आकरा निविड कर्मना बंधप्रत्यें बांध्या, तेणें करी ज्ञारी थइने माहारे जीवें नरक निगोदमां अनंतां दुःख जोगव्यां, एम दुःख जोगवतां जोगवतां जवस्थितिने योगें करी जेवारें पुण्यरूप बोलावानी सहायें त्रसपणुं, पंचेंद्रिय परवडा, मनुष्यनो अवतार, देव गुरुनी योगवाइ मली, तेवारें महोटे पुण्ये करी तत्त्वमयी, तत्त्व प्रकाशिनी, तत्त्वस्वरूपज्ञासिनी देशना, गुरुमुखें सांजली, तेथी महारी मिथ्यात्वनी बुद्धि विलय थइ, अने हुं बोधबीजना लाजप्रत्यें पाम्यो, एवा प्रकारनी जावनायें समकेतदृष्टि जीव, तत्त्वस्वरूपनी निर्मल प्रतीति करवा सारु जीवादिक नव पदार्थनुं जाणपणुं गुरुमुखें करे, ते आवी रीतें:—नैगमादि सात नय, द्रव्यास्तिक दश नय, पर्यायास्तिक ठ नय, कारण पांच, कारक ठ, हेय, ज्ञेय, उपादेय, निश्चय, व्यवहार, द्रव्य, जाव, उत्सर्ग, अपवाद, उत्पाद, व्यय, ध्रुव, निक्षेप, प्रमाण, तथा द्रव्य, क्षेत्र, काल, जाव, ए द्रव्यादि चार जांगे करी तथा नित्य, अनित्य, सत्, असत्, एक, अनेक, वक्तव्य, अवक्तव्य, ए नित्यादि आठ पदें करी, षड्द्रव्यनुं तथा नव तत्त्वनुं स्वरूप गुरुमुखें जाणें, अथवा त्रिजंगी, सप्तजंगी, अनेकजंगी, ए रीतें अनेक प्रकारें नव तत्त्व पदद्रव्यनुं जाणपणुं करी स्वसत्ता परसत्तानी ज्ञासनरूप जेणें प्रतीति करी ठे.

तिहां स्वसत्ता ते एक निश्चयनयें करी शुद्ध, निर्मल, परमज्योति, कर्म

कलंकथकी रहित, शुद्ध, चिदानंद, वस्तुगतें सत्तायें सिद्धसमान, अखं
रु, अक्षित, शाश्वत, एवं पोताना आत्मानुं स्वरूप तेनी जेणें अंतरंग जा
सनरूप जाणपणानी प्रतीति करी ठे, ते जीव, स्वसत्तायें रक्त कहियें अने
परसत्ता ते शुद्धाऽशुद्ध विकाररूप कर्मनुं ग्रहण करवुं अने पढी तेथकी
उपना जे फलरूप विकार, इंद्रियना सावध्य, तेनेविषे मग्नपणे, एकाग्र
चित्तें वर्तवुं, एवा परिणाम जे जीवना वर्त्ते ठे, ते जीव, परसत्तायें रक्त
कहियें. ए स्वसत्ता अने परसत्तानो अर्थ जाणवो.

हवे समकेती जीव, अज्ञानदशाथी रहितथको उदासी परिणामरूप
विरक्तजावें इंद्रियरूप विकारथकी रहित, एक पोताना आत्मानी सिद्ध
समान जेणें प्रतीति करी ठे ॥ श्लोक ॥ यः परात्मा परंज्योतिः, परमः पर
मेष्ठिनाम् ॥ आदित्यवर्णस्तमसः, परस्तादामनंति यं ॥ १ ॥ सर्वे येनोन्मूढ्यं
ते, समूढाः क्लेशपादपाः ॥ मूर्ध्ना यस्मिन्नमस्यंति, सुरासुरनरेश्वराः ॥ २ ॥
इत्यादि ॥ अस्थार्थः—जीव ठे ते परमात्मा ठे, परमज्योति ठे, पंचपरमेष्ठी
थी पण अधिको पूज्य ठे, केम के पंचपरमेष्ठी तो मोक्ष मार्गना देखाड
नार ठे, पण मोक्षनो जावावालो तो आपणो जीव ठे, अज्ञाननो मटाड
नार ज्ञानदृष्टियें करी पोताना स्वरूपनो जाणनार, सर्व कर्मक्लेशनो खपाव
नार, एवो पोतानो आत्मा ध्यावो. तेहीज परम श्रेयनुं कारण ठे, शुद्ध ठे,
परम निर्मल ठे, एवो आत्मा उपादेय जाणी सर्वदे. जेहवुं पोताथी निर्वदे,
तेवो त्यागवैराग्यमां प्रवर्त्ते. एवे श्लोक श्रीहेमाचार्यकृत वीतरागस्तोत्रना ठे.

एटले धनने परवस्तु जाणी, सुपात्रने दान आये, इंद्रियना विकारने
कर्म बंधनां कारण जाणी, तेने परिहरी शील पावे, आहार पुद्गल परव
स्तुनो ठे, ते शरीरपुष्टिनुं कारण ठे, अने शरीरपुष्ट कीधे इंद्रियना विष
यनी पुष्टि थाय, ते सर्व परस्वभाव जाणवो. माटे तिहांथकी समकेती
जीव, विरक्त जावें, संसार उदासी, त्यागरूप वैराग्य जावनायें वर्त्ततां एक
पोतानी सत्तायें वस्तुधर्मनी जेणें प्रतीति करी ठे, अने पोतानी आत्मस
त्ता साधवाने विषे जेनुं चित्त उजमालपणे उद्यममां प्रवर्त्ते ठे, एवी रीतें
साध्य जेनुं एक चोखुं ठे, अने (साधन के०) जे संवर निर्झरारूप व्रत,
पञ्चस्काण, पोसा, सामायिक, पडिक्कमणुं, तीर्थयात्रा, पूजा, प्रज्ञावना, म
होत्सव, ध्यान, स्मरण, इत्यादि अनेक प्रकारें साधना ठे, पण साध्य तो

પોતાના આત્માને કર્મથકી રહિત નિરાવરણ કરવારૂપ એકજ છે, એમ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી પોતના સ્વરૂપમાં રહે, તેટલી વાર જીવને સંવર કહીયે. અને એ સંવરમાં જીવ રહે, તિહાં સુધી સમય સમય અનંતા કર્મના થોકડા નિર્જારાવે, એટલે નિર્જારાતત્ત્વ કહીયે, માટે એ નવ તત્ત્વમાં સમકેતી જીવને સાધ્યરૂપ એક મોક્ષતત્ત્વ જાણવું. અને સાધનરૂપ સંવર અને નિર્જારા એ બે તત્ત્વ જાણવાં.

૨૦૬ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી મિથ્યાદૃષ્ટિને સાધ્ય સાધનરૂપ કેટલાં તત્ત્વ છે.

ગુરુ:—મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ, પહેલે ગુણઠાણે શુદ્ધકરણીરૂપ પુણ્યફલહેતુ ઇન્દ્રિય સુખની લાલચે અનેક પ્રકારે કષ્ટક્રિયા, વ્રત, પચ્ચસ્કાણ, તપ, જપ કરે છે, પણ અંતરંગ પુણ્યરૂપ ફલની વાંઠાયેં પરિણામ વર્તે છે, એટલે એક કર્તા જીવતત્ત્વ, અને વાંઠા પુણ્યની તે બીજું પુણ્યતત્ત્વ, તથા પુણ્યનાં દલીયાં અજીવ છે તે આશ્રવરૂપ જાણવાં, એટલે ત્રીજું અજીવતત્ત્વ, ચોથું આશ્રવતત્ત્વ અને એ દલીયે જીવ બંધાણો, તે પાંચમું બંધતત્ત્વ થયું. એ રીતે નવ તત્ત્વમાંથી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને સાધ્ય સાધનરૂપ પાંચ તત્ત્વ જાણવાં.

૨૦૭ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી દ્રવ્યનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર અને રુજુસૂત્ર, એ ચાર દ્રવ્યનય કહીયે, એ ચાર નયનું જાણપણું પ્રથમ ગુણઠાણે જાણવું. માટે એ દ્રવ્ય નયને મતેં જે જીવના પરિણામ વર્તે છે, તે જીવ, શુદ્ધાશુદ્ધ કર્મરૂપ પુણ્ય પાપના ફલ પ્રત્યેં ઉપાર્જે છે, માટે કર્તા જીવ અને પુણ્યપાપનાં દલીયાં અજીવ તે આશ્રવરૂપ જાણવાં અને એ દલીયે મલી જીવ બંધાણો, એ રીતે જીવ, પુણ્ય, પાપ, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ, એ ૭ તત્ત્વ, દ્રવ્યનયેં જે જીવના પરિણામ વર્તતા હોય, તેમાં જાણવા.

૨૦૮ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી જ્ઞાવનયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે ?

ગુરુ:—શબ્દ, સમન્નિરૂઢ અને એવંજૂત એ ત્રણ જ્ઞાવનય જાણવા, એટલે જે જીવના શબ્દ અને સમન્નિરૂઢ નયને મતેં ઠગ્ગસ્થ અવસ્થાપર્યંત પરિણામ વર્તે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે, અને સમન્નિરૂઢ નયને મતેં તેરમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન્ વર્તે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયે, તથા એવંજૂત નયને મતેં સિદ્ધ જગવાન્ વર્તે છે, તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે, એ રીતે જ્ઞાવનયેં જે જીવ વર્તતા હોય, તેમાં આઠ નવ અને ત્રણ તત્ત્વ જાણવાં.

૨૧૦ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી અઢીઢીપવ્યાપિ કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—અઢી ઢીપમાં મિથ્યાત્વી જીવ રહ્યા છે, તે આશ્રયી ઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને સમકેતજાવેં ઢદ્વસ્થ અવસ્થા પર્યંત જે જીવ વર્તે છે, તે નિર્જ્ઞા રાપ્રત્યેં કરે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને તેરમે ગુણઠાણે કેવલી જગ વાન્ વર્તે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયેં,

૨૧૧ શિષ્ય:—એનવતત્ત્વમાંથી અઢીઢીપથી બાહેરના લોકમાં કેટલાં તત્ત્વ ?

ગુરુ:—અઢી ઢીપથી બાહેર તિર્યંચ જીવ રહ્યા છે, અને દેવતા, વિદ્યાધર તથા મુનિરાજનું અઢીઢીપ બાહેર આવાગમન છે, માટે તિહાં મિથ્યાત્વી જીવમાં ઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને સમકેત જાવેં જે જીવ વર્તે છે, તેમાં આઠતત્ત્વ પામીયેં.

૨૧૨ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી ઝર્ધ્વ લોકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—ઝર્ધ્વલોકમાં વૈમાનિક દેવ રહ્યા છે, સિદ્ધના જીવ રહ્યા છે, પાંચ સ્થાવરના જીવ રહ્યા છે, અને નિગોદીયા જીવ રહ્યા છે, તેમાં સિદ્ધના જીવ આશ્રયી ત્રણ તત્ત્વ પામીયેં, અને મિથ્યાત્વી જીવ આશ્રયી ઠ તત્ત્વ પામીયેં, તથા સમકેતી જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૨૧૩ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી તિર્ઘા લોકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—તિર્ઘા લોકમાં જે મિથ્યાત્વી જીવ છે, તે આશ્રયી ઠ તત્ત્વ અને સમકેતજાવેં ઢદ્વસ્થ અવસ્થા પર્યંત જે જીવ વર્તે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ, તથા તેરમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાન્ વર્તે છે, તેમાં નવ તત્ત્વ પામીયેં.

૨૧૪ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી અધોલોકમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—અધોલોકમાં જવનપતિ, દેવ તથા નારકીના જીવ અને પાંચ સ્થાવરના જીવ, તથા નિગોદીયા જીવ રહ્યા છે, તેમાં સમકેતી જીવ આશ્રયી આઠ તત્ત્વ પામીયેં, અને મિથ્યાત્વીજીવ આશ્રયી ઠ તત્ત્વ પામીયેં.

૨૧૫ શિષ્ય:—એ નવ તત્ત્વમાંથી વ્યવહાર નયમાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં ?

ગુરુ:—વ્યવહારનયનો મૂલજેદ તો એક છે, અને વિસ્તારથકી ઠ જેદ જાણવા. તે આવી રીતે:—એક તો અશુદ્ધવ્યવહાર નય છે, તે અશુદ્ધવ્યવહારનયેં કરી જીવમાં અજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ, એ અનાદિકાલનાં શત્રુચૂત થઈ લાગ્યાં છે, તેણેં કરી જીવમાં અશુદ્ધપણું જાણવું, માટે એ અશુદ્ધતાની ચિ કાશેં કરી જીવને સમય સમય અનંતાં કર્મરૂપ દલીયાં સત્તાયેં લાગે છે,

૧ અશુદ્ધતા જીવને અનાદિની જાણવી, ૨ રીતે ૧ અશુદ્ધ વ્યવહારનું જીવ કર્તા જાણવો. તેનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમાત્ર કહ્યું.

હવે બીજો શુદ્ધવ્યવહાર નય છે. તેણે કરી જીવ, દાન, શીયલ, તપ, જ્ઞાના, પૂજા, પ્રજાવના, સેવા, યજ્ઞ, સાહમ્મિવાત્સલ્ય અને વિનય, વૈયાકરણ ઉપકાર, કરુણા, દયા, યજ્ઞ, મનોહર વચન બોલવું, સર્વ જીવનું રૂઢું ચિત્તવું, ૧ આદે દેશ અનેક પ્રકારે જીવ શુદ્ધવ્યવહારનયે કર્તા જાણવો.

હવે ત્રીજો અશુદ્ધવ્યવહાર નય. તેણે કરી જીવ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકથા, હાંસી, વિનોદ, નિંદા, ઈર્ષ્યા, ચાડી, મૂર્ખા, મમતા, હિંસા, મૃષા, અદત્ત, મૈથુન, ૧ આદે દેશને અનેક પ્રકારે જીવ, અશુદ્ધ વ્યવહારનયે કર્તા જાણવો.

હવે ચોથો ઉપચરિતવ્યવહારનય. તેણે કરી જીવ, ધન, કુટુંબ, પરિવાર, હાટ, ઘર, વસ્ત્ર, ગામ, ગરાસ, દેશ, ચાકરરૂપ દાસ, દાસી, વાણોતર, રાજકુલ, ક્ષેત્ર, ખેતી, વાડી, વન, આરામ, કૂવા, વાવ, સરોવર, નવાણ, ૧ આદિ અનેક પ્રકારની જે વસ્તુ પોતાથકી પ્રત્યક્ષ જૂદી છે, તેને જીવ, અજ્ઞાનપણે પોતાની કરી જાણે છે, તેને મહારું મહારું કરતો ફરે છે, તેથી તેના પાપનો અધિકારી થાય છે, ૧ ઉપચરિતવ્યવહારનયે જીવ કર્તા જાણવો.

હવે પાંચમો અનુપચરિત વ્યવહારનય. તેણે કરી જીવ, શરીરાદિક પર વસ્તુ જે પોતાના આત્મસ્વરૂપથી પ્રત્યક્ષપણે જૂદી છે, પરંતુ પારિણામિક જાણે લોલીજૂતપણે એકઠી જીવની સાથે મલી રહી છે, તેને જીવ, પોતાની કરી જાણે છે, જો પણ જીવે એવાં શરીર તો સંસારમાં અનંતી વાર કહ્યાં, અને અનંતી વાર મૂક્યાં, તો પણ અજ્ઞાનપણે જીવ, પોતાની કરી જાણે છે, તેથી તેને વાસ્તે અનેક પ્રકારનાં હિંસાદિક પાપેં કરી જીવને પુષ્ટ કરે છે, ૧ અનુપચરિતવ્યવહારનયે જીવને કર્તા જાણવો.

૧ પાંચ પ્રકારે વ્યવહારનયમાં જે જીવના પરિણામ વર્તે છે, તે જીવ, શુદ્ધાશુદ્ધરૂપ ફલ પ્રત્યે પામે. ૧ પાંચ વ્યવહાર તે શુદ્ધસૂત્ર નયને મતે પહેલે ગુણ ઘણે જાણવા. ૧માં વર્તનારો જીવ, મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય, તેમાં ૪ તત્ત્વ પામીયે.

હવે ૪મો શુદ્ધવ્યવહાર નય, ૧ટલે શુદ્ધાશુદ્ધકર્મરૂપ કચરામાં જીવ, લેવાળો છે તિહાંથી શુદ્ધનિર્મલતાનો કરનાર, તેને ૪મો શુદ્ધવ્યવહાર નય કહીયે. ૧ટલે નીચેના ગુણઘણાનું ઓડવું અને ઉપરલા ગુણઘણાનું લેવું,

तेने शुद्धव्यवहारनय जाणवो. माटे पहेले गुणठाणे मोहनीय कर्मनी सात प्रकृति खपावी, चोथे गुणठाणे आव्यो, तेवारें आत्माना अनंता गुणमां मीथी एक समकेत गुण प्रगट्यो, एटली जीवने शुद्धता थइ, एमज चोथे राणी पांचमे, पांचमैथी ठेठे, ठेठेथी सातमे, एम यावत् अगीयारमे बारमे वाणठाणे ठद्वस्थ अवस्था पर्यंत जे जीव वत्तें ठे, तेमां आठ तत्त्व पामीयें.

तथा समजिरूढनयने मतें तेरमे चौदमे गुणठाणे केवली जगवान् शुद्ध व्यवहारमां वत्तें ठे, तेमां नव तत्त्व पामीयें, एटले चौदमे गुणठाणे केवली जगवानने पण पंचलघु अक्षररूप कार्य करवुं बाकी ठे, तेथी एटली जीवने अशुद्धता जाणवी. ते अशुद्धताने टाळे अने शुद्धता निपजावे, तेने शुद्धव्यवहार नय कहीयें. एटले जेम जेम आगलनां गुणठाणानुं ठोडवुं अने उपरलां गुणठाणानुं लेवुं, तेने शुद्धव्यवहारनय जाणवो. ए रीतें ठ प्र कारें व्यवहारनयना स्वरूपमां ठ, आठ तथा नव तत्त्व जाणवां.

२१६ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी निश्चयनयमां केटलां तत्त्व पामीयें ?

गुरुः—एवंचूतनयने मतें जीवें ? ज्ञानावरणीयकर्मनी पांच प्रकृति दाय करी अनंत ज्ञान प्रगट कखुं, २ दर्शनावरणीय कर्मनी नव प्रकृति दाय करी अनंत दर्शन प्रगट कखुं, ३ वेदनीयकर्मनी वे प्रकृति दाय करी अव्याबाध सुख प्रगट कखुं. ४ मोहनीय कर्मनी अष्टावीश प्रकृति खपावी, दायिक समकेत अने यथाख्यातचारित्र प्रगट कखुं. ५ नामकर्मनी एकशो त्रण प्रकृति खपावी, अरूपी गुण प्रगट कख्यो. ६ आयुःकर्मनी चार प्रकृति ख पावी, अक्षयस्थितिगुण प्रगट कख्यो, ७ गोत्रकर्मनी वे प्रकृति खपावी, अ गुरुलघुगुण प्रगट कख्यो, ८ अंतरायकर्मनी पांच प्रकृति खपावीने, अनंत वीर्यशक्तिरूप गुण प्रगट कख्यो. ए रीतें ए आठ कर्म अनादिकालनां आत्म गुणने घातक हतां, आत्मगुणने रोधक हतां, आत्मगुणने आवस्था ह ता, तेने शुक्लध्यानरूप अग्नियें करी आत्मप्रदेशयकी अष्ट कर्म वाढी अष्टगुणसंपन्न लोकने अंतें विराजमान सादि अनंतमे जागें अनंता सि रु परमात्मा एवंचूतनयने मतें थया ठे, तेमां आगल कहां, ते रीतें त्र ण तत्त्व पामीयें. ए रीतें नव तत्त्वमांथी निश्चयनयमां त्रण तत्त्व जाणवां.

२१७ शिष्यः—जीवना व्यवहारप्राण ते कयां ? अने निश्चयप्राण ते कयां ?

गुरुः—व्यवहार नयना मतवालो तो बाह्यथकी जेनुं जेवुं स्वरूप देखे,

તેને તેહવું કહી બોલાવે, એટલે ચાર ગતિરૂપ સંસારમાં જીવ નવ નવા જ વેં કરી એકેન્દ્રિયથી માંત્રી પંચેન્દ્રિય પર્યંત દેવતા, નારકી, તિર્યંચ અને મનુષ્ય નામ ધરાવી ચવવું ઉપજવું કરે છે, માટે જે ગતિમાં ઉપજે, તે ગતિનાં જે પ્રાણ જીવ ધરે છે, તે વ્યવહારનયે પ્રાણ જાણવાં, અને નિશ્ચય પ્રાણ તો જીવને સત્તાગતે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગરૂપ છે. એ જીવનાં નિશ્ચયપ્રાણ તે સદાકાલ શાશ્વતાં છે, એનો કોઈ કાલે વિનાશ થતો નથી. એટલે વ્યવહારપ્રાણની તો ઘટ વધ થાય, ગતિયેં ગતિયેં વિનાશ થાય, પરંતુ નિશ્ચયપ્રાણ તો શાશ્વતાં જાણવાં.

૨૧૮ શિષ્ય:—એક મુઠીમાં જીવ કેટલા પામીયેં ?

ગુરુ:—નિગોદિયા ગોલા લોકાકાશપ્રમાણે અસંખ્યાતા છે, એટલે ચૌદ રાજલોક, જીવેં કરી કાજલની કૂપી પ્રમાણેં જીવો છે, અને એક મુઠીમાં પણ નિગોદના ગોલા અસંખ્યાતા છે, તેમાં અનંતા જીવ પામીયેં.

૨૧૯ શિષ્ય:—ષડ્દ્રવ્યમાંહેલાં એક મુઠીમાં કેટલાં દ્રવ્ય પામીયેં ?

ગુરુ:—એક મુઠીમાં ઠણ દ્રવ્ય પામીયેં, કેમ કે લોકમાં ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અધર્માસ્તિકાયના પણ અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને આકાશાસ્તિકાયના પણ અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, તેમ નિગોદિયા ગોલા પણ તે પ્રમાણેં અસંખ્યાતા છે, અને તે અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા જ્ઞેદ છે, તેથી એક મુઠીમાં પણ ધર્મ, અધર્મ અને આકાશના અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા. તેમ જીવ પણ અનંતા જાણવા. જેમ કોઈ એક વૈદ્યેં પૈશાચાર પૈશાચાર લાખ ઔષધી રાંત્રીને જ્ઞેલી કરી તેમાંથી એક ચપટી જરીને આપે, તેને લક્ષ ઔષધી કહીયેં, અને મહોટો ઢગલો પહ્યો છે તેને પણ લક્ષ ઔષધી કહીયેં. એ દૃષ્ટાંતે ચૌદ રાજલોકમાં પણ એકેક દ્રવ્યના અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા અને એક મુઠીમાં પણ અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા, એટલે એક મુઠીમાં ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને નિગોદીયા જીવના ગોલા પણ અસંખ્યાતા આવ્યા, માટે એક ધર્માસ્તિકાય બીજું અધર્માસ્તિકાય, ત્રીજું આકાશાસ્તિકાય અને ચોથું જીવાસ્તિકાય, એ ચાર દ્રવ્ય થયાં. હવે તે નિગોદમાંહેલો એક ગોલો લહિયેં, તેમાં અસંખ્યાતી નિગોદ છે, તે અસંખ્યાતીમાંથી એક નિગોદ લહિયેં તેમાં અનંતા જીવ છે, તેમાંહેલો એક જીવ લહિયેં, તેના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને જીવના એકેકા પ્રદે

शें कर्मनी अनंती वर्गणाउं लागी ठे, अने एकेक वर्गणामां अनंता पुजल परमाणुआ रह्या ठे, ए पांचसुं पुजलद्रव्य थयुं, अने ए परमाणुआ सदा काल शाश्वता ठे, माटे एकेका परमाणुआमां अनंतो उत्पादव्यय रूप काल वही गयो, माटे ठहुं कालद्रव्य पण अनंतुं कहीयें. अने परमाणुआ तो एना ए शाश्वता ठे. ए रीते एक मुठीमां ठ द्रव्य जाणवां,

२२० शिष्यः—जीवना पांचशें त्रेशठ जेद ठे, तेमांथी केटला जेदना जीव मरण पामे अने केटला जेदना जीव नहीं मरण पामे ?

गुरुः—जीवना पांचशो त्रेशठ जेदमांथी देवताना अपर्याप्तावस्थाना नवा णुं जेद नहीं मरे, तथा नारकीना अपर्याप्तावस्थाना सात जेद नहीं मरे, तथा युगद्धीया मनुष्यना अपर्याप्तावस्थाना ठ्याशी जेद नहीं मरे, ए रीतें सर्व मल्ली (१९२) जेद नहीं मरे, बाकीना (३७१) जेदवाला मरे.

ए रीतें नव तत्त्वनुं स्वरूप समकेतदृष्टि जीवना हितने अर्थें समकित रूप रत्न निर्मल करवाने वास्ते स्वसत्ता परसत्तांनी प्रतीति करवाने दीपक समान, आत्मार्थी जीवने आचरण समान नवतत्त्व विचार कह्यो ॥

॥ हवे अध्यात्मस्वरूपबावनी कहीयें ठैयें ॥

॥ दोहा ॥ माया जाल मूकी परी, श्रुत शारीत्र विचार ॥ जवजल तारण पोतसम, धर्म हियामां धार ॥ १ ॥ धर्मथकी धन संपजे, धर्म सुखी या होय ॥ धर्म धन्न वधे घणुं, धर्म करे जग कोय ॥ २ ॥ धर्म करे जे प्राणीया, ते सुखीया जवमांय ॥ जगमां सहु जीजी करे, आवी लागे पाय ॥ ३ ॥ धर्म धर्म सहु को करे, धर्म न जाणे कोय ॥ धर्म शब्द जगमां वडो, विरला बूजे सोय ॥ ४ ॥ आत्मसाखें धर्म जे, त्यां जननुं शुं काम ॥ जनमन रंजन धर्मनुं, मूढ्य न एक बदाम ॥ ५ ॥ पोचेगा तव कहेगा, तव लग क ह्यो न जाय ॥ मनमें रोष नहीं करो, जडके जागी जाय ॥ ६ ॥ माणस होणां मुसकिह्य है, तो साध्य कहांसो होत ॥ साध हुवा तव सिद्ध जया, केनी न रही ज्योत ॥ ७ ॥ साधु जया तो क्या हुवा, न गया मनका छेख ॥ समता सुं चित्त लाय कर, अंतरदृष्टि देख ॥ ८ ॥ चेतन तें परच्यो नहीं, क्या हूवा व्रतधार ॥ शालि विहूणा खेतमें, वृथा बनाइ वाड ॥ ९ ॥ आत्म अनुभव वासकी, कोइक नवली रीत ॥ नाक न पकरे वासना, कानग्रहे परतीत ॥ १० ॥ श्री जिनवाणी त्थुं नमी, कीजें आत्म शुद्ध ॥ चिदानंद सुख

पामीयें, मिटे अनादि अशुद्ध ॥ ११ ॥ शुद्धातमदर्शन विना, कर्म न बूटे
 कोय ॥ ते कारण शुद्धातमा, दर्शन करो थिर होय ॥ १२ ॥ आतम अनु
 जव रमणथें, मटे मोहअंधार ॥ आपस्वरूपमें जलहले, नहीं तस अंत
 अपार ॥ १३ ॥ तिहां आतम त्रिविधा कह्यो, बाहिर अंतर नाम ॥ परमातम
 तिहां तीसरो, सो अनंत गुणधाम ॥ १४ ॥ प्रथम बहिरात्मलक्षण ॥ पुजलसैं
 रातो रहे, जाने एहनिधान ॥ तसलाजें लोच्यो रहे, बहिरातमअनिधान ॥ १५ ॥
 द्वितीय अंतरात्म लक्षण ॥ पुजल खलसंगीपरें, सेवे अवसर देख ॥ तनु
 शक्ति ज्युं लकड़ी, ग्यानजेद पद लेख ॥ १६ ॥ बहिरातम तज आतमा,
 अंतर आतम रूप ॥ परमातमने ध्यावतां, प्रगटे सिद्ध स्वरूप ॥ १७ ॥ पु
 जल जाव रुचे नहीं, ताथें रहे उदास ॥ सो अंतर आतम लहे, परमातम
 परकाश ॥ १८ ॥ सिद्ध स्वरूपी जो कहूं, पण कबु देखुं न रूप ॥ अंतरदृष्टि
 विचारतां, ऐसे न सिद्ध अनूप ॥ १९ ॥ अनुजव गोचर वस्तुका, जाणे ए
 हि अलाद ॥ कहन सुननमें किसुं नहीं, पामे परम आदहाद ॥ २० ॥ ठंदा ॥ आ
 तम परमातम हुई, अनुजव रस संगतें ॥ छैतजाव मल नीसरे, जगवंतनी ज
 कतें ॥ २१ ॥ दोहा ॥ आतमसंगें विलसतां, प्रगटे वचनातीत ॥ महानंद रसमो
 कलो, सकल उपाधि रहीत ॥ २२ ॥ सिद्धस्वरूपी आतमा, समता रस जरपूर ॥
 अंतरदृष्टि विचारतां, प्रगटे आतम नूर ॥ २३ ॥ आपें आप विचारतां, मन पा
 मे विशराम ॥ रस स्वादित सुख उपजे, अनुजव ताको नाम ॥ २४ ॥ अनु
 जव चिंतामणि रतन, अनुजव है रसकूप ॥ अनुजव मारग मोक्षको, अनु
 जव शुद्ध स्वरूप ॥ २५ ॥ चिदानंद चिन्मय सदा, अविचल जाव अनं
 त ॥ निर्मलज्योति निरंजनो, निरालंब जगवंत ॥ २६ ॥ कतकमल पर
 पंथकी, निःसंगें निर्लेप ॥ जिहां विजाव दुर्भावनो, नहीं लवलेशें खेप ॥
 ॥ २७ ॥ ज्युं नवनीतको जल बले, तब प्रगटे घृत खास ॥ तिम अंत
 र आतमथकी, परमातम परकाश ॥ २८ ॥ शुद्धातम जावें रहे, प्रगटे
 निर्मल ज्योति ॥ ते त्रिजुवनशिर मुकुटमणि, गइ पाप सवि ठोति ॥
 ॥ २९ ॥ निजस्वरूप रहेतां थकां, परस्वरूपको नाश ॥ सहज जावथी
 संपजे, उरते वचन विलास ॥ ३० ॥ अंतरदृष्टि देखीयें, पुजल चेतन रू
 प ॥ परपरिणति होय वेगली, न पडे ते जवकूप ॥ ३१ ॥ अंतर्गत जा
 ण्या विना, जे पहेरे मुनिवेश ॥ शुद्धक्रिया तस नवि हुवे, इम जाणो ध

रो नेह ॥ ३२ ॥ अंतर्गतनी वातडी, नवि जाणे मति अंध ॥ केवललिंग
धारी तणो, न करो तेह प्रसंग ॥ ३३ ॥ अंतर आत्मस्वज्ञाव ठे, ते जा
णे मुनिराय ॥ कर्ममल दूरें करे, एम जाणो मनमांय ॥ ३४ ॥ आत्म
वस्तु स्वज्ञाव ठे, ते जाणे ऋषिराय ॥ अध्यात्म वेदी कहे, इम जाणो
चित्तमांय ॥ ३५ ॥ आत्म ध्यानं पूर्णता, रमता आत्म स्वज्ञाव ॥ अष्ट
कर्म दूरें करे, प्रगटे शुद्ध स्वज्ञाव ॥ ३६ ॥ लाख कोड वरसां लगे, किरिया
यें करी कर्म ॥ झानी श्वासोद्वासमां, इम जाणे ते मर्म ॥ ३७ ॥ अंतर मे
ल सवि उपशमे, प्रगटे शुद्ध स्वज्ञाव ॥ अव्याबाध सुख जोगवे, करी कर्म
अज्ञाव ॥ ३८ ॥ अक्षय ऋद्धि लेवा जणी, अष्ट कर्म करो दूर ॥ अष्ट कर्म
ना नाशथी, सुख पामे जरपूर ॥ ३९ ॥ संतोषीय सदा सुखी, सदा सुधार
स दीन ॥ इंद्रादिक जस आगलें, दीसे दुःखीया दीन ॥ ४० ॥ जे सुख न
हिं सुररायने, नही राया नहीं राय ॥ आत्म सुखने अनुजवे, ते संतोष
पसाय ॥ ४१ ॥ सुरगण सुख त्रिहुं कालनां, अनंत गुणां ते कीध ॥ अनं
तवर्गे वर्गित कस्यां, तोपण सुख समीध ॥ ४२ ॥ ते सुखनी इडा करो,
मूको पुजलसंग ॥ अल्पसुखने कारणें, दुःख जोगवो परसंग ॥ ४३ ॥ अथ
तृतीय परमात्म लब्धन ॥ दोहा ॥ प्यारो आप स्वरूपमां, न्यारो पुजल खे
ल ॥ सो परमात्म जाणीयें, नही जस जवको मेल ॥ ४४ ॥ नामात्म
बहिरात्मा, आपना कारण जेह ॥ सो अंतर अव्यात्मा, परमात्म गुण
गेह ॥ ४५ ॥ ज्ञावात्म सो देखीयें, कर्म मर्मको नाश ॥ स करुणा जगवं
तकी, ज्ञावें ज्ञाव उदास ॥ ४६ ॥ परम अध्यात्मने लखे, सद्गुरु केरे
संग ॥ तिनको जव सफलो हुवे, अविहड प्रगटे रंग ॥ ४७ ॥ धर्म ध्या
नको हेतु है, शिवसाधनको खेल ॥ असो अवसर कव मिले, चेत सके
तो चेत ॥ ४८ ॥ वक्ता श्रोता सब मिले, प्रगटे निज गुण रूप ॥ अखय
खजानो ग्यानको, तीन जवनको जूप ॥ ४९ ॥ अष्टकर्म वन दाहिकें, तप
सिद्ध जिनचंद ॥ तासम जो अप्पा गणे, ताकूं वंदे इंद ॥ ५० ॥ कर्मरोग
औषध समी, ग्यान सुधारस वृष्टि ॥ शिवसुख अमृत सरोवरें, जय जय
सम्यग्दृष्टि ॥ ५१ ॥ ज्ञानवृद्ध सेवो जविक, चारित्र समकित मूल ॥ अ
जर अगम फल पद लहो, जिनवर पदवी फूल ॥ ५२ ॥ ए रीतें बहिरात्मा
दिक त्रण आत्मानुं स्वरूप अध्यात्म वावनीयें करी जाणवुं.

હવે જીવ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવાને ગાથા કહે છે:- અહમિકો ચલુ સુદ્ધો, નિમ્મમર્ગ નાણ દંસણ સમ્મગ્ગો ॥ નિમમ નિઉત્તચિત્તો, સવ્વે એણ સ્કયં નેમિ ॥૧॥ અર્થ:-જ્ઞાની જીવ એવી રીતે ધ્યાન કરે જે હું એક હું, પરપુર લક્ષી ન્યારો હું, નિશ્ચયનયેં કરી શુદ્ધ હું, માહારું જ્ઞાન કર્મમલક્ષી ન્યારું છે, નિર્મમ ઘટલે મમતાથી રહિત હું, જ્ઞાન દર્શનથી જાણ્યો હું, હું મહારા જ્ઞાનજાવ સહિત હું, હું મહારા ગુણમાં રહ્યો હું, તે ચેતના ગુણ મહારી સત્તા છે, એવું પોતાનું આત્મસ્વરૂપ તેને ધ્યાવતો સર્વ કર્મને દાય કરે છે.

હવે સમકેતની શુદ્ધિ કરવા સારુ નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ ચોજંગીયેં કરી દેવ, ગુરુ અને ધર્મનું સ્વરૂપ દેખાડે છે.

૧૨૧ નિશ્ચયથકી શુદ્ધ દેવ તે આપણો જીવ, નિષ્પન્નસ્વરૂપી, તત્ત્વર મણી, આપણા આત્માનું તરણ તારણ જહાજ તે આપણો આત્મા છે, સર્વ કર્મ ક્લેશનો ચપાવનાર અને અનંતગુણરૂપ લક્ષ્મીનો પ્રગટ કરવા વાલો આપણો જીવ છે, માટે પોતાના આત્માનું ધ્યાન એકાગ્ર ચિત્તેં કરતો આ રાધના કરતોયકો જીવ, સંસાર સમુદ્રના (તીર કેળ) કાંઠા પ્રત્યેં પામે.

૧૨૨ તથા વ્યવહારથકી સુદેવ તે શ્રીઅરિહંત જગવાન્ બાર ગુણેં કરી સહિત, ચોત્રીશ અતિશયેં કરી બિરાજમાન, પાંત્રીશ વાણીરૂપ ગુણેં કરી જ વ્ય પ્રાણીને હિતોપદેશ કરતા આરીસાની પેરેં નિમિત્ત કારણરૂપ જાણવા.

૧૨૩ તથા નિશ્ચયથકી કુદેવ તે પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ ન ઉલ્લખ્યું અને જ્ઞાન દશાયેં કરી જડરૂપ વિજ્ઞાવદશામાં જેનું ચિત્ત સદાકાલ લાગી રહ્યું છે એ રીતે પોતાના આત્માની વિરાધના કરતોયકો પ્રાણી સંસારરૂપ સમુદ્રમાં કૂબે ૧૨૪ વ્યવહારથકી કુદેવ તે કૃષ્ણ, મહાદેવ, ક્ષેત્રપાલ, બ્રહ્મા, પિતૃ પ્રમુખ જાણવા. એ રીતે નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ દેવનું સ્વરૂપ જાણી સમકિત શુદ્ધ કરવું.

હવે નિશ્ચય વ્યવહારથી ગુરુ ઉલ્લખવા રૂપ ચોજંગી કહે છે.

૧૨૫ પ્રથમ નિશ્ચયથકી સુગુરુ તે આપણા જીવને એકાંતેં બેસાડી રૂઢી શીખામણ આપી, મિથ્યાત્વરૂપ કુમાર્ગથકી નિવારી અને સમકેતરૂપ શુદ્ધમાર્ગેં ચઢાવે, એવી રીતે આત્માને માર્ગેં આણે, તો તુરત આવે, માટે નિશ્ચય સુગુરુ તે આપણો આત્મા જાણવો.

૧૨૬ વ્યવહારથકી સુગુરુ તે જે સાધુમુનિરાજ સત્તાવીશ ગુણેં કરી સ

हित आचार व्यवहार सहित, कृपापात्र, शुद्धमार्गना प्ररूपक, नव्यप्राणीने प्रतिबोधवा उद्यमवंत, ते व्यवहार सुगुरु कारणरूप जाणवा.

२१७ निश्चयथकी कुगुरु ते जे जिन वचनना खोटा अर्थ करे अने अज्ञानने वशें खोटी प्ररूपणा करी संसारवृद्धिनां कारण सेवी पोतें मूवे, अने परने मूबावे.

२१८ व्यवहारथकी कुगुरु ते योगी, संन्यासी, ब्राह्मण, कुलिंग प्रमुख तेमज स्वलिंगी जे आचार रहित जेखधारी एवा यति प्रमुख जाणवा.

हवे धर्मनुं स्वरूप निश्चय व्यवहाररूप चोजंगीयें करी देखाडे ठे.

२१९ निश्चयथकी सुधर्म ते जीवने अंतरंग सत्तागमें अनंतचतुष्टयरूप ज्ञान, दर्शन, चारित्र वीर्यरूप अनंतो धर्म रह्यो ठे, ते कमें करी आवराणो ठे. जे म आडां वादलां आव्याथी सूर्यनी कांति दबाइ जाय, पण अंतरमां देदीप्यमान कांति ठे. तेम आत्माने कर्मरूप वादलां आडां आव्यां, तेणें करी आत्माणी कांति दबाणी पण अंतरंग आत्माणी कांति सूर्यनी पेरें देदीप्यमान ठे, ते निश्चयधर्म कह्यीयें.

२२० ते पूर्वोक्त धर्म निरावरण प्रगट करवाने वास्ते साध्य एक चोखुं निर्मल राखीने जे बाह्य व्यवहार क्रियारूप व्रत पञ्चरूपाण आदि जे करणी करवी, ते व्यवहारथकी सुधर्म जाणवो.

२२१ निश्चयथकी कुधर्म ते जे एकांत मार्ग बाह्यकरणी ते उपर राच्यो परंतु अंतरंग ज्ञानहिन आत्मधर्म ओलख्यो नथी, ते निश्चयकुधर्म ठे.

२२२ व्यवहारथकी कुधर्म, ते पारका परदर्शनीना मतने अनुयायी जे धर्म करणी करवी, ते व्यवहारथकी कुधर्म जाणवो. ए रीतें निश्चय व्यवहाररूप चोजंगीयें करी देव, गुरु अने धर्मनुं स्वरूप जाणे, अने अंतरंग प्रतीतें निर्मल पणे सईहे, ते निश्चयसमकेतना धणी जाणवा.

हवे निश्चय व्यवहाररूप पांच महाव्रतनुं स्वरूप जे जाणे तेने ज्ञानी कह्यीयें. अने जाणीने पावे, तेने साधुमुनिराज कह्यीयें ?

२२३ शिष्यः— ए पांच महाव्रतनुं स्वरूप केवी रीतें जाणीयें ?

गुरुः—एकेंद्रियथी मांझीने पंचेंद्रिय पर्यंत त्रस अने स्थावर जीव ते स हुने पोताना जीव सरखा जाणी, ते जीवोनी यत्ना करे, रक्षा करे, दया पावे, कोइ जीवने मनथकी, वचनथकी अने कायाथकी पोतें छुहवे नहिं,

અને બીજાને પણ એજ રીતે ઉપદેશ આપે, તે જીવને વ્યવહારપ્રાણાતિ પાતથકી વિરમ્યો કહીયે. એ વ્યવહાર પ્રાણાતિપાતવિરમણનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૨૩૪ હવે નિશ્ચય પ્રાણાતિપાતવિરમણનું સ્વરૂપ કહે છે. આપણો જીવ અજ્ઞાનને વશે કરી દુઃખી છે, જન્મ, જરા મરણ, જય, શોક, આધિ, વ્યાધિ રૂપ પીડાયેં કરી સંસારમાં અનંતા કાલ થયા દુઃખ જોગવે છે, તેથી આત્મજ્ઞાનરૂપ લોચનેં કરી અજ્ઞાનરૂપ મિથ્યાત્વને યથાવી જ્ઞાન, દર્શનરૂપ ગુણ પ્રગટ કરી આપણા જીવને કર્મથી ઠોડાવવો, તેવારેં જન્મ જરારૂપ સર્વ દુઃખ મટે અને આત્મજ્ઞાનને વલેં કરી આત્મપ્રદેશેં નવા કર્મની રજ લાગવા ન આપે, એવા જેના શબ્દ નયને મતેં પરિણામ વર્તેં છે, તે જીવ, નિશ્ચય પ્રાણાતિપાતથકી વિરમ્યા કહીયે.

૨૩૫ હવે વ્યવહારથકી મૃષાવાદનું સ્વરૂપ કહે છે. કહ્યું વચન બોલ્યું. પરજીવને વિશ્વાસ પ્રતીતિ ઉપજાવી અસત્ય વચન બોલ્યું, તેથી જે વિરમ્યા છે અને મુખથકી સત્યવચન બોલે છે તે વ્યવહાર મૃષાવાદથકી વિરમ્યા કહીયે.

૨૩૬ હવે નિશ્ચયથકી મૃષાવાદ વિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે. પૌંડલિક પરવસ્તુને આપણી કહેવી, તે નિશ્ચય મૃષાવાદ જાણવો કારણ કે પુજ્ય પરમાણુઆ છે તે શાશ્વતા છે, તે એકેક જીવેં અનંતી વાર આહાર પળે લઈ નિહાર પળે કરી અનંતા જીવ સિદ્ધિ વસ્યા અને હજી પણ સર્વે જીવ આહાર પળે લઈ નિહારપળે કરે છે, તેમ આપણા જીવેં પણ અનંતી વાર આહારપળે લઈ નિહારપળે કસ્યા, તે કારણેં એ સાધારણ વસ્તુ કહીયે. માટે તે પૌંડલિક વસ્તુને જીવ આપણી કરી માને તે નિશ્ચય મૃષાવાદ કહીયે. અને જીવને અજીવ કરી જાણેં ઇત્યાદિક અજ્ઞાનપણું તેને નિશ્ચયમૃષાવાદ જાણવો. અથવા સિદ્ધાંતના અર્થ ઓટા કહે, તે પણ મૃષાવાદમાં છે, એ મૃષાવાદ જેણેં ત્યાગ્યો તે નિશ્ચય મૃષાવાદથકી વિરમ્યો કહીયે. એટલે બીજાં સર્વેં વ્રત જાંગે તેથી એક ચારિત્ર જંગ થાય, પરંતુ જ્ઞાન દર્શનનો જંગ ન થાય, અને નેણેં નિશ્ચયમૃષાવાદ જાંગ્યો, તેણેં દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રણેં જાંગ્યા, જે કારણેં આગમમાં એમ કહ્યું છે કે એક સાધુયેં ચોથું વ્રત જાંગ્યું અને એક સાધુયેં બીજું મૃષાવાદવ્રત જાંગ્યું તેમાં જેણેં ચોથું વ્રત જાંગ્યું તે આલોચના લીધે શુદ્ધ થાય, પરંતુ જેણેં સિદ્ધાંતના ઓટા અ

થઈ કહી મૃષાવાદ ઉપદેશ દીધો, તે આલોચના લીધે પણ શુદ્ધ ન થાય. એ નિશ્ચયથી બીજા મૃષાવાદ વિરમણવ્રતનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૨૩૭ હવે વ્યવહારથી અદત્તાદાન વિરમણવ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે, જે પારકું ધન વસ્તુ પ્રમુખ ભુપાવે, ચોરાવે, ઠગી લીધે, તેને ચોર કહીયેં એટલે આણ દીધી પારકી વસ્તુ લેવી, તેને અદત્તાદાન કહીયેં. તેથી જે વિરમ્યો છે, તે વ્યવહાર અદત્તાદાનથી વિરમ્યો કહીયેં.

૨૩૮ હવે નિશ્ચય અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે. જીવ, પાંચ ઇન્દ્રિયાનાં ત્રેવીશ વિષયરૂપ સુખ, તેની વાંઠાયેં આઠ કર્મની વર્ગણાને ગ્રહણ કરે છે, ઇત્યાદિક પરવસ્તુને લેવા વાંઠે, તે નિશ્ચય અદત્તાદાન જાણવું. ઇહાં શિષ્ય પૂછે છે કે વિષયની અને કર્મની વાંઠા કોણ કરે છે ? તેવારેં ગુરુ કહે છે. પુણ્યપ્રકૃતિના જે બહેંતાલીશ જોડ છે, તે ચાર કર્મની શુદ્ધ પ્રકૃતિ છે, તેને યોગેં જીવ, આગલ જતાં ઇન્દ્રિયસુખ પામે છે, તેમણે જે જીવ પુણ્યને આગલ જોડું લેવા યોગ્ય કહે છે, તે જીવ, કર્મની અને વિષયની વાંઠા કરે છે, એટલે કોઈક જીવ વ્યવહારથી તો અદત્તાદાન એક તૃણમાત્ર પણ લે તો નથી તો પણ તેને જો અંતરંગ પુણ્યાદિકની વાંઠા છે, તો તેણેં કરી તેને નિશ્ચય અદત્તાદાન લાગે છે.

૨૩૯ હવે વ્યવહારથી મૈથુનવ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે. જે પુરુષ, પરસ્ત્રીનો પરિહાર કરે, તેને વ્યવહારથી મૈથુનવિરમણ વ્રત કહીયેં, એટલે સાધુને સર્વથા સ્ત્રીનો ત્યાગ છે, તથા ગૃહસ્થને હાથે પરણેલી સ્ત્રી મોકલી છે અને પરસ્ત્રીનાં પચ્ચસ્કાણ છે, તે સર્વ વ્યવહાર મૈથુનવિરમણવ્રત જાણવું.

૨૪૦ હવે નિશ્ચય મૈથુનવિરમણવ્રત કહે છે. જે જીવ, અંતરંગ વિષય અજિલાષનો ત્યાગ અને મનની તૃણાનો ત્યાગ કરી પોતાની આત્મપરિણતિને વિષે રમણ કરે છે, પણ પરપરિણતિમાંહે પેસતો નથી પોતાના ગુણનું ચિંતન કરે છે, પણ પરનું ચિંતન કરતો નથી એટલે પોતાના સ્વજ્ઞાવરૂપ ઘર મૂકી વિજ્ઞાવરૂપ પરઘરમાં પેશી કુશીલીયો થતો નથી તે જીવ નિશ્ચય મૈથુનથી વિરમ્યો છે.

૨૪૧ હવે વ્યવહારથી પરિગ્રહ વ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે. જે ધન, ધાન્ય, દાસ, દાસી, ચતુષ્પદ, ઘર, ધરતી, વસ્ત્ર, આજરણાદિકનો ત્યાગ, તે વ્યવહારથી પરિગ્રહત્યાગ વ્રત જાણવું. એટલે સાધુને સર્વથા પરિગ્રહનો ત્યાગ છે અને ગૃહ

સ્થાને ઇચ્છા પ્રમાણે પરિગ્રહ છે, તે જેટલી ઇચ્છા હોય, તેટલો પરિગ્રહ મોકલો રાખે અને ઉપરાંત પરિગ્રહની નિવૃત્તિ કરે, તે વ્યવહારથી પાંચમું વ્રત કહીયે.

૨૪૨ હવે નિશ્ચયથી પરિગ્રહ વિસ્મરણ વ્રતનું સ્વરૂપ કહે છે:— જે જાવકર્મ રૂપ રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન તેની ચિકાશે દ્રવ્યકર્મરૂપ જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ કર્મ નીપન્યાં તેને મૂકે, શરીર ઇન્દ્રિયનો પરિહાર એટલે શરીર અને ઇન્દ્રિય ઉપરથી મૂર્છા મૂકી અને શુદ્ધાશુદ્ધ વિકારરૂપ જે કર્મ, તેને પર જાણીને ઠાંકે, તે નિશ્ચયપરિગ્રહનો ત્યાગ કહીયે. એટલે આ જીવસંબંધિ તથા પરજીવસંબંધિ શરીરાદિ પરવસ્તુની મૂર્છા ઢોળી તે જીવે નિશ્ચય પરિગ્રહ ઢોળ્યો, એમ જાણવું. એ રીતે નિશ્ચય વ્યવહારથી પાંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમાત્ર જાણવું.

એ રીતે પાંચ મહાવ્રત પાલે પણ જ્ઞાનદૃષ્ટિ વિના પાંચ મહાવ્રત પાલે ન હોઈ, માટે જ્ઞાનનું જાણપણું કરવા સારુ જીવનું સ્વરૂપ ચોજાંચીયે કરી ઊલખાવે છે, એટલે એક જીવ, હિંસા કરતા નથી પણ હિંસાનાં ફલ જોગવે છે, અને વીજા જીવ, હિંસા કરે છે, પણ હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી તથા ત્રીજા જીવ, હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ પણ જોગવે છે, ચોથા જીવ, હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ પણ જોગવતા નથી, એવી રીતે એ ચાર પ્રકારના જીવ ઊલખવા જોઈયે.

૨૪૬ શિષ્ય:—પહેલા જીવ જે હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ જોગવે છે, તે કયા જીવ જાણવા? અને તેમાં ગુણઠાણાં કેટલાં પામીયે? તથા તેમાં સાત નય માંહેલા કેટલા નય પામીયે? તથા તેમાં નવ તત્ત્વમાંહેલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયે? તથા તેના ચાર નિદેષા કેમ જાણીયે? એ ચાર પ્રશ્નોની પૃથ્થા છે.

ગુરુ:—સમુદ્રને વિષે હજાર હજાર યોજનના શરીરવાલા મહોટા મત્સ્ય છે, તેની આંખની પાપણમાં તંદૂલીયો મત્સ્ય ગર્જજ પર્યાપ્તો ઉપજે છે, તેનું આયુષ્ય એક અંતર મુહૂર્તનું હોય છે, તથાપિ એટલા આયુષ્યમાં તે એવું ચિંતવન કરે છે જે આ મત્સ્યના મુખમાંહે ક્રોડો ગમે જીવ આવે છે અને જાય છે, પણ હું જો એટલું મહોટું શરીર પામ્યો હોત તો એક પણ જીવને જીવતો જવા દેત નહીં! એ રીતે યદ્યપિ એ મત્સ્ય વ્યવહાર નયને મતે એક જીવને પણ હણતો નથી, તથાપિ રુઝુસૂત્ર નયને મતે જીવહિંસારૂપ અશુદ્ધ પરિણામે કરી પાપ બાંધી મરીને સાતમી નરકે જાય છે, એ જીવ મિથ્યાત્વી જાણવા. એનું ગુણઠાણું પહેલું જાણવું. તથા એ જીવમાં નવ તત્ત્વમાંહેલાં

ઠ તત્ત્વ પામીયેં. હવે એ મિથ્યાત્વી જીવમાં ચાર નિદ્દેષા આવી રીતે લગાડવા. પ્રથમ તો જેનું મિથ્યાત્વી એવું નામ હોય તે નામમિથ્યાત્વી કહેવો અને બીજો સ્થાપનામિથ્યાત્વી તે મિથ્યાત્વ એવા અક્ષર લખી સ્થાપવા અથવા મૂર્તિસ્થાપવી, તથા ત્રીજો દ્રવ્યમિથ્યાત્વી તે જીવને સત્તાયેં દ્રવ્યમિથ્યાત્વરૂપ દલીયાં રહ્યાં છે, ચોથો જાવમિથ્યાત્વી, તે મિથ્યાત્વનાં દલીયાં ઉદયરૂપ જાવેં જોગવે છે. વલી પ્રકરાંતરેં ચાર નિદ્દેષા કહે છે. પ્રથમ નામમિથ્યાત્વી, એટલે જે કોઈનું મિથ્યાત્વી એવું નામ હોય તે, તથા બીજો સ્થાપનામિથ્યાત્વી તે તેની મૂર્તિ સ્થાપવી, તથા ત્રીજો દ્રવ્યમિથ્યાત્વી તે બ્રાહ્મણ, અતીત, વૈરાગી પ્રમુખ કૃષ્ણ મહાદેવને માને તેને દ્રવ્ય મિથ્યાત્વી કહીયેં, અને ચોથા જાવમિથ્યાત્વી તે ઢૂંઢીયા પ્રમુખ જિનશાસનના દેષી શત્રુરૂપ જાણવા.

૨૫૦ શિષ્ય:-બીજા જીવ જે હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી, તે જીવ કયા? અને તેમાં ચૌદ ગુણગણાં માંહેલાં કેટલાં ગુણગણાં પામીયેં? અને નવ તત્ત્વમાંહેલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં? તથા સાતનય માંહેલા કેટલા નય પામીયેં? અને તેના ચાર નિદ્દેષા કેમ જાણીયેં?

ગુરુ:- એ જીવ સમકેતી જાણવા. એનું ગુણગણું ચોથું જાણવું. શબ્દ નયને મતેં અંતરંગ સંત્તાગતના જાસનરૂપ સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતેં શ્રીવીતરાગની આજ્ઞા પ્રમાણેં જેણેં પ્રતીતિ કરી છે; પણ પૂર્વકૃતકર્મને યોગેં કરી સંસારમાં વ્યવહાર નયને મતેં અરુચિપણે વિષયાદિક આશ્રવરૂપ હિંસાનાં કામ કરે છે, અને આરંજના કામના આદેશ ઉપદેશ આપે છે, એટલે શબ્દનયને મતેં સમકિતજાવેં વર્તતાં જે પોતાનાં પૂર્વકૃત કર્મ છે, તેને નિર્જા રાવે છે, પણ તેને અશુન્નરૂપ નવા કર્મનો બંધ પડતો નથી. એ જીવમાં નવ તત્ત્વમાંહેલાં આઠ તત્ત્વ પામીયેં. હવે એના ઉપર ચાર નિદ્દેષા લગાવે છે. પ્રથમ કોઈનું સમકેતી એવું નામ તે નામસમકેતી, વીજું સમકેતની મૂર્તિ પ્રમુખ સ્થાપીયેં, તે સ્થાપના સમકેત, ત્રીજું યાત્રા, દર્શન, સેવા, જ્ઞાતિ, સંઘ, સામીવત્સલ ઇત્યાદિ સમકેતની કરાણી કરવી પણ અંતરંગ જીવ અજીવની વેંચણરૂપ પ્રતીતિ કરી નથી, તેને દ્રવ્ય સમકેત કહીયેં. ચોથું આગલ કહ્યા પ્રમાણે સર્વ કાર્ય કરે, અને અજીવરૂપ નવતત્ત્વ પડ્દદ્રવ્યનું જાણપણું કરી અંતરંગ સ્વસત્તાપરસત્તાની પ્રતીતિ પણ કરી છે, તેને જાવસમકેત કહીયેં.

૨૫૪ શિષ્ય:-ત્રીજા જીવ જે હિંસા કરે છે અને હિંસાનાં ફલ પણ જો

ગવે છે, તે જીવ કયા ? તેમાં ગુણગાણાં કેટલાં પામીયે ? અને નવ તત્ત્વમાં હેલાં તત્ત્વ કેટલાં પામીયે ? તથા સાત નયમાંહેલા નય કેટલા પામીયે ? અને એમાં ચાર નિદેષા શી રીતે જાણવા ?

ગુરુ:— એ જીવ, મિથ્યાદૃષ્ટિ પહેલે ગુણગાણે જાણવા. રુઝુસૂત્ર નયને મતે તેના પરિણામ મહાઆરંભપરિગ્રહરૂપ હિંસાજાવે વર્તે છે, તથા વ્યવહાર નયને મતે ઉપરથી પણ હિંસારૂપ આશ્રવનાં કામ કરે છે, એમાં ૭ તત્ત્વ પામીયે. એના ચાર નિદેષા આગલ પ્રશ્ને લગાવ્યા છે, તે રીતે જાણવા.

૨૫૬ શિષ્ય:— ચોથા જીવ જે હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ પણ જોગવતા નથી તે કયા ? તેમાં ગુણગાણાં કેટલાં પામીયે ? અને નવ તત્ત્વમાંહેલાં તત્ત્વ કેટલાં પામીયે ? તથા સાત નયમાંહેલા નય કેટલા પામીયે ? અને એના ચાર નિદેષા કેમ જાણીયે ?

ગુરુ:— એ જીવ સાધુમુનિરાજ જાણવા. તે સંગ્રહનયને મતે સર્વ જીવને પોતાના જીવ સમાન જાણી રુઝુસૂત્રનયને મતે તેવાજ મન:પરિણામ વર્તે છે, વ્યવહાર નયને મતે ઉપરથી ઠકાયની દયા પાલે છે, અને શબ્દસમન્નિરૂઢ નયને મતે ઠઠા સાતમા ગુણગાણથી માંદીને યાવત્ વારમા ગુણગાણા પર્યંત ઠઠ્ઠસ્થ મુનિરાજ આત્મસ્વરૂપમાં રમણ કરતા કર્મરૂપ લેપને લાગવા દેતા નથી. એ રીતે જાવદયામાં વર્તતા પોતાના આત્માની રક્ષા કરે છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે. એના ચાર નિદેષા આવી રીતે કહેવા. તે કોણું સાધુ એવું નામ તે નામસાધુ, સાધુની મૂર્તિ સ્થાપીયે, તે સ્થાપનાસાધુ, સાધુની ક્રિયા પાલે, સૂજતો આહાર લીયે, પડિલેહણ પડિક્રમણું કરે, પાંચ મહાવ્રત પાલે, સત્તર જેદેં સંયમ આરાધે, પણ અંતરંગ સત્તાગતના જાણપણા વિના જ્ઞાન ધ્યાનનો તેવો ઉપયોગ વર્તતો નથી, તેમાટે તે દ્રવ્ય સાધુ કહીયે. તથા આગલ જે રીતે સાધુની ક્રિયા કહી, તે પ્રમાણે સર્વ ક્રિયા પણ કરે છે, અને અંતરંગ જીવ અજીવરૂપ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેંચણ કરી સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતે સત્તાગતના ધર્મને સાધે, તે જાવસાધુ છે.

૨૬૨ વહી હિંસા કરતા નથી અને હિંસાનાં ફલ જોગવતા નથી એ જાંગામાં અરિહંત કેવલી પણ જાણવા. એ અરિહંત, વ્યવહારનયે કરી દ્રવ્યદયારૂપ ઠકાયના પ્રતિપાલક છે, સમન્નિરૂઢનયને મતે તેરમે ચૌદમે ગુણગાણે શુદ્ધ ધ્યાનના બીજા ત્રીજા પાયા વચાલેં રહ્યા વર્તે છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે

रीतें नवे तत्त्व पामीयें, एना चार निक्षेपा कहे ठे. अरिहंत एवुं नाम, ते नामअरिहंत, एनी मूर्त्तिप्रमुख करी स्थापवी, ते स्थापनाअरिहंत अने ज्यां सुधी केवलज्ञान नथी उपन्युं तिहां सुधी ठगस्थावस्थापर्यंत अरिहंतनो जीव, ते द्रव्यअरिहंत जाणवो, तथा अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, लोकालोकनुं स्वरूप एक समयमां जाणे अने त्रिग डाने विषे बेसी जव्यप्राणीने हितोपदेश आपे, तेने जावअरिहंत कहीयें.

२६६ वली हिंसा करता नथी अने हिंसानां फल जोगवता नथी ए जां गामां सिद्ध परमात्माना जीव पण जाणवा. ए जीव, गुणठाणावर्जित ठे, एवंभूतनयने मतें सकलकर्म क्षय करी लोकने अंतें बिराजमान वत्तें ठे. एमां आगल कल्यां, ते रीतें त्रण तत्त्व पामीयें. हवे एना चार निक्षेपा कहे ठे:—प्रथम सिद्ध एवुं नाम ते नामसिद्ध, बीजो श्रीजिनप्रतिमा स्था पीयें ते स्थापनासिद्ध, त्रीजा केवली जगवानने द्रव्यसिद्ध कहीयें, चोथा सकल कर्मनो क्षय करी अनंतगुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी लोकने अंतें वि राजमान वत्तें, ते जावसिद्ध कहीयें. ए रीतें चोजंगीनुं स्वरूप जाणवुं. ए रीतें रत्नत्रयीनुं स्वरूप जाणी जे चारित्र पाळे, तेने साधु मुनिराज कहीयें. ए साधु मुनिराजनुं स्वरूप जाणवारूप चोजंगी लखियें ठेयें. एक जीव, उपरथी तो साधुपणा सहित ठे अने अंतरंगथकी साधुपणा रहित ठे, तथा बीजा जीव, अंतरथकी साधुपणा सहित ठे अने उपरथकी सा धुपणा रहित ठे तथा त्रीजा जीव, अंतरथकी साधुपणा रहित ठे अने उ परथकी पण साधुपणा रहित ठे, चोथा जीव, अंतरथकी पण साधुपणा सहित ठे अने उपरथकी पण साधुपणा सहित ठे.

१७० शिष्य:—पहेला जीव जे उपरथकी साधुपणा सहित अने अंतरथ की साधुपणा रहित ते कया जीव ? तेमां गुणठाणां केटलां पामीयें ? तथा सात नयमांहेला नय केटला पामीयें ? तथा तेमां नव तत्त्वमांहेलां तत्त्व केटलां पामीयें ? अने एना चार निक्षेपा केम जाणीयें ?

गुरु:—ते जीव, साधुलिंगधारक पहेले गुणठाणे होय, तेमां नयनुं स्वरूप वतावे ठे, ते जीवने नरकनिगोदनां दुःखथकी बीहीतां सुखनी लालचें पुण्यरूप वांढायें साधुपणुं लेवानो मनमां अंश उपन्यो एटले नैगमनयना मतवालो तेने साधु कही वोलावे, कारण के ए नयना मतवालो एक अं

श ग्रहीने सर्व वस्तुनं प्रमाण करे ठे तेमाटे. तथा संग्रहनयना मतवालो सत्ताने ग्रहण करे ठे, माटे साधुपणानां उपकरण जे उंघो, मुहपत्ती, कपडां, पात्रां प्रमुख ए सर्व साधुपणानी सत्ता ठे तेने ग्रहे, तेवारें संग्रहनयना मतवालो तेने साधु कही बोलावे. तथा व्यवहारनयने मत्तें जे उपरथी आचार व्यवहार क्रिया प्रमुख पांच महाव्रत पाळे ठे, सूजतो आहार लीये ठे, वे टंकनां आवश्यक साचवे ठे, ए रीतें उपरथकी प्रवर्ततो देखीने व्यवहारनयना मतवालो तेने साधु कही बोलावे, तथा रजुसूत्रनयने मत्तें जे अंतरंग वैराग्यज्ञावरूप संसारनां दुःख देखी उदासीजावें वर्त्ते, तो शुभफल उपार्जन करे, अने कोइ जीवना मनना परिणाम लोकने ठ गवारूप अथवा उदरपूर्णा माटे कपटरूप वर्त्तता होय, ते जीव अशुभफल उपार्जन करे, ए रजुसूत्रनयना मत्तें साधु कहेवाय. ए रीतें द्रव्यलिंगी जीवमां चार नय जाणवा. हवे चार निक्षेपा बतावे ठे. प्रथम कोइ नुं साधु एवुं नाम होय, ते नामकाधु, बीजो साधुनी मूर्ति प्रमुख स्थापीयें, ते स्थापनासाधु, बीजो जे साधुनी क्रिया, आचार, व्यवहार प्रमुख करे ठे, पांच महाव्रत पाळे ठे, सूजतो आहार लीये ठे, पण अंतरंग सत्ता गतना जाणपणा विना ज्ञान ध्याननो तेहवो उपयोग वर्त्ततो नथी, अने पुण्याधिकनी वांढायें अनेक रीतें साधन तो करे ठे, तोपण ते व्यवहार नयने मत्तें द्रव्यसाधु जाणवा. ए त्रण निक्षेपा द्रव्यलिंगी साधुमां कहीयें. हवे एमां नव तत्त्वनुं स्वरूप बतावे ठे, ए लिंगी जीवनी सत्तायें पुण्य पाप रूप अजीवनां दलीयां अनंतां लागां ठे, ते आश्रवरूप जाणवां अने ए दलीये ए जीव बंधाणोथको चार गतिरूप संसारमां फरे ठे, माटे जीव, पुण्य, पाप, अजीव, अने बंध, ए ठ तत्त्व जाणवां.

२७४ शिष्यः—बीजा जीव जे अंतरथकी साधुपणा सहित ठे, अने उपरथकी साधुपणा रहित ठे, ते जीव कया ? तेमां गुणगणां केटलां पामीयें ? तथा तेम सात नयमांहेला नय केटला पामीयें ? नव तत्त्व मांहेलां तत्त्व केटलां पामीयें ? अने एना चार निक्षेपा केम जाणीयें ?

गुरुः—ते जीव, चोथा गुणगणा वाला समकेती तथा पांचमा गुणगणा वाला देशविरति श्रावक जाणवा, एटले ते जीव, व्यवहार नयने मत्तें उपरथकी तो साधु पणा रहित ठे पण अंतरंग वैराग्य सहित उदासी जा

वें विषयकषायथकी विरक्त त्याग वैराग्यरूप साधु समान एवा ऋजु सूत्रनयने मतें अंतरमां परिणाम वर्त्ते ठे, अने शब्दनयने मतें स्वसत्ता परसत्तारूप जीव अजीवनी वेंचण करतां स्वरूपना चिंतनमां वर्त्ते ठे, ते ऐं करी महानिर्झरा प्रत्ये करे ठे, एमां नव तत्त्व मांहेलां आठ तत्त्व आ गल कह्यां, ते रीतें जाणवां. हवे एमां चार निक्षेपा कहे ठे. ते जीव, व्यवहारनयने मतें तो संसारी गृहस्थ कहियें. पण अंतरंग जाव साधु समान परिणाम वर्त्ते ठे, माटे तेमां एक जाव निक्षेपोज पामीयें.

१७७शिष्यः—त्रीजा जीव, जे उपरथकी साधु पणा रहित ठे, अने अंतरथकी पण साधुपणा रहित ठे, ते जीव कया ? तथा तेमां गुणठाणां केटलां पामीयें ? अने सात नयमांहेला केटला नय पामीयें ? तथा नव तत्त्व मांहेलां केटलां तत्त्व पामीयें ? तथा तेना चार निक्षेपा केम जाणीयें ?

गुरुः—ते जीव, मिथ्यादृष्टि पहेले गुणठाणे जाणवा, तेमां नयनुं स्वरूप आवी रीतें ठे, नैगम नयने मतें आगल गये काळें मिथ्यात्वी हतो अने आवते काळें मिथ्यात्वरूप गुणें करी मिथ्यात्व जावें वर्त्तेशे तथा वर्त्तमानकाळें पण मिथ्यात्व जावें वर्त्ते ठे. ए रीतें तेने नैगमनयना मतवालो मिथ्यात्वी करी बोलावे, अने संग्रहनयना मतवालो तो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, माटे जे जीवने मिथ्यात्वरूप दलीयां सत्तायें अनंतां रह्यां ठे, तेथी ते जीवने संग्रह नयना मतवालो पण मिथ्यात्वी करी बोलावे, अने व्यवहारनयना मतवालो बाह्यथकी उपरथी मिथ्यात्वरूप आचरण करतो देखे ठे. माटे ए पण मिथ्यात्वी करी बोलावे, तथा ऋजुसूत्र नयना मतवालो पण एने अंतरंग परिणामें मिथ्यात्वरूप कार्यनुं चिंतन करतो देखी मिथ्यात्वी करी बोलावे. ए रीतें ए मिथ्यात्वी जीवमां चार नय जाणवा. तथा एमां आगल कहेली रीतें नव तत्त्वमांहेलां ठ तत्त्व पामीयें. हवे एमां चार निक्षेपा कहे ठेः—जे कोझुं नाम, मिथ्यात्वी होय ते नामनिक्षेपो अने अक्षर लखवा अथवा तेनी मूर्ति स्थापवी, ते स्थापनामिथ्यात्व, तथा ते जीवने सत्तायें मिथ्यात्वरूप दलीयां रह्यां ठे, ते अव्यमिथ्यात्व कहियें. तथा ते दलीयां उदयरूप जावपणे जोगवे ठे, ते जावमिथ्यात्व जाणवुं. वली वीजी रीतें चार निक्षेपा कहे ठेः—जे कोझुं मिथ्यात्वी एवुं नाम, ते नाममिथ्यात्व, तथा मिथ्यात्वीनी मूर्ति प्रमुख स्थापवी, ते स्थापनामि

થ્યાત્વ. તથા અન્યદર્શની જે અતીત, વૈરાગી, બ્રાહ્મણ પ્રમુખ તે દ્રવ્યમિ
થ્યાત્વી જાણવા. તથા જે જિનશાસનના દેષી, અવલા, વિપરીત માર્ગના
દેલાડનારા, હુંડીયા પ્રમુખ તે જાવમિથ્યાત્વી જાણવા. ૬ મિથ્યાત્વીના ચાર
નિદ્દેષા છે, તેમાં નવતત્ત્વ માંહેલાં ૪ તત્ત્વ આગલ કહ્યાં, તે પ્રમાણે જાણવાં.

૨૭૨ શિષ્ય:—ચોથા જીવ, ઉપરથકી સાધુ પણા સહિત છે, અને અંતર
થકી પણ સાધુ પણા સહિત છે, તે જીવ કયા? તથા તેમાં ગુણઠાણાં કેટલાં
પામીયેં? અને સાત નય માંહેલા નય કેટલા પામીયેં? તથા નવ તત્ત્વમાં
હેલાં કેટલાં તત્ત્વ પામીયેં? તથા તેમાં ચાર નિદ્દેષા કેવી રીતે જાણવા?

ગુરુ:—તે જીવ, સાધુ મુનિરાજ ઠઠા સાતમા ગુણઠાણાથી માંમીને યાવત્
અગીયારમા બારમા ગુણઠાણા પર્યંત ઠઠ્ઠસ્થ મુનિરાજ જાણવા, હવે તેમાં
નયનું સ્વરૂપ બતાવે છે, કોઈ જીવ, સંસારથકી ઉજગ્યો સાચા ધર્મની પરી
ક્ષા કરતો મોક્ષસુખની લાલચેં સાધુપણું લેવાનો તેના મનમાં અંશ ઉત્પ
ન્ન થયો છટલે નૈગમનયના મતવાલો એક અંશ ગ્રહીને તે જીવને સાધુ ક
હી બોલાવે, તથા તે જીવ, જેવારેં સાધુપણું લેવાને અર્થે ઉપકરણાદિ ઁ
ધો, મુહપત્તી, કપડાં, કાંબલી, પાત્રાં પ્રમુખ સાધુપણાની સત્તાને ગ્રહે, તે
વારેં સંગ્રહનયના મતવાલો તેને સાધુ કહી બોલાવે, તથા જે પાંચ મહાવ્ર
ત સૂઘાં પાલે અને સાધુની ક્રિયા આચાર વ્યવહાર પ્રમુખ સૂધી રીતેં કરે
ઉજગ્ય ટંકના આવશ્યક સાચવે, સાંજ સવાર પડિલેહણાં, પોરિસી જાણવે, ૬
રીતેં ઉપરથી આચરણારૂપ ક્રિયા દેખે, તેને વ્યવહારનયના મતવાલો સાધુ ક
હી બોલાવે, તથા રૂઝુસૂત્રનયના મતવાલો પારિણામિક જાવ ગ્રહણ કરે છે,
માટે સંસારબદાસી, વિષય કષાયથકી વિરક્ત જાવ ત્યાગ વૈરાગ્યરૂપ પરિ
ણામ જેના વર્તેં છે, તેને રૂઝુસૂત્રનયના મતવાલો સાધુ કહે, તથા શબ્દ નયને
મતેં તો જે, જીવ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ ષડ્દ્રવ્યની ઁલખાણ કરી જીવ સ
ત્તાને ધ્યાવે, અજીવસત્તાનો ત્યાગ કરે, તેવા શુદ્ધ નિશ્ચયનયરૂપ પરિણામ
હોય અને સાધુની ક્રિયા પણ જે આગલ કહી, તે રીતેં સર્વેં કરે, તથા સા
ધ્ય એક, સાધન અનેક, ૬ રીતેં સત્તાગતના ધર્મને સાધે, તેને શબ્દ નયના
મતવાલો સાધુ કહી બોલાવે. તથા સમજિરૂઢ નયના મતવાલો શ્રેણિજા
વને ગ્રહે છે, માટે કોઈ જીવ, નવમા દશમા ગુણઠાણાથી માંમી યાવત્ અ
ગીઆરમા બારમા ગુણઠાણા પર્યંત શુદ્ધ શુદ્ધ ધ્યાન રૂપાતીત પરિણામ

क्षपकश्रेणिरूप ध्यानं वर्त्ते ठे, तेने समजिरूढ नयना मतवालो साधु कही बोलावे, एरीतें साधुनुं स्वरूप ठ नयें करी कहुं. हवे चार निक्षेपे करी साधुनुं स्वरूप उलखावे ठे. तिहां जे कोशुं साधु एवुं नाम ठे, ते नामसाधु. तथा जे साधु एवा अक्षर लखवा ते असद्भावस्थापना जाणवी अने जे साधुनी मूर्ति प्रमुख स्थापवी, ते सद्भावस्थापना जाणवी, तथा जे साधुनी क्रिया, पडिक्रमणुं पडिलेहण शुद्धरीतें करे, सूजतो आहार दीये, पण तेह वो ज्ञान, ध्यान, मोक्षरूप साधननो उपयोग वर्त्ततो नथी माटे तने द्रव्य साधु कहियें. तथा ज्ञावसाधु कहेतां जे आगला त्रण निक्षेपामांहे साधुनी क्रिया कही, ते रीतें सर्व क्रिया करे अने साध्य एक, साधन अनेक, एरीतें सत्तागतना धर्मने साधे, तेने ज्ञावसाधु कहियें. ए चार निक्षेपा साधुमां कह्या, एमां आगल एटले आ पठीना प्रश्नमां केहेसे ते प्रमाणे नव तत्त्व मांहेलां आठ तत्त्व पामीयें. एरीतें चोजंगीयें करी साधुपणानुं स्वरूप जाणीने जे पाले, ते प्राणी, गण्या दिवसमां परमानंद पदप्रत्ये पामे.

हवे समकेतनी शुद्धि करवा वास्ते षड्द्रव्य नव तत्त्वनुं स्वरूप, द्रव्य, क्षेत्र, काल, ज्ञावनी चोजंगीयें करी देखाडे ठे एमां प्रत्येकमां चार चार प्रश्न ठे.

१७६ तिहां प्रथम जीवद्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे:—द्रव्यथकी जीवद्रव्य, निश्चयनयने मतें ज्ञानादि गुणें करी सर्व एक सरखां ठे अने व्यवहार नयें करी देवता, नारकी, मनुष्य, निर्यंचरूप जीवनी अनेक जाति जाणवी, तथा क्षेत्रथकी सर्व जीव, असंख्यातप्रदेशी लोकव्यापि जाणवा, तथा कालथकी निश्चयनयें करी सर्व जीव, अनादि अनंत जांगे वर्त्ते ठे, अने व्यवहार नयें करी संसारी जीव, चारगतिरूप संसारमां उत्पाद व्ययरूप पलटण स्वजावें करी सादि सांत जांगे वर्त्ते ठे, तथा ज्ञावथकी जोतां तो सर्व जीव, पारिणामिक जावें पोताना स्वजावमां रह्या वर्त्ते ठे अने व्यवहार नयें करी संसारी जीव शुजाऽशुज ज्ञावमां प्रवर्त्ते ठे.

१७७ हवे धर्मास्तिकाय द्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे:—द्रव्यथकी धर्मास्तिकाय द्रव्यनो चक्षणसहायक गुण जाणवो, तथा क्षेत्रथकी एना असंख्याता प्रदेश लोकव्यापी जाणवा तथा कालथकी धर्मास्तिकाय द्रव्य, अनादि अनंत जांगे वर्त्ते ठे अने एना देश, प्रदेश तथा अगुरुलघु सादि सांत जांगे जाणवा, तथा ज्ञावथकी धर्मास्तिकाय द्रव्य अवर्णें, अरसें, अगंधें, अफरसें जाणवुं.

२९४ हवे अधर्मास्तिकायद्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे:-द्रव्यथकी अधर्मास्तिकाय द्रव्यनो स्थिर सहायक गुण, तथा क्षेत्रथकी एना असंख्याता प्रदेश लोकव्यापी जाणवा, तथा कालथकी अनादि अनंत जांगे वर्त्ते ठे अने देश, प्रदेश तथा अगुरु लघु, सादि सात जांगे जाणवा, तथा जावथकी अधर्मास्तिकाय अवणें, अगंधे, अरसें अने अफरसें जाणवुं.

२९५ हवे आकाशास्तिकाय द्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे:-द्रव्यथकी आकाशास्तिकाय द्रव्यनो अवगाहना गुण जाणवो, तथा क्षेत्रथकी अनंतप्रदेशी लोकालोकव्यापी जाणवो, तथा कालथकी अनादि अनंत जांगे वर्त्ते ठे, अने देश, प्रदेश तथा अगुरुलघु सादि सात जांगे जाणवा, तथा जावथकी आकाशास्तिकाय अवणें, अगंधे, अरसें, अफरसें जाणवो.

३०२ हवे कालद्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे:-द्रव्यथकी काल द्रव्यनो नवा पुराणा वर्त्तनालक्षण गुण जाणवो, तथा क्षेत्रथकी कालद्रव्य, अढी छी प व्यापि जाणवुं. तथा कालथकी अनादि अनंत जांगे वर्त्ते ठे, अने उत्पाद व्ययरूप पलटण काल सादि सात जांगे जाणवुं. तथा जावथकी कालद्रव्य अवणें अगंधें अफरसें जाणवुं.

३०६ हवे पुजलद्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे:-द्रव्यथकी पुजलद्रव्यनो मिलण विखरण पूर्णगलन गुण जाणवो तथा क्षेत्रथकी पुजल परमाणुआ लोकव्यापी जाणवा. तथा कालथकी पुजलद्रव्यना अनंता परमाणुआ निश्चयनयें करी अनादि अनंतजांगे वर्त्ते ठे. अने व्यवहारनयें करी पुजलना खंध सवें सादिसात जांगे जाणवा, तथा जावथकी वर्ण, गंध, रस, फरस सहित ठे. ए रीतें जीव अजीवरूप षड्द्रव्यना स्वरूपमां चोजंगी जाणवी. एटले ए षड्द्रव्यना स्वरूपमां नव तत्त्वमांहेलां जीव अने अजीव, ए वे तत्त्वनुं स्वरूप कहेवाणुं. हवे शेष पुण्यादिक सात तत्त्वनुं स्वरूप कहे ठे.

३१० पुण्यतत्त्व द्रव्यथकी वेंतादीश जेदें कहीयें, तथा क्षेत्रथकी पुण्यतत्त्व लोकव्यापी जाणवुं तथा कालथकी पुण्यतत्त्व अजव्यजीव आश्रयी संतति जावे अनादि अनंतजांगे वर्त्ते ठे अने जव्यजीव आश्रयी अनादि सात जांगे जाणवुं, तथा जावथकी पुण्यतत्त्वने उपार्जन करवाना नव प्रकार जाणवा.

३१४ पापतत्त्व, द्रव्यथकी ब्याशी जेदें कहीयें, तथा क्षेत्रथकी पापतत्त्व लोकव्यापी जाणवुं. तथा कालथकी अजव्यजीव आश्रयी संततिजावें अना

दि अनंत ज्ञागे जाणवुं. अने ज्ञव्यजीव आश्रयी अनादि सांत ज्ञागे जाणवुं. तथा ज्ञावथकी पाप उपार्जन करवाना अठार जेद जाणवा.

३१७ आश्रवतत्त्वनां द्रव्यथकी पुण्यपापरूप दलीयां ते द्रव्याश्रव कह्यै. तथा क्षेत्रथकी आश्रवतत्त्व लोकव्यापि जाणवुं. तथा कालथकी आश्रवतत्त्व अज्ञव्यजीव आश्रयी संततिज्ञावें अनादि अनंतज्ञागे वर्त्ते ठे, अने ज्ञव्य जीव आश्रयी अनादिसांतज्ञागे वर्त्ते ठे, तथा ज्ञावथकी आश्रवतत्त्व ते पुण्य पापरूप दलीयां उपार्जन करवा बहेंतालीश जेद जाणवा.

३१८ द्रव्यथकी संवरतत्त्वना सत्तावन जेद कह्यै. तथा क्षेत्रथकी संवर तत्त्व चौदराज लोक त्रसनाडी प्रमाणे जाणवुं. तथा कालथकी संवर तत्त्व द्वायिक ज्ञाव आश्रयी तो सादि अनंत ज्ञागे वर्त्ते ठे, अने द्वायोपशम ज्ञाव आश्रयी सादि सांत ज्ञागे वर्त्ते ठे, तथा ज्ञावथकी पोताना स्वरूपमां रमण करवुं ते संवरतत्त्व कह्यै.

३१९ द्रव्यथकी निर्जरातत्त्व बार जेदें कह्यै. तथा क्षेत्रथकी चौद राज लोक त्रस नाडी प्रमाणे जाणवुं तथा कालथकी सादि सांत ज्ञागे वर्त्ते ठे, तथा ज्ञावथकी सर्व प्रकारें इहानो रोध करी समताज्ञावें वर्त्तवुं, ते निर्जरा.

३२० बंधतत्त्वना द्रव्यथकी चार जेद कह्यै. तथा क्षेत्रथकी लोक व्यापि जाणवुं अने कालथकी बंधतत्त्व सादिसांत ज्ञागे वर्त्ते ठे, तथा ज्ञावथकी जे अज्ञानरूप राग द्वेषनी चिकाश ते ज्ञावबंध जाणवो.

३२१ मोक्षतत्त्व द्रव्यथकी तेरमे चौदमे गुणवाणे केवलीने कह्यै, तथा क्षेत्रथकी अढीष्टीपव्यापि जाणवुं. तथा कालथकी सर्वे सिद्धआश्रयी अनादि अनंतज्ञागे वर्त्ते ठे अने एक सिद्धआश्रयी सादि अनंत ज्ञागे जाणवुं. तथा ज्ञावथकी मोक्षतत्त्व ते सकल कर्म दाय करी लोकने अंतें विराजमान एवा सिद्धपरमात्माने कह्यै. ए रीतें नव तत्त्वना स्वरूपमां द्रव्य, क्षेत्र, काल, ज्ञावरूप चोचंगीनुं स्वरूप जाणवुं.

३२२ शिष्यः— द्रव्य, क्षेत्र, काल अने ज्ञाव, ए चारमांथी कोण कोणथी सूक्ष्म अने कोण कोणथी वादर ठे ? ए चार प्रश्न ठे.

गुरुः—एक आंखना मिचकारामांहे असंख्याता समय थाय, माटे ए समयरूप काल, सूक्ष्म ठे अने ते थकी वली क्षेत्र वणुंज सूक्ष्म ठे. केम के एक अंगुल श्रेणि प्रमाणें जे क्षेत्र, तेमांथी आकाशरूप द्रव्यना जे प्र

देश, तेने समय समय एकेको अपहरतां असंख्याती उत्सर्पिणी अने असर्पिणी काल व्यतीत थइ जाय, माटे कालथकी क्षेत्र घणुं सूक्ष्म ठे, तथा क्षेत्रथकी द्रव्य सूक्ष्म ठे जे माटे एकेक आकाश प्रदेशरूप क्षेत्रमां अनंतानंत पुञ्जलद्रव्यना परमाणुओ अवगाही रह्या ठे, माटे क्षेत्रथकी द्रव्य सूक्ष्म जाणवुं तथा द्रव्यथकी जाव सूक्ष्म ठे, केम के एकेका पुञ्जलपरमाणुआमां वली अनंता गुण पर्याय रह्या ठे, माटे द्रव्यथकी जाव सूक्ष्म जाणवो. ए विचार आचारांगनीनिर्यूक्तिनी टीकामां तथा आवश्यकमां जाणवो.

हवे निक्षेपानुं स्वरूप श्रीअनुयोगद्वारसूत्रना पाठथी कहे ठे:-गाथा॥
जह य जं जाणिज्जा, निस्केवं निस्केवे निरविसेसं ॥ जह य नो जाणिज्जा,
चउक्कयं निस्केवे तह ॥१॥ अर्थ:-हे शिष्य ! जो जाणपणुं होय तो एकेक
वस्तुमां अनेक प्रकारें निक्षेपा उतारजे अने तेहवुं जाणपणुं जो न होय,
तो पण जे वस्तुनुं नाम पड्युं तेमां चार निक्षेपा तो जरूर उतारवा.

शिष्य:-ते पूर्वोक्त जीव अजीवरूप नव तत्त्व, षड्द्रव्यनुं स्वरूप चार
चार निक्षेपे करी केम जाणीयें ?

३३ए गुरु:-प्रथम (नामजीव के०) जे “ जीव ” एवुं नाम ते गये कालें
जीवतो हतो अने आवते कालें पण जीवतो हशे, तथा वर्तमानकालें
पण जीवे ठे, ए रीतें नैगमनयने मत्तें त्रणे काल एकरूप पणे वर्त्ते, तेने
नामजीव कह्तीयें. तथा जेमां चैनैवाणमां जीव ए सझावस्थापना अने
जीव एवा अक्षर लखवा, ते असझावस्थापना एटले ए संग्रहनयने मत्तें
स्थापनारूप जीव जाणवो. तथा रुजुसूत्र अने व्यवहार नयने मत्तें एके
द्रियथी मांमीने पंचेंद्रिय पर्यंत जे जीव पहेले गुणठाणे अनुपयोगें मिथ्या
त्वज्ञावें वर्त्ते, तेने “अणुवर्जगो दवं” ए वचनथकी द्रव्यजीव कह्तीयें. तथा
शब्दनयने मत्तें समकेत ज्ञावें चोथा गुणठाणाथी मांमीने यावत् ठठा
सातमा गुणठाणा पर्यंत जीव अजीवरूप स्वपरनी वेंचण करी जीवस्वरूप
ना उपयोगमां वर्त्ते, तेने “उवर्जगो ज्ञावं” ए वचनथकी ज्ञावजीव कह्तीयें.
ए रीतें जीवनुं स्वरूप पांच नयें करी चार निक्षेपे जाणवुं.

३४० नामथकी धर्मास्तिकाय एवुं नाम ते नामधर्मास्तिकाय जाणवुं.
तथा स्थापनाथकी धर्मास्तिकाय एवा अक्षर लखवा, ते स्थापना धर्मास्ति

काय. तथा द्रव्यथकी धर्मास्तिकाय द्रव्य असंख्यातप्रदेशी जाणवुं अने जावथकी धर्मास्तिकायद्रव्य, चलणसहायरूप जाणवुं.

३४१ नामथकी अधर्मास्तिकाय एवं नाम, ते नाम, अधर्मास्तिकाय तथा अधर्मास्तिकाय एवा अक्षर लखवा, ते स्थापना अधर्मास्तिकाय तथा द्रव्यथकी अधर्मास्तिकाय द्रव्य, असंख्यातप्रदेशी जाणवुं, अने जावथकी अधर्मास्तिकायद्रव्य, स्थिरसहायरूप जाणवुं.

३४२ नामथकी आकाशास्तिकाय एवं नाम, ते नाम आकाशास्तिकाय जाणवुं. तथा आकाशास्तिकाय एवा अक्षर लखवा, ते स्थापना आकाशास्तिकाय जाणवुं. तथा द्रव्यथकी आकाशास्तिकाय अनंतप्रदेशी जाणवुं. अने जावथकी आकाशास्तिकायद्रव्य, अवगाहनारूप जाणवुं.

३४३ नामथकी कालद्रव्य एवं नाम, ते नामकालद्रव्य, तथा कालद्रव्य एवा अक्षर लखवा, ते स्थापना कालद्रव्य जाणवुं. तथा द्रव्यथकी तो कालनो एक समय लोकमां सदाकाल शाश्वतो वर्त्ते ठे, ते द्रव्यकाल जाणवो अने जावथकी कालद्रव्य, नवी पुराणी वर्त्तनारूप जाणवुं.

३४४ नामथकी पुञ्जलास्तिकाय एवं नाम, ते नाम पुञ्जलास्तिकाय जाणवुं, तथा पुञ्जलास्तिकाय एवा अक्षर लखवा, ते स्थापनारूप पुञ्जलास्तिकाय जाणवुं. तथा द्रव्यथकी पुञ्जलद्रव्यना अनंता परमाणुआ लोकमां सदा काल शाश्वता वर्त्ते ठे, तथा जावथकी पुञ्जलद्रव्य गलण पूर्ण मिलण विखरण रूप जाणवुं. ए रीतें जीव अजीरूप षड्द्रव्यमां चार निक्षेपा जाणवा.

३४५ पुण्यतत्त्वमां निक्षेपा कहे ठे. एटले प्रथम नामथकी पुण्य कहेतां जे पुण्य एवं नाम ते नैगमनयने मत्तें त्रणैकाल एक रूपपणे वर्त्ते ठे. अने स्थापनापुण्य कहेतां जे पुण्य एवा अक्षर लखीने स्थापवा. अने द्रव्यपुण्य कहेतां जे कोइ जीवनी सत्तायें पुण्यनां दलियां प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां ठे. ते संग्रह नयने मत्तें कर्मसत्तारूप द्रव्यपुण्य जाणवुं. अने जावपुण्य कहेतां जे ते दलियानो उदय थयो, ते व्यवहार नयने मत्तें उदयजावरूप जावपुण्य जाणवुं. ए रीतें उदयजावरूप पुण्यनेविपे त्रणनयमां चार निक्षेपा जाणवा.

३४६ पुण्य एवं नाम ते नैगमनयने मत्तें त्रणै काल एकरूपपणे जाणवुं. तथा पुण्य एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनापुण्य जाणवुं. तथा जे कोइ जीवनी सत्तायें पुण्यनां दलियां प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां ठे, ते सं

ગ્રહનયને મતે જાણવાં અને તેદલ્લિયાંનો ઉદય થયો, તે વ્યવહારનયને મતે ન્યારા રહી ઉપરથકી લૂંચે પરિણામે જોગવે છે માટે એને દ્રવ્યપુણ્ય કહીયે, તથા જે કોઈ જીવ, રુઝુસૂત્રનયને મતે મન, વચન, કાયાયે કરી એકચિત્તે પુણ્યનાં દલ્લીયાં વ્યવહારનયને મતે ઉદયરૂપ જાવે જોગવે છે, તેને જાવપુણ્ય કહીયે. એ રીતે ચાર નયમાં ચાર નિદ્દેષા પુણ્ય જોગવવા ઉપર જાણવા.

૩૪૭ નામપુણ્ય કહેતાં પુણ્ય એવું નામ તે નૈગમનયને મતે ત્રણે કાલ એકરૂપ જાણવું. અને પુણ્ય એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા તે સંગ્રહ નયને મતે સ્થાપનારૂપ પુણ્ય જાણવું. તથા દ્રવ્યપુણ્ય એટલે જે કોઈ જીવ, દાન, શી યલ, તપ, જાવ, દયા, યત્ના इत्यादિક કષ્ટક્રિયારૂપ કરણી લોકને દેખા હવારૂપ વીરાશાલવીની પરે કૃષ્ણવાસુદેવનું મન રીજવવારૂપ અથવા પૂર્ણશેઠની પરે કરે, તે વ્યવહારનયને મતે કરણીરૂપ દ્રવ્યપુણ્ય જાણવું. તથા જાવપુણ્ય તે આગલ દ્રવ્યનિદ્દેષામાં જે વ્યવહારનયને મતે પુણ્યની કરણી કહી, તે કરણી સર્વ કરે, પણ અંતરંગ રુઝુસૂત્રનયને મતે મન, વચન, કાયાયે કરી એકચિત્તે જીર્ણશેઠની પરે કરે, તે જાવપુણ્ય જાણવું. એ રીતે ચાર નયમાં ચાર નિદ્દેષા પુણ્ય કરવા ઉપર જાણવા.

૩૪૮ હવે પાપ ઉપર નિદ્દેષા ઉતારે છે. પ્રથમ નામ થકી પાપ એવું નામ, તે નૈગમનયને મતે ત્રણે કાલ એકરૂપપણે વર્તે છે, તે નામપાપ જાણવું. તથા પાપ એવા અક્ષર લખવા, તે સ્થાપનારૂપ પાપ જાણવું. તથા કોઈ જીવની સત્તાયે પાપનાં દલ્લીયાં પ્રકૃતિરૂપ સાત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે સંગ્રહનયને મતે કર્મ સત્તારૂપ દ્રવ્યપાપ જાણવું તથા તે દલ્લીયાંનો ઉદય થયો, તે વ્યવહારનયને મતે ઉદયજાવરૂપ જાવપાપ જાણવું. એ રીતે એ ઉદયજાવરૂપ પાપમાંહે ત્રણ નયમાં ચાર નિદ્દેષા જાણવા.

૩૪૯ પાપ એવું નામ તે નૈગમનયને મતે ત્રણે કાલ એકરૂપ પણે વર્તે છે તે નામપાપ જાણવું. તથા પાપ એવા અક્ષર લખવા તે સ્થાપનારૂપ પાપ જાણવું તથા જે કોઈ જીવની સત્તાયે પાપનાં દલ્લીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે સંગ્રહનયને મતે બાંધ્યાં છે, તેનો ઉદય થયો, તેવારે વ્યવહાર નયને મતે પણ જૂદા રહી ઉપરથકી લૂંચે પરિણામે જોગવે છે, તેને દ્રવ્યપાપ કહીયે. તથા જે કોઈ જીવ, રુઝુસૂત્ર નયને મતે મન, વચન, કાયાયે કરી દુઃખરૂપ વિપાકે પાપનાં દલ્લીયાં વ્યવહારનયને મતે ઉદયરૂપ જાવે જોગવે છે, તેને જાવપાપ

कहीयें. ए रीतें चार नयमां चार निक्षेपा पाप जोगववा उपर जाणवा.

३५० पाप एवुं नाम ते नामपाप ते नैगम नयने मत्तें त्रणे काल एक रूपपणे वर्त्ते ठे. तथा पाप एवा अक्षर लखवा ते संग्रहनयने मत्तें स्थापनारूप पाप जाणवुं. तथा कोश जीव, हिंसा मृषा आदिक कजीया जगडा रूप अनेक प्रकारें उदयरूप जावने योगें करी चेडा राजानी परें करे, ते व्यवहार नयने मत्तें द्रव्यपाप, करणीरूप जाणवुं. तथा जे आगल त्रीजा निक्षेपामां व्यवहार नयने मत्तें करणी कही, ते सर्व करे, पण अंतरंग रुजुसूत्र नयने मत्तें मन, वचन, कायायें करी एकचित्तें कालकसूरिया खाटकीनी परें करे, ते जावपाप जाणवुं. ए रीतें चार निक्षेपा पाप करवा रूपें जाणवा.

३५१ आश्रवमां चार निक्षेपा उतारे ठे. प्रथम आश्रव एवुं नाम ते नैगमनयने मत्तें त्रणे काल एकरूपपणे जाणवुं ते नाम आश्रव. तथा आश्रव एवा अक्षर लखवा, ते स्थापनारूप आश्रव जाणवुं तथा बहेंतालीश प्रकाररूप आश्रवने गडनालें करी व्यवहार नयने मत्तें शुचाशुच आश्रव रूप दलीयानुं ग्रहण करवुं, ते द्रव्यआश्रव जाणवुं तथा रुजुसूत्र अने व्यवहार नयने मत्तें मन, वचन, कायायें करी उदयजावने योगें ते दलीयानुं जोगववुं, ते उदय जावरूप जावआश्रव जाणवुं.

३५२ संवरमां चार निक्षेपा उतारे ठे. प्रथम संवर एवुं नाम, ते नैगमनयने मत्तें त्रणे काल एकरूपपणे जाणवुं, ते नामसंवर तथा संवर एवा अक्षर लखीने स्थापवा, अथवा संवर रूप मूर्ति स्थापवी, ते संग्रह नयने मत्तें स्थापनारूप संवर जाणवुं. तथा व्यवहार नयने मत्तें उपरथकी अरुचि जावें लोक देखाडवारूप पोसा पडिक्कमणां सामायिक आदि अनेक प्रकारें संवरनी करणी करवी, ते द्रव्यसंवर व्यर्थरूप जाणवुं. तथा रुजुसूत्र नयने मत्तें मन, वचन अने कायायें करी यथाप्रवृत्तिरूप करणना परिणामें पोसा, पडिक्कमणां, व्रत, पच्चस्काण आदें व्यवहार नयने मत्तें उपरथकी संवररूप करणीनुं करवुं. ते जावसंवर जाणवुं एटले चार नयमां चार निक्षेपे यथाप्रवृत्तिकरणरूप संवर जाणवुं.

३५३ नामथकी संवर एवुं नाम, ते नामसंवर नैगमनयने मत्तें जाणवुं. तथा संवर एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनासंवर अथवा संवररूप

मूर्ति स्थापवी, ते संग्रह नयने मते स्थापनारूप संवर जाणवुं तथा ऋजुसूत्र नयने मते मन, वचन, कायायें करी व्रत पञ्चक्राणरूप, उपरथकी व्यवहार नयने मते संवररूप करणीनुं करवुं. ते द्रव्यसंवर जाणवुं तथा शब्द नयने मते जीव, अजीवरूप स्वसत्ता परसत्तानी वेंचण करी स्थिरतारूप परिणामें आगल द्रव्यनिक्षेपा मध्ये जे ऋजुसूत्र अने व्यवहार नयने मते संवररूप करणी कही, ते करणी करतां थकां महा निर्झरा प्रत्यें करे, ते जावसंवर जाणवुं. ए रीतें संवरविषे पांच नयमां चार निक्षेपा जाणवा.

३५४ निर्झरामां निक्षेपा उतारे ठे:- निर्झरा एवुं नाम ते नैगमनयने मते नाम निर्झरा जाणवी तथा निर्झरा एवा अक्षर लखवा, ते संग्रहनयने मते स्थापना रूप निर्झरा जाणवी, तथा जे व्यवहार नयने मते ऋजुसूत्रना उपयोग सहित मिथ्यात्वज्ञावें अकाम निर्झरा करवी, ते सर्व, द्रव्यनिर्झरा जाणवी. तथा शब्द नयने मते जीव अजीवरूप षट् द्रव्य नव तत्त्वनुं जाणपणुं प्रतीत करी ऋजुसूत्रनयना उपयोग सहित उपरथकी व्यवहार नयने मते चार जेदें तपस्यारूप करणीनुं करवुं ते जावनिर्झरा जाणवी. ए रीतें पांच नयमां चार निक्षेपा निर्झराने विषे जाणवा.

३५५ बंधमां चार निक्षेपा उतारे ठे. प्रथम बंध एवुं नाम ते नैगमनयने मते नामबंध जाणवो. तथा बंध एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापना रूप बंध जाणवो. तथा जे प्रकृतिबंध, स्थितिबंध, रसबंध अने प्रदेशबंध, ए चार प्रकारें बंधरूप दलीयां जीवनी सत्तायें बांध्यां ठे, ते संग्रहनयने मते कर्म सत्तारूप द्रव्यबंध जाणवो, तथा जे व्यवहारनयने मते ते दलीयांनो उदय थयो, ते उदयजावरूप जावबंध जाणवो. ए रीतें उदयजावरूप बंध ने त्रण नयमां चार निक्षेपा जाणवा.

३५६ तथा वली नामथकी बंध एवुं नाम, ते नैगमनयने मते नामबंध जाणवो. तथा बंध एवा अक्षर लखवा अथवा बंधरूप मूर्ति स्थापवी, ते स्थापनारूप बंध जाणवो. तथा आगल कहा जे चार प्रकार, ते चार प्रकारें बंधरूप दलीयां संग्रहनयने मते जीवनी सत्तायें रह्यां ठे, तेनो स्थितिपरिपाके व्यवहारनयने मते उदय थयो, ते द्रव्यबंध जाणवो. तथा ऋजुसूत्रनयने मते मिथ्यात्व, अव्रत, कषाय अने योगरूप सत्तावन्न बंध हेतुप्रमुख जीवना परिणाम एटवे तेनी चिकाशें वली पाठो कर्मरूप दली

यांनो बंध पाडे, माटे ऋजुसूत्रनयने मते तेने जावबंध कहीये. ए रीते बंध बांधवाने विषे चार नयमां चार निक्षेपा जाणवा.

३५७ मोक्षतत्त्व निःकर्मावस्थामां चार निक्षेपा उतारे ठेः—प्रथम नाम थकी मोक्ष एवुं नाम, ते नामनिक्षेपो, तथा जे मोक्षरूपें मूर्ति स्थापवी, अथवा मोक्ष एवा अक्षर लखवा, ते स्थापनामोक्ष जाणवो. तथा समक्षिरूढनयने मते शुद्ध शुद्धध्यान रूपातीत परिणामरूप एटले क्षपक श्रेणियें अज्ञानरूप राग, द्वेष अने मोहनीय कर्मनो बारमे गुणठाणे क्षय कस्यो अने तेरमे गुणठाणे केवल ज्ञान पाम्या, एवा केवली जगवानने जव्यशरीर आश्रयी द्रव्यमोक्षपद कहीये, ते त्रीजो द्रव्यनिक्षेपो जाणवो, तथा एवंभूतनयने मते अष्ट कर्मने क्षयें, अष्टगुणसंपन्न लोकने अंतें विराजमान, एवा सिद्ध परमात्माने जावमोक्षपद जाणवुं. ए रीते जीव, अजीव रूप षड्द्रव्य नव तत्त्वमां नयसंयुक्त चार निक्षेपा जाणवा.

३५८ व्रतमां निक्षेपा उतारतो थको प्रथम प्राणातिपात विरमणव्रते निक्षेपा कहे ठेः—तिहां प्रथम दया एवुं नाम ते नामदया जाणवी, तथा दया एवा अक्षर लखवा, ते असज्जावस्थापना अने दयालुमूर्ति स्थापवी, ते सज्जावस्थापना, तथा व्यवहार नयने मते उपरथकी लोकने देखाडवारूप दया पालवी, ते द्रव्यदया जाणवी, तथा ऋजुसूत्र नयने मते मन, वचन, कायायें करी एकचित्ते परजीवनां प्राण हणे नही, हणावे नही, तथा हणताने अनुमोदे नही ते जावदया जाणवी. ए चार निक्षेपा ऋजुसूत्रनयने मते यथाप्रवृत्तिकरणरूप पहेले गुणठाणे जाणवा.

३५९ तथा वली दया एवुं नाम ते नामदया तथा दया एवा अक्षर लखवा, अथवा दयालुमूर्ति स्थापवी ते स्थापनादया तथा ऋजुसूत्रनयने मते एकचित्ते करी व्यवहारनयने मते उपरथकी मन, वचन अने कायायें करी परजीवनां प्राण हणे नहि, हणावे नहि, हणताने अनुमोदे नहि, ते द्रव्यदया जाणवी. तथा शब्दनयने मते जीव अजीवरूप स्वसत्ता परसत्तानी वेंचण करी, ज्ञान, दर्शन अने चारित्र प्रमुख जावप्राण पोतानां अने परनां तेने कर्मरूप आवरणपणे हणे नहि, हणावे नहि, हणताने अनुमोदे नहि, ते स्वदया, तथा पोतानो आत्माकर्मरूप आवरणें बीटाणोथको जन्म मरणनां दुःख जोगवे ठे, तेने स्वहिंसा कहीये. ते माटे

તે પોતાના જીવને કર્મરૂપ આવરણથી મૂકાવવા નિમિત્તે સાધ્ય ચોક્ષો રાખી રુજુસૂત્ર તથા વ્યવહારનયના મતે જે રીતે આગલ દ્રવ્યદયારૂપ આચરણ કહ્યું, તે રીતે કરતાં થકાં સર્વે લેખે જાણવી. એ ચોથી જાવદયા છે.

૩૬૦ વીજા વ્રત ઉપર નિદેષા ઉતારે છે:—પ્રથમ અમૃષાવાદ એવું નામ, તે નામ અમૃષાવાદ જાણવો, વીજો જે અમૃષા એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપના અમૃષાવાદ જાણવો, ત્રીજો વ્યવહારનયને મતે ઉપરથી સ્વદર્શની અન્યદર્શની મિથ્યાદૃષ્ટિજીવને સહેજે સત્યવચન બોલવારૂપ ઢાલ પડી ગયો છે, તે વ્યવહારનયને મતે દ્રવ્ય અમૃષાવાદ જાણવો. ચોથો જે રુજુસૂત્રનયને મતે મન, વચન અને કાયાયેં કરી એકચિત્તે વ્યવહારનયને મતે ઉપરથી સત્યવચન બોલે છે, તે જીવ, યથાપ્રવૃત્તિકરણરૂપ પહેલે ગુણઠાણે જાણવા. તે જાવથી અમૃષાવાદ જાણવો.

૩૬૧ અમૃષાવાદ એવું નામ તે નામ અમૃષાવાદ તથા અમૃષાવાદ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપના અમૃષાવાદ તથા રુજુસૂત્ર નયને મતે ક્રોધેં કરી, માનેં કરી, જયેં કરી, લોજેં કરી સૂક્ષ્મ તથા વાદર લૌકિક તથા લોકોત્તર, મન, વચન અને કાયાયેં કરી જૂઠું પોતેં બોલે નહિ, વીજાને બોલાવે નહિ, બોલતાને અનુમોદે નહિ, તે દ્રવ્યથી અમૃષાવાદ જાણવો. તથા જાવ અમૃષાવાદ તે સર્વ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય નયનિદેષા નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ દ્રવ્યજાવરૂપ જાણપણું સત્યજાસનરૂપ જ્ઞાયકતા શક્તિ સાધે, જ્ઞાનસત્ય પણું પાલે, તથા શ્રીવીતરાગના આગમ પ્રમાણે જે અર્થ જાવ છે, તેની સઘાય કરે, જેથી પોતાના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ ગુણ નિર્મલ થાય, તેવી જાણ બોલે, તે જાવ અમૃષાવાદ જાણવો.

૩૬૨ ત્રીજા વ્રત ઉપર નિદેષા ઉતારે છે:—અદત્ત રહિત એવું નામ તે નામ અદત્ત તથા અદત્ત રહિત એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા તે સ્થાપના અદત્ત, તથા વ્યવહારનયને મતે ઉપરથી કોઈની અણદીધી વસ્તુ લેવાનો સહજથી ઢાલ નથી, તે દ્રવ્યથી અદત્તરહિત જાણવો. તથા રુજુસૂત્રનયને મતે મન, વચન અને કાયાયેં કરી અદત્તનો ત્યાગ કરે, એટલે નરકનિગોદના દુઃખથી વિહીતો થકો સુખની લાલચેં વ્યવહાર નયને મતે ઉપરથી કોઈની અણદીધી વસ્તુ કાંઈ પણ લેતો નથી તે જીવ, યથાપ્રવૃત્તિકરણરૂપ પહેલે ગુણઠાણે જાવથી અદત્તરહિત જાણવો.

३६३ वली निक्षेपा कहे ठे. अदत्त रहित एवं नाम, ते नाम अदत्तरहित, अने विजुं अदत्तरहित एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापना अदत्त रहित, तथा त्रीजुं रुजुसूत्र नयने मते मन, वचन, कायायें करी तृण तुष मात्र पण कोइनी अणदीधी वस्तु लीये नहीं, जे लीये, ते कहीने लीये, ए टले संसारी जीवनी वस्तु चोरी लेवी, तेने लौकिक चोरी कहीयें, ते न करे, तथा श्रीतीर्थकरनी आझामां जे न लेवानुं कहुं ते न लीये, तेने लोकोत्तर चोरीथी रहित कहीयें. ए द्रव्यादत्तरहित कहीयें, तथा चोथुं शब्दनयने मते आत्मानી ग्राहकतारूप जे शक्ति, ते स्वरूपग्रहणरूप कार्यनी कर्ता ठे, ते अनादिनी परजाव ग्राहकता करी रही ठे, तेने परजावग्राहक पणाथकी निवारीने स्वरूपग्राहकपणे परिणमावे, ते जावअदत्तरहित कहीयें.

३६४ हवे अदत्तना चार जेद ठे, ते कहे ठे. जे श्रीतीर्थकरनी आझामां न लेवानुं कहुं, ते सर्व शुजाशुजरूप परस्वजाव लेवानी वांढा, तेने प्रथम तीर्थकर अदत्त लागे तथा जे गुरु आणा परंपरा विना सूत्रना अर्थ कहेवा तेने वीजुं गुरुअदत्त लागे. तथा जे वस्तुनो धणी होय तेनी अणदीधी वस्तु लीये, तेने त्रीजुं स्वामी अदत्त लागे, एटले संग्रहनयने मते सर्व जीव सत्तायें स्वामीरूप जाणवा. अने व्यवहार नयने मते क्रिया आचार प्रवृत्तिरूप एक समाचारी सरखो होय, ते आपणा स्वामी तेनी अणदीधी वस्तु लीये तेने त्रीजुं स्वामीअदत्त लागे. तथा जे कोइ जीवें एम कहुं नथी जे महारां प्राण तमें हणो, तेम ठतां पोताना इन्द्रियना स्वाद माटे जे परजीवनां प्राण हणे, तेने चोथुं जीवअदत्त लागे, अने प्रशस्त काम करतां जीववि राधना थाय, तेने जगवंतें हिंसा कही नथी. श्रीजगवतीसूत्रे “सुजजोगप दुच्च अणारंजा” ए पाठ ठे, एटले (शुजयोग के०) शुजकार्यमां मन, वचन अने कायाना योगनी प्रवृत्ति करतां थकां हिंसा लागे नहीं, एने अना रंज कह्यो ठे. ए रीतें ए चार प्रकारना अदत्तनो परमार्थ जाणवो.

३६५ चोथा महाव्रत उपरें चार निक्षेपा उतारे ठे:—प्रथम सुशील एवं नाम ते नामसुशील, वीजुं सुशील एवा अक्षर लखीने स्थापवा अथवा सुशीलरूप मूर्ति स्थापवी, ते स्थापनासुशील, त्रीजुं व्यवहार नयने मते उपरथकी व्रतनो उच्चार करे अथवा लोकलाजथी कुलमर्यादायें यशःकी त्तिरूप शोचाने अथें अथवा परवश पणे राजादिकना जयथकी शीयल पासे,

પણ અંતરંગ પરિણામની આતુરતારૂપ ચપલતા મટી નથી, તે વ્યવહાર નયને મતેં દ્રવ્યથકી સુશીલ જાણવું. તથા રુજુસૂત્ર નયને મતેં મન, વચન અને કાયાયેં કરી નવવાડેં અઢાર જ્ઞેદ સહિત શીયલ પાલે, તે જાવસુશીલ છે.

૩૬૬ વહી પ્રકારાંતરેં સુશીલ ઉપર ચાર નિદેષા કહે છે:—એક સુશીલ એવું નામ તે નામસુશીલ, તથા સુશીલ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, અથવા મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનાસુશીલ, તથા રુજુસૂત્ર નયને મતેં મન, વચન અને કાયાયેં કરી પાંચે ઇન્દ્રિયોના ત્રેવીશ વિષય સેવે નહી, સેવરાવે નહી સેવતાને અનુમોદે નહી, તથા મનુષ્ય, તિર્યંચ અને દેવતા સંવંધિ વિષયની વાંઠા કરે નહી, કરાવે નહી, અનુમોદે નહી, તે રુજુસૂત્ર તથા વ્યવહાર નયને મતેં કરી દ્રવ્યસુશીલ જાણવું. તથા શબ્દ નયને મતેં જોતાં તો પોતાનો આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણનો જોગી છે, તે પરજાવને જોગવે, માટે તેને જાવમૈથુન કહીયેં, તે સર્વ પરજાવજોગી પણે જોગવવું નહીં, અને પોતાનો આત્મા નિઃકર્મા કરવા માટે પરજાવ સાધનપણે ગ્રહે, પણ અગ્રાહ્યપણે અરમણિકપણે માને અને એવું ચિંતવે જે એ આત્માની જૂલ છે, એ રીતે આત્માને નિંદતો એ પરજાવને અનંત જીવેં અનંતી વાર લઈ જોગવીને વમ્યું તેમુજ ને ગ્રહવું, જોગવવું ઘટે નહી, એમ સર્વે પરજાવ જોગીપણું તજીને સ્વજાવજોક્તાપણે રહે, તે જીવ, શબ્દનયને મતેં કરી જાવસુશીલ જાણવો.

૩૭૦ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ જાવેં કરી મૈથુનનું સ્વરૂપ દેખાડે છે:—પ્રથમ દ્રવ્યથકી મૈથુન તે કરણીરૂપ સેવવું તથા ક્ષેત્રથકી મૈથુન તે ત્રણલોકને વિષે ઇન્દ્રિયના સાવચની ડહા, તથા કાલથકી મૈથુન તે દિવસ તથા રાત્રિ, અને જાવથકી મૈથુન તે રાગથી તથા દ્વેષથી એ સર્વથા સેવવું નહી.

૩૭૧ પાંચમા વ્રત ઉપર ચાર નિદેષા ઉતારે છે:—પ્રથમ અપરિગ્રહી એવું નામ, તે નામ અપરિગ્રહી જાણવું. વીજું અપરિગ્રહી એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા અથવા અપરિગ્રહીરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી તે સ્થાપના અપરિગ્રહી. ત્રીજો દ્રવ્યથકી અપરિગ્રહી તે વ્યવહાર નયને મતેં અતીત, વૈરાગી, સંન્યાસી, મિથ્યા દૃષ્ટિ લિંગી પ્રમુખ બાલજીવ જાણવા. ચોથો જાવ અપરિગ્રહી તે વ્યવહાર નયને મતેં ઉપરથકી સાત ધાતુમાંહેલી એકે ધાતુ માત્ર રુજુસૂત્રનયને મતેં મન વચન અને કાયાયેં કરી પાસેં રાખતા નથી, રાખાવતા તથી, તે જીવ, યથા પ્રવૃત્તિકરણેં કરી પહેલે ગુણઠાણે જાવ અપરિગ્રહી જાણવા.

૩૭૨ નિદેષા કહે છે:—એક અપરિગ્રહી એવું નામ તે નામ અપરિગ્રહી. વીજો અપરિગ્રહી એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા અથવા અપરિગ્રહીરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપના અપરિગ્રહી જાણવો. ત્રીજો વ્યવહાર તથા રુઝુસૂત્ર નયને મતેં પરિગ્રહરૂપ જે ધન, ધાન્ય, દાસ, દાસી, ચતુઃપદ, ઘર, ધરતી, વસ્ત્ર, આત્મરૂપ, નવ પ્રકારના પરિગ્રહનો મન, વચન અને કાયાયેં કરી ત્યાગ કરે, સૂક્ષ્મ વાદર પરિગ્રહ રાખે નહિ, રાખાવે નહિ, રાખે તેને અનુમોદે નહિ, તે જીવ, દ્રવ્યથકી અપરિગ્રહી જાણવા. તથા જાવ અપરિગ્રહી તે નિશ્ચય જાવકર્મ જે રાગદ્વેષરૂપ અજ્ઞાનદશા તે જીવને અનાદિની છે, તેને ઠાંકવી અને તેની ચિકાશેં દ્રવ્યકર્મ જ્ઞાનાવરણીય પ્રમુખ આઠ કર્મરૂપ શરીર ઇન્દ્રિયનો પરિહાર, ઇટલે શુભાશુભ કર્મરૂપને પરજાવ જાણીને તેને ઠાંકવા રૂપ પરિણામ, તે નિશ્ચયપરિગ્રહનો ત્યાગ જાણવો, ઇટલે પરવસ્તુ જે છે, તે પોતાના સ્વરૂપથકી જૂદી છે, તેની મૂર્ઠા ઢોડવી. જેણે મૂર્ઠા ઢોડી, તે જીવને જાવથકી પરિગ્રહરૂપ ત્યાગ જાણવો.

૬ રીતેં ૬ પાંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ ચાર નિદેષે કરી દેખાડયું, તે સાધુમુનિરાજને જાણવું અને એમાંથી શ્રાવકને તો દેશરૂપ ધારવું, ૬ પાંચ મહાવ્રતમાં સર્વે વ્રત આવ્યાં. હવે શ્રાવકનાં વારે વ્રત કહે છે, તેમાં પાંચ વ્રતના નિદેષા તો લખાઈ ગયા, હવે શેષ વ્રતના નિદેષા કહે છે.

૩૭૩ પ્રથમ ઠઠાવ્રત ઉપર નિદેષા લગાવે છે. પ્રથમ દિશિવ્રત એવું નામ તે નામથી દિશિવ્રત જાણવું. વીજું દિશિવ્રત એવા અક્ષર લખી સ્થાપવા, તે સ્થાપના દિશિવ્રત, ત્રીજું ચાર દિશિ, ચાર વિદિશિ, અધોદિશિ અને ઊર્ધ્વદિશિ, ૬ રીતેં દશદિશિ રૂપ ક્ષેત્રનું માન કરી વ્યવહારનયને મતેં પચ્ચસ્કાણ કરે અને રુઝુસૂત્રનયને મતેં મન, વચન, કાયાયેં કરી પોતાની શક્તિ અનુસારેં પાલવું, તે દ્રવ્યથકી દિશિવ્રત જાણવું અને જાવથકી દિશિવ્રત, તે જે ચારગતિને દુઃસ્વરૂપ જાણીને તિહાંથકી ઉદાસીપણું ત્યાગરૂપ પરિણામ અને સિદ્ધિ અવસ્થા સાથેં ઉપાદેયપણું તે જાવથી દિશિવ્રત જાણવું.

૩૭૪ સાતમા વ્રત ઉપર નિદેષા લગાવે છે. પ્રથમ જોગઉપજોગ એવું નામ તે નામ જોગઉપજોગ જાણવું. વીજું જોગઉપજોગ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાજોગ ઉપજોગ જાણવું. ત્રીજું જે એકવાર જોગવીયેં, તે જોગ અને જે વારંવાર જોગવીયેં, તે ઉપજોગ, તેનું જેણે પચ્ચસ્કાણ ક

री व्यवहार नयने मतेँ उपरथकी परिणाम करी, रजुसूत्र नयने मतेँ मन, वचन अने कायायें करी एकचित्तेँ पावेँ ठे, ते द्रव्यथकी जोग उपजोग व्रत जाणवुं. तथा ज्ञावथकी तो अनादि कालना जीवें परस्वज्ञाव विज्ञावरूप पुजलना जोग उपजोगने विषे सुख करी मान्युं ठे, तिहांथकी मन पलटा वीने शब्दनयने मतेँ जीव, अजीवरूप स्वसत्ता परसत्तानी वेंचण करी परसत्ता उपर त्याग बुद्धि अने स्वसत्तारूप ज्ञान, दर्शन, चारित्र, वीर्य आदिक अनंता गुण ठे, तेने प्रगट करवारूप बुद्धि, एटले ए गुणनुं उप जोगपणुं जे वारंवार तेना तेज जोगववामां आवे, माटे उपजोग कह्येँ. अने तेना पर्याय अनंता ठे ते, समय समय पलटाइ रह्या ठे, तेनुं जोगीपणुं कह्येँ, एवो वांठारूप परिणाम वत्तेँ, ते ज्ञावथकी जोग उपजोग व्रत ठे.

३९५ आठमा व्रतमां निक्षेपा लगावे ठे. प्रथम अनर्थदंरुविरमण व्रत, ए वुं नाम, ते नाम अनर्थदंरु विरमणव्रत जाणवुं. वीजुं अनर्थदंरु विरमण व्रत एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापना अनर्थदंरु विरमणव्रत जाणवुं. त्रीजुं जे अनर्थने कामें जीवने पापरूप आरंज लगाडवा, तथा पारके का में आझा प्रमुख आपवी, तेनाथी जे विरम्या ठे, ते द्रव्य अनर्थदंरुथी रहित जाणवा. चोथुं जे जीवने अनादि कालनी मिथ्यात्वदशायें करी शुजा शुज कर्मरूप फलनी वांठाना परिणाम वत्तेँ, तेने निवारी आत्मधर्म नि रावरणरूप प्रगट करवानी रुचि, ते ज्ञावथी अनर्थदंरु रहित जाणवा.

३९६ नवमा व्रत उपर निक्षेपा उतारे ठे:—प्रथम सामायिक एवुं नाम ते नामसामायिक जाणवुं. वीजुं सामायिक एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापना सामायिक जाणवुं. त्रीजुं व्यवहार नयने मतेँ उपरथकी व्रत रूप उच्चार करी बे घडी पर्यंत पुण्यपणे रहेवुं, ते द्रव्यसामायिक व्यवहारनयने मतेँ जाणवुं. चोथुं ज्ञावथकी सामायिक ते जे द्रव्यरूप व्यवहारनयने मतेँ उच्चार करी रजुसूत्र नयने मतेँ मन, वचन, कायायें करी एकचित्तेँ सावद्यने ठोडी बे घडी पर्यंत शुजध्यानमां वर्त्तवुं ते जीव, यथा प्रवृत्तिकरणरूप पहेले गुणठाणे ज्ञावसामायिकी जाणवो.

३९७ वली चार निक्षेपा कहे ठे. एक सामायिक एवुं नाम, ते नामसामायिक जाणवुं. वीजुं सामायिक एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते असझाव स्थापना अने सामायिक रूपें मूर्ति स्थापवी, ते सझावस्थापना, ए स्था

पनाथकी सामायिक जाणवुं. त्रीजुं जे ऋजुसूत्रनयने मतें “ करेमि जंतें ” रूप व्रतनो उच्चार करी मन, वचन, कायायें करी सावधने ठोडी एक चित्तें वत्रीश दूषण टाढी सद्वायध्यानरूप शुद्धपरिणामें वर्तवुं. ते द्रव्यथ की सामायिक व्रत जाणवुं. तथा चोथुं जावथकी सामायिक ते शब्दन यने मतें (सम के०) जे समता, तेनो (आय के०) लाज तेनुं नाम सामायिक ठे, एटले जेटली वार जीव, सत्तागतना ध्यानरूप संवर जाव मां वर्तें, तेटली वार सामायिकनो लाज जाणवो. माटे एक अंतरमुहूर्त पर्यंत जीव, पोताना स्वरूपना ध्यानरूप चिंतवनमां वर्ततो, घातिकर्म खपा बीने केवल ज्ञान पामे. ए जावसामायिक जाणवुं.

३५७ दशमा व्रत उपर चार निक्षेपा लगाडे ठे:—देशावकाशिक एवुं नाम, ते नामदेशावकाशिक जाणवुं, तथा देशावकाशिक एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनादेशावकाशिक जाणवुं. तथा ऋजुसूत्रनयने मतें जे मन, वचन अने कायाना योगने एक ठोर करी, एक स्थानकें चार पहोर व्हेसी धर्म ध्यान करवुं ते द्रव्यथी देशावकाशिक जाणवुं तथा शब्दन यने मतें श्रुतज्ञानें करी ठ द्रव्यनुं स्वरूप उलखीने पांच द्रव्यनो त्याग कर वो अने एक ज्ञानवंत जीवद्रव्यनुं ध्याववुं ते जावदेशावकाशिक व्रत ठे.

३५८ अगारमा व्रत उपर चार निक्षेपा लगाडे ठे. प्रथम पोसह एवुं नाम, ते नामपोसह जाणवुं. बीजुं पोसह एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनापोसह जाणवुं. त्रीजुं ऋजुसूत्र अने व्यावहारनयने मतें चार पहोर अथवा आठ पहोर पर्यंत एक चित्तें व्रत उच्चरी समता परिणामें निरारंज सावध ठोडी सद्वाय ध्यानमां प्रवर्तवुं, ते द्रव्यपोसह जाणवुं. चोथुं शब्दनयने मतें आपणा जीवने ज्ञान ध्यानथी पोषीने पुष्ट करवुं. एटले “ पोषे धर्मने शोषे कर्म, अग्यारमुं व्रत ते पोषो मर्म ” ए रीतें आपणा जीवने स्वगुण साथें पोषीयें, ते जावपोसह जाणवुं.

३५९ वारमा व्रत उपर चार निक्षेपा लगाडे ठे. प्रथम अतिथि संविज्ञाग एवुं नाम, ते नामथकी अतिथिसंविज्ञाग जाणवुं. बीजुं अतिथि संविज्ञाग एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापना अतिथि संविज्ञाग व्रत जाणवुं. त्रीजुं पौषधने पारणे अथवा सदा काल साधुने तथा जिनधर्मि आवकने पोतानी शक्ति प्रमाणें दान देवुं, ते द्रव्यथकी अतिथिसंविज्ञाग व्रत जा

ણવું ચોથું શબ્દનયને મતે ઉલ્લાસાણ સહિત જ્ઞાન જાણવું, જાણાવું. સાંજ લવું, સંજલાવવું જે રીતે પોતાના તથા પરના જ્ઞાનાદિક ગુણ વૃદ્ધિ પામે, તે રીતે કરવું, તે જાવથકી અતિથિસંવિજાગ વ્રત જાણવું. ૯ રીતે પાંચ મહાવ્રતરૂપ વાર વ્રતમાં નિદેષાનું સ્વરૂપ જાણી પ્રતીતિ કરી ને જલ્લી રીતે પાલવાં.

૩૫૧ હવે ક્રોધ, માન, માયા અને લોચ ઉપર ચાર નિદેષા લગાડે છે, તિહાં પ્રથમ ક્રોધ એવું નામ, તે નામથકી ક્રોધ જાણવો, તથા ક્રોધ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, અથવા ક્રોધરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનાક્રોધ જાણવો, તથા સંગ્રહનયને મતે જીવને સત્તાયે ક્રોધરૂપ દલીયાં તે પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્રવ્યથકી ક્રોધ જાણવો, તથા વ્યવહારનયને મતે તે દલીયાંનો ઉદય થયો, અને રૂઝુસૂત્રનયને મતે ક્રોધરૂપ પરિણામેં એકચિત્તે કરી લૌકિક તથા લોકોત્તર માર્ગમાં પ્રવર્તવું, તેથકી જીવ, મહાપાપરૂપ કર્મપ્રત્યે બાંધે, તે જાવથકી ક્રોધ જાણવો.

૩૫૨ માન ઉપર ચાર નિદેષા લગાડે છે. પ્રથમ માન એવું નામ, તે નામથકી માન જાણવું. બીજું માન એવા અક્ષર લખી સ્થાપવા, અથવા માનરૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપના માન જાણવું. ત્રીજું સંગ્રહનયને મતે જીવને સત્તાયે માનરૂપ દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્રવ્યથકી માન જાણવું. ચોથું વ્યવહાર નયને મતે તે દલીયાંનો ઉદય થયો અને રૂઝુસૂત્રનયને મતે એકચિત્તે માનરૂપ પરિણામેં લૌકિક તથા લોકોત્તર માર્ગમાં પ્રવર્તવું તેથકી જીવ મહાપાપરૂપ કર્મપ્રત્યે બાંધે તે જાવથકી માન છે.

૩૫૩ માયા ઉપર ચાર નિદેષા લગાડે છે:—પ્રથમ માયા એવું નામ, તે નામથકી માયા જાણવી, બીજો માયા એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તથા માયારૂપ મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનાથકી માયા જાણવી. ત્રીજો સંગ્રહનયને મતે જીવની સત્તાયે માયા એટલે કપટરૂપ દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં છે, તે દ્રવ્યથકી માયા જાણવી. ચોથો જે રૂઝુસૂત્ર અને વ્યવહાર નયને મતે માયાના ઉદયરૂપ જાવેં કરી લૌકિક માર્ગ એટલે સંસારી કાર્યમાં માયારૂપ કપટનું કરવું તથા લોકોત્તર માર્ગ જે સામાયિક, પડિક્ક મણાં, પોસહ, વ્રત, પચ્ચસ્કાણરૂપ ધર્મ કરણીમાં માયા કપટ કરીને લોકને ઠગવાં, તથા આ જીવ અને પરજીવની વાંઠારૂપ માયા કપટના પરિણામ વર્તે, તેથકી જીવ મહાપાપ બાંધે તે જાવથકી માયાકપટ જાણવું.

३०४ लोचन उपर चार निक्षेपा लगाडे थे. प्रथम लोचन एवुं नाम, ते नाम लोचन. बीजो लोचन एवा अक्षर लखीने स्थापवा, अथवा लोचनरूप मूर्ति स्थापवी ते स्थापनालोचन, त्रीजो संग्रहनयने मते जीवनी सत्तायें लोचनरूप दलीयां प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां थे, ते अव्ययकी लोचन जाणवो. चोथो रुजुसूत्र तथा व्यवहार नयने मते उदयरूप जावें करी लौकिकमार्गमां धन, माल, राज, रुद्रि, स्त्री, कुटुंब पुत्र, परिवारनी लालचरूप तीव्र लोचन परिणाम अने लोकोत्तरमार्गमां जे धर्मरूप करणी थे, तेमां आ जवने विषे यशःकीर्ति, शोभा, वस्त्र, पात्र, आहार पाणीनी वांठारूप तीव्रलोचन परिणाम, ते जावथकी लोचन जाणवो. एरीतें क्रोधादिकनी चोकडीमां निक्षेपावे.

३०५ दान उपर चार निक्षेपा लगावे थे. प्रथम दान एवुं नाम ते नाम दान जाणवुं. बीजुं दान एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनादान जाणवुं, त्रीजुं व्यवहारनयने मते उपरथकी अरुचिपणे लाज, थकी, शरमथकी, जयप्रमुखथकी दान देवुं, ते सर्व अव्ययकी दान जाणवुं. चोथुं रुजुसूत्र तथा व्यवहारनयने मते मन, वचन, कायायें करी एक चित्तें साधु, साधवी, श्रावक, श्राविका प्रमुखने पोतानी शक्तिने अनुसारे दान आपवुं, ते सर्वे जावथकी दान जाणवुं.

३०६ वली निक्षेपा कहे थे:-दान एवुं नाम ते नामदान, तथा दान एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनादान, तथा रुजुसूत्र अने व्यवहार नयने मते मन, वचन, कायायें करी एक चित्तें अजयदान, सुपात्रदान, अनुकंपादान, उचितदान, कीर्तिदानरूप पांच प्रकारें दान देवुं. ते सर्व अव्ययदान जाणवुं. तथा शब्दनयने मते जीव अजीवरूप षट्द्रव्य नवतत्त्वनुं जाणपणुं तथा पोताना जीवने अने शिष्यने प्रतीति कराववीने समकेतरूप रत्ननुं दान देवुं, ते सर्व जावदान जाणवुं.

३०७ लाज उपर चार निक्षेपा लगाडे थे:-प्रथम लाज एवुं नाम, ते नाम लाज, बीजो लाज एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापनालाज त्रीजो संग्रहनयने मते जीवने सत्तायें लाजरूप दलीयां प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां थे, ते अव्ययलाज जाणवो. चोथो रुजुसूत्र अने व्यवहार नयने मते ते दलीयां उदयरूप जावें प्रगट्यां, तेवारें धन, धान्य, राज, रुद्रि, पुत्र, क

લત્ર, પરિવાર, દ્વિપદ, ચતુષ્પદરૂપ એમ અનેક પ્રકારે વસ્તુનો સાત્ત થાય, તે સર્વ જાવથી લાજ જાણવો.

૩૭૭ વલી પ્રકારાતરે લાજ ઉપર ચાર નિદેષા કહે છે:— પ્રથમ લાજ એવું નામ, તે નામલાજ, બીજો લાજ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાલાજ, ત્રીજો જે સાંસારિક વસ્તુનો લાજ તે ઉદયજાવને યોગે કરી ઇન્દ્રિયરૂપ સુખનાં કારણ મલે, તે સર્વ દ્રવ્યલાજ જાણવો. ચોથો જે સંસારમાં જમતા જીવને અનંત પુજલ પરાવર્તમાન થયાં, તેમાં સર્વ વસ્તુનો લાજ પામ્યો, પરંતુ જ્યાં સુધી એક સમકેતરૂપ રત્નનો લાજ પામ્યો નથી, ત્યાં સુધી સર્વ લાજ વ્યર્થ જાણવા, માટે જે સમકેતરૂપ રત્નનો લાજ પામવો, તે જાવલાજ જાણવો.

૩૭૮ જાવમાં ચાર નિદેષા ઉતારે છે. પ્રથમ જાવ એવું નામ તે નામજાવ, બીજો જાવ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, તે સ્થાપનાજાવ, ત્રીજો જે રૂઝુ સૂત્રનયને મતે દાન, શીલ, તપ, વિનય, વૈચ્યાવચ્ચરૂપ જે જીવના પરિણામનું તદ્વીનપણું તે શુજ્જાવ જાણવો. અને ક્રોધ, માન, માયા, લોજ, વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકથારૂપ જીવના પરિણામનું તદ્વીનપણું તે અશુજ્જાવ જાણવો. એ રીતે શુજ્જાશુજ્જાવ તે દ્રવ્યથકી જાવ જાણવો. તથા વલી ચોથો શબ્દ અને સમજિરૂઢનયને મતે સ્વસતા પરસત્તારૂપ સ્વજાવ પરજાવની વેંચણરૂપ પ્રતીતિ કરી, અજીવરૂપ પરજાવને ત્યાગે, અને જીવ સ્વરૂપના ધ્યાનમાં રહેવું, તે શુરૂજાવ જાણવો. એ ચોથો જાવથકી જાવ છે.

૩૭૯ રૂપમાં નિદેષા લગાડે છે. પ્રથમ રૂપ એવું નામ, તે નામરૂપ. બીજું રૂપ એવા અક્ષર લખીને સ્થાપવા, અથવા રૂપવંત મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનારૂપ, ત્રીજું સંગ્રહ નયને મતે જીવે સત્તાયે રૂપનાં દલીયાં પ્રકૃતિ રૂપ સત્તાપણે લીધાં છે, તે દ્રવ્યરૂપ જાણવું. ચોથું તે દલીયાં વ્યવહાર નયને મતે ઉદયરૂપ જાવે પ્રગટ્યાં, એટલે ચાર ગતિમાં જીવ, કાલે, ધોલે, રાતે, નીલે, પીલે રૂપેં કરી અનેક પ્રકારે શોજા પામે, તે જાવથકી રૂપ જાણવું.

૩૮૦ તથા વલી પ્રકારાંતરે રૂપના ચાર નિદેષા કહે છે:—પ્રથમ રૂપ એવું નામ તે નામરૂપ, બીજું રૂપ એવા અક્ષર લખવા અથવા રૂપવંત મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સ્થાપનારૂપ, ત્રીજું રૂપવંત પુરુષ જે મંરુલિકરાજા, વલ્લદેવ, વાસુદેવ, ચક્રવર્તી, દેવતા, ઇન્દ્ર, ગણધર તથા તીર્થકરનાં રૂપ, તે સર્વે દ્રવ્યથી

रूप जाणवां. चोथो शब्दनयने मत्तें जीव, शुजाशुज विज्ञावरूप अशुद्धता थकी रहित शुद्धनिश्चयनयने मत्तें अंतर्दृष्टियें करी एक पोताना आत्मानुं रूप जोवुं प्रतीति करवी, ते ज्ञावरूप जाणवुं.

३९९ अनुज्ञव उपर चार निक्षेपा लगाडे ठे:-प्रथम अनुज्ञव एवुं नाम ते नामथकी अनुज्ञव जाणवो. बीजो अनुज्ञव एवा अक्षर लखीने स्थापवा, ते स्थापना अनुज्ञव जाणवो. त्रीजो ऋजुसूत्रनयने मते जीवने शुजाशुजरूप परिणाम, तेमां शुजअनुज्ञवरूप परिणाम ते सेवा, स्तुति, जक्ति, पूजा, पडिक्कमणुं, सामायिक, पोसहरूप व्रत उच्चरी शुजपरिणामें तद्धीन मननुं एकाग्रपणुं ते शुज अनुज्ञव जाणवो. अने अशुज अनुज्ञव ते विषय, कषाय, निद्रा, विकथारूप प्रमादनेविषे जीवना अशुज परिणामें तद्धीन पणुं मननुं एकाग्रपणुं ते अशुज अनुज्ञव जाणवो. ए रीतें शुजाशुज परिणामने विषे जीवने तद्धीनपणुं ते त्रीजो द्रव्यअनुज्ञव जाणवो. तथा चोथो जे शब्द अने समजिरूढ नयने मत्तें शुद्ध निश्चयनयें आत्मस्वरूपनी प्रतीति करी, एकाग्रचित्तें तद्धीनपणे मन, वचन, कायाना योग रुंधी पोताना स्वरूपमां रमवुं, ते ज्ञाव अनुज्ञव जाणवो.

३९३ मनुष्यगति आश्रयी चार निक्षेपा उतारे ठे:-एक तो पुरुष एवुं नाम, ते नामथकी पुरुष जाणवो. बीजो पुरुष एवा अक्षर लखीने स्थापवा, अथवा परुषरूपें मनुष्यनी मूर्ति चित्रीने स्थापवी, ते स्थापनापुरुष जाणवो. त्रीजो संग्रहनयने मत्तें जीवें सत्तायें पुरुषवेदनां दळीयां प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां ठे, ते द्रव्यपुरुष जाणवो. चोथो ते दळीयांनो उदय थयो, एटले उदयज्ञावरूप व्यवहार नयने मत्तें करी ज्ञावथकी पुरुष जाणवो.

३९४ वली प्रकारांतरें पुरुष उपर चार निक्षेपा कहे ठे:-प्रथम पुरुष एवुं नाम, ते नामपुरुष, बीजो पुरुष एवा अक्षर लखीने स्थापवा अथवा पुरुष एवी मूर्ति स्थापवी, ते स्थापना पुरुष, त्रीजो उदयज्ञावरूप व्यवहार नयने मत्तें पुरुषपणानां दळीयां जोगवे ठे, ते द्रव्यपुरुष जाणवो. चोथो ऋजुसूत्रनयने मत्तें जडिकपणुं सरल स्वजावें दया, यत्ना, करुणा, विनीतपणुं, सेवा जक्तिरूप करणी करे ठे, ते जीव, ज्ञावपुरुष कहियें.

३९५ मनुष्यरूप स्त्रीमां चार निक्षेपा लगाडे ठे:-प्रथम स्त्री एवुं नाम ते नामस्त्री जाणवी, बीजो स्त्री एवा अक्षर लखी स्थापवा, अथवा स्त्रीरूपें मू

ર્તિ ચિત્રીને સ્થાપવી, તે સ્થાપનાસ્ત્રી, ત્રીજો સંગ્રહનયને મતેં જીવેં સત્તાયેં સ્ત્રીવેદનાં દલીયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણેં બાંધ્યાં છે, તેને દ્રવ્યસ્ત્રી કહીયેં. ચોથો તે દલીયાંનો ઉદય થયો, એટલે ઉદયજાવરૂપ વ્યવહાર નયને મતેં કરી જાવસ્ત્રી જાણવી.

૩૯૬ વલી પ્રકારાંતરેં સ્ત્રી ઉપરેં ચાર નિદેષા કહે છે. પ્રથમ સ્ત્રી એવું નામ, તે નામસ્ત્રી જાણવી, વીજું સ્ત્રી એવા અક્ષર લખવા અથવા મૂર્તિ ચિત્રીને સ્થાપવી, તે સ્થાપનાસ્ત્રી જાણવી. ત્રીજો ઉદયજાવને યોગેં સ્ત્રીપણા નો જવ પામી વ્યવહાર નયને મતેં સ્ત્રીપણાનાં દલીયાં જોગવે, તેને દ્રવ્ય સ્ત્રી કહીયેં, અને ચોથો માયારૂપ કૂડ કપટ ઠલ જેલ “ મુખેમિષ્ટા, હૃદયે હુષ્ટા, ” એ રીતેં ઠગવિદ્યારૂપ જે જીવના વરિણામ વતેં, તે જીવ, જાવસ્ત્રીરૂપ જાણવો. એ રીતેં ચાર ગતિમાં નિદેષાનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે જીવ અજીવરૂપ ષટ્ દ્રવ્ય નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ ચાર જાંગે કરી ડ લખાવે છે, તિહાં પ્રથમ જેની આદિ નથી અને અંત એટલે ઠેડો પણ નથી, તે નિશ્ચયનયને મતેં અનાદિ અનંત નામેં પ્રથમજાંગો જાણવો. તથા વીજો જેની આદિ નથી, પણ અંત છે, તે વ્યવહારનયને મતેં અનાદિ સાંત નામેં વીજો જાંગો જાણવો, તથા ત્રીજો જેની આદિ છે અને અંત પણ છે, તે વ્યવહાર નયને મતેં સાદિસાંત નામેં ત્રીજો જાંગો જાણવો. તથા ચોથીજેની આદિ છે પણ અંત નથી તે નિશ્ચયનયને મતેં આદિ અનંત નામે ચોથો જાંગો જાણવો, ચાર જાંગે કરી પ્રથમ ષટ્ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ડલખાવે છે.

૪૦૦ તિહાં પ્રથમ જીવ દ્રવ્યમાં ચાર જાંગા લગાવે છે:—તિહાં જીવમાં જે જ્ઞાનાદિક ગુણ છે, તેની આદિ નથી, અને અંત પણ નથી, માટે નિશ્ચયનયને મતેં અનાદિ અનંત નામે પ્રથમ જાંગો જાણવો. તથા જીવ જીવને કર્મ સાથેં તથા શરીરની સાથેં અનાદિનો સંબંધ છે તે સંબંધનો જેવારેં સિદ્ધિ વરશે તેવારેં અંત આવશે માટે વ્યવહાર નયને મતેં એ અનાદિસાંત નામેં વીજો જાંગો જાણવો. તથા જે જીવ, દેવતા, નારકી, તિર્યંચ અને મનુષ્યરૂપ નાના જીવ કરી ચવડું ઉપજડું કરે છે, એટલે તે તે જીવની આદિ પણ થાય છે, અને અંત પણ થાય છે, માટે વ્યવહાર નયને મતેં એ સાદિસાંત નામેં ત્રીજો જાંગો જાણવો. તથા જે જીવ, કર્મ સ્વપાવી મોઢેં ગયા, તિહાં મોઢા

मां सिद्धपणे करी तेनी आदि ठे, पण ते जीवोने वली पातुं जरीने संसार मां आवुं नथी, माटे निश्चयनयने मत्तें ए सादि अनंत नामें चोथो जांगो ठे,

४०४ अजीवनुं स्वरूप चार जांगे करी उलखावे ठे:— तिहां प्रथम धर्मास्तिकायमां गुण चार, अने पर्यायमां खंधपणुं. ते निश्चयनयने मत्तें अनादि अनंत नामे पहेले जांगे ठे, एटले तेनी आदि नथी अने अंत पण नथी तथा अनादि सांतनामें बीजो जांगो धर्मास्तिकायमां लागतो नथी, तथा धर्मास्तिकायना देश, प्रदेश अने अगुरुलघु ते व्यवहारनयने मत्तें सादि सांत नामें बीजे जांगे जाणवा, तथा सिद्धना जीवें जे धर्मास्तिकायना प्रदेश फरस्या ठे ते प्रदेश मूकीने बीजे प्रदेशें सिद्धना जीवने जवुं नथी माटे ते निश्चयनयने मत्तें सादि अनंत नामे चोथो जांगो जाणवो, केम के जे सिद्धनो जीव मोढें प्होंचे, ते वखत धर्मास्तिकायना प्रदेशने फरसे, माटे तेनी आदि ठे, परंतु पठी ते प्रदेशकी बीजे प्रदेशें जाय नही, माटे अंत नथी, ए धर्मास्तिकायमां चोजंगी कही, तेज रीतें अधर्मास्तिकायमां पण चोजंगी ठे,

४०५ आकाशास्तिकायमां चोजंगी कहे ठे. आकाशास्तिकायमां गुण चार, अने पर्यायमां खंधपणुं ते निश्चयनयने मत्तें अनादि अनंत पहेले जांगे जाणवुं, एटले तेनी आदि नथी अने अंत पण नथी, तथा अनादि सांत नामें बीजो जांगो आकाशास्तिकायमां लागतो नथी, तथा आकाशास्तिकायना देश, प्रदेश अने अगुरुलघु, ते व्यवहारनयने मत्तें सादिसांत नामें बीजे जांगे जाणवा, एटले तेनी आदि ठे, अने ठेडो पण ठे तथा जे सिद्धना जीव, मोढें गया ठे, ते आकाशास्तिकायना जे प्रदेश फरशीने लोकनें अंतें रह्या ठे, ते प्रदेश मूकीने बीजे प्रदेशें जाता नथी, माटे निश्चयनयने मत्तें ए सादि अनंत नामें चोथो जांगो जाणवो.

४१२ पुज्जलास्तिकायमां चार जांगा लगावे ठे. पुज्जलमां गुण चार ठे, ते तो निश्चयनयने मत्तें अनादि अनंत नामें पहेले जांगे जाणवा. एटले तेनी आदि नथी अने अंत पण नथी, तथा जीव पुज्जलनो संवंध, जव्यजीवने तो व्यवहारनयने मत्तें अनादिसांत नामें बीजे जांगे जाणवो केमके जव्यजीव केवारेंक कर्मरूप पुज्जलने ठांमीने मोढें जाशे, तथा अजव्य जीवने पुज्जल साथें संवंध अनादिअनंतनामें पहेले जांगे ठे, ए संततिपणे जाणवो. केवारें टलशे नहीं माजे अजव्य जीवने कर्मरूप पुज्जलसाथें संवंध ते निश्च

यनयने मत्तें संततिपणें जाणवो, तथा पुजल खंध सादि सांत ठे, केम के जे बंधाय ठे, ते स्थितिप्रमाणें रही वली पाठा विखरे ठे, वली नवा खंध थाय ठे, माटे पुजलना खंध ते व्यवहार नयने मत्तें सादि सांत नामें त्रीजे जांगे जाणवा अने चोथो सादि अनंत नामें जांगो पुजलमां लाजतो नथी,

४१६ कालद्रव्यमां चार जांगा लगावे ठे. तिहां कालद्रव्यमां गुण चार तो निश्चयनयने मत्तें अनादि अनंत नामें पहेले जांगे जाणवा अने पर्यायमां अतीतकाल तो अनादि सांत नामें बीजे जांगे ठे. तथा वर्तमानकाल, सादि सांत नामें त्रीजे जांगे ठे, तथा अनागतकाल ते सादि अनंत नामें चोथे जांगे ठे, ए कालनुं स्वरूप, ते सर्व उपचारमात्र ठे, ए रीतें एठद्रव्यनुं स्वरूप चार जांगे करी उलखवुं. इहां षट्द्रव्यमां नव तत्त्वमांहेला जीव अने अजीव, ए बे तत्त्व उपर चार जांगा लगाव्या.

४१७ पुण्य तत्त्वमां चार जांगा लगावे ठे. तिहां अज्ञव्य जीव आश्रयी पुण्यमां अनादि अनंत नामें पहेलो जांगो जाणवो, केम के अज्ञव्य जीवने पुण्यनी साथे संबंध अनादि अनंत जांगे ठे. कारण के अज्ञव्य जीव पुण्यनां दलीयां क्षय करीने केवारें पण सिद्धि वरशे नहीं माटे अनादि अनंत संबंध जाणवो. तथा ज्ञव्य जीवने पुण्यनी साथें संबंध अनादि सांत नामें बीजे जांगे ठे, केम के व्यवहार राशियां ज्ञव्य जीव, स्थितिपाकें एक दिवस, पुण्यनां दलीयां ठोडी सिद्धि वरशे, तेवारें ठेहडो आवशे, माटे अनादि सांत बीजो जांगो जाणवो. तथा जीव, पुण्यनां दलीयां समय समय अनंतां लीये ठे अने समय समय अनंतां खेरवे ठे, ते सादिसांत त्रीजे जांगे जाणवां. तथा सादि अनंत नामें चोथो जांगो पुण्यमां लागतो नथी.

४१८ पाप तत्त्वमां चार जांगा लगावे ठे. प्रथम पापमां अनादि अनंत नामें पहेलो जांगो अज्ञव्य जीव आश्रयी जाणवो. केम के अज्ञव्य जीव, पापनां दलीयां ठोडी केवारें सिद्धि वरशे नहीं माटे अज्ञव्य जीवने पापनी साथें संबंध ते अनादि अनंत पहेले जांगे जाणवो. तथा ज्ञव्य जीवने पापनी साथें संबंध अनादि सांत नामें बीजे जांगे जाणवो, केम के व्यवहार राशि ज्ञव्य जीव, स्थितिपाकें एक दिवस पापनां दलीयां ठोडी सिद्धि वरशे, तेवारें पापनो ठेहडो आवशे माटे अनादि सांत बीजो जांगो जाणवो तथा जे जीव समय समय पापनां अनंतां दलीयां लीये ठे अने समय समय

अनन्तां खेरवे ठे, ते आश्रयी सादि सांत नामें त्रीजो जांगो जाणवो. तथा सादि अनन्त चोथो जांगो पापमां लागतो नथी.

४१७ आश्रवमां चार जांगा लगावे ठे. आश्रवने अज्ञव्य जीव साथें संबध ते अनादि अनन्त पहेले जांगे जाणवो. केम के अज्ञव्य जीवने शुचाशु च आश्रवनुं आववुं केवारें मटशे नहीं, तथा आश्रवने ज्ञव्य जीवनी साथें संबध ते अनादिसांत बीजे जांगे जाणवो. एटले व्यवहारराशि ज्ञव्य जीवने आश्रवनां अनन्तां दलीयां समय समय आवे ठे, ते एक दिवसें यथा ख्यातरूप संवरजावें करी आश्रवनुं आववुं रुंधशे माटे अनादिसांत बीजो जांगो जाणवो. तथा जे जीव, आश्रवनां दलीयां समय समय अनन्तां दीये ठे अने समय समय अनन्तां खेरवे ठे, ते सादिसांत त्रीजो जांगो जाणवो. तथा अनादि अनन्त चोथो जांगो आश्रवमां लागतो नथी.

४३१ संवरनुं स्वरूप चार जांगे करी उलखावे ठे. प्रथम सर्व सिद्धना जीव आश्रयी संवरजाव जोतां तो अनादि अनन्त पहेले जांगे जाणवो. एटले सिद्धना जीव, सदा संवरजावमां रह्या वर्त्ते ठे, तेनी आदि पण नथी जने अंतपण नथी तथा अनादिसांत नामें बीजो जांगो संवरमां लागतो नथी तथा ह्योपशम जावआश्रयी जे जीव, संवरजावें वर्त्ते ठे, ते सादि सांत त्रीजो जांगो जाणवो ह्यायिक जावआश्रयी जे जीवने संवरगुण प्रगट्यो ठे, ते सादिअनन्त चोथो जांगो जाणवो.

४३६ निर्झरानुं स्वरूप चार जांगे करी देखाडे ठे, प्रथम अज्ञव्य जीव आश्रयी अकाम निर्झरा तो अनादि अनन्त पहेले जांगे जाणवी. केम के अज्ञव्य जीव सदा काल अकाम निर्झरा करतांज फिरशे, पण सकाम निर्झरा अज्ञव्यने कोइ वारें उदय आवशे नहीं, माटे अनादि अनन्त पहेलो जांगो जाणवो. तथा अनादिसांत बीजो जांगो व्यवहारराशिया ज्ञव्यजीव आश्रयी जाणवो, केम के ज्ञव्यजीव अकामनिर्झरा अनादि कालनी करे ठे, परंतु जेवारें समकेत गुणरूप धर्मध्यानमां आवशे, तेवारें अकामनिर्झराने ठोडशे, माटे अनादिसांत बीजो जांगो जाणवो, ए वे जांगा अकामनिर्झरामां लगाव्या, पण ते सर्व व्यर्थ जाणवा. तथा सादि सांत त्रीजो जांगो ते समकेती जीव आश्रयी चोथा गुणठाणाथी मांभीने यावत् तेरमे चौदमे गुण

ઠાણે કેવલીપર્યંત સર્વે જીવને સકામ નિર્જ્જરા જાણવી, તે સકામનિર્જ્જરા સાદિ સાંત જાંગે છે, તથા સાદિ અનંત ચોથો જાંગો નિર્જ્જરામાં લાગતો નથી.

૪૪૦ બંધતત્ત્વનું સ્વરૂપ ચાર જાંગે કરી ડલખાવે છે. પ્રથમ અનાદિ અનંત પહેલો જાંગો બંધમાં અજ્ઞવ્ય જીવ આશ્રયી જાણવો. કેમ કે અજ્ઞવ્ય જીવને જ્ઞાનાવરણી પ્રમુખ કર્મનાં દલીયાં સત્તામાં રહ્યાં છે, તે કોઈ દિવસેં ટૂટશે નહીં તે આશ્રયી અનાદિ અનંત પહેલો જાંગો જાણવો. તથા જ્ઞવ્ય જીવને કર્મરૂપ દલીયાં સત્તાયેં બાંધ્યાં છે, તે જે વારેં સિદ્ધિ વરશે તેયારેં સર્વ ટૂટશે, તે આશ્રયી અનાદિસાંત બીજો જાંગો જાણવો. તથા જે જીવ કર્મરૂપ દલીયાં બાંધે છે અને વલી પાઠા સ્થિતિપાકેં ઠોડે છે, તે જીવઆશ્રયી સાદિસાંત ત્રીજો જાંગો જાણવો. તથા સાદિઅનંત ચોથો જાંગો બંધતત્ત્વમાં લાગતો નથી.

૪૪૪ મોહનિઃકર્માવસ્થાનું સ્વરૂપ ચાર જાંગે કરી ડલખાવે છે. પ્રથમ સર્વ સિદ્ધઆશ્રયી અનાદિ અનંત પહેલો જાંગો જાણવો. કેમ કે સિદ્ધિ વચ્ચા તેની આદિ પણ નથી અને અમુક દિવસેં સિદ્ધિ વરી રહેશે, હવે કોઈ સિદ્ધિ વરશેજ નહીં એવો અંત પણ નથી માટે. તથા અનાદિ સાંત નામેં બીજો જાંગો સિદ્ધિમાં લાગતો નથી તથા સિદ્ધના અનંતા ગુણને વિષે પર્યાયની હાનિવૃદ્ધિરૂપ ઉપજવું વિણસવું સમય સમય થઈ રહ્યું છે તે સાદિસાંત ત્રીજો જાંગો જાણવો. તથા શ્રીરૂપજાદિ એવું નામ લેતાં એક સિદ્ધ આશ્રયી સાદિઅનંત ચોથો જાંગો જાણવો. એ રીતેં ષટ્ત્વ્ય નવ તત્ત્વ સ્વરૂપ, ચાર જાંગે કરી જાણવું.

૪૪૬ નિગોદીયા જીવ આશ્રયી ચાર જાંગા કહે છે:—પ્રથમ અનાદિ અનંત પહેલે જાંગે નિગોદમાં અનંતા જીવ રહ્યા છે, કેમ કે તે જીવ, કોઈ કાલેં નિગોદમાંથી નિકલવા પામશેજ નહીં માટે તે આશ્રયી અનાદિ અનંત પહેલો જાંગો જાણવો. તથા જે જીવ, નિગોદમાંથી નિકલી નિકલીને સિદ્ધિ વરે છે પણ ફરી પાઠા નિગોદમાં જાતા નથી તે જીવ આશ્રયી અનાદિ સાંત બીજો જાંગો જાણવો. તથા જે જીવ, નિગોદમાંથી નિકલી ફરી પાઠા નિગોદમાં જઈ પડે છે, વલી પાઠા નિકલે છે, તે જીવઆશ્રયી સાદિ સાંત ત્રીજો જાંગો જાણવો. તથા સાદિ અનંત ચોથો જાંગો નિગોદમાં લાગતો નથી.

४५२ देवलोकना जीव उपर चार जांगा लगाडे ठे, प्रथम देव गति आश्रयी जोतां तो अनादि अनंत पहेलो जांगो जाणवो. केम के देवगतिनी आदि पण नथी अने अंत पण नथी, तथा अनादि सांत नामे बीजो जांगो देवगतिमां लागतो नथी अने देवगतिमां जीव, समय समय असंख्याता चवे ठे अने असंख्याता उपजे ठे माटे ते सादि सांत त्रीजो जांगो जाणवो तथा सादि अनंत नामें चोथो जांगो देवगतिमां लागे नहीं. एवी रीतें मनुष्यादि चारे गतिमां जांगा जाणवा.

४५६ शाश्वती अशाश्वती वस्तुमां चार जांगा लगाडे ठे. एटले शाश्वती वस्तु सर्वे अनादि अनंत पहेले जांगे जाणवी अने अनादि सांत बीजो जांगो शाश्वती वस्तुमां लागतो नथी तथा त्रीजो शाश्वतो वस्तुमां पुज्जल परमाणुआ समय समय अनंता पेसे ठे अने निकले ठे, माटे सादिसांत त्रीजो जांगो जाणवो अने अशाश्वती वस्तु पण सर्वे सादिसांत त्रीजे जांगे जाणवी, केम के अशाश्वती वस्तु नीपनी तेनी आदि ठे अने वली क्षय याशे तेवारें अंत पण आवशे तथा सादि अनंत चोथो जांगो एमां लागतो नथी. ए रीतें सर्व वस्तुनुं चार जांगे करी प्रमाण करवुं.

४८० हवे ठ ड्रव्यना परस्पर संबंधनी चोजंगी कहे ठे:—तेमां प्रथम आकाश ड्रव्य ठे, ते लोकालोकव्यापि ठे अने शेष पांच ड्रव्य तो लोकव्यापि जाणवां, तेमां वली लोकमां एक आकाशड्रव्य, बीजुं धर्मास्तिकाय ड्रव्य, त्रीजुं अधर्मास्तिकाय ड्रव्य, ए त्रणे ड्रव्यनो एकेक प्रदेश जेलो रह्यो ठे, ते पण कोइ कालें विठडशे नहीं माटे ए निश्चयनयने मत्तें अनादि अनंत पहेलो जांगे संबंध जाणवो. तथा लोकमां आकाशरूप क्षेत्रनी साथें सर्वजीव ड्रव्यने संबंध, ते निश्चयनयने मत्तें अनादि अनंत ठे, तथा संसारी जीव, कर्म सहितने आकाशप्रदेशनी साथें संबंध ते सादिसांत ठे, कारण के संसारी जीवें जेटला आकाशड्रव्यना प्रदेश ठे, ते एकेक जीवें सर्वे फरश्या ठे अने वली फरसशे माटे व्यवहारनयने मत्तें सादिसांत संबंध जाणवो. तथा लोकाकाश अने पुज्जलने मांहोमांहे संबंध ते निश्चयनयने मत्तें अनादि अनंत पहेले जांगे जाणवो. तथा आकाशप्रदेशनी साथें पुज्जलपरमाणुआने संबंध ते व्यवहारनयने मत्तें सादिसांत त्रीजे जांगे ठे, कारण के एक पुज्जल परमाणु ते सर्वे आकाश प्रदेशने फरश्या ठे अने वली फरसशे माटे सादिसांत

संबंध कहियें. ए रीतें आकाशद्रव्यनी परें धर्मास्तिकाय तथा अधर्मास्ति कायनो पण मांहोमांहे संबंध जाणवो.

हवे जीवपुञ्जलनो संबंध कहे ठे:— अन्नव्यजीवने पुञ्जलनी साथें संबंध, ते निश्चयनयने मतें अनादि अनंत पहेले जांगे ठे, केम के अन्नव्य जीव नां कर्म, केवारें पण खपशे नही, अने ज्ञव्यजीवने कर्मरूप पुञ्जलनी साथें संबंध ते अनादिनो ठे, पण कारण सामग्री मले, त्यारें केवारेंक बूटशे, माटे व्यवहारनयने मतें अनादि सांत जाणवो अने निश्चयनयने मतें करी ठए द्रव्य स्वप्नावरूप परिणामें करीने परिणामी ठे, माटे परिणामिपणुं सदा शाश्वतुं ठे, तेथी अनादि अनंत जाणवो. तथा जीव अने पुञ्जल, ए बे द्रव्य मदी खंधजाव पामे ठे, तेणें करी पारिणामिक जाणवा. ते पारिणामिक पणुं अन्नव्यजीवने निश्चयनयने मतें अनादि अनंत ठे अने ज्ञव्यजीवने व्यवहारनयने मतें अनादि सांत ठे, वदी पुञ्जलद्रव्यनुं पारिणामिकपणुं तो निश्चयनयें करी अनादि अनंत ठे अने पुञ्जलपरमाणुआनुं मलबुं, विखरबुं, ते व्यवहारनयने मतें सादिसांत ठे, एटले जीव, पुञ्जल साथें मळ्यां सक्रिय ठे.

हवे श्रीसम्मतिसूत्रमां कळुं ठे जे पांच समवाय मलवार्थी सर्व कार्य नीपजे ठे, तेनी व्याख्या करीयें ठैयें ॥ गाथा ॥ कालो सहाव नियई, पुव कयं पुरिस कारणे पंच ॥ समवाए सम्मत्तं, एगंते होइ मिष्ठत्तं ॥१॥ अर्थ:— काल, स्वप्नाव, नियति केतां जावि, कर्म अने उद्यम, ए पांच समवायांग माने, ते समकेती जाणवा अने ए मांहेलो एक समवाय उठापे, ते मिथ्यात्वी जाणवो, ए सम्मतिसूत्रनुं वचन ठे. एवुं सांजली ए पांच समवाय आश्रयी शिष्य पूठे ठे.

४८१ शिष्य:—जीव, समकेत केवारें पामशे ?

गुरु:—जेवारें काललब्धि पाकशे, तेवारें जीव समकेत पामशे, पण काल पाक्या विना कोइ जीव, समकेत पामे नहीं, केम के काल सर्वनुं कारण ठे जे कालें जे कार्य होणार होवे, ते कालें ते वेलायें ते कार्य थाय.

४८२ शिष्य:—अन्नव्यजीवने तो कालघणोगयो, पण ते समकेत केम नथी पामता?

गुरु:—अन्नव्यमां ज्ञव्यस्वप्नावनथी, जेने ज्ञव्यस्वप्नावहोय, ते जीव समकेत पामे.

४८३ शिष्य:—ज्ञव्यजीव सर्वे समकेत पामशे ?

गुरुः—सर्व जीव समकेत नहीं पामशे जेने चावि कारणरूप देव, गुरु, धर्मनी जोगवाइ मलशे, ते जीव, समकेत पामशे वीजा नहीं पामे.

४७४ शिष्यः—चावि देव, गुरु, धर्मरूप कारणनी जोगवाइ तो घणा जीवने मली ठे ते केम समकेत नहीं पामता ?

गुरुः—देव, गुरु, धर्मरूप कारणनी जोगवाइ तो मली, पण ते जीव उद्यम नहीं करता परंतु जो उद्यम करे, तो समकेत पामे.

४७५ शिष्यः—वखाण सांजले ठे, पञ्चखाण करे ठे, यात्रा, दर्शन, पूजा, जक्ति आदि उद्यम तो घणा जीव करे ठे, तो पण केम समकेत पामता नहीं ?

गुरुः—ते जीवने पूर्वकृत कर्म घणां ठे, एटले सात कर्मनी बशें ने त्रीश कोडाकोडी सागरोपमरूप स्थिति ठे, ते विवर आपे, तो जीव समकेत पामे.

४७६ शिष्यः—यथाप्रवृत्तिकरणरूप परिणामें करी, जीवें बशेंने त्रेवीश कोडाकोडी सागरोपमरूप कर्मनी स्थिति खपावी, एटले कर्म तो विवर दीधुं तो पण हजी केम समकेत नहीं पामता ?

गुरुः—हजी तेउनो उद्यम काचो ठे, परंतु अपूर्वकरणना परिणामरूप उद्यम करशे, तेवारें जीव, समकेत पामशे एटले ए पूर्वोक्त पांच समवाय जले, तेवारें समकेतरूप कार्य नीपजे.

४७७ शिष्यः—मोक्षरूपकार्य जीवने केम सिद्ध थाय ?

गुरुः—जेवारें काललब्धि पाकशे, तेवारें जीवने मोक्षरूप कार्य नीपजशे, पण काल पाक्या विना कोइ जीव, मोक्षें जाय नहीं. एटले काल सर्वनुं कारण ठे, जे कालें जे कार्य होणार होवे, ते कालें ते कार्य ते वेलायें नीपजे.

४७८ शिष्यः—अज्ञव्यजीवने तो काल घणोगयो तो केम मोक्षरूपकार्य सिद्ध थयुं न

गुरुः—अज्ञव्यमांस्वज्ञाव नहीं ज्ञव्यस्वज्ञाव होय तो सिद्धरूप कार्य निपजे.

४७९ शिष्यः—तो ज्ञव्यजीव सर्वें मोक्षें केम जाय नहीं ?

गुरुः—निश्चय समकेत गुणरूप कारण मल्या विना कोइ जीव, मोक्ष पामे नहीं.

४८० शिष्यः—नियतिनिश्चय एटले चावि समकेतरूप कारण तो श्रेणि कादिक पाम्या हता तो पण तेने मोक्षरूप कार्य केम न थयुं ?

गुरुः—तेने पूर्वकृत कर्म घणां हतां अथवा पुरुपाकार उद्यम न कस्यो.

४८१ शिष्यः—उद्यम तो शाविजड प्रमुखें घणो कस्यो, पण मोक्षरूप कार्य तो न नीपन्युं ?

ગુરુ:—એને પૂર્વકૃતકર્મ ઘણાં હતાં તેણે રોકી રાખ્યા.

૪૯૨ શિષ્ય:—કર્મ તો પ્રસન્નચંદ્રરાજર્ષિયે સાતમી નરકનાં દલીયાં મેલવ્યાં હતાં, તો તેને મોહરૂપ કાર્ય કેમ નીપન્યું ?

ગુરુ:—એણે શુદ્ધધ્યાનરૂપ શ્રેણિનો ઉદયમ ઘણો કીધો, માટે પાંચે કારણ મળે, સર્વ કાર્ય નીપજે છે, એમાં જે કોઈ એક કારણ ઊઠાપે, તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવા અને પાંચે સમવાય મલવાથી કાર્ય માને, તે સમકેતદૃષ્ટિ જીવ જાણવા.

૪૯૬ સમકેતનું સ્વરૂપ, ષટ્ કારકે કરી દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ ષટ્ કારકનાં નામ કહે છે:—૧ કર્તા, ૨ કરણ, ૩ કાર્ય, ૪ સંપ્રદાન, ૫ અપાદાન, ૬ આધાર, ૭ ષટ્ કારકનાં નામ જાણવાં. તિહાં પ્રથમ કર્તા તે જીવ, બીજું કરણ તે દેવગુરુ ધર્મ, ત્રીજું કાર્ય તે જીવને સમકેતરૂપ કાર્ય કરવું છે, ચોથું જે આત્મપ્રદેશે જીવને નિર્મલતા સંપજતી જાય, તે સંપ્રદાન, પાંચમું કર્મરૂપ આવરણ ટલતું જાય, તે અપાદાન, ઇંદુ એ ઇંદુ સમકેતરૂપ કાર્યમાં જલ્યાં આધારજૂત જાણવાં, માટે ઇંદુ આધારનામા કારક જાણવું.

૫૦૪ મોહનિ:કર્મા અવસ્થાનું સ્વરૂપ, ૭ ષટ્કારક મળે નીપજે, તે કહે છે. તિહાં પ્રથમ કર્તા તે જીવ જાણવો અને બીજું કારણ તે જીવને સમકેતરૂપ મળે, તેવારે ત્રીજું મોહરૂપ કાર્ય નીપજે, તથા ચોથું સંપ્રદાન તે ગુણશ્રેણિરૂપ નિર્મલતા જીવને સંપજતી જાય અને પાંચમું અપાદાન તે કર્મરૂપ આવરણ ટલતાં જાય અને ઇંદુ આધાર, તે ૭ ઇંદુ મોહરૂપકાર્યમાં મળ્યાં આધારરૂપ જાણવાં. એની રીતે ષટ્કારકરૂપ ચક્ર કરી મોહનિ:કર્મા

विषयज्ञोग तो घणा अशुचि ठे माटे महारे बहुरत्ता देवतापणुं प्राप्त होजो ? एवी इच्छा, ते पांचमुं नियाणुं जाणवुं. वली कोइ देवता अने (अन्य के) वीजो कोइ देवता ते मांहोमांहे देव देवीनां रूप विकूर्वीने जोग जोगव्यानी तथा कोइ देवता पोतेंज देव देवीरूप विकूर्वीने जोगव्यानी बांठा ते बहुरत्ता देव कह्नीये, एवी बांठारूप परिणाम एटले एवुं सामर्थ्य हुं पामुं ? एवी इच्छा ते ठहुं नियाणुं जाणवुं. ए ठ नियाणांना करवावाला जीव परजवें दुर्लभबोधी थाय. एटले तेने बोधबीजरूप समकेतनी प्राप्ति न थाय, वली कोइ जीव एवुं चिंतवे के जे देवताउने संज्ञोग नथी, ते देवोने अरत्ता देव कह्नीयें. ते अरत्तादेव थवानी बांठा ते सातमुं नियाणुं जाणवुं, वली कोइ एक जीव, एम चिंतवे ठे मुजने साधुने पडिलाजण वालुं रूडुं श्रावकपणुं प्राप्त थाजो, एटले हुं घणा साधु, साधवीने आहार पाणी प्रमुख बहोरावुं ? एवी इच्छा करवी, ते आठमुं नियाणुं जाणवुं. वली कोइ एवुं चिंतवे जे मुजने दारिद्री श्रावकपणानी प्राप्ति होजो, के जेथकी मुजने चारित्रनी प्राप्ति तरत उदय आवे, एवी प्रार्थना करवी, ते नवमुं नियाणुं जाणवुं. ए पाठलां त्रण नियणांनुं फल, अनुक्रमें पूर्वले जवें समकेत, देशविरति अने सर्वविरतिनुं दायक ठे, पण मोक्षनुं दायक नथी. ए सर्व अर्थ, पांखीसूत्रनी टीकामध्यें ठे. तथा बृहत्कटपवृत्तिमां एम कह्युं ठे जे तीर्थकरपणुं तथा चरमशरीरीपणुं प्रमुख पण साधुने प्रार्थवुं युक्त नथी, अपवादें पण ए नियाणुं साधुने नहीं करवुं. तथा आवश्यकवृत्तिमां ध्यानशतकने अधिकारें कह्युं ठे, जे सर्व कर्मना दायथकी मुजने मोक्ष होजो ? ए पण नियाणुंज ठे, एने पण निश्चयनयथी निषेध्युं ठे, परंतु जावनामां जे जीव काचा ठे, तेने आश्रयी व्यवहारनयें निदोष ठे. एम योगशास्त्रवृत्तिमां पण कह्युं ठे. अने 'जयवीयराय' इत्यादिक प्रणिधान ठे, ते ठछा गुणठाणाथी उपर न करवुं. इत्यादि, वली एवो विस्तारें अधिकार, पूजापंचाशकवृत्तिमां ठे. सर्व थईने प्रश्न ५१३ थया.

हवे श्री नवपदजीनी पूजा खरतरगठमां थयेला देवचंदजीकृत ठे, तेमां कह्युं ठे ॥ गाथा ॥ इम नव पद गुण मंरली, चउनिरकेप प्रमाणो जी ॥ सात नयें जे आदरे, सम्यग् ज्ञानी जाणो जी ॥ १ ॥ अर्थः—श्री सिरूचक्रजीना यंत्रनुं स्वरूपते नैगमादिक सात नयें करी जाणवुं. तथा

નામાદિક ચાર નિદેષે કરી જાણવું. તથા પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ, એ બે પ્રમાણે કરી જાણવું. તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવની ચોત્રંગીયે કરી જાણવું, તથા ચૌદ ગુણઠાણે કરી જાણવું, તથા ગુણે કરી જાણવું. તથા નવ તત્ત્વે કરી જાણવું તથા ગુણિગુણે કરી જાણવું તથા પંચવર્ણે કરી જાણવું તથા દેવ, ગુરુ, ધર્મની ઝલ્લખાણે કરી જાણવું. એ દશ જાંગે કરી શ્રી સિદ્ધચક્રજીના યંત્રનું સ્વરૂપ જે જાણે, સર્વદે, તેને સમ્યગ્જ્ઞાની જાણવા.

૫૨૨ તેમાં પ્રથમ જાંગે સાતે નયે કરી યંત્રનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ નૈગમનયને મતે અતીતકાલે સિદ્ધચક્રજીનો યંત્ર એવું નામ વર્તતું હતું અને અનાગત કાલે પણ તે નામ વર્તશે, તથા હમણાં વર્તમાન કાલે પણ તે નામ વર્તે છે, એ રીતે ત્રણે કાલે એકરૂપપણે વર્તે, તે નૈગમનય જાણવો. હવે સંગ્રહ નયના મતવાલો સર્વનો સંગ્રહ કરીને બોલ્યો, જે આ શ્રી સિદ્ધચક્રજીનો યંત્ર છે, પઠી વ્યવહાર નયના મતવાલે વેંચણ કરીને જુદા જુદા જ્ઞેદ દેખાડ્યા, તે આવી રીતે કે પ્રથમ પદે અરિહંત, બીજે પદે સિદ્ધ, ત્રીજે પદે આચાર્ય, ચોથે પદે ઉપાધ્યાય, પાંચમે પદે સાધુ, ઠઠે પદે દર્શન, સાતમે પદે જ્ઞાન, આઠમે પદે ચારિત્ર, અને નવમે પદે તપ, એ રીતે જેવા દીઠા, તેવા જ્ઞેદ વેંચ્યા, તે વ્યવહાર નય જાણવો. પઠી વ્યવહાર નયના મતવાલો રુજુસૂત્ર નયનો ઉપયોગ લઈને બોલ્યો જે એ સિદ્ધચક્રજીના યંત્રની સ્થાપનામાં મધ્યજાગે અરિહંત દેવ, તે ઠઠે સમન્નિરૂદ્ધ નયે વર્તે છે. અને ઉપર સિદ્ધ પરમાત્મા તે સાતમે એવંજૂતનયે વર્તે છે, પડખામાં આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, તે પાંચમે શબ્દનયે વર્તે છે, તથા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, તે પાંચમે શબ્દનયે અંશ અંશ માત્ર પ્રગટ્યા, અને ઠઠે સમન્નિરૂદ્ધનયે સંપૂર્ણ પ્રગટ્યા, તથા સાતમે એવંજૂતનયે સકલ કાર્ય નીપજાવી પરમાત્મા જીવ, જોગવે છે. એ સાત નયે યંત્રનું સ્વરૂપ જાણવું.

૫૨૩ બીજે જાંગે ચાર નિદેષે કરી શ્રી સિદ્ધચક્રજીના યંત્રનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ શ્રીઅરિહંતજી ઉપર ચાર નિદેષા ઉતારે છે. પ્રથમ જે અરિહંત એવું નામ લઈ સ્મરણ કરવું, તે નામ અરિહંત. તથા શ્રી અરિહંતજીની મૂર્તિ પ્રમુખ પ્રતિમા સ્થાપીયે, તે સદ્જાવ સ્થાપના. તથા શ્રી અરિહંત એવા અક્ષર લખવા, તે અસદ્જાવસ્થાપના. એ બીજો સ્થાપના નિદેષો જાણવો. તથા ત્રીજો શ્રી અરિહંતનો જીવ શ્રેણિકાદિ પ્રમુખ તે જ

व्य शरीरनुं द्रव्य जाणवुं अने जिहां लगें तीर्थकर जगवानने केवल ज्ञान न उपज्युं होय, त्यां लगें ठब्रस्थ अवस्थायें द्रव्यतिरिक्त शरीरनुं द्रव्य जाणवुं. तथा श्री अरिहंतजी मुक्तें गया पढी तेना शरीरनी जक्ति इंद्रादिक देवता तथा मनुष्य करे ठे, ते इशरीरनुं द्रव्य जाणवुं एवी रीतें जव्यशरीर, तद्रव्यतिरिक्त शरीर अने इशरीर, ए त्रण प्रकारें त्रीजो द्रव्यनिक्षेपो जाणवो. हवे चोथो जावनिक्षेपो ते श्री अरिहंतने केवल ज्ञान उपन्या पढी त्रिगडाने विषे वेसीने बार पर्षदाने देशना आपे, तेने जाव अरिहंत कहीयें.

५२४ ए चार निक्षेपे श्रीसिद्धनुं स्वरूप कहे ठे. प्रथम श्रीसिद्ध एवुं नाम त्रणे काल एकरूपें शाश्वतुं वर्त्तें ठे, ते नामथकी सिद्ध जाणवा, तथा श्रीसिद्धजीनी प्रतिमा प्रमुख स्थापवी, ते सद्जावस्थापना अने सिद्ध एवा अक्षर लखवा, ते असद्जावस्थापना. ए रीतें स्थापनानिक्षेपो वे जेदें जाणवो. तथा त्रीजो द्रव्यनिक्षेपो ते तेरमे अने चौदमे गुणठाणे वर्त्तता केवली जगवानने जव्यशरीर आश्रयी द्रव्य कहीयें अने जे सिद्धि वख्या तेना शरीरनी जक्ति करीयें, ते इशरीरनुं द्रव्य जाणवुं. ए त्रीजो द्रव्यनिक्षेपो जाणवो. तथा जावसिद्ध जे सकलकर्म क्षय करी लोकने अंतें विराजमान अव्याबाध सुखना जोगो, तेने जावसिद्ध कहीयें.

हवे सिद्धजगवानमां तद्रव्यतिरिक्तशरीर आश्रयी चार निक्षेपा कहे ठे. प्रथम सिद्ध एवुं नाम. ते त्रणे कालें एकरूपें शाश्वतुं वर्त्तें ठे, ते नामसिद्ध जाणवा तथा जे देहमान मध्येयी त्रीजो जाग घटाडी वे जागना शरीरप्रमाणे आत्मप्रदेशनो घन करी स्थापनारूप क्षेत्र अवगाही रह्यो ठे, ते बीजो स्थापनासिद्ध जाणवो. तथा द्रव्यसिद्ध ते शुद्ध, निर्मल, असंख्यातप्रदेशने विषे ज्ञानादिक अनंतगुणरूप ठती पर्यायप्रत्ये वस्तुरूप प्रगट्या ठे, ते सिद्धनो तद्रव्यतिरिक्तशरीर आश्रयी द्रव्यनिक्षेपो जाणवो. तथा जावथकी सिद्धनुं स्वरूप तो सामर्थ्यपर्यायप्रवर्त्तनारूप अनंतो धर्म प्रगट्यो ठे, तेने विषे सदा काल नवा नवा ज्ञेयनी वर्त्तनारूप पर्यायनो उत्पाद, व्यय, समय समय अनंतो अनंतो थइ रह्यो ठे. तेणे करी सिद्ध परमात्मा अनंतुं सुख जोगवे ठे, ते चोथो जावनिक्षेपो जाणवो.

५२५ आचार्यनुं स्वरूप चार निक्षेपे करी कहे ठे:—प्रथम आचार्य एवुं नाम, ते नाम आचार्य, बीजुं आचार्यजीनी मूर्तिप्रमुख स्थापवी, अथवा आचार्य एवा

અક્ષર લખી સ્થાપવા, તે સ્થાપના આચાર્ય, ત્રીજો જે આચાર્યપદવીને યોગ્ય છે પણ હજી આચાર્ય પદવી પામ્યા નથી, પરંતુ આગલ પામશે, તે તદ્વ્યતિરિક્ત શરીરનું દ્રવ્ય જાણવું. તથા જે કોઈ ગતિમાં જીવ છે, પરંતુ ત્યાંથી આવી આચાર્ય પદવી પામશે, તેને જ્ઞવ્યશરીરનું દ્રવ્ય કહીયે. તથા જે કોઈ આચાર્ય કાલંગત થયા પછી તેના શરીરની જ્ઞતિ મહોત્સવ કરીયે, તે જ્ઞશરીરનું દ્રવ્ય જાણવું, એ ત્રીજો દ્રવ્યનિક્ષેપો કહ્યો. હવે ચોથો જ્ઞાવનિક્ષેપો તે જે જ્ઞાવાચાર્ય ઠગ્રીશ ગુણે કરી બિરાજમાન પાંચ પ્રસ્થાને કરી સેવિત જ્ઞવ્ય પ્રાણીને હિતોપદેશ કર્તા ગઢના નાયક થકા વિચરે, તેને જ્ઞાવથકી આચાર્ય કહીયે. એજ રીતે ચાર નિક્ષેપા ઉપાધ્યાયને વિષે પણ જાણી લેવા.

૫૨૬ સાધુજીનું સ્વરૂપ ચાર નિક્ષેપે કરી કહે છે:—પ્રથમ સાધુ એવું નામ, તે નામસાધુ, તથા બીજો સાધુજીની મૂર્તિ પ્રમુખ સ્થાપીયે, અથવા અક્ષર લખીયે, તે સ્થાપના સાધુ તથા જે શ્રાવકમાંહેથી આગલ સાધુપણ નીપજશે, તેને દ્રવ્યસાધુ કહીયે. એ જ્ઞવ્ય શરીરનું દ્રવ્ય જાણવું તથા જે સાધુ પાંચ મહા વ્રત સૂઝાં પાલે સાધુની ક્રિયા કરે, સૂજતો આહાર લીયે, પણ તેવો જ્ઞાન ધ્યાનનો ઉપયોગ વર્તતો નથી તે તદ્વ્યતિરિક્ત શરીર આશ્રયી દ્રવ્ય જાણવું. તથા જે કોઈ સાધુને દેવગતિ થયા પછી તેના શરીરની મહોત્સવ જ્ઞતિ કરવી, તે જ્ઞશરીરનું દ્રવ્ય જાણવું એ ત્રણ પ્રકારે સાધુનો દ્રવ્યનિક્ષેપો કહ્યો. હવે જ્ઞાવ નિક્ષેપો કહે છે. જે સાધુને ગુણે કરી સહિત અને આગલ જે સાધુનો આચાર, વ્યવહાર કહ્યો તે પ્રમાણે સર્વ કરે અને જ્ઞાન ધ્યાનમાં વર્તતો સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતે સત્તાગતના ધર્મરૂપ મોક્ષને સાધે, તે જ્ઞાવનિક્ષેપે સાધુ જાણવો.

૫૨૭ દર્શન ઉપર ચાર નિક્ષેપા લગાવે છે. તિહાં પ્રથમ દર્શન એવું નામ, તે નામદર્શન કહીયે. બીજું મૂર્તિ પ્રમુખ સ્થાપવી, તે સજ્ઞાવસ્થાપના અને દર્શન એવા અક્ષર લખી સ્થાપવા, તે અસજ્ઞાવસ્થાપના, એ સ્થાપનાનિક્ષેપો જાણવો. ત્રીજો જે અંતરંગ ઉપયોગ વિના કુલાચારે અતિ આમંબરે વિધિ સહિત દર્શનની કરાણી કરે છે, પરંતુ તે આત્મદર્શન વિના કરે છે, માટે તે સર્વ દ્રવ્યદર્શન જાણવું ॥ ગાથા ॥ દર્શન દર્શન જટકિયો, શિર પટકયું સો વાર ॥ પણ જે દર્શન , તે ફરિયો અનંત સંસાર ॥ ૧ ॥ એ પરમાર્થ હવે કહે છે. તિહાં જે

कार्यकारणनी उलखाण सहित दर्शन करवुं एटले उपरश्री श्री वीतरागना दर्शननी आचरणारूप (करणी केण) सेवा, स्तुति, जक्ति, पूजा विधि सहित मन, वचन अने कायायें करी एकचित्तें करे ठे, ते सर्व द्रव्यदर्शन का रणरूप जाणवुं अने ज्ञावदर्शन केतां तो जे अंतरंग आत्मदर्शनरूप लेजो धारीने आत्मा निरावरण करवारूप साध्य चोखुं राखीने द्रव्यदर्शनरूप विधिसहित करणी करवी, ते सर्व निर्झरारूप जाणवी ॥ गाथा ॥ जे दर्शन दर्शन विना, ते दर्शन प्रतिपक्ष ॥ जे दर्शन दर्शन हुवे, ते दर्शन सापेक्ष ॥ १ ॥ ए परमार्थ जाणवो. ए ज्ञावनिक्षेपे दर्शन कळुं.

५१७ ज्ञान उपर चार निक्षेपा लगाडे ठे. प्रथम ज्ञान एवुं नाम, ते ना मज्ञान जाणवुं. बीजुं पुस्तकमां लख्युं ते स्थापनाज्ञान जाणवुं. त्रीजुं अन्यमतनां सर्वशास्त्र, तेनां तथा जिनमतनां सूत्र, सिद्धांत, टीका, चूर्णि प्रमुखना अंतरंग आत्म उपयोग विना तथा निश्चयव्यवहाररूप कार्य कारणना जाणपणा विना जे अर्थ करवा, ते सर्वे द्रव्यज्ञान जाणवुं तथा ज्ञावज्ञान ते षड्द्रव्य नव तत्त्वनुं जाणपणुं द्रव्य, क्षेत्र, काल, ज्ञाव, नय, निक्षेपा, अने प्रमाणें करी जाणपणुं अने अंतरंग निश्चयनय आत्मसत्तानुं सर्वहवुं ते ज्ञावज्ञान जाणवुं ॥ गाथा ॥ क्षण अर्कें जे अघ टले, ते न टले जवनी कोडें ॥ तपस्या करतां अति घणी, पण नावे ज्ञान तणी कोइ जोडें ॥ १ ॥

५१८ चारित्र उपर चार निक्षेपा लगाडे ठे, प्रथम चारित्र एवुं नाम, ते नामचारित्र जाणवुं. तथा जे पुस्तकमां चारित्रना विधि प्रथम लखीने स्थापवुं ते स्थापनाचारित्र जाणवुं. तथा जे पांच महाव्रत सूधी रीतें मन, वचन, कायायें करी निवृत्ति प्रवृत्तिरूप आचार व्यवहार प्रमुख सहित सूधी रीतें करणी करवी, ते सर्व द्रव्यचारित्र जाणवुं ॥ गाथा ॥ विरया सावज्जाल, कसाय हीणा महावयधरावि ॥ सम्महिष्ठि विहूणा, कयावि मुक्कं न पावंति ॥ १ ॥ ए परमार्थ जाणवो. हवे ज्ञावचारित्र कहे ठे. जे कर्मने चूरे, तेने चारित्र कह्दीयें. एटले जीव, अजीवरूप स्वपरनी वेंचण करी स्वरूपनुं चिंतवुं. एकाग्रता तन्मयरूप परिणाम होय एटली वार नवा कर्मरूप आश्रवनुं रोकवुं जाणवुं, तेने ज्ञावचारित्र कह्दीयें ॥ गाथा ॥ चय ते अत्र कर्मनो संचय, रिक्त करे जे तेह ॥ चारित्र नाम निरुक्तें जांख्युं, ते वंदो गुण गेह ॥ १ ॥ ए परमार्थ जाणवो. ए ज्ञावचारित्र जाणवुं.

૫૩૦ તપ ઉપર ચાર નિદેષા લગાડે છે:—પ્રથમ તપ એવું નામ, તે નામ નિદેષો જાણવો. વીજું પુસ્તકમાં તપના વિધિ પ્રમુખનું લખવું, તે સ્થાપનાતપ જાણવું. ત્રીજું ઠઠ અઠમાદિ પ્રમુખ પાસે રમણ માસરમણ આદિક અનેક પ્રકારનું તપ જે આ જીવ પરજવે પુણ્યરૂપ ઇન્દ્રિયસુખની વાંઠારૂપ પરિણામે કરવું, તે સર્વે દ્રવ્યતપ જાણવું. ચોથું જાવતપ. તે હજી જીવ પરજવે ઇન્દ્રિય સુખની વાંઠા રહિત સર્વ પ્રકારે ઇચ્છાનો રોધ કરી એક પોતાનો આત્માકર્મરૂપ આવરણથી રહિત કરવાને અર્થે જે આગલ દ્રવ્યતપ કહ્યું, તે સર્વ કરતાં થકાં નિર્જેરારૂપ જાણવું ॥ ગાથા ॥ ઇચ્છા રોધે સંવરી, પરિણતિ સમતા જોગે ॥ તપ તેહીજ આત્મા, વર્તે નિજગુણ જોગે ॥ એ જાવતપનો પરમાર્થ જાણવો. એ રીતે ચાર નિદેષે કરી સિદ્ધચક્રના યંત્રનું સ્વરૂપ જાણવું.

૫૩૧ ત્રીજે જાગે એ યંત્રનું સ્વરૂપ, પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણે કરી ઉલ્લેખાવે છે. તિહાં પ્રથમ પ્રમાણના જ્ઞેદ છે. એક પ્રત્યક્ષપ્રમાણ અને વીજું પરોક્ષપ્રમાણ, તેમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણના વલી બે જ્ઞેદ છે. તિહાં અરિહંત તથા સિદ્ધ જગવાનું કેવલ જ્ઞાને કરી લોકાલોકનું સ્વરૂપ જાણે છે, તે સર્વે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણે કરી જાણે છે. માટે એને સર્વપ્રત્યક્ષ કહીયે. તથા જે મનઃપર્યવજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન તે વીજું દેશપ્રત્યક્ષ કહીયે. તિહાં કોઈક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, મનઃપર્યવજ્ઞાનવાળા છે, તે મનોવર્ગણને પ્રત્યક્ષપણે જાણે છે અને કોઈક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, અવધિજ્ઞાનવાળા છે, તે પુજલવર્ગણને પ્રત્યક્ષ પણે જાણે છે. તે દેશપ્રત્યક્ષ જાણવો. એટલે અરિહંત અને સિદ્ધ, એ બે સર્વપ્રત્યક્ષ પ્રમાણવાળા તથા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, એ ત્રણ દેશપ્રત્યક્ષવાળા છે, એ રીતે નવ પદમાં હેલાં પાંચ પદમાં પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનું સ્વરૂપ કહ્યું. હવે શેષ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, એ ચાર પદમાં પ્રત્યક્ષપ્રમાણનું સ્વરૂપ કહે છે. તિહાં પ્રથમ (દર્શન કે ૦) સમકેત જાણવું. અને એ સમકેત વિનાનું જે જ્ઞાન તે નવ પૂર્વ સુધી જાણ્યા છે, તો પણ તે અજ્ઞાનરૂપ છે, માટે સમકેત સહિત તે વીજું જ્ઞાન જાણવું અને તે જ્ઞાનની તીક્ષ્ણતા એટલે ઉપયોગનું એકાગ્રપણું, તે ત્રીજું ચારિત્ર જાણવું અને ચારિત્ર એટલે પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરવું, તે પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરતાં સર્વ પ્રકારે ઇચ્છાનું રોધપણું તેહીજ તપ જાણવું. એટલે પાંચમે શબ્દનયને મતે જે જીવને દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ પ્રગટ્યાં છે, તેમાં કોઈ જીવને અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન

होय, माटे तेमां देशप्रत्यक्षपणुं जाणवुं. अने ठे समजिरूढनयें तथा सातमे एवंचूतनयें जे जीवने दर्शन, ज्ञान, चारित्र अने तप प्रगट्यां ठे, तेमां सर्वप्रत्यक्षपणुं जाणवुं.

हवे परोक्ष प्रमाणनुं स्वरूप कहे ठे:-ते परोक्ष प्रमाणना त्रण जेद ठे. एक आगमप्रमाण, बीजुं अनुमानप्रमाण, त्रीजुं उपमाप्रमाण. तिहां कोइक आचार्य, उपाध्याय अने साधु, ते आगमें करी सर्व वस्तुनुं प्रमाण करे ठे. तथा कोइक आचार्य, उपाध्याय अने साधु उपमायें करी वस्तुनुं प्रमाण करे ठे. तथा कोइक आचार्य, उपाध्याय अने साधु, अनुमानें करी वस्तुनुं प्रमाण करे ठे. हवे दर्शन, ज्ञान, चारित्र अने तप, ए पांचमे शब्दनयें जे जीवने प्रगट्यां ठे, तेमां पण आगम, अनुमान अने उपमा प्रमाणे जाणपणुं जाणवुं. ए परोक्ष प्रमाणनुं स्वरूप कह्युं. ए रीतें प्रत्यक्ष अने परोक्ष, ए वे प्रमाणें करी सिद्धचक्रना यंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५४० चोथे जांगे द्रव्य, क्षेत्र, काल अने जाव तेणें करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप देखाडे ठे. तिहां प्रथमपदें श्री अरिहंतनुं स्वरूप देखाडे ठे. तेमां द्रव्यथकी अरिहंत ते चोत्रीश अतिशयें करी विराजमान पांत्रीश वचन वाणी ने गुणें करी संपूर्ण आठ महाप्रातिहार्यरूप वार गुणें करी सहित होय, तथा क्षेत्रथकी श्री अरिहंत देव, ते अढी छीप प्रमाण क्षेत्रमां जाणवा. तथा कालथकी अरिहंत देव, संततिजावें अनादि अनंत जांगे वत्तें ठे अने एक अरिहंतआश्रयी सादिसांतजांगो जाणवो. तथा जावथकी अरिहंतदेव, ते जे ज्ञानावरणादि घाति कर्मना द्ययें अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया वचालें रह्या वत्तें ठे.

५४१ सिद्ध परमात्मा उपर द्रव्यादि चार जांगा कहे ठे. द्रव्यथकी सवें सिद्ध परमात्मा असंख्यातप्रदेशी जाणवा तथा क्षेत्रथकी सिद्ध परमात्मा, लोकने अंतें पीस्तालीश लाख योजन सिद्धशिला प्रमाणें विराजमान जाणवा अने कालथकी सिद्ध परमात्मा, सर्व सिद्ध आश्रयी अनादि अनंत जांगे वत्तें ठे अने एक सिद्ध आश्रयी सादिसांत जांगो जाणवो. तथा जावथकी सिद्ध परमात्मा ते सकल कर्मने द्ययें अनंत गुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी लोकने अंतें विराजमान वत्तें ठे, ते जाणवा.

५४२ आचार्य जगवाननुं स्वरूप कहे ठे. द्रव्यथकी आचार्य जगवान

ઠત્રીશ ગુણે કરી વિરાજમાન જાણવા, તથા ક્ષેત્રથકી આચાર્ય જગવાન અઢી દ્વીપ પ્રમાણે જાણવા તથા કાલથકી આચાર્ય જગવાન સંતતિજાવે અનાદિ અતંત જાંગે વર્તે છે અને એક આચાર્ય આશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી આચાર્ય જગવાન સદાકાલ સત્તાગતના જાસન રૂપ જ્ઞાનસ્વરૂપના ઉપયોગમાં જેનું ચિત્ત વર્તે છે, તે જાણવા.

૫૪૩ ઉપાધ્યાયજીનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી ઉપાધ્યાયજી પચ્ચીશ ગુણે કરી વિરાજમાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી ઉપાધ્યાયજી અઢી દ્વીપ વ્યાપી જાણવા. તથા કાલથકી ઉપાધ્યાયજી સંતતિજાવે અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે છે, અને એક ઉપાધ્યાયજી આશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા ભાવથકી ઉપાધ્યાયજી જીવ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ ષટ્ દ્રવ્યનું જાણપણું કરી સત્તાગતના ચિંતનરૂપ સ્વજાવમાં જેનું ચિત્ત વર્તે છે તે જાણવા.

૫૪૪ સાધુનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી સાધુ સત્તાવીશ ગુણે કરી વિરાજમાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી સાધુ અઢી દ્વીપવ્યાપી જાણવા, તથા કાલથકી સાધુ સંતતિજાવે અનાદિ અનંતજાંગે વર્તે છે, અને એક સાધુઆશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી સાધુ જે સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતે સત્તાગતના ધર્મને સાધે, તે જાવસાધુ જાણવા.

૫૪૫ દર્શનનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી દર્શન, તે ઇન્દ્રિયના બલથી વસ્તુનું દેખવું તથા જાસનપણું તે સર્વ દ્રવ્યદર્શન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી દર્શન, ચૌદરાજ લોક ત્રસનાડી પ્રમાણે જાણવું તથા કાલ થકી દર્શન, દ્વાયિક જાવ આશ્રયી જે જીવને પ્રગટ્યું છે, તે સાદિ અનંત જાંગે જાણવું, અને દ્વાયોપશમજાવ આશ્રયી સાદિસાંત જાંગે વર્તે છે. તથા જાવથકી દર્શન તે લોકાલોકનું સ્વરૂપ એક સમયમાં દેખવું, તેને કહીયે.

૫૪૬ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી જ્ઞાન જે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન ઇત્યાદિ, ઇન્દ્રિયને અનુયાયી જે જાણપણું તે સર્વ દ્રવ્યજ્ઞાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી જ્ઞાન, તે ચૌદરાજ લોક ત્રસનાડી પ્રમાણે જાણવું. તથા કાલથકી જ્ઞાન તે દ્વાયિક જાવઆશ્રયી જે જીવને જ્ઞાન પ્રગટ્યું છે, તે સાદિ અનંત જાંગે જાણવું અને દ્વાયોપશમિક જાવ આશ્રયી સાદિ સાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી જ્ઞાન તે જે લોકાલોકનું સ્વરૂપ એક સમયમાં જાણવું.

५४७ चारित्रनुं स्वरूप कहे ठे. द्रव्यथकी चारित्र ते चरणसित्तरी कर एसित्तरीने गुणें करी विराजमान तथा क्षेत्रथकी चारित्र ते चौदराज लोक त्रसनाडि प्रमाणें जाणवुं तथा कालथकी चारित्र ते द्वायिक ज्ञाव आश्रयी सादि अनंत ज्ञांगे वर्त्ते ठे अने द्वयोपशम ज्ञाव आश्रयी सादिसां तज्ञांगो जाणवो. तथा ज्ञावथकी चारित्र ते यथाख्यात चारित्ररूपगुणें करी पोताना स्वज्ञावमां रमण करवुं, ते जाणवुं,

५४८ तपनुं स्वरूप कहे ठे, द्रव्यथकी तपना बार जेद कहीयें तथा क्षेत्र थकी तप ते चौदराजलोक त्रसनाडी प्रमाण जाणवुं. तथा कालथकी तप ते द्वायिकज्ञाव आश्रयी सादिअनंतज्ञांगे वर्त्ते ठे अने द्वयोपशमज्ञाव आश्रयी सादिसांतज्ञांगे जाणवुं. तथा ज्ञावथकी तप ते सर्व प्रकारें इ छानो रोध करी समता ज्ञावमां वर्त्तवुं. ए रीतें द्रव्य, क्षेत्र, काल अने ज्ञा वनी चोत्रांगीयें करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५५७ पांचमे ज्ञांगे चौद गुणठाणें करी यंत्रनुं स्वरूप उलखावे ठे. तीहां प्रथमपदें श्रीअरिहंतदेव, तेरमे गुणठाणें जाणवा. बीजे पदें सिद्धपरमात्मा ते गुणठाणा वर्जित जाणवा. त्रीजे पदें आचार्यप्रभु तथा चोथे पदें उपाध्याय अने पांचमे पदें साधुमुनिराज, ते ठे सातमे गुणठाणे अने श्रेणीप्रतिपन्न ठगस्थमुनि ते अगीयारमे बारमे गुणठाणे जाणवा. हवे ठहुं दर्शन पद, सातमुं ज्ञानपद, आठमुं चारित्रपद अने नवमुं तपःपद, ए चारे पद, चोथा गुणठाणाथी मांकी यावत् तेरमा चौदमा गुणठाणा लगें जाणवां, ए रीतें चौद गुणठाणे करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५६६ ठे ज्ञांगे गुणें करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप देखाडे ठे. तिहां प्रथम पदें श्रीअरिहंतदेव ते बार गुणें करी सहित जाणवा. बीजे पदें सिद्ध परमात्मा ते आठगुणें तथा एकत्रीश गुणें करी सहित जाणवा. त्रीजे पदें आचार्य जगवान्, ते पांच गुणें तथा ठत्रीश गुणें करी जाणवा. चोथे पदें उपाध्या यजी ते पच्चीश गुणें करी जाणवा. पांचमे पदें साधुजी ते सत्तावीश गुणें करी जाणवा. ठे पदें दर्शन, ते सडशठ गुणें करी जाणवुं. सातमे पदें ज्ञान, ते पांच गुणें तथा एकावन गुणें करी जाणवुं. आठमे पदें चारित्र, ते सत्तर तथा सित्तेर गुणें करी जाणवुं. नवमे पदें तप, ते बार गुणें तथा प चास गुणें करी जाणवुं. ए रीतें सिद्धयंत्रनुं स्वरूप गुणें करी जाणवुं.

ઠત્રીશ ગુણે કરી વિરાજમાન જાણવા, તથા ક્ષેત્રથકી આચાર્ય જગવાન અઢી દ્વીપ પ્રમાણે જાણવા તથા કાલથકી આચાર્ય જગવાન સંતતિજાવે અનાદિ અતંત જાંગે વર્તે છે અને એક આચાર્ય આશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી આચાર્ય જગવાન સદાકાલ સત્તાગતના જાસન રૂપ જ્ઞાનસ્વરૂપના ઉપયોગમાં જેનું ચિત્ત વર્તે છે, તે જાણવા.

૫૪૩ ઉપાધ્યાયજીનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી ઉપાધ્યાયજી પચ્ચીશ ગુણે કરી વિરાજમાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી ઉપાધ્યાયજી અઢી દ્વીપ વ્યાપી જાણવા. તથા કાલથકી ઉપાધ્યાયજી સંતતિજાવે અનાદિ અનંત જાંગે વર્તે છે, અને એક ઉપાધ્યાયજી આશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા ભાવથકી ઉપાધ્યાયજી જીવ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ ષટ્ દ્રવ્યનું જાણપણું કરી સત્તાગતના ચિંતનરૂપ સ્વજાવમાં જેનું ચિત્ત વર્તે છે તે જાણવા.

૫૪૪ સાધુનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી સાધુ સત્તાવીશ ગુણે કરી વિરાજમાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી સાધુ અઢી દ્વીપવ્યાપી જાણવા, તથા કાલથકી સાધુ સંતતિજાવે અનાદિ અનંતજાંગે વર્તે છે, અને એક સાધુઆશ્રયી સાદિસાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી સાધુ જે સાધ્ય એક, સાધન અનેક, એ રીતે સત્તાગતના ધર્મને સાધે, તે જાવસાધુ જાણવા.

૫૪૫ દર્શનનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી દર્શન, તે ઇંદ્રિયના બલથી વસ્તુનું દેખવું તથા જાસનપણું તે સર્વ દ્રવ્યદર્શન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી દર્શન, ચૌદરાજ લોક ત્રસનાડી પ્રમાણે જાણવું તથા કાલ થકી દર્શન, દ્વાયિક જાવ આશ્રયી જે જીવને પ્રગટ્યું છે, તે સાદિ અનંત જાંગે જાણવું, અને દ્વાયોપશમજાવ આશ્રયી સાદિસાંત જાંગે વર્તે છે. તથા જાવથકી દર્શન તે લોકાલોકનું સ્વરૂપ એક સમયમાં દેખવું, તેને કહીયે.

૫૪૬ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહે છે. દ્રવ્યથકી જ્ઞાન જે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન ઇત્યાદિ, ઇંદ્રિયને અનુયાયી જે જાણપણું તે સર્વ દ્રવ્યજ્ઞાન કહીયે. તથા ક્ષેત્રથકી જ્ઞાન, તે ચૌદરાજ લોક ત્રસનાડી પ્રમાણે જાણવું. તથા કાલથકી જ્ઞાન તે દ્વાયિક જાવઆશ્રયી જે જીવને જ્ઞાન પ્રગટ્યું છે, તે સાદિ અનંત જાંગે જાણવું અને દ્વાયોપશમિક જાવ આશ્રયી સાદિ સાંત જાંગો જાણવો. તથા જાવથકી જ્ઞાન તે જે લોકાલોકનું સ્વરૂપ એક સમયમાં જાણવું.

५४७ चारित्रनुं स्वरूप कहे ठे. द्रव्यथकी चारित्र ते चरणसित्तरी कर एसित्तरीने गुणें करी विराजमान तथा क्षेत्रथकी चारित्र ते चौदराज लो क त्रसनाडि प्रमाणें जाणवुं तथा कालथकी चारित्र ते द्वायिक जाव आश्रयी सादि अनंत जांगे वर्त्ते ठे अने द्वायोपशम जाव आश्रयी सादिसां तजांगो जाणवो. तथा जावथकी चारित्र ते यथाख्यात चारित्ररूपगुणें करी पोताना स्वजावमां रमण करवुं, ते जाणवुं,

५४८ तपनुं स्वरूप कहे ठे, द्रव्यथकी तपना बार जेद कहीयें तथा क्षेत्र थकी तप ते चौदराजलोक त्रसनाडी प्रमाण जाणवुं. तथा कालथकी तप ते द्वायिकजाव आश्रयी सादिअनंतजांगे वर्त्ते ठे अने द्वायोपशमजाव आश्रयी सादिसांतजांगे जाणवुं. तथा जावथकी तप ते सर्व प्रकारें इ छानो रोध करी समता जावमां वर्त्तवुं. ए रीतें द्रव्य, क्षेत्र, काल अने जा वनी चोचंगीयें करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५५७ पांचमे जांगे चौद गुणठाणें करी यंत्रनुं स्वरूप उलखावे ठे. तीहां प्रथमपदें श्रीअरिहंतदेव, तेरमे गुणठाणें जाणवा. बीजे पदें सिद्धपरमात्मा ते गुणठाणा वर्जित जाणवा. त्रीजे पदें आचार्यप्रभु तथा चोथे पदें उपाध्याय अने पांचमे पदें साधुमुनिराज, ते ठठे सातमे गुणठाणे अने श्रेणीप्रतिपन्न ठवस्थमुनि ते अगीयारमे बारमे गुणठाणे जाणवा. हवे ठठुं दर्शन पद, सातमुं ज्ञानपद, आठमुं चारित्रपद अने नवमुं तपःपद, ए चारे पद, चोथा गुणठाणाथी मांकी यावत् तेरमा चौदमा गुणठाणा लगें जाणवां, ए रीतें चौद गुणठाणे करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५६६ ठठे जांगे गुणें करी सिद्धयंत्रनुं स्वरूप देखाडे ठे. तिहां प्रथम पदें श्रीअरिहंतदेव ते बार गुणें करी सहित जाणवा. बीजे पदें सिद्ध परमात्मा ते आठगुणें तथा एकत्रीश गुणें करी सहित जाणवा. त्रीजे पदें आचार्य जगवान्, ते पांच गुणें तथा ठत्रीश गुणें करी जाणवा. चोथे पदें उपाध्या यजी ते पच्चीश गुणें करी जाणवा. पांचमे पदें साधुजी ते सत्तावीश गुणें करी जाणवा. ठठे पदें दर्शन, ते सडशठ गुणें करी जाणवुं. सातमे पदें ज्ञान, ते पांच गुणें तथा एकावन गुणें करी जाणवुं. आठमे पदें चारित्र, ते सत्तर तथा सित्तेर गुणें करी जाणवुं. नवमे पदें तप, ते बार गुणें तथा प चार गुणें करी जाणवुं. ए रीतें सिद्धयंत्रनुं स्वरूप गुणें करी जाणवुं.

૫૭૫ સાતમે જાંગે યંત્રનું સ્વરૂપ નવ તત્ત્વે કરી ડેખાવે છે. પ્રથમપદે શ્રીઅરિહંત દેવ, તેરમે ગુણઠાણે વર્તતા તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયે. તથા વીજે પદે શ્રી સિદ્ધપરમાત્મા, તેમાં આગલ કહ્યાં તે રીતે ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. તથા ત્રીજે પદે શ્રીઆચાર્યજી, ચોથે પદે શ્રીઉપાધ્યાયજી અને પાંચમે પદે શ્રી સાધુ, એ ત્રણ પદમાં પૂર્વે સમકેતમાં કહ્યાં, તે રીતે આઠ આઠ તત્ત્વ પામીયે, તથા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, એ ચાર ગુણમાં શબ્દનયને મતે ચોથા ગુણઠાણાથી માંનીને ઠઠા સાતમા ગુણઠાણાં જે જીવને પ્રગટ્યાં છે, તેમાં આગલ કહ્યાં, તે રીતે આઠ તત્ત્વ પામીયે અને સમન્નિરૂઢનયને મતે આઠમા ગુણઠાણાથી માંની યાવત્ અગીયારમા બારમા ગુણઠાણા પર્યંત શ્રેણી જાવે જે જીવ વર્તે છે, તેને એ દર્શનાદિક ચાર ગુણ પ્રગટ્યા છે, તેમાં આઠ તત્ત્વ પામીયે અને તેરમે ગુણઠાણે કેવલી જગવાનને ચાર ગુણ પ્રગટ્યા છે, તેમાં નવે તત્ત્વ પામીયે. અને ગુણઠાણાં વર્જિત લોકને અંતે સિદ્ધપરમાત્મા વર્તે છે, તેને એ ચાર ગુણ પ્રગટ્યા છે, તેમાં ત્રણ તત્ત્વ પામીયે. એ રીતે સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ, નવ તત્ત્વે કરી જાણવું.

૫૭૬ આઠમે જાંગે ગુણિગુણે કરી સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ ડેખાવે છે. તિ હાં પ્રથમ અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, એ પાંચે ગુણી જાણવા અને દર્શન, જ્ઞાન ચારિત્ર અને તપ, એ ચારગુણ જાણવા, એટલે એ પૂર્વોક્ત પાંચ ગુણીમાં એ દર્શનાદિક ચાર ગુણ રહ્યા છે, માટે એ ગુણ જાણવા. અને એ અરિહંતાદિક પાંચે જે છે, તે દર્શનાદિક ચાર ગુણે કરી સહિત છે, માટે ગુણી જાણવા. એ રીતે સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ ગુણી ગુણે કરી ડેખાવ્યું.

૫૭૭ નવમે જાંગે સિદ્ધયંત્રનું સ્વરૂપ પાંચ વર્ણે કરી દેખાડે છે. પ્રથમ ચંદ્રપ્રજ્ઞ અને સુવિધિનાથ, એ બે તીર્થંકર ધોલે વર્ણે છે, માટે પ્રથમપદે અરિહંતનું ધ્યાન ધોલે વર્ણે કરવું તથા શ્રી પદ્મપ્રજ્ઞ અને વાસુપૂજ્ઞ, એ બે રાત્રે વર્ણે છે, માટે વીજે પદે શ્રી સિદ્ધનું ધ્યાન રક્તવર્ણે કરવું તથા શોભ તીર્થંકર પીતલવર્ણે છે, માટે ત્રીજે પદે શ્રી આચાર્યજીનું ધ્યાન પીલે વર્ણે કહી તથા શ્રી મહિનાથ અને શ્રી પાર્શ્વનાથ, એ બે પ્રજુ લીલે વર્ણે છે, માટે ચોથે પદે શ્રી ઉપાધ્યાયજીનું ધ્યાન લીલે વર્ણે કરવું, તથા શ્રી મુનિસુવ અને નેમનાથ, એ બે તીર્થંકર શ્યામ વર્ણે છે, માટે પાંચમે પદે સાધુજીનો ધ્યાન શ્યામવર્ણે કરવું, તથા એ શ્રી અરિહંતાદિક પાંચને દર્શન, જ્ઞાન

रित्र अने तप, ए चार गुण, कर्मरूप मेलने अज्ञावें करी निर्मल प्रगट्या ठे, माटे श्वेतवर्ण ए चारेनुं ध्यान करवुं. ए पांच वर्ण यंत्रनुं स्वरूप जाणवुं.

५७५ दशमे जांगे देव, गुरु, अने धर्म करी यंत्रनुं स्वरूप उलखावे ठे:-तिहां ए नव पदमां श्रीअरिहंत अने सिद्ध, ए वे देव जाणवा. तथा आचार्य, उपाध्याय अने साधु, ए त्रणे गुरु जाणवा. तथा दर्शन, ज्ञान, चारित्र अने तप ए चारे धर्म जाणवा. ए रीतें देव, गुरु, धर्म करी यंत्रनुं स्वरूप उलखावुं. ए दश जांगे करी जे जीव, श्रीसिद्धचक्रना यंत्रनुं स्वरूप अंतरंग प्रतीति सहित उलखाणे ध्यावे, ते परमानंद पद पामे.

५७६ श्रीअनुयोगद्वार सूत्रमध्यं नयनुं स्वरूप कळुं ठे, ते इहां शिष्यने उलखाण करवा सारु विस्तारपणे विशेष व्याख्यायें लखीयें ठैयें ॥ गाथा ॥ नय जंग प्रमाणेहिं, जो अप्पा सायवाय जावेणं ॥ जाणेइमो सरूवं, सम्म द्विष्ठिं सो नेउं ॥ १ ॥ अर्थ:- (नयजंग के०) मूलनय वे अने उत्तरनय सात, तथा उपनय अष्टावीश अने तेना जांगा सातशें थाय. तथा (प्रमाणेहिं के०) मूल प्रमाण वे अने उत्तर प्रमाण पांच, तेना पण वली अनेक जेद थाय. अने (अप्पा के०) आत्मा तेने (सायवाय के०) स्याद्वादादि आठ पदें उलखीने जली रीतिथी पोताना स्वरूपने (जावेण के०) जाववुं. (जाणेइमोसरूवं के०) ए रीतें जेणें आत्मस्वरूपने उलखीने प्रतीति करी ठे, (सम्मद्विष्ठिं एसोनेउं के०) ते जीव निश्चे समकेतनो धणी जाणवो.

५७७ विशेषार्थ महे ठे. तिहां एक निश्चय अने बीजो व्यवहार, ए मूल वे नय जाणवा. अने एक नैगम, बीजो संग्रह, त्रीजो व्यवहार, चोथो रुजुसूत्र, पांचमो शब्द, ठष्ठो समजिरूढ, सातमो एवंजूत, ए सात उत्तर जेद जाणवा. सातमांथी पहेला ठ नय व्यवहारमां जाणवा अने सातमो एक एवंजूत नय ते निश्चयमां जाणवो. तेनो परमार्थ आवी रीतें ठे, ठ नयें जे कार्य ते अपवादें कारणरूप जाणवुं अने सातमे एवंजूतनयें जे कार्य, ते उक्कष्टें उत्सर्गें निश्चयकार्यरूप ठे, माटे ठ नय ते व्यवहारमां गण्या अने सातमो एक एवंजूतनय ते कार्यरूप ठे, तेमाटे निश्चयमां गण्यो ठे.

५७८ शिष्य:-सिद्धमां नय ठे, किंवा नथी ?

गुरु:-जे कारणरूप सात नय ठे, तेतो व्यवहाररूप ठे, ते माटे ते सिद्धमां

નથી, કેમ કે સિદ્ધને તો કાર્ય સંપૂર્ણ નીપન્યું છે, માટે તિહાં કારણનો સ્વરૂપ નથી, તે વાસ્તે કારણરૂપ સાત નય તે સિદ્ધમાં ન પામીયેં અને જે જે નજી કાર્ય નીપન્યું તે કાર્ય સર્વે સિદ્ધમાં વર્તે છે, માટે કાર્યરૂપેં જોતાં તો આ સિદ્ધમાં સાતે નય પામીયેં. એનો વિસ્તારેં સુલાસો આગલ બતાવશું. શ્રી

૫૭૬ શિષ્ય:— એ સાત નયમાં દ્રવ્યનય કેટલા અને જ્ઞાવનય કેટલાયેં,

ગુરુ:—શ્રીજિનન્નદ્રગણિક્ષમાશ્રમણજી તો એક નૈગમ, બીજો સંગ્રહ તથા જો વ્યવહાર અને ચોથો ઋજુસૂત્ર, એ ચાર નયમાં નામ, સ્થાપન તેમાં દ્રવ્ય, એ ત્રણ નિદેષા તે દ્રવ્યાસ્તિકપણે માને છે, તથા શબ્દાદિતેં આ નય તે જ્ઞાવનિદેષે પર્યાયાસ્તિકપણે માને છે, અને શ્રીસિદ્ધસેનદિત્ત શ્રેણી તો પ્રથમના ત્રણ નયમાં ત્રણ નિદેષા તે દ્રવ્યાસ્તિકપણે માને છે તેમાં આઠ ઋજુસૂત્રાદિક ચાર નય તે એકજ જ્ઞાવનિદેષે પર્યાયાસ્તિકપણે માને છે તથા છે, ન્યાયરીતેં આશયરૂપેં જોતાં બન્ને આચાર્યનું વચન પ્રમાણ છે, તે દેહપરમા

૫૭૭ વસ્તુની ત્રણ અવસ્થા છે. એક પ્રવૃત્તિ, બીજી સંકલ્પ અને એ રી પરિણતિ, એ ત્રણ જ્ઞેદ છે, તેમાં પ્રવૃત્તિ તે યોગ વ્યાપારરૂપ ક્રિયા અ કલ્પ તે ચેતનાના યોગ સહિત મનનો વિકલ્પ માટે શ્રીજિનન્નદ્રગણિક્ષમાશ્રમણજીયેં પ્રવૃત્તિધર્મ તથા સંકલ્પધર્મ, એ બેને ઔદયિક મિશ્રિતણી માટે દ્રવ્યનિદેષો કહેલો છે અને એક પરિણતિધર્મ તેને જ્ઞાવનિદેષ કહે છે, અને શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજી તો વિકલ્પ તે જીવની ચેતના, મા. તેને જ્ઞાવનયમાં ગણે છે, અને પ્રવૃત્તિસીમ તે વ્યવહારનય છે તથા સંકલ્પ તે ઋજુસૂત્ર છે અને પરિણતિ એક વચનપર્યાયરૂપ તે શબ્દનય અને સંકલ્પ વચનપર્યાયરૂપ તે સમન્નિરૂઢનય તથા વચનપર્યાય અર્થપર્યાયરૂપ સંપૂર્ણ, તે એવંચૂતનય. એ ત્રણ નય શુદ્ધ છે અને જ્ઞાવધર્મમધ્યે મુખ્યજ્ઞાવને ઉત્તરોપર સૂક્ષ્મતાના ગ્રાહક છે. એ રીતેં સંદેષ અધિકારેં નયનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૫૭૮ હવે અઠાવીશ ઉપનયનું સ્વરૂપ બતાવે છે. તિહાં પ્રથમ નૈગમનયના ત્રણ જ્ઞેદ કહે છે. એક વર્તમાનેં અતીતારોપણ નૈગમ, બીજો વર્તમાનેં અનાગતારોપણ નૈગમ, ત્રીજો વર્તમાનનૈગમ. હવે સંગ્રહનયના બે જ્ઞેદ કહે છે. એક સામાન્યસંગ્રહ અને બીજો વિશેષસંગ્રહ, તથા વ્યવહારનયના બે જ્ઞેદ, એક શુદ્ધવ્યવહાર, બીજો અશુદ્ધવ્યવહાર, તથા ઋજુસૂત્રનયના બે જ્ઞેદ, એક સૂક્ષ્મઋજુસૂત્ર, બીજો વાદર ઋજુસૂત્ર, તથા શબ્દ સમન્નિરૂઢ

નિને એવંજૂત, એ ત્રણે નયનો એકેક જ્ઞેદ છે. એ રીતે એ સાત નયના વારજ્ઞેદ છે, ૧૧. હવે દ્રવ્યાસ્તિક અને પર્યાયાસ્તિક એ બે નયના જ્ઞેદ કહે છે. તિહાં એ નેત્યદ્રવ્યાસ્તિક, બીજો એકદ્રવ્યાસ્તિક, ત્રીજો સત્દ્રવ્યાસ્તિક, ચોથો વેદ:—પદ્મદ્રવ્યાસ્તિક, પાંચમો અશુદ્ધદ્રવ્યાસ્તિક, ષષ્ઠો અન્વયદ્રવ્યાસ્તિક, સા આચ પરમદ્રવ્યાસ્તિક, આઠમો શુદ્ધદ્રવ્યાસ્તિક, નવમો સત્તાદ્રવ્યાસ્તિક અ ચારિત્રમો પરમજ્ઞાવગ્રાહકદ્રવ્યાસ્તિક. એ રીતે દ્રવ્યાસ્તિકનયના દશ જ્ઞેદ છે સ્વરૂપે એક વાર જ્ઞેદ સાથે મેલવતાં બાવીશ જ્ઞેદ થયા. હવે જે પર્યાયને ગ્રહે, રૂપ અંતઃસ્તિક નય, તેના ષ જ્ઞેદ કહે છે. એક દ્રવ્યપર્યાય, બીજો દ્રવ્ય ધર્મ, ત્રીજો ગુણપર્યાય, ચોથો ગુણવ્યંજનપર્યાય, પાંચમો સ્વજ્ઞાવ ૫૬૬ ષષ્ઠો વિજ્ઞાવપર્યાય, એ ષ જ્ઞેદને પૂર્વોક્ત બાવીશ સાથે મેલવતાં અષ્ટા ડલખા નય જાણવા. અને એ સાત નય માંહેલા એકેક નયના શો શો નય ગ્રંગ, તેથી સાતસો જાંગા પણ જાણવા. એ સામાન્ય કથન કહ્યું. દિષ્ટિજ્ઞેદ હવે શિષ્યને સમજાવવા વિશેષ અર્થ જૂદા જૂદા જ્ઞેદ કરી દેલા છે સાત, હાં પ્રથમ મૂલનયથી મંત્રાણ કરે છે. તે મૂલ તો એકનિશ્ચય અને બી એકેક વ્યવહાર, એ બે નય છે. તેણે કરી સર્વ વસ્તુ પદાર્થનું જાણપણું કરવું. નેક કે શ્રીઉત્તરાધ્યયનમાં ક્ષાયિક સમકેતી જીવને દશ જાતિની રુચિનું જ્ઞાન દાટે, તિહાં પ્રથમ નિસર્ગ રુચિમાં કહ્યો છે, જે નિશ્ચય અને વ્યવહારનયે જા તથા નૈગમાદિ સાત નયે કરી તથા ચાર નિદેપે કરી જીવ અજીવરૂપ ક વત્ત્વ, ષદ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ જાણે, તેને નિશ્ચય સમકેતી જાણવા માટે પ્રથમ નિશ્ચય અને વ્યવહાર, એ બે મૂલ નયનું સ્વરૂપ કહે છે.

તિહાં પ્રથમ વ્યવહારનયના બે જ્ઞેદ છે. એક અશુદ્ધ વ્યવહાર અને બી જો શુદ્ધ વ્યવહાર, તેમાં અશુદ્ધ વ્યવહારના વહી પાંચ જ્ઞેદ છે. એક અ શુદ્ધવ્યવહાર બીજો ઉપચરિતવ્યવહાર, ત્રીજો અશુદ્ધવ્યવહાર, ચોથો શુદ્ધવ્યવહાર, પાંચમો અનુપચરિત વ્યવહાર અને ષષ્ઠો શુદ્ધવ્યવહાર, એ ષ જ્ઞેદ છે, તે વિસ્તારે કરી પ્રત્યેકે ડલખાવે છે.

૫૬૫ પ્રથમ અશુદ્ધ વ્યવહાર, તે જે જીવને સત્તાયે રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાનરૂપ અશુદ્ધતા આણિ સંપન્ન અનાદિકાલની લાગી છે, તે અશુદ્ધવ્યવહારનયે જાણવો. અને એ અશુદ્ધતાની ચિકાશે કર્મરૂપ વહીયાં જીવને પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે રહ્યાં છે, તે સંગ્રહનયને મતે છે, તથાપિ વ્યવહારરૂપ જાણવાં.

અને નૈગમનયને મતેં જીવેં અતીત કાલેં દલીયાં ગ્રહ્યાં હતાં અને અના ગતકાલેં જોગવશે તથા વર્તમાનકાલેં સત્તાયેં રહ્યાં વર્તેં છે, તથા તે દલીયાં સ્થિતિપાકેં વ્યવહારનયેં ઉદયરૂપજાવેં અજ્ઞાનપણે અનુપયોગેં એકેંદ્રિય વિકલેંદ્રિયાદિ પ્રમુખ સંમૂર્ધિમ જીવ જોગવે છે, તે ઉદયજાવરૂપ વ્યવહારનય જાણવો. એટલે એ અશુદ્ધવ્યવહારનયમાં એક નૈગમ, બીજો સંગ્રહ અને ત્રીજો વ્યવહાર, એ ત્રણ નય જાણવા.

૫૧૧૧ બીજો ઉપચરિત વ્યવહારનય કહે છે:-કોઈ જીવ ઘર, હાટ, વચાર, જાઈ, પિતા, સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, ગ્રામ, ગરાસ, નગર, દાસ, દાસી, વાણોતર, શીપાઈ, સુન્નટ આદિ અનેક પ્રકારની વસ્તુ તે પોતાથકી પ્રત્યક્ષપણે જૂદી છે, તેનો જીવ સ્વામીરૂપ કર્તા થઈ, રૂઝુસૂત્રનયના ઉપયોગ સહિત વર્તેં, તે ઉપચરિતવ્યવહારનય કર્તા જાણવો ॥ ૧ ॥ અને તેની ચિકાશેં કરી અશુદ્ધકર્મરૂપ દલીયાં જીવ ગ્રહણ કરે છે, તે દલીયાં ગ્રહવારૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૨ ॥ અને કોઈ જીવ, દેહરા, ઉપાસરા, જ્ઞાનોપકરણ, પાટી, પોથી, નોકરવાલી પ્રમુખ તથા દેવ, ગુરુ, સાધર્મી પ્રમુખ ચારિત્રનાં ઉપકરણ તે સર્વ પોતાથી પ્રત્યક્ષપણે જૂદાં છે, તેહનો જીવ કર્તારૂપ થઈ રૂઝુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત વર્તેં છે, તે પણ ઉપચરિત વ્યવહાર નય જાણવો ॥ ૩ ॥ અને તેની ચિકાશેં શુદ્ધકર્મરૂપ દલીયાં ગ્રહણ કરે છે, તે ગ્રહવારૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૪ ॥ એટલે ઉપચરિત વ્યવહાર નયેં કરી શુદ્ધાશુદ્ધરૂપ બે પ્રકારેં દલીયાંનું ગ્રહણ કરી તે દલીયાં જીવેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તે સંગ્રહનયને મતેં છે, પણ વ્યવહારરૂપ જાણવાં ॥ ૫ ॥ તથા નૈગમનયને મતેં અતીતકાલેં દલીયાં ગ્રહ્યાં હતાં અને આવતે કાલેં જોગવશે તથા વર્તમાનકાલેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે રહ્યાં છે, તે નૈગમનયેં જાણવાં ॥ ૬ ॥ અને તે દલીયાં વ્યવહારનયને મતેં ઉદયરૂપજાવેં સમકેતી જીવ, ઉદાસ પણે ન્યારા રહી જોગવે છે, તે જોગવવારૂપ કોરો વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૭ ॥ અને મિથ્યાત્વી જીવ, રૂઝુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત, માંહે મલીને જોગવે છે, તે વાધકરૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૮ ॥ એટલે ઉપચરિત વ્યવહારનયમાં નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર અને રૂઝુસૂત્ર, એ ચાર નય જાણવા.

૬૦૩ ત્રીજો અશુદ્ધવ્યવહાર નય કહે છે. કોઈ જીવ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હાસ્ય, વિનોદ, નિંદા, ઈર્ષ્યા, ચાડી, હિંસા, મૃષા, અદત્ત, મૈથુન, ઇ

त्यादिक अनेक प्रकारें विवाह, वाजिम, व्यापार वाणिज्यरूप करणी, ऋजु सूत्रना उपयोग सहित करे, ते अशुभव्यवहारनय जाणवो ॥ १ ॥ अने तेनी चिकाशें अशुभकर्मरूप दत्तीयानुं ग्रहण करवुं, ते ग्रहवारूप व्यवहार नय जाणवो ॥ २ ॥ एटले ए अशुभव्यवहारनयें करी जीव, कर्मरूप दत्ती यांने ग्रहण करीने प्रकृतिरूप सत्तापणे बांधे, ते संग्रहनयने मत्तें व्यवहार रूप जाणवां ॥ ३ ॥ अने नैगमनयने मत्तें जे अतीतकालें दत्तीयां ग्रहां हतां अने अनागतकालें जोगवशे, तथा वर्तमानकालें सत्तायें रक्षां ठे, ते नैगम नयें जाणवां ॥ ४ ॥ तथा ते दत्तीयां स्थितिपाकें व्यवहारनयने मत्तें उद यरूपज्ञावें समकेती जीव उदासपणे न्यारा रही जोगवे ठे, ते जोगववा रूप कोरो व्यवहारनय जाणवो ॥ ५ ॥ तथा मिथ्यात्वी जीव, तो ते दत्ती यांने ऋजुना उपयोग सहित, मांहे मलीने जोगवे ठे, ते बाधकरूप व्यवहारनय जाणवो ॥ ६ ॥ एटले अशुभव्यवहारनयमां नैगम, संग्रह, व्यवहार अने ऋजुसूत्र, ए चार नय जाणवा.

६०९ चोथो शुभव्यवहारनय कहे ठे:-कोइ जीव, दान, शीयल, तप, जाव, करुणा, दया, यत्न, सेवा, जक्ति, पूजा, प्रभावना, इत्यादि अनेक प्रकारें ऋजुना उपयोग सहित करणी करे ठे, ते शुभव्यवहारनय जाणवो ॥ १ ॥ तथा तेनी चिकाशें शुभकर्मरूप दत्तीयानुं ग्रहण करवुं, ते ग्रहवारूप व्यवहारनय जाणवो ॥ २ ॥ एटले ए शुभव्यवहारनयें करी जीवें कर्म रूप दत्तीयाने ग्रहण करी प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां, ते संग्रहनयने मत्तें ठे, पण व्यवहाररूप जाणवां ॥ ३ ॥ तथा नैगमनयने मत्तें अतीतकालें दत्तीयानुं ग्रहणकसुं हतुं अने आवते कालें जोगवशे तथा वर्तमानकालें सत्तायें रक्षां ठे, ते नैगमनयने मत्तें व्यवहाररूप जाणवां ॥ ४ ॥ तथा ते दत्तीयां स्थितिपाकें उदयरूपज्ञावे समकेती जीव, उदासपणे न्यारा रही जोगवे ठे, ते जोगववारूप कोरो व्यवहारनय जाणवो ॥ ५ ॥ अने मिथ्या त्वीजीव, ऋजुसूत्रना उपयोग सहित मांहे मलीने जोगवे ठे, ते बाधक रूप व्यवहारनय जाणवो ॥ ६ ॥ एटले शुभव्यवहारनयमां नैगम, संग्रह, व्यवहार अने ऋजुसूत्र, ए चार नय जाणवा.

६११ पांचमा अनुपचरित व्यवहारनयनुं स्वरूप कहे ठे. कोइ जीव, ऋजु सूत्रना उपयोगें अजाणपणे शरीरादि अव्यकर्मरूप परवस्तु ते पो

તાથી પ્રત્યક્ષપણે જૂદી છે, તેને જીવ, અજ્ઞાનને વશે કરી પોતાની કરી જાણે છે તેને પોતાના શરીરને વિષે જીવબુદ્ધિ છે, તે અનુપચરિત વ્યવહારનયે કર્તા જાણવો ॥ ૧ ॥ તથા તે અશુભયોગે કરી વ્યવહારનયને મતે કર્મરૂપ દલીયાનું ગ્રહણ કરી બાંધવું, તે ગ્રહવારૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૨ ॥ અને તે દલિયાં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તે સંગ્રહનયને મતે કર્મસત્તા રૂપ છે, પણ વ્યવહારનયે જાણવાં ॥૩॥ તથા નૈગમનયને મતે અતીતકાલે દલીયાં ગ્રહ્યાં હતાં અને અનાગતકાલે જોગવશે તથા વર્તમાનકાલે સત્તાયે બંધરૂપ રહ્યાં છે, તે નૈગમનયને મતે વ્યવહારરૂપ જાણવાં ॥ ૪ ॥ તથા તે દલીયાં સ્થિતિપાકે વ્યવહારનયને મતે સમકેતી જીવ, ઉદયરૂપનાવેં ઉદાસપણે ન્યારા રહી જોગવે છે, તે જોગવવારૂપ કોરો વ્યવહારનય જાણવો ॥૫॥ અને મિથ્યાત્વી જીવ, રૂઝુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત માંહે મલીને જોગવે છે, તે બાધકરૂપ વ્યવહારનય જાણવો ॥ ૬ ॥ એટલે અનુપચરિત વ્યવહારનયમાં નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર અને રૂઝુસૂત્ર, એ ચાર નય જાણવા. એ રીતે અશુદ્ધવ્યવહારનયનો મૂલજેદ એક, તેના ઉત્તરજેદ પાંચ કહ્યા. એ અશુદ્ધ વ્યવહારનયનો વિચાર, સર્વ પ્રથમના નૈગમાદિક ચાર નયમાં જાણવો.

૬૧૬ હવે શુદ્ધવ્યવહારનયનું સ્વરૂપ કહે છે. શબ્દનયને મતે સમકેત જાવથી માંનીને યાવત્ ઠઠા, સાતમા ગુણઠાણા પર્યંત સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, એ સર્વ શુદ્ધવ્યવહારનયે વર્તે છે. તેમાં પાંચ નય પામીયે, તે આવી રીતે:-પ્રથમ સંગ્રહનયને મતે સિદ્ધ સમાન પોતાના આત્માની સત્તા અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ છે. બીજે નૈગમનયને મતે આઠ રુચક પ્રદેશ સદા કાલસિદ્ધ સમાન નિર્મલા છે. ત્રીજે વ્યવહારનયને મતે ઉપરથકી ગુણઠાણાં માફક પોતાની કરાણી કરે છે, ચોથે રૂઝુસૂત્રનયને મતે સંસાર ઉદાસી વૈરાગ્યરૂપ પરિણામ વર્તે છે, પાંચમે શબ્દનયને મતે જીવ અજીવરૂપ સ્વપરની વેંચણ કરી જેવી હતી, તેવીજ શુદ્ધનિર્મલ પોતાના આત્માની પ્રતીતિ કરી છે. એ રીતે સમકેત જાવથી માંનીને યાવત્ ઠઠા સાતમા ગુણઠાણા પર્યંત ઉપરથકી વ્યવહારદૃષ્ટિયેં જોતાં એક શબ્દનય કહીયેં અને અંતરંગ નિશ્ચયદૃષ્ટિયેં પાંચ નય જાણવા. એ શબ્દનયને મતે શુદ્ધવ્યવહારનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૬૧૭ સમજિરૂઢ નયને મતે શુદ્ધ વ્યવહાર નયનું સ્વરૂપ ઉલ્લેખાવે છે. એ સમજિરૂઢ નયને મતે આઠમા નવમા ગુણઠાણાથી માંનીને યાવત્ તેર

मा चौदमा गुणगुणा पर्यंत केवली जगवान् ते शुद्ध व्यवहारनयें वत्ते ठे, तेमां ठ नय पामीयें. ते आवी रीतें:- संग्रहनयने मत्तें सिद्ध समा न पोताना आत्मानि सत्ता आगल उलखी हती, तेवी शुद्ध निर्मल पणे प्रगट करी ठे ॥ १ ॥ अने नैगम नयने मत्तें आठ रुचकप्रदेश आगल निरावरण हता, ते तेवांने तेवांज वत्ते ठे ॥ २ ॥ तथा व्यवहार नयने मत्तें अंतरकरणीरूप स्वरूपमां रमवारूप क्रिया करे ठे अने बाह्यकरणीरूप क्रिया पण साचवे ठे ॥ ३ ॥ तथा रजुसूत्र नयने मत्तें शुद्ध उपयोगमां वत्ते ठे ॥ ४ ॥ शब्दनयने मत्तें द्वायिक सम्यक्त्वरूप गुण प्रगट्यो ठे, ते पण पोतानी पासें ठे ॥ ५ ॥ तथा समजिरूढ नयने मत्तें शुद्धध्यानरूप श्रेणी जावना बीजा त्रीजा पाया अंतराळें रह्या वत्ते ठे, ॥ ६ ॥ ए रीतें श्रेणीजाव पर्यंत केवली जगवानना स्वरूपमां उपरथकी व्यवहारदृष्टियें जोतां तो एक समजिरूढनय कहीयें अने अंतरंग निश्चय दृष्टियें जोतां तो ठ नय जाणवा. ए रीतें शब्दसमजिरूढनयने मत्तें शुद्ध व्यवहारनयनुं स्वरूप जाणवुं.

६१ए शुद्ध निश्चय व्यवहारनुं स्वरूप कहे ठे. एटले शुद्ध निश्चय नय कार्य तो जे एवंभूत नयने मत्तें अष्ट कर्मने द्ययें अष्ट गुण संपन्न लोकने अत्तें विराजमान सादि अनंतमे जांगे वर्तता एवा सिद्ध परमात्मा ते शुद्ध निश्चय नय जाणवा. तेमां साते नय पामीयें. तिहां नैगमनयने मत्तें सिद्ध परमात्माने आठ रुचक प्रदेश, अतीतकालें निरावरण हता, तथा आवते कालें निरावरण वर्तसे अने वर्तमान कालें पण निरावरण वत्ते ठे. बीजे संग्रह नयने मत्तें पोताना आत्मानि सत्ता अंतरंग शुद्ध निर्मलपणे जे ची हती, तेवीज निरावरणपणे प्रगट करी ठे. त्रीजे व्यवहार नयने मत्तें पलटण स्वजावें समय समय नवनवा झेयनी वर्तनारूप पर्यायनो उत्पाद व्यय थड रह्यो ठे. चोथे रजुसूत्र नयने मत्तें सिद्ध परमात्मा पोताना पारिणामिकजावें रह्या सामान्य विशेषरूप उपयोगमां सदाकाल वत्ते ठे, पांचमे शब्दनयने मत्तें आगल जीव अजीवनी वेंचण करी द्वायिक समकेतरूप गुण प्रगट्यो ठे, ते पण पोता पासें ठे, ठे समजिरूढ नयने मत्तें अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी ठे, ते पण पोतानी पासें ठे. सातमे एवंभूत नयने मत्तें सिद्ध परमात्मा अष्ट कर्मने द्ययें अष्ट गुण प्र

ગટ કરી,લોકને અંતેં વિરાજમાન વર્તેં છે. એ રીતેં સિદ્ધના સ્વરૂપમાં અંતરંગ દૃષ્ટિયેં જોતાં કાર્યરૂપ સાતે નય પામીયેં અને ઉપરથકી વ્યવહાર દૃષ્ટિયેં જોતાં તો એક એવંચૂતનય જાણવો. એ રીતેં નિશ્ચય વ્યવહારનું સ્વરૂપ સામાન્ય પ્રકારેં કરી જાણવું.

હવે દ્રવ્યજાવનું સ્વરૂપ સાતે નયેં ઉલ્લખવા રૂપ લખીયેં ઠેયેં.

૬૪૦ તિહાં પ્રથમ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ઉલ્લખવા રૂપ છે. નૈગમ અને સંગ્રહનયેં કરી સર્વ જીવદ્રવ્ય, સત્તાયેં એકરૂપ છે, તેને પ્રથમ સત્તારૂપ દ્રવ્ય કહીયેં. હવે વીજું કર્મરૂપ દ્રવ્ય ઉલ્લખાવે છે. જે જીવને પ્રકૃતિરૂપ સત્તાયેં શુદ્ધા શુદ્ધ કર્મનાં દલીયાં બાંધ્યાં છે, તેને પણ નૈગમ અને સંગ્રહ નયને મતેં કરી કર્મસત્તારૂપ દ્રવ્ય કહીયેં. ત્રીજું વ્યવહારનપને મતેં તે દલીયાંનો ઉદય થયો, તે ઉદયજાવરૂપ દ્રવ્ય કહીયેં તે જોગવવા રૂપ દ્રવ્ય જાણવું. ચોથું વ્યવહારનયને મતેં અનુપયોગેં સંમૂર્ધિમ પ્રાયઃ શુદ્ધાશુદ્ધ રૂપ કરણી કરવી, તે ચોથું કરણીરૂપ દ્રવ્ય જાણવું. પાંચમું રજુસૂત્રનયને મતેં ઉપયોગ સહિત શુદ્ધાશુદ્ધ પરિણામેં કરી કર્મનાં દલીયાંનું ગ્રહણ કરવું, તે પાંચમું કર્મ ગ્રહવારૂપ દ્રવ્ય જાણવું. ષઠું વલી પણ રજુસૂત્રનયને મતેં શુદ્ધાશુદ્ધ પરિણામેં કરી ઉપરથકી જે કરણી કરવી, તે કરણીરૂપ દ્રવ્ય જાણવું. તે પણ બાધકરૂપ દ્રવ્ય જાણવું. સાતમું શબ્દનયને મતેં રજુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત ચોથા ગુણઠાણાથી માંની યાવત્ ષઠા સાતમા ગુણઠાણા પર્યં ત ઉપરથકી કરણી કરવી, તે સાધકરૂપ દ્રવ્ય જાણવું. આઠમું તે જીવને અંતર કરણીરૂપ ઉપયોગ વર્તેં છે, તે ઉપરલા નયની અપેક્ષાયેં તેને સાધકરૂપ દ્રવ્ય કહીયેં. નવમું વલી સમજિરૂઢ નયને મતેં રજુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત જે જીવ, શ્રેણીજાવેં કેવલી પ્રમુખ વર્તેં છે, તે ઉપર થકી કરણી કરે છે, તે પણ સાધકરૂપ દ્રવ્ય જાણવું અને દશમું અંતરંગ શ્રેણીરૂપ કરણી કરે છે, તે પણ ઉપરલા નયની અપેક્ષાયેં જોતાં સાધકરૂપ દ્રવ્ય કહીયેં. અગીયારમું જે જીવ, એવંચૂતનયને મતેં લોકને અંતેં વર્તેં છે, એવા સિદ્ધ પરમાત્માને પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, સમય સમય થઈ રહ્યો છે, તે અંતરકરણીરૂપ દ્રવ્ય જાણવું. એ સાત નયેં કરી દ્રવ્યનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૬૪૫ હવે સાત નયેં કરી જાવનું સ્વરૂપ કહે છે:—પ્રથમ નૈગમ અને સંગ્રહ નયને મતેં જે જીવને સત્તાયેં કર્મનાં દલીયાં બાંધ્યાં છે, તેને ઉદય થયો, તે

કર્મજડયરૂપ જાવ જાણવો. ત્રીજો રૂઝુસૂત્રનયને મતેં શુજાશુજ પરિણામેં કરી જે કર્મરૂપ દલીયાંનું ગ્રહણ કરવું, તે કર્મગ્રહવારૂપ જાવ જાણવો. ત્રીજો શબ્દનયને મતેં રૂઝુસૂત્રના ઉપયોગ સહિત સ્વપરની વેંચણ કરી જીવ અજીવને જૂદા જૂદા વેંચવા, તે સાધકરૂપ જાવ જાણવો. ચોથો સ મજિરૂઢ નયને મતેં શ્રેણીજાવેં જે જીવ વર્તેં છે, તે પણ હેઠલા નયનીશ્ર પેઢાયેં સાધકરૂપ જાવ જાણવો. પાંચમો એવંજૂતનયને મતેં જે જીવને અવ્યાવાધસુખ પ્રગટયું, તે સ્વરૂપજોગીરૂપ જાવ જાણવો.

હવે નિશ્ચય અને વ્યવહાર એ બે મૂલનય છે, તેણેં કરી જાણવારૂપ નવતત્ત્વ ષટ્ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ લખીયેં હૈયેં.

૬૫૧ પ્રથમ જીવાદિ ઠ તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે:-નિશ્ચયનયેં કરી સર્વ જીવ સત્તાયેં એકરૂપ સરસા સિદ્ધ સમાન શાશ્વતા છે અને વ્યવહારયેં કરી જીવની અનેક જાંતી દેવતા, નારકી, તિર્યંચ, મનુષ્યરૂપ જાણવી. તથા કોઈ જીવ, શુજપરિણામેં કરી પુણ્યરૂપ આશ્રવનાં દલીયાં વાંધે, તેને અજીવ કહીયેં. તે નિશ્ચયનયેં કરી ઠાંઠવા યોગ્ય છે અને વ્યવહાર નયેં કરી આદર વા યોગ્ય છે. વલી કોઈ જીવ અશુજ પરિણામેં કરી પાપરૂપ આશ્રવનાં દલીયાં વાંધે, તેને અજીવ કહીયેં, તે નિશ્ચયનયેં કરી ઠાંઠવા યોગ્ય છે, અને વ્યવહારનયેં કરી પણ ઠાંઠવા યોગ્ય કહીયેં. એટલે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને વંધ, એ ઠ તત્ત્વમાં નિશ્ચય વ્યવહાર નય કહેવાળા.

૬૫૨ હવે સાતમા સંવર તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે:-વ્યવહારનયેં કરી સંવરનું સ્વરૂપ તે નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિરૂપ ચારિત્ર જાણવું અને નિશ્ચયનયેં કરી તો પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરવું, તે સંવર જાણવું.

૬૫૩ હવે આઠમા નિર્જારાતત્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે:-વ્યવહારનયેં કરી નિર્જારાના વાર જોદ જાણવા અને નિશ્ચયનયેં કરી નિર્જારાનું સ્વરૂપ તો, સર્વ પ્રકારેં ઇલાનો રોધ કરી સમતાજાવેં પ્રવર્તેવું તે જાણવું.

૬૫૪ હવે મોહનિઃકર્માવસ્થાનું સ્વરૂપ કહે છે. વ્યવહારનયેં કરી મોહ, તો તેરમે, ચોદમે ગુણઠાણેં કેવલીને કહીયેં અને નિશ્ચયનયેં મોહપદ તે સકલ કર્મ કાય કરી લોકને અંતેં વિરાજમાન એવા સિદ્ધ પરમાત્માને જાણવો. એ રીતેં નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ નિશ્ચય અને વ્યવહાર નયેં કરી ધારવું.

૬૬૦ ષટ્ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ નયેં કરી ઝંઘરાવે છે. તે

मां प्रथम जीवद्रव्यनुं स्वरूप तो आगल कहुं, ते रीतें जाणवुं तथा धर्मास्तिकाय अने अधर्मास्तिकाय, ए बे द्रव्यनुं स्वरूप साथे कहे ठे. तिहां निश्चयनयथकी ए बे द्रव्य लोकव्यापी खंध असंख्यात प्रदेशरूप शाश्वतो ठे अने व्यवहार नयें करी ए बे द्रव्यना देश, प्रदेश अने अगुरुलघु जाणवा. हवे आकाशास्तिकाय द्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे. तिहां निश्चयथकी तो आकाशास्तिकायनो खंध लोकालोकव्यापी अनंतप्रदेशी शाश्वतो ठे, तथा व्यवहारनयें करी देश, प्रदेश अने अगुरुलघु जाणवा. हवे काल द्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे. निश्चयथकी कालद्रव्यनो एक समय ते सदाकालें लोकमां शाश्वतो वर्त्ते ठे अने व्यवहार नयें करी काल ते उत्पादव्ययरूप पलटण स्वजावें जाणवो. हवे पुञ्जल द्रव्यनुं स्वरूप कहे ठे. निश्चयनयें करी पुञ्जल द्रव्यना अनंता परमाणुआ लोकमां सदाकाल शाश्वता वर्त्ते ठे अने व्यवहारनयें करी पुञ्जलना खंध सर्वे अशाश्वता जाणवा. ए रीतें निश्चय अने व्यवहारथकी षट् द्रव्य नव तत्त्वनुं स्वरूप जाणवुं.

हवे नैगमादि सात नयें करी सर्व वस्तुनुं जाणपणुं कराववानो जिन दास नामा शेठ, श्रावकपुत्र प्रत्ये प्रश्न पूठे अने श्रावकपुत्र, जिनदास शेठने उत्तर आपे ठे. एवी रीतना व्याख्यानरूपें कहे ठे:—

६६१ जिनदास शेठ:—सात नयमां नैगमनयें करी षट् द्रव्यनुं स्वरूप जाणवामां प्रथम नैगमनयें करी धर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्र:—नैगमनयने मत्तें धर्मास्तिकाय एवुं नाम कहीयें. केम के नैगम नयना मतवालो त्रणे काल वस्तुने एकरूपपणे माने ठे, एटले अतीतकाले धर्मास्तिकाय एवुं नाम हुतुं अने अनागतकाले धर्मास्तिकाय एवुं नाम रहेशे, तथा वर्त्तमानकालें पण धर्मास्तिकाय एवुं नाम वर्त्ते ठे.

६६२ जिनदास:—संग्रह नयें करी धर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्र:—ए नयना मतवालो, सत्तानुं ग्रहण करे ठे, माटे संग्रह नयने मत्तें असंख्यात प्रदेशरूप सत्ता सहित ते धर्मास्तिकाय कहीयें.

६६३ जिनदास:—व्यवहार नयें करी धर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्र:—ए नयना मतवालो जेवो उपरथकी देखे, तेवो जेद वेहेंचे, माटे व्यवहार नयने मत्तें खंध, देश, प्रदेशरूप धर्मास्तिकाय जाणवो.

६६४ जिनदास:—रुजुसूत्रनयने मत्तें धर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिकज्ञाव ग्रहे ठे, माटे जावथकी धर्मास्तिकाय अनेक जीव पुज्जलने चलनसहायरूप जावपणे परिणमे ठे, ए रीतें धर्मास्तिकायमां चार नय जाणवा.

६६५ जिनदासः—नैगमनयने मत्तें अधर्मास्तिकायनुं स्वरूपकेमजाणीयें?

श्रावकपुत्रः—नैगमनयने मत्तें अधर्मास्तिकाय एवुं नाम कहीयें. केम के नैगम नयना मतवालो त्रणे काल वस्तुने एकरूपपणे माने ठे. एटले अती तकालें अधर्मास्तिकाय एवुं नाम हतुं अने अनागत कालें पण अधर्मास्ति काय एवुं नाम वर्तेशे, तथा वर्तमान कालें पण ए नाम वर्तें ठे

६६६ जिनदासः—संग्रहनयने मत्तें अधर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो सात्तानुं ग्रहण करे ठे, माटे संग्रहन यने मत्तें अधर्मास्तिकाय असंख्यात प्रदेशरूप सत्ता सहित लोकमां सदा काल शाश्वतो वर्तें ठे.

६६७ जिनदासः—व्यवहारनयने मत्तें अधर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो जेवो उपरथकी देखे, तेवो जेद वेहें चे, माटे व्यवहारनयने मत्तें खंध, देश, प्रदेशरूप अधर्मास्तिकाय जाणवो.

६६८ जिनदासः—रजुसूत्रनयने मत्तें अधर्मास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिकज्ञाव ग्रहे ठे, माटे जाव थकी अधर्मास्तिकाय अनेक जीव पुज्जलने स्थिरसहायरूप जावपणे परि णमे ठे, ए रीतें अधर्मास्तिकायमां चार नय जाणवा,

६६९ जिनदासः—आकाशास्तिकायमां नैगमनयनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—नैगमनयने मत्तें आकाशास्तिकाय एवुं नाम कहीयें. केम के नैगमनयना मतवालो त्रणे काल वस्तुने एकरूपपणे माने ठे. एटले अ तीतकालें आकाशास्तिकाय एवुं नाम हतुं अने अनागतकालें आकाशास्ति काय एवुं नाम रहेशे, तथा वर्तमानकालें आकाशास्तिकाय एवुं नाम वर्तें ठे.

६७० जिनदासः—संग्रहनयने मत्तें आकाशास्तिकायनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे. माटे संग्रहन यने मत्तें अनंत प्रदेशरूप सत्ता सहित ते आकाशास्तिकाय अव्य कहीयें.

६७१ जिनदासः—व्यवहारनयने मत्तें आकाशास्तिकायनुं स्वरूप केमजाणीयें?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो जेवो उपरथी देखे, तेवो जेद वेहेंचे,

માટે વ્યવહાર નયને મતેં સંધ, દેશ, પ્રદેશરૂપ આકાશાસ્તિકાય જાણવો.
૬૭૨ જિનદાસ:—ઋજુસૂત્રનયનેમતેં આકાશાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—એ નયના મતવાલો પારિણામિક જાવ ગ્રહે છે, માટે જાવ થકી આકાશાસ્તિકાય અનેક જીવ પુજ્જલને શ્રવગાહનારૂપ જાવપણે પરિણમે છે. એ રીતે આકાશાસ્તિકાયમાં ચાર નય જાણવા.

૬૭૩ જિનદાસ:—નૈગમનયને મતેં કાલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—નૈગમનયને મતેં કાલ એવું નામ કહીયેં. કેમ કે નૈગમનયના મતવાલો ત્રણે કાલેં વસ્તુને એકરૂપપણે માને છે. એટલે અતીતકાલેં કાલ એવું નામ હતું, તથા અનાગતકાલેં પણ કાલ એવું નામ રહેશે અને વર્તમાનકાલેં કાલ એવું નામ વર્તે છે.

૬૭૪ જિનદાસ:—સંગ્રહનયને મતેં કાલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—એ નયના મતવાલો સત્તાને ગ્રહે છે, તેમાટે સંગ્રહ નયને મતેં કાલનો એક સમય, સત્તારૂપ સદાકાલ લોકમાં શાશ્વતો વર્તે છે,

૬૭૫ જિનદાસ:—વ્યવહાર નયને મતેં કાલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—વ્યવહાર નયને મતેં કાલના ત્રણ જોદ કહીયેં, તિહાં અતીત કાલ તે અનંતા સમય ગયા અને અનાગત કાલ તે અનંતા સમય આ વશે, તથા વર્તમાન કાલ તે એક સમય વર્તે છે, એમ અનેક જોદ જાણવા.

૬૭૬ જિનદાસ:—ઋજુસૂત્રનયને મતેં કાલનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—એ નયના મતવાલો પારિણામિકજાવ ગ્રહે છે, માટે એ નયને મતેં કાલદ્રવ્ય જીવ, અજીવરૂપ સર્વે વસ્તુમાં નવી પુરાણી વર્તનારૂપ જાવપણે સદાકાલ પરિણમી રહ્યો છે, એ રીતે કાલદ્રવ્યમાં ચાર નય જાણવા.

૬૭૭ જિનદાસ:—નૈગમનયનેમતેં પુજ્જલાસ્તિકાય દ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—નૈગમનયને મતેં પુજ્જલાસ્તિકાય એવું નામ કહીયેં, કારણ કે નૈગમનયના મતવાલો ત્રણે કાલ વસ્તુને એકરૂપપણે માને છે, એટલે અતીતકાલેં પુજ્જલદ્રવ્ય એવું નામ હતું તથા અનાગતકાલેં પણ પુજ્જલ દ્રવ્ય એવું નામ રહેશે અને વર્તમાન કાલેં તે નામ વર્તે છે.

૬૭૮ જિનદાસ:—સંગ્રહનયને મતેં પુજ્જલદ્રવ્યનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:—એ નયના મતવાલો સત્તાનું ગ્રહણ કરે છે, માટે સંગ્રહનયને

मत्तें पुञ्जलद्रव्यनो सत्तारूप एकपरमाणु, एवा अनंतपरमाणुआ लोकमां सदाकाल शाश्वता वर्त्ते ठे,

६७९ जिनदासः—व्यवहारनयने मत्तें पुञ्जलद्रव्यनुं स्वरूपकेमजाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो बाह्यथकी जेवुं स्वरूप देखे, तेवा जेद वेहेंचे. माटे व्यवहारनयने मत्तें पुञ्जलना वे जेद कहीयें. एक खंध वीजा पर माणुआ, ते वली खंधना वे जेद, एक तो जीवने लाग्या ते जीव सहित खंध जाणवा, वीजा जीव रहित अजीवरखंध ते घडा प्रमुखना जाणवा. तथा वली जीव सहित खंधना वे जेद, एक सूक्ष्म अने वीजा बादर, तेमां सूक्ष्म ना चार जेद ते चाषा, उह्वास, मन अने कर्मण ए चार, वर्गणारूप जाण वा. तथा बादरना चार जेद ते औदारिक, वैक्रिय, आहारक अने तैजस ए चार वर्गणारूप जाणवा. तिहां प्रथम जे चार वर्गणा सूक्ष्म कही, तेमां चार फरस, पांच वर्ण, वे गंध, पांच रस, ए शोल गुण जाणवा. तथा वा दर चार वर्गणामां पांच वर्ण, पांच रस, आठ फरस अने वे गंध, ए वीश गुण जाणवा. अने एक परमाणुआमां वे फरस, एक वर्ण, एक रस, एक गंध, ए पांच गुण जाणवा. ए रीतें व्यवहारनय उपरथकी देखे, तेवा जेद वेहेंचे

६८० जिनदासः—ऋजुसूत्रनयने मत्तें पुञ्जलद्रव्यनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिक जाव ग्रहे ठे, माटे एने मत्तें पुञ्जल परमाणुआने मांहोमांहे अनादिकालनुं मलवाविखररूप पूर्ण गल नजावरूप परिणामिकपणुं वर्त्ती रह्युं ठे, ए पुञ्जल द्रव्यमां चार नय जाणवा.

६८१ जिनदासः—नैगमनयने मत्तें जीवद्रव्यनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—नैगमनयना मतवालो एक अंश ग्रहीने सर्व वस्तु संपूर्णपणे माने, एटले सर्व जीवनी चेतना अक्षरने अनंतमे जागें उघाडी ठे, तिहां कर्म आवरण लागतां नथी, माटे नैगमनयने मत्तें सर्व जीव एकरूप कहियें.

६८२ जिनदासः—संग्रहनयने मत्तें जीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, एटले सर्व जीवनी सत्ता असंख्यात प्रदेशरूप एक समान (सरखी) ठे, माटे संग्रहनयने मत्तें करी सर्वजीव सत्तायें एकरूप जाणवा.

६८३ जिनदासः—व्यवहार नयने मत्तें करी जीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो बाह्यथकी जेवुं स्वरूप देखे, तेवा जेद

વેહેંચે, માટે વ્યવહારનયને મતેં કરી જીવના બે જ્ઞેદ. તેમાં એક તો સકલ કર્મ ક્ષય કરી લોકને અંતેં બિરાજમાન થયેલા સિદ્ધ જીવ જાણવા, અને બીજા સંસારી જીવ જાણવા. તે સંસારી જીવના વલી બે જ્ઞેદ, એક તો ચૌદમા ગુણગણના જીવ અયોગી અને બાકી બીજા સર્વ સયોગી જાણવા. તે સયોગીના બે જ્ઞેદ, એક તેરમા ગુણગણના જીવ તે કેવલી જગવાન અને બાકી બીજા સર્વ ષડ્વસ્થ, તે ષડ્વસ્થના વલી બે જ્ઞેદ, એક બારમા ગુણગણવાલા ક્ષીણમોહી અને બાકી બીજા ઉપશાંતમોહી, તે ઉપશાંતમોહીના બે જ્ઞેદ, એક અગીયારમા ગુણગણના જીવ તે અકષાયી અને બાકી બીજા સર્વે સકષાયી, તે સકષાયીના બે જ્ઞેદ, એક દશમા ગુણગણના જીવ તે સૂક્ષ્મકષાયી અને બીજા સર્વે બાદરકષાયી, તે બાદરકષાયીના બે જ્ઞેદ, એક આઠમા નવમા ગુણગણના જીવ તે શ્રેણીપ્રતિપન્ન અને બાકી બીજા શ્રેણીરહિત તે શ્રેણીરહિતના વલિ બે જ્ઞેદ એક સાતમા ગુણગણના જીવ તે અપ્રમાદી અને બાકી બીજા સર્વે પ્રમાદી, તે પ્રમાદીના બે જ્ઞેદ, એક સર્વ વિરતિ, બીજા દેશવિરતિ, તે દેશવિરતિના બે જ્ઞેદ, એક વિરતિપરિણામવાલા, બીજા અવિરતિપરિણામવાલા જીવ, તે અવિરતિના બે જ્ઞેદ, એક અવિરતિસમકેતી, બીજા મિથ્યાત્વી, તે મિથ્યાત્વીના બે જ્ઞેદ, એક જઞ્ય, બીજા અજઞ્ય, જઞ્યના બે જ્ઞેદ, એક ગંઠીજ્ઞેદી, બીજા ગંઠી અજ્ઞેદી, એ રીતેં વ્યવહાર નયના મતવાલો જેવા દેખે, તેવા જ્ઞેદ વહેંચે.

વલી પ્રકારાંતરેં જીવના બે જ્ઞેદ, એક ત્રસ અને બીજા સ્થાવર, તેમાં પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ અને વનસ્પતિ, એ પાંચ પ્રકારના સ્થાવર, જીવ તે પાંચ સૂક્ષ્મ અને પાંચ બાદર મલી દશ જ્ઞેદ થાય. તે વલી પર્યાસા અને અપર્યાસા મલી વીશ જ્ઞેદ થાય. તથા તેની સાથેં પ્રત્યેક વનસ્પતિનો એક જ્ઞેદ પર્યાસો અને બીજો જ્ઞેદ અપર્યાસો મેલવતાં બાવીશ જ્ઞેદ સ્થાવરના થાય. હવે ત્રસ જીવના જ્ઞેદ કહે છે. દેવતા, નારકી, તિર્યંચ અને મનુષ્ય, એ સર્વ જીવના મૂલ ચાર જ્ઞેદ છે, તેમાં દેવતાના નવાણું જ્ઞેદ પર્યાસા અને નવાણું અપર્યાસા મલી ૧૬૦ જ્ઞેદ છે, તથા સાતે નારકીના સાત પર્યાસા અને સાત અપર્યાસા મલી ચૌદ જ્ઞેદ થાય. તથા મનુષ્યના એકશો એક, ક્ષેત્રના ૧૦૧ પર્યાસા, ૧૦૧ અપર્યાસા, અને ૧૦૧ સંમૂર્ઘિમ, એ રીતેં સર્વ મલી ૩૦૩ જ્ઞેદ થાય. તથા ચૈદ્રિય, તૈદ્રિય અને ચૌરિદ્રિય, એ ત્રણ વિકલ્લેદ્રિય

तिर्यचना पर्याप्ता तथा अपर्याप्ता करतां ष जेद थाय. तथा पंचेंद्रिय तिर्यच ना एक जलचर, बीजा चतुष्पद, त्रीजा उरःपरिसर्प, चोथा जुजपरिसर्प अ ने पांचमा खेचर, ए पांच संमूर्धिम अने पांच गर्जज मली दश जेद थाय. ते वली दश पर्याप्ता अने दश अपर्याप्ता मली बीश जेद थाय. ए रीतें ११ जेद स्थावरना, १९७ देवताना, १४ नारकीना, ३०३ मनुष्यना, ६ विकलेंद्रि यना, १० पंचेंद्रिय तिर्यचना, मली ५६३ जेद व्यवहारनयने मते जाणवा.

६०४ जिनदासः—रुजुसूत्र मयने मते जीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिक जाव ग्रहे ठे, माटे जे सम य जे उपयोगरूप परिणाम वर्त्ते, ते समय ते जीवने तेवो कही बोलावे, एटवे एणे इंद्रियादिक जेद सर्वे टाळ्या, पण ज्ञान अज्ञाननो जेद न टाळ्यो.

६०५ जिनदासः—शब्दनयने मते जीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो जीवनो समकेतजाव ग्रहण करे ठे, माटे जीव अजीवरूप स्वरूपनुं जाणपणुं करी शुद्ध निर्मलपणे पोताना आ त्मानी जेणें प्रतीति करी ठे, तेने शब्दनयना मतवालो जीव कही बोलावे.

६०६ जिनदासः—समजिरूढ नयने मते जीव कोने कहीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो श्रेणीजाव ग्रहण करे ठे, माटे जेणें शुद्ध शुक्लध्यान रूपातीत परिणाम क्षपक श्रेणीयें घाती कर्मने चूरी अनंत चतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, तेने समजिरूढ नयने मते जीव कहीयें. ए टवे ए नयवालो तेरमे, चौदमे गुणठाणे केवलीजगवानने जीव कही बोलावे.

६०७ जिनदासः—एवंभूतनयनेमते जिननुं स्वरूप केम जाणियें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो संपूर्ण जावरूप वस्तु माने ठे, माटे जे सकल कर्मने क्षयें अनंत गुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी लोकने अंतें विराजमान अव्याबाध सुखना जोगी थया, तेने जीव कही बोलावे, एट वे ए नयने मतवाले सिद्धि अवस्थामां जे गुण हता, ते इहां ग्रहण क र्या. ए रीतें पट्ट द्रव्यनुं स्वरूप साते नयें करी वताव्युं.

६०८ हवे जिनदास शेठ पूठे ठे के साते नयें करी नव तत्त्वनुं स्वरूप केम जाणीयें ? तेवारें श्रावकपुत्र कहे ठे के आगल पट्ट द्रव्य रूप जीव तत्त्व अने अजीवतत्त्वनुं स्वरूप तो वताव्युं, शेष सात तत्त्वनुं स्वरूप सात नयें करी देखाडतां प्रथम त्रीजा पुण्यतत्त्वनुं स्वरूप नेगमनयें करी कहुं तुं.

૬૯૬ જિનદાસ:-પુણ્યાદિક સાત તત્ત્વનું સ્વરૂપ સાતનયેંકરી કેમ જાણીયેં ?

શ્રાવકપુત્ર:-કોઈ જીવેં ઋજુસૂત્ર નયને મતેં શુજ્ઞ પરિણામેં કરી વ્યવહારનયને મતેં પુણ્યરૂપ આ વનાં દલીયાં ગ્રહણ કરી સંગ્રહ નયને મતેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તેને અજીવ કહીયેં અને તે દલીયાં નૈગમ નયને મતેં કરી ત્રણેં કાલ એકરૂપપણે જાણવાં, એ રીતેં ઋજુસૂત્ર, વ્યવહાર, સંગ્રહ અને નૈગમ, એ ચાર નયેં કરી જે જીવેં દ્રવ્યપુણ્ય ઉપાજ્યું, તેમાં પુણ્ય, અજીવ, આશ્રવ અને બંધ, એ ચાર તત્ત્વ જાણવાં. અને જાવપુણ્ય તો તે પુણ્યનાં દલીયાં શબ્દનયને મતેં સ્થિતિપાકેં ઉદયરૂપ જાવેં પ્રગટ્યાં, તથા સમજિરૂઢનયને મતેં સર્વપર્યાય પ્રવર્ત્તનારૂપ વસ્તુ પ્રત્યેં પામ્યો અને એવંજૂતનયને મતેં તે પુણ્યપર્યાયરૂપ સર્વ વસ્તુ જીવેં જોગવવા માંઢી, એમ સાતે નયેં કરી પુણ્યનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે પાપનું સ્વરૂપ, સાતે નયેં કરી કહે છે. કોઈ જીવેં, ઋજુસૂત્ર નયને મતેં અશુજ્ઞ પરિણામેં કરી વ્યવહાર નયને મતેં પાપરૂપ આશ્રવનાં દલીયાંને ગ્રહણ કરી સંગ્રહનયને મતેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, તેને અજીવ કહીયેં. અને તે દલીયાં નૈગમનયને મતેં ત્રણે કાલ એકરૂપપણે જાણવાં. એમ ચાર નયેં કરી જે જીવેં દ્રવ્યપાપ ઉપાજ્યું, તેમાં પાપ, આશ્રવ, અજીવ અને બંધ, એ ચાર તત્ત્વ જાણવાં અને જાવથકી પાપ તો તે દલીયાં શબ્દનયને મતેં સ્થિતિપાકેં ઉદયરૂપજાવેં પ્રગટ્યાં અને સમજિરૂઢ નયને મતેં સર્વ પર્યાય પ્રવર્ત્તનારૂપ વસ્તુપ્રત્યેં પામ્યો, તથા એવંજૂતનયને મતેં કરી પાપ પર્યાયરૂપ સર્વે વસ્તુ, જીવેં જોગવવા માંઢી, એમ સાતે નયેં કરી પાપનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે સાતે નયેં કરી સંવર અને નિર્જીરાનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. કોઈજીવ ને સંવરરૂપ વ્રત લેવાનો મનમાં અંશ ઉપન્યો, તેને નૈગમ નયના મતવાલો સંવર કરી માને અને સંગ્રહ નયના મતવાલો સંવરરૂપ શ્રાવકનાં વાર વ્રત અથવા સાધુનાં પાંચ મહાવ્રતરૂપ સંવર અંગીકાર કરે, તેવારેં તેને સંવર કરી માને, તથા વ્યવહારનયના મતવાલો સંવરરૂપ આચાર, વ્યવહાર, ક્રિયામાં પ્રવર્ત્તતો દેખે, તેને સંવર કરી માને. તથા ઋજુસૂત્ર નયના મતવાલો મન, વચન, કાયાયેં કરી એકચિત્તેં ત્યાગ વૈરાગ્યરૂપ પરિણામેં વર્તે, તેને સંવર કરી માને, એટલે એ ચાર નયેં કરી દ્રવ્યસંવર જાણવું.

अने जावसंवर तो शब्दनयने मत्ते स्वसत्ता परसत्ता रूप जीव, अजीव, नव तत्त्व, षट् द्रव्यनुं स्वरूप जाणे, ते जीव, समजिरूढ नयने मत्ते श्रेणीजावें चढतां जीवसत्ताने ध्यावे, अजीवसत्तानो त्याग करे, शुद्ध, शुद्ध ध्यान, रूपातीत परिणामें करी स्वरूपमां रमे, तेवारेंतेने संवर कहीयें. अने एवी रीतें संवरमां रहे, तिहां सुधी समय समय अनंती निर्झरा करे. ए रीतें निर्झरा थड, तेवारें एवंजूनतनयने मत्ते सकल कर्मने दायें मोक्षपद पाम्यो, एम साते नयें करी संवर निर्झरानुं स्वरूप जाणवुं.

हवे मोक्षनिःकर्मा अवस्था ते सिद्धिरूप कार्य तेमां सात नय, कार्य रूपें देखाडे ठे:- प्रथम नैगमनयने मत्ते सिद्ध परमात्माना आठ रुचक प्रदेश अतीतकालें निरावरण होता, अने अनागत कालें पण निरावरण वर्तते, तथा वर्तमानकालें पण निरावरण वर्तते ठे. ए रीतें त्रणे काल एक रूपपणे जाणवा. तथा संग्रहनयने मत्ते पोताना आत्माना सत्ता अंतरंग शुद्ध निर्मलपणे जेवी हती, तेवीज निरावरण पणे प्रगट करी ठे, तथा व्यवहार नयने मत्ते सिद्धने पलटणस्वजावें समय समय नवनवा ज्ञेयनी वर्तनारूप पर्यायनो उत्पाद व्यय थड रह्यो ठे, तथा कजुसूत्र नयने मत्ते सिद्ध परमात्मा पोताना पारिणामिक जावमां रह्या, सामान्य विशेषरूप उपयोगमां सदाकाल वर्तते ठे, तथा शब्दनयने मत्ते आगल जीव अजीव रूप स्वसत्ता परसत्तानी वेहेंचण करी दायिक समकेतरूप गुण प्रगट्यो, ते पण पोतानी पासें ठे, तथा समजिरूढनयने मत्ते शुद्धध्यानरूप श्रेणीयें चढी अनंतचतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, ते पण पोतानी पासें ठे, तथा एवंजूनतनयने मत्ते सिद्ध परमात्मा अष्ट कर्मने दायें अष्टगुण प्रगट करी, लोकने अंतें विराजमान वर्तते ठे. ए रीतें सिद्धना स्वरूपमां अंतरदृष्टियें जोतां कार्यरूप साते नय पामीयें. ए प्रमाणें षट् द्रव्य नव तत्त्वनुं स्वरूप साते नयें करी वालजीवने समजणरूप जाणवुं.

हवे ए नव तत्त्व उपर सात नय उतारे ठे.

७०३ जिनदास शेट:-सात नयें करी नव तत्त्वनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्र:-नैगम अने संग्रह नयना मतवालो अंश तथा सत्ताने ग्रहण करे ठे, माटे ए नयना मतवालो सर्वनो संग्रह करीने वोढ्यो जे एक तत्त्व ठे, तेवारें व्यवहार नयवालो वेहेंचण करीने वोढ्यो जे एक जीव

તત્ત્વ, બીજું અજીવતત્ત્વ, એ રીતે બે પ્રકારનાં તત્ત્વ જાણવાં, તેવારે ઋજુસૂત્ર નયના મતવાલો ઉપયોગ દર્શને બોલ્યો જે કોઈ જીવ શુદ્ધાશુદ્ધ પરિણામે કરી પુણ્ય પાપરૂપ આશ્રવનાં દલીયાં બાંધે, તેને અજીવ કહીયે, એટલે જીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, બંધ, અને અજીવ, એઠ તત્ત્વ થયાં. હવે શબ્દ સ મન્નિરૂઢ નયના મતવાલો બોલ્યો જે ચોથા ગુણઠાણાથી માંની યાવત્ તેરમા ચૌદમા ગુણઠાણા પર્યંત જીવ, સંવરજાવમાં વર્તતો મહાનિર્જરા પ્રત્યે કરે છે. એમ સંવર તથા નિર્જરા, એ બે તત્ત્વ કહ્યાં, એટલે આઠ તત્ત્વ થયાં. વલી એવંચૂતનયને મતેં જે જીવ, સકલ કર્મ ક્ષય કરી લોકને અંતેં બિરા જમાન યથાશ્રયાત ચારિત્રરૂપ ગુણેં કરી પોતાના સ્વરૂપમાં રમણ કરે છે, તેને જાવમોક્ષપદ કહીયે. એ રીતેં નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ સાત નયેં કરી જાણવું.

૭૦૪ શિષ્ય:—દેવતામાં સાત નય કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—કોઈ જીવ, ઋજુસૂત્રનયને મતેં શુદ્ધપરિણામેં કરી વ્યવહાર નયને મતેં પુણ્યરૂપ દલીયાનું ગ્રહણ કરે, તે સંગ્રહ નયને મતેં પ્રકૃતિરૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં તથા નૈગમનયને મતેં અતીત કાલેં તે દલીયાં ગ્રહ્યાં હતાં અને અનાગત કાલેં જોગવશે તથા વર્તમાન કાલેં સત્તાયેં રહ્યાં વર્તેં છે, એ રીતેં નૈગમ નયને મતેં ત્રણ કાલ એક રૂપપણે જાણવાં. એટલે જે જીવેં દેવતાનું આયુ બાંધ્યું તે પ્રાણી એ ચાર નયેં કરી દ્રવ્ય દેવ જાણવા. અને તે જીવ, શબ્દનયને મતેં દેવતાપણે ઉપન્યા, તેને જાવદેવ કહીયે. ઇહાં શિષ્ય પૂછે છે કે શબ્દનયના મતવાલો તો ચારે નિદેષે વસ્તુનું પ્રમાણ કરે છે. માટે દેવતામાં ચાર નિદેષા કેમ જાણીયેં ? ગુરુ:—દેવ એવું નામ, તે નામદેવ જાણવો. તથા દેવ એવા અક્ષર લખવા, તે અસજ્ઞાવ સ્થાપના અને દેવરૂપેં મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સજ્ઞાવસ્થાપના તથા આગલ અનાગત કાલેં ચાર નયેં કરી દેવતાનું આયુ બાંધ્યું, તેને દ્રવ્યદેવ કહીયે. તથા જે શબ્દનયને મતેં દેવતાપણે ઉપન્યો તે ઉદયજાવરૂપ જાવદેવ જાણવો. એ દેવમાં ચાર નિદેષા કહ્યા. હવે સમન્નિરૂઢ નયના મતવાલો કહે કે જે દેવતાના જાવના સર્વ પર્યાય પ્રવર્તનારૂપ વસ્તુ પ્રત્યે પામે, તેને દેવ કહીયે. તેવારેં એવંચૂતનયના મતવાલો કહે કે તે સર્વ પર્યાયરૂપ વસ્તુ પ્રત્યેં તખતેં બેઠા જોગવે, તે દેવ જાણવા. એ રીતેં સાત નયેં કરી દેવતાપણું જાણવું.

७०५ शिष्यः—नारकी जीवमां सात नय केम जाणीयें ?

गुरुः—कोइ जीव, ऋजुसूत्र नयने मतें अशुभपरिणामें करी व्यवहार नयने मतें पापरूप दलीयानुं ग्रहण करे, ते दलीयां संग्रहनयने मतें प्रकृतिरूप सत्तापणें बांध्यां अने नैगमनयने मतें ते दलीयां त्रणे काल एकरूपपणे जाणवां. ए रीतें जे जीवें नारकीनुं आउखुं बांध्युं, ते प्राणी ए चार नयें करी द्रव्यनारकी जाणवा. पठी ते जीव, शब्दनयने मतें नारकी पणें उपन्यो, तेने ज्ञाननारकी कह्यीयें. इहां शिष्य पूछे ठे के शब्द नयना मतवालो तो चारे निक्षेपे वस्तुनुं प्रमाण करे ठे, माटे नारकीमां चार निक्षेपा केम जाणीयें ? तेवारें गुरु कहे ठे जे प्रथम नारकी एवुं नाम ते नामनारकी बीजो नारकी एवा अक्षर लखवा, ते असंज्ञावस्थापना, अने नारकीरूपें मूर्ति स्थापवी, ते संज्ञावस्थापना, ए वे प्रकारें स्थापना नारकी जाणवा. तथा बीजो जेणे आगल कहा प्रमाणें चार नयें करी नारकीनुं आउखुं बांध्युं ठे, तेने द्रव्य नारकी कह्यीयें. तथा चोथा शब्द नयने मतें ते जीव नारकीपणे जइ उपन्यो, ते उदयज्ञावरूप ज्ञाननारकी जाणवो. ए चार निक्षेपा नारकीने विषे कहा. हवे समजिरूढ नयना मतवालो कहे ठे, के नरक जवना सर्व पर्याय प्रवर्तनारूप वस्तुप्रत्ये मामे, ते नारकी जाणवो. तेवारें एवंचूत नयना मतवालो कहे के ते पाप पर्याय रूप सर्वे वस्तु दुःख रूप विपाकें करी जीवें जोगववा मांमी, तेवारें ते नारकी जाणवो. ए रीतें साते नयें करी नारकीपणुं जाणवुं.

७०६ शिष्यः—राजामां सात नय केम जाणीयें ?

गुरुः—नैगमनयना मतवालो हाथ पगमां शुचलक्षण रेखा प्रमुख जो इने वोढ्यो जे आगल जतां आ पुरुष, राजा आशे, तेवारें संग्रह नयना मतवालो सर्वनो संग्रह करी वोढ्यो जे ए राजा न कहेवाय, परंतु जे राजाना कुलमां उपन्या, ते राजा कहेवाय, तेवारें व्यवहार नयना मतवालो वोढ्यो जे राजाना कुलमां तो घणा उपन्या पण जे युवराजपदवी जोगवे ठे, ते राजा जाणवो. तेवारें ऋजुसूत्र नयना मतवालो उपयोग दइने वोढ्यो के एम राजा नही कहेवाय, परंतु राज्यकार्यना चिंतनरूप उपयोगमां जेना परिणाम वत्तें, ते राजा कहेवाय, तेवारें शब्दनयना मतवालो वोढ्यो जे राजकाजना चिंतनरूप उपयोगमां परिणाम वत्तें, तेथी कांइ गरज सरे नही परंतु

राजरूप तखतें बेठा चिंतन करे, ते राजा जाणवो. तेवारें समजिरूढ नयना मतवालो बोल्यो के राजरूप तखतें बेठो, पण राज्य अवस्थाना सर्व पर्याय प्रवर्त्तनारूप कारण मळे, तेवारें राजा जाणवो. त्यारें एवंभूत नयना मतवालो बोल्यो जे राज्य अवस्थाना सर्वपर्याय प्रवर्त्तनारूप करणी सामग्री सर्व एकठी करी राज्यरूप तखतें बेठो राज जोगवे हाल हुकम चलावे, जे मुखशी वचन नीकळे, ते प्रमाणें काम थाय. सर्व लोक आझा माने, ते राजा जाणवो. एम साते नयें करी राज्यावस्थानुं स्वरूप जाणवुं

७०७ शिष्यः—मनुष्यमां सात नय केम जाणीयें ?

गुरुः—कोइ जीव, ऋजुसूत्र नयने मत्तें ऋद्रकपरिणामरूप सरल स्वभावें करी व्यवहारनयने मत्तें पुण्यरूप दलीयानुं ग्रहण करे, ते संग्रह नयने मत्तें प्रकृतिरूप सत्तापणे बांध्यां अने नैगमनयने मत्तें ते दलीयां त्रणे काल एकरूपपणे जाणवां. ए रीतें जे जीवें मनुष्यनुं आउखुं बांध्युं, ते प्राणी, ए चार नयें करी द्रव्यमनुष्य जाणवा. अने जेवारें ते जीव, शब्दनयने मत्तें मनुष्य पणे उपन्या, तेवारें तेने ज्ञावमनुष्य कह्ये. एवुं सांजली शिष्य पूठे ठे के शब्दनयना मतवालो तो चार निक्षेपे वस्तुनुं प्रमाण करे ठे. माटे मनुष्यमां चार निक्षेपा केम जाणीयें ? तेवारें गुरु कहे ठे, प्रथम जे मनुष्य एवुं नाम ते नामनिक्षेपे मनुष्य जाणवो. बी जो मनुष्य एवा अक्षर लखवा अथवा मनुष्यरूपें मूर्ति स्थापवी, ते स्थापनामनुष्य, त्रीजो जेणें आगल कहा प्रमाणें चार नयें करी मनुष्यनुं आउखुं बांध्युं ठे, तेने द्रव्यमनुष्य कह्ये. अने चोथो जे शब्द नयने मत्तें मनुष्यपणे उपन्यो ते ज्ञावमनुष्य जाणवो. एटले उदय ज्ञावरूप मनुष्यपणुं ते ज्ञावमनुष्य जाणवो, ए चार निक्षेपा कहा. हवे समजिरूढ नयना मतवालो बोल्यो जे मनुष्यज्ञवना सर्वपर्यायप्रवर्त्तनारूप वस्तुप्रत्ये पामे, ते मनुष्य जाणवा. तेवारें एवंभूतनयना मतवालो बोल्यो जे मनुष्यज्ञवना सर्व पर्यायरूपवस्तुप्रत्ये जोगववा मांकी, ते मनुष्य जाणवा.

७०८ जिनदासः—सातनयमांथीनैगमनयें करी सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—नैगमनयने मत्तें करी सर्व जीव अंशयकी संवर ज्ञावरूप सामायिकमां रह्या वत्तें ठे, कारण के सर्वे जीवना आठ रुचकप्रदेश त्रणे काल निरावरण पणे वत्तें ठे, तिहां कर्म आवरण लागतुं नथी, माटे नैगम

नयें करी सर्वे जीव, सदाकाल अंशथकी संवरजावरूप सामायिकमां जाणवा.

जिनदास शैठः—संग्रहनयें करी सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, माटे सर्व जीव सत्तायें पोताना पारिणामिकजावें करी संवरजावरूप सामायिकमां रह्या वत्तें ठे, जे कारणें अंतरंग सर्वे जीवने सत्तायें निश्चय नयें करी कर्मरूप ले प लागतो नथी, कर्मनो जे लेप लागवो ते मात्र व्यवहारनयथी ठे माटे संग्रह नयने मतें करी सत्तायें सर्व जीव संवरजावरूप सामायिकमां जाणवा.

जिनदास शैठः—व्यवहारनयने मतें करी सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो बाह्यथकी जेनुं जेवुं स्वरूप देखे, तेने तेवुं कहे. माटे जे जीव, एकांत निरवद्य जगायें जाइ “करेमि जंतें” एम पाठ उच्चरी वे घडीथी मांकी जावजीव लगें निःसंगपणें वत्तें ठे, तेने व्यवहार नयना मतवालो सामायिकवंत कहे, एटले ए नयने मतें बाह्यथकी करणी आचरणारूप देखती क्रिया ते सामायिक जाणवुं.

जिनदासः—ऋजुसूत्रनयने मतें सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो पारिणामिकजाव ग्रहे ठे, माटे कोइ जीव नरकनिगोदना दुःखथकी वीहीतो सुखनी दालचें उदासजावें त्याग वैराग्यरूप परिणामें करी पोताना चित्तने वर्त्तावे, ते समय ते जीव, ऋजु सूत्रनयने मतें करी सामायिकमां जाणवो. एटले तेतो यथाप्रवृत्तिकरणरूप परिणाम प्रमुख पहेले गुणठाणे मिथ्यात्वी जीवने पण होय.

जिनदासः—शब्दनयने मतें सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयने मतें करी सामायिकना चार प्रकार जाणवा. एक श्रु तसामायिक, बीजुं समकेतसामायिक, त्रीजुं देशविरतिसामायिक अने चोथुं सर्वविरतिसामायिक, एरीतें शब्दनयने मतें करी सामायिकना चार जेद ठे

जिनदासः—समजिरूढनयने मतें सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो श्रेणीजाव ग्रहे ठे, माटे शुरुशुक्लव्यान रूपातीतपरिणामरूप कपकश्रेणीयें चढी घातीकर्मने चूरी अनंतचतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, एवा केवली जगवानने संवरजावरूप सामायिक जाणवुं.

जिनदासः—एवंभूतनयने मतें करी सामायिकनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—ए नयना मतवालो संपूर्ण जाव ग्रहे ठे. माटे अष्ट कर्म क

यें अष्टगुण संपन्न लोकने अंतें बिराजमान सादि अनंतमे जांगे वर्त्तता ए वा सिद्ध जगवानने यथाख्यात चारित्ररूप संवरजाव जाणवो. ए रीतें सात नयें करी सामायिकनुं स्वरूप धारवुं.

७०९ हवे एक आकाशप्रदेशमां षट् द्रव्यनुं तथा सात नयनुं स्वरूप कहे ठे:- एटले जिनदास शेठ एक आकाशप्रदेश मात्र क्षेत्र अंगीकार करिने श्रावक पुत्र प्रत्यें प्रश्न पूठे ठे के आ विवक्षित एक आकाशप्रदेश केहेनो कहियें?

श्रावकपुत्र:- नैगमनयने मत्तें ए प्रदेश ठे द्रव्यनो ठे, कारण के एक आकाश प्रदेशमां ठे द्रव्य जेलां ठे, तथा संग्रहनयने मत्तें एक कालद्रव्य अप्रदेशी ठे, केम के सर्व लोकमां एनो एक समय व्यापी रह्यो ठे, माटे ते आकाश प्रदेशमां काल जूदो नथी संग्रहनयने मत्तें एक कालद्रव्य विना शेष पांच द्रव्यनो ए प्रदेश कहियें. तथा व्यवहारनयने मत्तें जे द्रव्य एमां मुख्य देखाय ठे, ते द्रव्यनो ए प्रदेश कहियें. तथा रुजुसूत्रनयने मत्तें जे समयें जे द्रव्यनो उपयोग दइ पूठीयें, ते समयें ते प्रदेश, तेहीज द्रव्यनो कहियें. एटले जो धर्मास्तिकायनो उपयोग दइ पूठीयें, तो धर्मास्तिकायनो प्रदेश कहियें अने जो अधर्मद्रव्यनो उपयोग दइ पूठीयें, तो अधर्मास्तिकायनो प्रदेश कहियें. इत्यादि जे समय जे द्रव्यनो उपयोग दइ पूठीयें, ते समय ते प्रदेश ते द्रव्यनो कहियें. तथा शब्दनयने मत्तें जे द्रव्यनुं नाम लइ पूठीयें, ते प्रदेश ते द्रव्यनो कहियें. तथा समजिरूढ नयने मत्तें एक आकाश प्रदेशमां धर्मास्तिकायनो एक प्रदेश रह्यो ठे, तथा अधर्मास्तिकायनो एक प्रदेश रह्यो ठे तथा जीव अनंताना अनंता प्रदेश रह्या ठे. एम पुज्जल परमाणुआ पण अनंता जाणवा. तथा एवंभूतनयने मत्तें जे समय जे प्रदेश जे द्रव्यना क्रियागुणने अंगीकार करतो देखीयें, ते समय ते प्रदेश, ते द्रव्यनो गणीजें. ए रीतें एक आकाशप्रदेशमां षट् द्रव्यनुं स्वरूप सातनयें करी जाणवुं.

७१० वली जिनदास शेठ श्रावकपुत्र प्रत्यें प्रश्न पूठे ठे के तमें क्यां वसो ठो ? त्यारें अशुद्ध नैगमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोळ्यो जे हुं लोकमां वसुं बुं. तेवारें जिनदास शेठें पूठयुं जे लोकना तो अधोलोक, ऊर्ध्वलोक अने तिर्थां लोक, एवा त्रण जेद ठे, तेमां तमें क्यां लोकमां वसो ठो ? तेवारें शुद्ध नैगमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोळ्यो के हुं तिर्थां लोकमां वसुं बुं, तेवारें शेठ बोळ्या के तिर्थां लोकमां तो असंख्याता द्वीप अने असंख्या

ता समुद्र ठे. तेमां तमें कया द्वीप समुद्रमां वसो ठो ? त्यारें शुद्धरतनै गमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोढ्यो के हुं जंबू द्वीपमां वसुं हुं. शेर वोढ्या जंबूद्वीपमां तो घणां क्षेत्र ठे तेमां तमे कया क्षेत्रमां वसो ठो ? तेवारें अतिशुद्ध नैगमनयने वचनें श्रावकपुत्र बोढ्यो जे हुं जरतक्षेत्रमां वसुं हुं. शेर वोढ्या जरतक्षेत्रमां वत्रीश हजार देश ठे, तेमां तमें कया देशमां वसो ठो ? तेसमय श्रावकपुत्र बोढ्यो जे हुं अमुक देशमां वसुं हुं, शेर वोढ्या ते देशमां तो घणां नगर ठे, तो तमें कया नगरमां वसो ठो ? श्रावक पुत्र वोढ्यो के अमुक नगरमां वसुं हुं, शेर वोढ्या ते नगरमां घणा पाडा ठे, तो तमें कया पाडामां वसो ठो ? श्रावकपुत्र वोढ्यो अमुक पाडामां वसुं हुं. एमज पाडामां घरादिक सहु वताव्यां. ए नैगमनयनो मत जाणवो.

वली जिनदास शेर संग्रहनयने मतें पूठे ठे के तमें क्यां वसो ठो ? तेवारें श्रावकपुत्रें कहुं हुं शरीरमां वसुं हुं. वली शेरें व्यवहार नयने मतें पूठयुं तमें क्यां वसो ठो ? त्यारें श्रावकपुत्रें कहुं हुं आ संयारे वेठो हुं, एटले वीठानामां रह्यो हुं. वली रजुसूत्रनयने मतें पूठयुं तमें क्यां वसो ठो ? तेणें कहुं हुं उपयोगमां रहुं हुं, एटले ए नयने मतवाले ज्ञान अज्ञाननो जेद न पड्यो, वली शब्दनयने मतें पूठयुं, पामें क्यां रह्यो ठो ? तेणें कहुं हुं स्वप्नावमां रहुं हुं, वली समजिरूढनयने मतें पूठयुं तमें क्यां रह्यो ठो ? तेणें कहुं के हुं गुणमां रहुं हुं. वली एवंभूत नयने मतें पूठयुं तमें किहां रह्यो ठो ? तेणें कहुं जे हुं ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप गुणमां रहुं हुं. एम साते नयनुं स्वरूप सर्व ठेकाणें उतारवुं.

७११ जिनदास शेर:-साते नयें करी जीवनुं स्वरूप केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्र:-नैगम नयने मतें गुण पर्यायवंत शरीर सहित ते जीव जाणवो. एटले ए नयने मतवाले शरीरमांहे जीवपणुं मान्युं, तेथी वी जा पुजल तथा धर्मास्तिकायादिक द्रव्य, ते सर्वे जीवमां गणाणां, तथा संग्रहनयने मतें असंख्यात प्रदेशी ते जीव एटले ए नयने मतवाले एक आकाश प्रदेश टाळ्यो, पण वीजा सर्वे द्रव्य जीवमां गण्यां, व्यवहार नयने मतें जेख लक्ष काम चित्तारी जे ते जीव एटले एणें धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, तथा वीजा पुजल सर्वे टाळ्या, माण पं चंद्रिय, मन, वैश्याना पुजल ठे, तेणें जीवमां गण्या, एटले विषया

दिक तो इंद्रियो लीये ठे, ते जीवथी न्यारा ठे, पण ए नयने मतवाले इ हां जीवनी साथें लीधा, तथा रुजुसूत्र नयने मत्तें तो जे उपयोगवंत ते जीव, एटले ए नयने मतवाले इंद्रियादिक तो सर्व टाळ्यां पण ज्ञान अज्ञाननो जेद टाळ्यो नहीं, तथा शब्दनयने मत्तें तो नामजीव, स्थापना जीव, द्रव्यजीव अने जावजीव, एटले ए नयने मतवाले चार निक्षेपे जीवपणुं कळ्युं, पण गुणी निर्गुणीनो जेद नही पाळ्यो, तथा समजिरूढ नयने मत्तें ज्ञानादिक गुणवंत ते जीव एटले ए नयने मतवाले मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, इत्यादिक साधक सिद्धरूप परिणाम ते जीवस्वरूपमां गण्या, तथा एवंभूतनयने मत्तें अनंतज्ञान, अनंतदर्शन, अनंतचारित्र, शुद्ध सत्तामात्र ते जीव जाणवो. एटले ए नयने मतवाले सिद्धि अवस्थाना जे गुण हता, ते इहां ग्रहण कख्या. ए रीतें जीवमां सात नय कख्या.

७१२ जिनदास शेरः—नयनी अपेक्षायें करी ज्ञाननुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—नैगम नयना मतवालो एक अंश ग्रहीने सर्व वस्तुनुं प्रमाण करे ठे, माटे नैगमनयने मत्तें सर्वे जीव, ज्ञानी कहीयें. कारण के सर्व जीवनी चेतना अक्षरने अनंतमे जागें उघाडी ठे, तिहां ज्ञानावरणादि कर्मनुं आवरण लागतुं नथी, माटे नैगमनयने मत्तें सर्व जीव अंशथकी ज्ञानी जाणवा. तथा संग्रहनयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, माटे सर्व जीवनी सत्ता ज्ञानरूप ठे, तेथी संग्रहनयने मत्तें सर्व जीव, सत्तायें ज्ञानी जाणवा. तथा व्यवहारनयना मतवालो तो बाह्यथकी जेनुं जेवुं स्वरूप देखे, तेने तेवुं कही बोलावे, पण अंतरंग उपयोग न माने, माटे जे अन्यमतनां सर्व शास्त्र प्रत्ये वांचे तथा, जैनमतनां सर्व सूत्र, सिद्धांत, जाप्य, निर्यूक्ति, टीका, चूर्णिप्रत्ये वांचे, गुरुमुखें सर्दहे, अर्थ करे, तेने व्यवहार नयना मतवालो ज्ञानी कहीने बोलावे, तथा रुजुसूत्रनयने मत्तें तो अंतरंग प्रतीति सहित वस्तु गतनां जासनरूप ज्ञान स्वरूपना उपयोगमां जेनुं चित्त, जे समयें वत्तें ठे, ते समयें ते जीव, ज्ञानी जाणवा. एटले ए नयने मतवाले समकेती जीवने ज्ञानी कही बोलाव्या, तथा शब्दनयने मत्तें तो जे मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मनःपर्यवज्ञान, इत्यादिक शुद्ध शुक्लध्यानरूप साधक सिद्ध परिणाम ते ज्ञानी जाणवा. तथा समजिरूढ नय अने एवंभूत नयने मत्तें करी तो जे ज्ञानावरणादि घाति

अघाती कर्मने क्षयें करी अनंतचतुष्टय रूप लक्ष्मी प्रगट करी, लोकालोक
नुं स्वरूप एक समयमां जाणे, तेने ज्ञानी जाणवा.

७१३ जिनदास शैठः—साते नयें करी साधर्मिपणानुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—नैगम अने संग्रह नयने मतें करी सर्वजीव सत्तायें एक
रूप ठे, एटले सर्व जीवनो धर्म, सरखो कहीयें माटे ए वे नयने मतें सर्व
जीव, सत्तायें साधर्मी जाणवा. तथा व्यवहारनयना मतवालो तो बाह्य
थकी जेनी जेवी आचरणा देखे, तेने तेवो कहे, पण अंतरंग सत्ता उपयो
ग न माने, एटले जे जीवनी क्रिया प्रवृत्तिरूप एक सामाचारी सरखी हो
य, तेने व्यवहार नयना मतवालो साधर्मी कही वोलावे, तथा ऋजुसूत्र
नयना मतें तो जे समय उपयोग सहित त्याग वैराग्यरूप उदासत्तावें जेनुं
चित्त वत्तें ठे, ते समय ते जीव साधर्मी जाणवा. एटले ए नयने मतवाले
यथाप्रवृत्त्यादिकरणना परिणाम होता, ते इहां ग्रहण कऱ्या, ए परिणाम तो
पहेले गुणठाणे मिथ्यात्वीने पण थाय. तथा शब्दनयने मतें तो अंतरंग उप
योगरूप समकेत जावें साध्य एक साधन अनेक, ए रीतें जे जीव सत्ताग
तना धर्मने साधे, ते साधर्मी जाणवा. एटले ए नयने मतवाले समकेती
जीवने साधर्मी कही वोलाव्या, तथा समजिरूढ नयना मतवालो श्रेणी
जावनुं ग्रहण करे ठे, एटले नवमा दशमा गुणठाणाशी मांमी यावत् तेर
मा चौदमा गुणठाणा पर्यंत जे जीव, घाती कर्मने क्षयें अनंत चतुष्टयरूप
लक्ष्मी प्रगट करी शुक्लध्यानना बीजा त्रीजा पाया बचावें रह्या संवरजावें
वत्तें, एवा केवली जगवान् ते साधर्मी जाणवा. तथा एवंभूत नयने मतें तो
जे अष्ट कर्म क्षय करी अष्टगुण संपन्न लोकने अंतें विराजमान अव्याबाध
सुखना जोगी सादि अनंतमे जांगे वत्तें ठे, एवा सिद्ध परमात्माने साधर्मी
जाणवा. ए रीतें साधर्मी उपर सात नय कऱ्या.

७१४ जिनदास शैठः—सात नयें करी धर्मनुं स्वरूप केम जाणीयें?

श्रावकपुत्रः—नैगम नयने मतें तो सर्वे धर्म ठे, केम के सर्वे धर्मने चा
हे ठे. एटले ए नयने मतवाले सर्वधर्मने धर्मनाम कही वोलाव्या, तथा
संग्रहनयने मतें जे वडेरायें आदऱ्यो, ते धर्म. एटले ए नयने मतवाले
अनाचार तो ठोड्यो अने कुलाचारने धर्म करी मान्यो, एटले जे जेना कु
लकर्मागत आव्यो, ते धर्म जाणवो ॥ गाथा ॥ जेखधारीकूं गुरु कहे, पु

एवंतकूं कहे देव ॥ कुलाचारकूं धर्म कहे, ए कुकर्मकी देव ॥ १ ॥ तथा व्यवहारनयना मतें जे सुखनुं कारण ते धर्म कहीयें एटले ए नयने मतवाले पुण्यरूप करणीने धर्म करी मान्यो, तथा रजुसूत्र नयने मतें उपयोग सहित उदास ज्ञावें वैराग्यरूप परिणाम ते धर्म जाणवो. एटले ए नयने मतवाले यथाप्रवृत्तिकरणरूप परिणाम प्रमुखने धर्म करी मान्यो, ते तो पहेले गुणठाणे मिथ्यात्वीने पण थाय. तथा शब्द नयने मतें जे अंतरंग सत्तागतना ज्ञासनरूप समकेत ते धर्म जाणवो, केम के समकेत जेठे, ते धर्मनुं मूल ठे. तथा समजिरूढ नयने मतें जीव अजीवरूप नव तत्त्व, षट् द्रव्य, नय, निक्षेपा, प्रमाण, उत्सर्ग, अपवाद, निश्चय, व्यवहार, द्रव्य, ज्ञावनुं स्वरूप जाणी जीवसत्ताने ध्यावे. अजीवसत्तानो त्याग करे, ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप शुद्ध निश्चयनय परिणाम, ते धर्म कहीयें. एटले ए नयने मतवाले साधक सिद्धरूप परिणाम, ते धर्मपणे करी मान्या. तथा एवंभूतनयने मतें जे शुद्ध शुक्लध्यान रूपातीतपरिणाम क्षपकश्रेणी कर्म क्षयनां कारण, ते साधनधर्म जाणवो अने जीवनो मूलस्वज्ञाव मोक्षरूप कार्य निष्पन्न सिद्धिमां रहे, ते धर्म जाणवो.

७१५ जिनदास शेटः—सिद्ध जगवाननुं स्वरूप, साते नयें करी केम जाणीयें ?

श्रावकपुत्रः—नैगमनयवालो एक अंश ग्रहीने वस्तुनुं प्रमाण करे ठे, माटे नैगमनयने मतें सर्व जीव सिद्ध ठे, कारण के सर्वजीवना आठ रुचकप्रदेश सदाकाल सिद्धसमान निर्मल ठे, तिहां कर्मावरण लागतां न थी, माटे नैगमनयने मतें सर्वजीव सिद्धसमान जाणवां. तथा संग्रहनयना मतवालो सत्तानुं ग्रहण करे ठे, एटले सर्वजीवनी सत्ता एक समान सरखी ठे, माटे संग्रहनयने मतें करी सर्वजीव सत्तायें सिद्धसमान जाणवा. एटले एणे पर्यायास्तिकनयें करी कर्म सहित अवस्था टाढी, पण द्रव्यास्तिकनयनी अवस्था अंगीकार करावी, तथा व्यवहारनयने मतें जे विद्यालब्धि प्रमुख गुणें करीने सिद्ध थया, तेने सिद्धपणुं जाणवुं. एटले ए नयवाले जे बाह्यतप प्रमुख गुण हता, ते अंगीकार कस्या, तथा रजुसूत्रनयने मतें तो जे समयें जे जीवें सिद्धसमान आपणा आत्मानीसत्ता उलखी ठे, अने ध्याननो उपयोग पण तेहीज वर्त्ते ठे, ते समयें ते जीव, सिद्ध समान ठे. एटले ए नयने मतवाले समकेतिजीवने सिद्धसमान कही

बोलाव्या, तथा शब्दनयने मत्तें तो जे शुद्धशुक्लध्यानपरिणाम नामादिक चार निक्षेपे, ते सिद्ध कह्दीयें. तथा समजिरूढनयने मत्तें जे केवल ज्ञान, केवलदर्शन, यथाख्यातचारित्ररूप गुणवंत होय ते सिद्ध, एटले ए नयने मतवाले तेरमे, चौदमे गुणठाणें वर्त्तता केवली जगवान् ने सिद्ध समान कह्दी बोलाव्या. तथा एवंभूतनयने मत्तें जे ज्ञानवरणादि सकल कर्मनो क्षय करी अनंतगुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी लोकने अंतें विराजमान सादि अनंतमे जांगे वत्तें एवा जे, सिद्ध जगवान् ते सिद्ध कह्दीयें.

७१४ जिनदास शैवः—बलीनयनीअपेक्षायेंकरीनवतत्त्वनुंस्वरूपकेमजाणीयें?

श्रावकपुत्रः—रुजुसूत्रनयने मत्तें पहेले गुणठाणे एकेंद्रियथी पंचेंद्रिय पर्यंतना जीव अनुपयोगें मिथ्यात्वजावें वत्तें, तेने अव्यजीव कह्दीयें अने शब्दनयने मत्तें चोथे गुणठाणें आत्मस्वरूपमां समकेतजावें वत्तें, तेने जाव जीव कह्दीयें. हवे अजीवनुं स्वरूप कह्दीयें ठैयें. एटले कोइक जीव रुजु सूत्रनयने मत्तें शुजाशुज परिणामें करी पुण्यपापरूप आश्रवनां दलीयां बांधे, तेने अजीव कह्दीयें. अने व्यवहारनयने मत्तें अव्रतिपणे अणक स्यां आश्रव आवे, एवुं पण श्रीजगवतीसूत्रमां कह्युं ठे. हवे संवरनुं स्वरूप कहे ठे. शब्दनयने मत्तें चोथे गुणठाणे समकेती जीव अने पांचमे गुणठाणे देशविरति जीव, तथा ठठे सातमे गुणठाणे सर्वविरतिजीव, ए संवरजावमां रह्या वत्तें ठे, तथा समजिरूढनयने मत्तें श्रेणीजावें नवमा दशमा गुणठाणाथी मांसी यावत् तेरमा चौदमा गुणठाणा पर्यंत केवली जगवान् पण संवरजावें रह्या वत्तें ठे अने एवंभूतनयने मत्तें सकल कर्म क्षय करी लोकने अंतें विराजमान सादि अनंतमे जांगे सिद्ध परमात्मा पण संवरजावमां रह्या वत्तें ठे. हवे निर्जैरानुं स्वरूप कहे ठे. शब्द, सम जिरूढनयने मत्तें श्रेणीजावें नवमा दशमा गुणठाणाथी मांसी तेरमा चौदमा गुणठाणा पर्यंतना जीव आत्मस्वरूपमां वर्त्तता महानिर्जैरा प्रत्यें करे ठे. हवे मोक्षनिःकर्मावस्थानुं स्वरूप कहे ठे. समजिरूढनयने मत्तें श्रेणीजावें तेरमे चौदमे गुणठाणें केवली जगवान् वत्तें ठे, तेने अव्यमोक्षपद कह्दीयें. अने एवंभूतनयने मत्तें सकल कर्म क्षय करी लोकने अंतें विराजमान सादिअनंतमे जांगे वत्तें ठे, एवा सिद्धपरमात्माने जावमोक्षपद कह्दीयें. ए नव तत्त्वमां स्वरूप जाणवुं.

૭૩૩ જિનદાસશેઠ:—સાતે નયેં કરી નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

શ્રાવકપુત્ર:—નૈગમનયને મતેં સર્વે તત્ત્વ છે, જે કારણે સર્વકોઈ તત્ત્વને
 चाहे છે, તથા સંગ્રહનયના મતવાલો સર્વનો સંગ્રહ કરીને બોલ્યો જે એકજ
 તત્ત્વ છે, એટલે જે જેહને મન માન્યું, તે તત્ત્વ, બીજાં સર્વે અતત્ત્વ જાણવાં.
 તથા વ્યવહાર નયના મતવાલો બાહ્યસ્વરૂપ देखीને જ્ઞેદ વેહેંચે, એટલે જે
 दीसता गुण देखे, તે માને, માટે એક જીવતત્ત્વ અને બીજું અજીવતત્ત્વ,
 ए वे तत्त्व माने, તેમાં વલી પ્રથમજીવ તત્ત્વના બે જ્ઞેદ, इत्यादि आगल
 कहा,તે રીતેં યાવત્ ગંઠીજ્ઞેદી તથા અગંઠીજ્ઞેદી સુધી કહીને વલી પ્રકારાં
 तरें ५६३ ज्ञेद कहे. તથા અજીવ તત્ત્વના જ્ઞેદની વેહેંચણ આવી રીતેં કરવી
 प्रथम अजीवना बे ज्ञेद છે, એક રૂપી અજીવ અને બીજો અરૂપી અજીવ,
 તેમાં ધર્માસ્તિકાયનો સંધ, દેશ અને પ્રદેશ, તથા અધર્માસ્તિકાયનો સંધ,
 देश અને प्रदेश, તથા આકાશાસ્તિકાયનો સંધ, દેશ અને प्रदेश, તથા એક
 ज्ञेद कालद्रव्यनो मली अरूपी अजीवना दश ज्ञेद थया. વલી ધર્માસ્તિકાય
 द्रव्यथकी, क्षेत्रथकी, कालथकी, जावथकी અને गुणथकी, ए पांचज्ञेदें છે.
 ए रीतें अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, तथा काल, सर्वना पांच पांच
 ज्ञेद करतां बीश ज्ञेद थाय. તે પૂર્વોક્ત દશ સાથેં મેલવતાં ત્રીશ જ્ઞેદ અ
 रूपी अजीवना थया. હવે રૂપી અજીવના પાંચશો ને ત્રીશ જ્ઞેદનું સ્વરૂપ
 कहे છે. फरसना आठ, गंधना बे, रसना पांच, वर्णना पांच અને संस्था
 नना पांच, ए रीतें पच्चीश ज्ञेद मूल છે, તેના ઉત્તર જ્ઞેદ પાંચશો ને ત્રીશ,તે
 आवी रीतें थाय:—प्रथम आठ फरस मांहेला प्रत्येक फरस ने पांच वर्ण, वे
 गंध, पांच रस, पांच संस्थान અને ठ स्पर्श, ए रीतें त्रैवीश साथें गुणतां
 १०४ ज्ञेद थाय. आठ स्पर्श છે, તેમાંથી ठ स्पर्श साथें ગણવાનું કારણ
 ए ठे के जो जारी स्पर्शना ज्ञेद साथें गणवो होय,तो ते जारी स्पर्श, तथा
 तेनो प्रतिपक्षी बीजो हलवो स्पर्श, ए वे स्पर्श मूकी देवा. वाकी ठ स्पर्श
 देवा. तेमज जो लुखा साथें गणवो होय, तो तेनो प्रतिपक्षी चोपड्या स्पर्श
 पण मूकी आपवो. ए रीतें सर्वत्र समजी लेवुं. ए आठ स्पर्शना १०४ ज्ञेद
 थया. तेमज पच्चीश ज्ञेदमांथी वे गंध कहाडीने त्रैवीश ज्ञेदने वे गंध
 साथें गुणीये, तेवारें वे गंधना ठेतालीश ज्ञेद थाय तथा पच्चीश ज्ञेदमांथी
 पांच रस, वाद करतां वाकी बीश ज्ञेदने पांच रस साथें गुणतां पांच गही

१०० जेद थाय. तथा तेवीज रीतें पांच वर्णना पण शो जेद थाय. अने तेमज पांच संस्थानना पण शो जेद थाय. ए सरवाले ५३० जेद पुजल ड्रव्यरूपी अजीव ठे तेना थया. तेनी साथें पूर्वोक्त अरूपी अजीवना त्रीश जेद मेलवतां ५६० जेद थाय. ए सर्व व्यवहारनयने मतें जेदनी वेहेंचण ठे.

तथा ऋजुसूत्रनयने मतें जे जीव, शुभाशुभ परिणामें करी पुण्य, पाप रूप आश्रवनां दलीयां बांधे, तेने अजीव कह्यें. ए ठ तत्त्व थयां, तथा शब्दनयने मतें तो चोथे गुणठाणे समकेती जीव, पांचमे गुणठाणे देशविरतिजीव, षष्ठे सातमे गुणठाणे सर्वविरति जीव, ए त्रणे सत्तागतना जा सनरूप संवरजावमां वर्तता समय समय अनंतां कर्म निर्जारावे ठे, तथा समक्षिरूढनयना मतवालो श्रेणीजावने ग्रहे ठे, माटे नवमा दशमा गुण ठाणाथी मांझीने यावत् तेरमा चौदमा गुणठाणा पर्यंत केवली जगवान् पण संवरजावमां वर्तता महा निर्जाराप्रत्ये करे ठे, तेने ड्रव्यमोक्षपद कह्यें. ए नवे तत्त्व आव्यां. तथा एवंभूतनयने मतें सकल कर्मकयें करी लोकने अंतें विराजमान सादि अनंतमे जांगे वर्तता एवा सिद्धपरमात्मा, तेने जावमोक्षपद कह्यें. ए रीतें साते नयें करी नव नस्वनुं स्वरूप ठे,

५३४ हवे पाथो उपरे उत्सर्ग अपवाद मार्गें नय उतारे ठे. एटले कोइ जीव पाथाने अर्थे वनमां काष्ठ वेवाने चाल्यो, तिहां वीजो कोइ सन्मुख मल्यो तेणें पूव्युं तुं क्यां जाय ठे ? तेवारें ते अशुद्ध नैगमनयने वचनें वोल्हो जे हुं पाथो लेवा जाउं तुं. हवे वनमां जइने काष्ठ ठेदवा मांर्युं, तेवारें वली कोइयें पूव्युं के शुं ठेदे ठे ? तेवारें शुद्ध नैगमनयने वचनें वोल्हो के हुं पाथो ठेहुं तुं. हवे काष्ठ लइने पाठो वल्यो, तेवारें वली कोइयें पूव्युं के तुं शुं लाव्यो ? तेवारें शुद्धतर नैगमनयने वचनें वोल्हो के हुं पाथो लाव्यो. हवे पाथो सराणें चडावी उतारवा मांर्यो, तेवारें वली कोइयें पूव्युं जे तुं शुं उतारे ठे ? त्वारें ते अतिशुद्ध नैगमनयने वचनें वोल्हो के हुं पाथो उतारुं तुं. ए रीतें नैगमनय जाणवो. हवे व्यवहारनयना मतवालो वोल्हो के एवी रीतें पाथो हुं मानुं नही परंतु हुंतो संपूर्ण देखाती वस्तुमां वस्तुपणुं मानुं, एटले पाथो उतारी तेव्यार करी मेल्यो, ते वारें व्यवहारनयना मतवालो कहे, जे हवे एने पाथो कह्यें. हवे संग्रह नयना मतवालो वोल्हो के एम पाथो नही पाथानी सत्तारूपमांहे धान्य

जखुं, तेवारें संग्रहनयना मतवालो कहे के हवे पाथो कहीयें. हवे रजुसूत्र नयना मतवालो बोड्यो के एवी रीतें पाथो नहीं. हुंतो वस्तुना जावने ग्रहण करुं, एटले पांच, सात, पाथा धान्य जरीने एक बाजु ढगलो कस्यो, अने पाथारूप खोखुं दूर काढी नारखुं, तेवारें रजुसूत्रनयना मतवालो कहे के हवे एने पाथो कहीयें. वली कोश्यें पूब्युं जे ए पांच सात पाथानुं ज्ञान किहां रखुं ठे? तेवारें शब्दनयना मतवालो बेहेंचण करीने बोड्यो जे आ शरीररूप पाथो ठे, तेमां ज्ञानादि अनंतगुणरूप धान्य जखुं ठे, तेवारें समजिरूढनयना मतवालो बोड्यो के एम पाथो नहीं, ए शरीररूप पाथा मांहेथी उपयोग काढी अने ज्ञानादिक अनंतगुणरूप मांहे धान्य जखुं ठे, तेमां उपयोग लगावीने श्रेणीजावें चड्यो, एटले एने पाथो कहीयें. तेवारें एवंजूतनय वालो बोड्यो, के एम पाथो नहीं परंतु ज्ञानादि अनंतगुणरूप धान्य मांहे जखुं ठे, ते संपूर्ण प्रगट करी पाथारूप शरीरनुं खोखुं मूकी जे लोकने अतैं शिवपुरीमां विराजमान थाया, तिहां पाथो कहीयें. एमां आग ला चार नय अपवादमागें अने पाठला त्रण नय उत्सर्गमागें जाणवा.

७३५ हवे जिनमंदिररूप देरासर उपर सात नय उत्सर्ग अने अपवाद मागें उतारे ठे. कोइ पुरुष, देरासर कराववा सारु सामान लेवा चाल्यो, तेवारें बीजो कोइ सामो मल्यो, तेणें पूब्युं तुं क्यां जाय ठे? ते समय ते अशुद्ध नैगमनयने वचनें बोड्यो के हुं देहरं लेवा जाउं बुं. पढी देहरा नो सामान लेवा मांक्यो, ते वखत वली कोश्यें पूब्युं तुं शुं लीये ठे? त्यारें शुद्ध नैगमनयने वचनें बोड्यो के हुं देहरं लउं बुं. हवे देहरानो सामान लइने पाठो आवतां वली कोश्यें पूब्युं के तुं शुं लाव्यो? त्यारें शुद्धतर नैगमनयने वचनें बोड्यो के हुं देहरं लाव्यो. हवे घेर आवीने देहरं चणाववा मांक्युं, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं के तुं शुं चणावे ठे? त्यारें अतिशुद्ध नैगमनयने वचनें बोड्यो के हुं देहरं चणावुं बुं ॥ इति नैगम नयः ॥ हवे व्यवहार नयना मतवालो बोड्यो के ए रीतें देहरं नहीं, परंतु हुं तो संपूर्ण दीसती वस्तुमां वस्तुपणुं मानुं, एटले जेवारें संपूर्ण देहरं तैय्यार थयुं, तेवारें व्यवहार नयना मतवालो कहे के हवे एने देहरं कहीयें. हवे संग्रहनयना मतवालो बोड्यो के एम देहरं नहीं, पण देहरानी सत्तारूप मांहे देव विराजमान थाय, तेवारें देहरं कहीयें. एटले प्रतिष्ठा।

होत्सव विधिप्रयुक्त करी मांहे देव वेसाडे, तेवारें संग्रहनयना मतवालो कहे के एने देहरुं कहीयें. हवे रुजुसूत्रनयना मतवालो वोढ्यो के एम देहरुं नही, हुंतो जावने ग्रहण करुं तुं; आपणे देहरानुं शुं काम ठे, पण एमां देव कोण ठे? ऋषज देव ठे? किंवा अजितनाथ ठे? किंवा संजवनाथ ठे? इत्यादि जे देव मांहे वेग होय, तेनुं प्रयोजन ठे. एटले ए रुजुसूत्रनयने मतवाले देहरा उपरशी उपयोग उतारीने देव विराज्या ठे, तेना ध्या नमांहे उपयोग लगाव्यो. तेवारें कोइ वोढ्यो जे देरासरमां देव विराज्या ठे, तेनी उलखाणरूप ज्ञान किहां रखुं ठे? तेवारें शब्दनयना मतवालो अंत रंग उपयोग दइने वोढ्यो के आ शरीररूप देहरुं तेमां निश्चय देव आत्मा पोतेंज ठे, तेने विषे ए ज्ञान रखुं ठे. हवे समजिरूढनयना मतवालो वोढ्यो के एम देहरुं नही. ए शरीररूप देहरामांशी उपयोग काढी तेमांहे निश्चय देव आत्मा विराजे ठे, तेना स्वरूपना चिंतनरूप ध्यानमां उपयोग लगा डी श्रेणीजावें चढे, तेवारें देहरुं कहियें. त्यारें एवंभूत नयना मतवालो कहेवा लाग्यो के एम देहरुं नही, परंतु मांहे निश्चय देव आत्मा विराजे ठे, तेनुं स्वरूप संपूर्ण प्रगट करी अने देहरारूप शरीरनुं खोखुं इहां मूकी लो कने अंतें सिरूपुरीमां विराजमान थया, त्यां देहरुं कहीयें.

७३६ हवे उत्सर्ग अपवाद मागें घट उपर सात नय उतारे ठे. कोइक घट लेवा चाल्यो, तेवारें मार्गमां तेनें वीजो कोइ सन्मुख मद्यो, तेणें पूव्युं तुं शुं लेवा जाय ठे? ते वखत ते अशुरू नैगमनयने वचनें वोढ्यो के हुं घट लेवा जाउं तुं. पठी तिहां जइने माटी खणवा मांसी ते वारें कोइयें पूव्युं तुं शुं करे ठे? त्यारें शुरू नैगमनयने वचनें वोढ्यो के हुं घट लउं तुं. हवे माटी लइने पाठो वळ्यो, तेवारें वळी कोइयें पूव्युं तुं शुं लाव्यो! तेवखत शूरुतरनैगमनयने वचनें वोढ्यो हुं घट लाव्यो; हवे माटी चाकडे चडावी घट उतारवा मांर्यो, तेवारें वळी कोइयें पूव्युं तुं शुं उतारे ठे? त्यारें अतिशूरुनैगमनयने मतें वोढ्यो हुं घट उतारुं तुं ॥ इतिनैगमनयः ॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो वोढ्यो के एम घट न थाय हुंतो संपूर्ण वस्तु नजरें देखुं, तेमां वस्तुपणुं मानुं एटले घडो तैवार संपूर्ण नी पजे, तेवारें एने घट कहीयें. हवे संग्रहनयना मतवालो वोढ्यो के एम घट नही, परंतु घटनी सत्तारूप जल मांहे नखुं होय, तेवारें घट कहेवाय,

एटले घटनी सत्तारूप जलें करी संपूर्ण जरे, तेवारें एने घडो कहीयें. हवे ऋजुसूत्रनयना मतवालो बोळ्यो के एम घट हुं मानुं नही हुंतो जावने ग्रहण करुं तुं. एटले पांच, सात, घट जरीने एक ठामडामां रेड्या अने घडा रूप खोखुं एक बाजु काढी नाखुं, त्यारें तेने घट कहीयें. तेवारें कोइक बोळ्यो जे ए पांच, सात, घटरूप जलनुं ज्ञान किहां रखुं ठे ! ते वखत शब्द नयना मतवालो वेहेंचण करीने बोळ्यो के आ शरीररूप घट अने ज्ञानादि अनंतगुणरूप मांहे जल जखुं ठे, तेवारें समजिरूढनयना मतवालो बोळ्यो के एम घट नही आ शरीररूप घटमांथी उपयोग काढी अने मांहे ज्ञानादि अनंतगुणरूप जे जल जखुं ठे, तेमां उपयोग लगावी श्रेणीजावें चढे, तेवारें घट कहीयें. एटले एणें शरीररूप घटमांथी उपयोग काढी अने ज्ञानादि अनंतगुणरूप मांहे जल जखुं ठे, तेमां उपयोग लगावीने श्रेणीजावें चढ्यो, तेवारें समजिरूढनयना मतवालो घट कहे. हवे एवंभूत नयना मतवालो बोळ्यो जे एम घट नही, परंतु एमां जे ज्ञानादि अनंतगुणरूप जल जखुं ठे, ते प्रगट करी घटरूप शरीरनुं खोखुं इहां मूकी लोकने अंतें सिद्ध पुरीमां बिराजमान थया. तिहां घट कहीयें.

७३७ हवे घर उपर उत्सर्ग अपवाद मार्गें करी सात नय उतारे ठे. कोइ पुरुष घरनो सामान लेवा चाळ्यो, तेने कोइ बीजो पुरुष मार्गमां सामो मळ्यो, तेणें पूब्युं तुं किहां जाय ठे ? तेवारें ते अशुद्धनैगमनयने मतें बोळ्यो के हुं घर लेवा जाउं तुं. पठी ज्यारें घरनो सामान लेवा मांर्यो, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं के तुं शुं लीये ठे ? तेसमय शुद्धनैगमनयने मतें बोळ्यो के हुं घर लउं तुं. हवे घरनो सामान लइने पाठो वळ्यो, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं तुं शुं लाव्यो ? त्यारें शुद्धतरनैगमनयने वचनें बोळ्यो के हुं घर लाव्यो. हवे घर कराववा मांर्युं, तेवारें कोश्यें पूब्युं तुं शुं करावे ठे ? त्यारें अति शुद्धनैगमनयने वचनें बोळ्यो के हुं घर चणावुं तुं ॥ इतिनैगमनयः ॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो बोळ्यो के एम घर न थाय, हुं तो संपूर्ण तैय्यार घर नजरें देखुं, तेवारें घर मानुं. एटले संपूर्ण तैय्यार घर नीपन्युं, तेवारें व्यवहारनयना मतवालो कहे जे ए घर थयुं. हवे संग्रहनयना मतवालो बोळ्यो जे एम घर नही, परंतु घरनी सत्ताने ग्रहण करे, तेवारें घर कहे वाय. एटले जेम तेम खटपट करी परणीने घरनी सत्तारूप स्त्री लावी गर

मां वेसाडी, तेवारें संग्रहनयना मतवालो कहे हवे एने घर कहीयें. तेवारे ऋजुसूत्रनयना मतवालो वोढ्यो के एम घर न थाय, हुंतो जावने ग्रहण करुं तुं. घरनुं शुं प्रयोजन ठे? माहारे तो मांहे घरनी धणीयाणी स्त्री वेठी ठे, तेनी साथें काम ठे, घरनुं शुं काम ठे? एटले ए ऋजुसूत्रनयने मतवाले घररूप खोखा उपरथी उपयोग काढी अने मांहे घरनी धणीयाणी स्त्री वेठी ठे, तेमां उपयोग लगाव्यो, वली तेवारें कोइ वोढ्यो के ए घरमां स्त्री वेठी ठे, तेनुं ज्ञान किहां रखुं ठे? तेवारें शब्दनयना मतवालो वेहेंचण करीने वोढ्यो के आ शरीररूप घर अने मांहे चेतन महाराजरूप पुरुष अने सम तारूप स्त्री वेठी ठे, तेमध्ये ए ज्ञान रखुं ठे, तेवारें समजिरूढनयना मतवालो वोढ्यो के एम घर नहीं, परंतु शरीररूप घरमांथी उपयोग काढी अने समतारूप स्त्रीमां उपयोग लगावी, श्रेणी जावे चढे, तेवारें घर कहीयें. हवे एवंभूत नयवालो वोढ्यो एम घर नहीं, पण ए शरीररूप घरनुं खोखुं इहां मूकी समतारूप स्त्रीने लइ लोकने अंतें मोक्षपुरीमां जइ वस्या, तिहां घर कहीयें.

५३७ हवे राज्य उपर उत्सर्ग अपवादमागें सात नय उतारे ठे. कोइ पुरुष, राज्य लेवा चाल्यो, तेने मार्गमां कोइ सामो मद्यो, तेणें पूव्युं तुं किहां जाय ठे? त्वारें ते अशुरू नैगमनयने वचनें वोढ्यो हुं राज्य लेवा जाउं तुं. हवे राज्य लेवानी सामग्री मांमी, तेवारें वली कोइयें पूव्युं तुं शुं लीये ठे? एटले शुरू नैगमनयने वचनें वोढ्यो के हुं राज्य लउं तुं? हवे राज्य लइने पाठो वल्यो, तेवारें वली कोइयें पूव्युं के तुं शुं लाव्यो? तेवारें शूरुतर नैगमनयने वचनें वोढ्यो के हुं राज्य लाव्यो. हवे राज्य पालवा मांरुं, तेवारें कोइयें पूव्युं तुं शुं पावे ठे? एटले अतिशुरू नैगमनयने वचनें वोढ्यो के हुं राज्य पावुं तुं॥ इति नैगमनयः॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो वोढ्यो के एम राज्य कहेवाय नहीं, हुंतो संपूर्ण राज्य जोगवतां नजरें देखुं, तेवारें राज्य मानुं, ते वखत संग्रहनयना मतवालो वोढ्यो, एम राज्य कहेवाय नहीं जे राज्यनी सत्ताने ग्रहे, ते राज्य कहेवाय. एटले राज्यनी सत्तारूप प्रधान कामदार, शिरदार, सुजट, शीपाई, जमादार, फोजदार, कोटवाल, हाजी, मुहल्ली, हाथी, घोडा, रथ, पायक आदिक राजानी सत्तारूप सामग्री सब त्वारें राजा कहीयें. हवे ऋजुसूत्रनयना मतवालो वोढ्यो एम राज्य कहेवाय नहीं, हुं तो जावने ग्रहण करुं तुं. एटले राज्यरूप सामग्री तो सर्व मली,

पण राज्य कार्यनी चिंतारूप हाल हुकम, न्याय, इनसाफ, वात, विचार रूप राज्य कार्यना चिंतनमां उपयोगना परिणाम वर्त्ते, ते समय राज्य कहे वाय, नहीं तो रातना राजानी परें अंधुं राज्य जाणवुं. वली कोइ बोळ्यो ए राज्यकाजना उपयोगरूप चिंतननुं ज्ञान क्यां रहुं ठे? तेवारें शब्दनयनो मतवालो बोळ्यो के आ शरीररूप नगर नवद्वारें करी शोजतुं अने मांहे चेतन माहाराजारूप राजा राज्य करे ठे. तेमांहे ए ज्ञान रहुं ठे, तेवारें समजिरूढनयना मतवालो बोळ्यो के एम राज्य कहेवाय नहीं, पण ए शरीररूप नगरमांथी उपयोग काढी अने जे एमांहे चेतन महाराजारूप राजा राज्य करे ठे, तेना स्वरूपमां उपयोग लगावी, श्रेणीजावें चढे, तेवारें राजा कहियें. हवे एवंचूतनयना मतवालो बोळ्यो के एम राजा कहेवाय नहीं, पण मांहे चेतनमाहाराजारूप राजा राज्य करे ठे, तेनुं स्वरूप संपूर्ण प्रगट करी, ए शरीररूप नगरनुं खोखुं इहां मूकी लोकने अंतें सिद्धपुरीमां मोक्षनगरनुं राज्य करे, तेने राजा कहियें.

७३ए हवे धर्मीजीवने समकेतनी स्थिरता करवा वास्ते जाणपणारूप सात नयनुं स्वरूप लखियें ठैयें. कोइ जीवने मार्गे जातां बाण लाग्यो, एट ले नैगमनयने मत्तें बाण हाथमां लइने लोकने कहेवा लाग्यो, जे आ बाण मुजने लाग्यो, आ बाणथकी हुं दुःख जोगवुं हुं.

एटले वली संग्रहनयना मतवालो बोळ्यो के ए बाणनो कांइ वाक नथी बाण तो कोइकनो नाख्यो आव्यो पण बाणनो मारनारो कोण ठे? तेने शोधी काहाढो. एटले आपणुं वैर लइयें? एम संग्रहनयने मत्तें तेनो संग्रह करी चित्तमां धारी राख्यो, हवे व्यवहारनयना मतवालो बोळ्यो के जाई! ए बाण मारनारनो कांइ वांक नथी, पण कोइ प्रकारें ताहारा ग्रहनो वांक ठे. एटले ताहारा ग्रह वांका आव्या देखाय ठे, तेवारें ए धणीने तुने मारवाना परिणाम थया, तो ए विचारो शुं करे? माटे कोइ रीतें ग्रहनी पूजा करी, ग्रहनी शांति करो. एटले सुख थाय. माटे ज्योतिष, वैद्यक, जोइने चालवुं काम करवुं, ए प्रमाणें व्यवहारनयें लौकिक वचन ठे.

हवे रुजुसूत्रनयना मतवालो उपयोग दइने वोळ्यो के हे जाइ! ग्रहनो कांइ वांक नथी. ग्रहतो सर्वे सम्यग्दृष्टि ठे, माटे तेतो कोइने दुःख देता नथी, पण ताहारा कर्मनो वांक ठे, जेवां कर्मरूप दलीयां ताहरी सत्तायें

हतां,तेवा ग्रह पण आव्या,माटे शुजाशुजरूप कर्म,सर्वने सुखदुःख दीये
ठे. ए विपाक सर्वे कर्मना कस्या उदय आवे ठे. एमां ग्रहनो कांइ वांक नथी.
॥गाथा॥ कर्म करे तेन करेकोय,कर्म कीडी कुंजर होय॥ कर्म सुख दुःख पामे
सहु,कर्म जीव जमे ते बहु ॥ १ ॥ माटे सर्व जीव, कर्मने वश ठे. ए रुजुसूत्रनुं
वचन ठे. ए रीतें चारनयें जाणपणुं करीसंसारमां जीव परित्रमणपणुं करे ठे.

हवे शब्दनयना मतवालो वोळ्यो के ए कर्म विचारां शुं करे? एतो जड
ठे,कोइने सुख दुःख देतां नथी, पण सुख दुःखनो पेदा करवावालो त
था जोगववा वालो आपणो जीव ठे, जेवा परिणामें करीने जीवें कर्म
वांध्यां होय, तेवा विपाक उदय आवे,माटे एमां कर्मनो कांइ वांक नथी.
जीवें पोतें उद्यमें करी कर्म वांध्यां,तेवा विपाक जोगवे ठे माटे वांक ता
हारा जीवनो ठे, पण कर्मनो वांक नथी. कर्म तो जीवनां कस्यां थाय ठे,
अने वली जीवज उद्यम करीने टालतो जाय. ए रीतें शब्दनयने मतवाले
जीव अने अजीवरूप जे कर्म, तेनी जूदी जूदी वेहेंचण करीने देखाडी.

हवे समजिरूढनयना मतवालो वोळ्यो के एमां जीवनो कांइ वांक न
थी, जे वेलायें, जे काळें,जेवा केवली जगवानें जाव दीठा होय ते वे
लायें,ते काळें,तेवाज जीवना परिणाम थाय, पण ते जाव कोइना टाल्या
टले नही, एटले केवली जगवानें जेवी रीतें आगल आपणा जव दीठा
होय, के जे देवता,नारकी,तिर्यच, मनुष्यना एटला जव करीने सिद्धि व
रशे ते दिवस,ते घडी, ते वेला आवे,तेवारें जीव,तेवे परिणामें करी तेवा
कर्मनुं ग्रहण करे,एमां जीवनो कांइ वांक नथी, केवली जगवानें दीठेला जा
व कोइना टाल्या टले नजी, जे प्रमाणें केवलीयें दीतुं होय, ते प्रमाणें ज वने.

हवे एवंभूतनयना मतवालो वोळ्यो के एतो सर्वे बाह्य व्यवहाररूप
वात ठे,परंतु निश्चयनयें करी अंतरदृष्टियें जोतां तो जीवने जन्म नथी,म
रण नथी, कर्म नथी, जर्म नथी, रोग नथी, शोक नथी, राग नथी, रोष
नथी,शुरू, चिदानंद, निर्मल, परमज्योति, ज्ञानदर्शनचारित्रमय, अक्षत,
अखंरु,अद्विप्त, शाश्वतो, परमानंदसुखमय, सत्तायें सिद्धसमान, एवो ता
हारो जीव ठे,जेवो सिद्धदेवें वसे, तेवो आ शरीरमांहे अंतरदृष्टियें विचा
रतां जेद नथी मनमांहे ए रीतें जांगे,लागे,इंट लागे, थांजो लागे,शस्त्र ला
गे,कोइ निंदा करे,चाडी करे,नुकशान करे,रोग उपजे, ए आदि सर्वेठेकाणें,

ए रीतें साते नयेंकरी अर्थविचारतां जीव संवरजावमां आवे अने जेवारें संवर जावमां आवे, तेवारें जीव, निर्जारा करे, पण नवां कर्म न बांधे.

૭૪૦કોઈજીવ એમ કહે છે, કે “જહાગતિ, તહામતિ” એ વચન અન્યથા એકાંત વાદીનું છે. અને “જહામતિ, તહાગતિ” એ વચન, તે આગમ પ્રમાણે શ્રીજિનવચન અનુસારે છે. માટે “જહાગતિ, તહામતિ” એ વચનને અનુસારે સાત નય ઉતારે છે:—કોઈ જીવના રુજુસૂત્રનયનેમતેં શુજ્ઞાશુજ્ઞરૂપ પરિણામ થયા, તે શુજ્ઞાશુજ્ઞ પરિણામે કરીને જીવેં વ્યવહારનયનેમતેં પુણ્ય પાપરૂપ કર્મનાં દલીયાનું ગ્રહણ કચું, તે કર્મનાં દલીયાનું ગ્રહણ કરીને સંગ્રહનયનેમતેં જીવેં આઊઠારૂપ સત્તાપણે બાંધ્યાં, અને નૈગમનયનેમતેં તે દલીયાં અતીતકાલેં ગ્રહ્યાં હતાં, અને અનાગતકાલેં જોગવશે તથા વર્તમાનકાલેં સત્તાયેં રહ્યાં વર્તેં છે. એ ચાર નયેં કરી દ્રવ્યકર્મરૂપ આઊઠાનો બંધ જાણવો. અને શબ્દનયનેમતેં જાવપણે ચારે ગતિને વિષે જીવ ઉપન્યો અને સમજિરૂઢનયનેમતેં જે ગતિમાં જીવ ઉપજે, તે ગતિના સર્વ પર્યાયરૂપ વસ્તુ પ્રત્યેં પામે. તેને તેવો કહીયેં, તથા એવંજૂતનયનેમતેં તે પર્યાયરૂપ વસ્તુ જીવેં જોગવવા માંડી, તેને તેવો કહીયેં. એ રીતે “જહામતિ, તહાગતિ” તેમાં સાત નય કહ્યા.

૭૫૦ હવે અઠાવીશ ઉપનયનું સ્વરૂપ દેખાડે છે:—તિહાં પ્રથમ દ્રવ્યાસ્તિકદશ નયનું સ્વરૂપ કહે છે. સર્વદ્રવ્યમાં અનેક સ્વજાવ છે, તે એક વચનથી કહ્યા જાય નહીં. તેથી માંહો માંહે સંક્ષેપપણે કહે છે. તિહાં જે ઉત્પાદ, વ્યય, પર્યાય ગુણપણે દ્રવ્યની ગુણસત્તાને ગ્રહે, તે દ્રવ્યાસ્તિકનય કહીયેં. તે દ્રવ્યાસ્તિકનયના દશ જોદ છે, તે કહે છે. તિહાં પ્રથમ સર્વે દ્રવ્ય નિત્ય માટે નિત્યદ્રવ્યાસ્તિક કહીયેં. બીજો જે અગુરુલઘુ અને ક્ષેત્રની અપેક્ષા ન કરે, અને મૂલ ગુણને પિંકીપણે ગ્રહે, જેમ જ્ઞાનાદિક ગુણેં કરી સર્વે જીવ એક સરિખા છે માટે સર્વે જીવ એક કહીયેં, તે એકદ્રવ્યાસ્તિક જાણવો ત્રીજો જે સ્વદ્રવ્યાદિકને ગ્રહે, તે સત્યદ્રવ્યાસ્તિકનય ચાર પ્રકારેં છે. તેમાં પ્રથમ સર્વે દ્રવ્ય પોતપોતાના ગુણેં કરી સત્ય છે. તે સ્વદ્રવ્ય સત્યદ્રવ્યાસ્તિક કહીયેં તથા જે સર્વે દ્રવ્ય પોતપોતાના પ્રદેશરૂપ ક્ષેત્રને માનેં કરી સહિત છે, તે સ્વક્ષેત્રદ્રવ્યાસ્તિક તથા સ્વકાલદ્રવ્યાસ્તિક તે સર્વદ્રવ્યમાં પોતપોતાના અગુરુલઘુ જાણવો તથા સ્વજાવદ્રવ્યાસ્તિક તે સર્વે દ્રવ્ય પોતપોતાના ગુણ પર્યાયરૂપજાવેં કરી સહિત વર્તેં છે. એ રીતે સર્વે દ્રવ્ય, આપઆપણે સ્વ

द्रव्य, स्वक्षेत्र स्वकाल अने स्वज्ञावें करी सत्य ठे, ए बीजो सत्यलक्षण द्रव्यास्तिक कहियें. चौथो ते सर्वे द्रव्यना कहेवा योग्य गुण अंगीकार करे, ते वक्तव्यद्रव्यास्तिक जाणवो. पांचमो जे आत्माने विषे अज्ञान रह्युं ठे, ते अशुद्धद्रव्यास्तिकनयने मतें ठे. माटे एने अशुद्ध द्रव्यास्तिक कहियें. ठाठो सर्वे द्रव्य, गुणपर्यायरूपअवयवेंकरीने सहित ठे, ते अवयवद्रव्यास्तिक कहियें. तथा सातमो सर्वे द्रव्य मूलसत्तायें एक ठे, ते परमद्रव्यास्तिक कहियें. आठमो सर्वे जीवना आठरुचक प्रदेश निर्मल ठे ते शुद्धद्रव्यास्तिक कहियें, नवमो सर्वे जीव सत्तायें असंख्यात प्रदेशरूप एक सामान्यपणे सरखा ठे ते सत्ताद्रव्यास्तिक कहियें. तथा दशमो गुणी, गुण अने द्रव्य, ते एक ठे ते परमज्ञावग्राहक द्रव्यास्तिक कहियें. ए रीतें द्रव्यास्तिक दश नयनुं स्वरूप कह्युं.

७५६ हवे पर्यायास्तिकनयनुं स्वरूप कहे ठे:—जे पर्यायने ग्रहे, ते पर्यायास्तिकनय कहियें. तेना ठ जेद ठे, ते कहे ठे:—प्रथम द्रव्यपर्याय ते जव्यपणुं अथवा सिद्धपणुं, बीजो द्रव्यव्यंजनपर्याय, ते पोतपोताना प्रदेशनुं मान, बीजो गुणपर्याय, ते एकगुण, अनेकतापणे परिणमे, जेम धर्मादिद्रव्य पोताना चलणसहायरूप एक गुणधी पण अनेक जीवपुजलने सहाय करे, ठे, ते रीतें सर्वत्र जाणी लेवुं. चौथो गुणव्यंजनपर्याय, ते एक गुणना घणा जेद ठे. पांचमो स्वज्ञावपर्याय ते अगुरुलघुपर्याय सर्वद्रव्यमां जाणवो. ए पांच पर्याय सर्वद्रव्यमां ठे, अने ठाठो विज्ञावपर्याय ते एक पुजलद्रव्यमां ठे, एटले पुजलना जे खंध ते सर्वे विज्ञावपर्यायरूप जाणवा. ए ठ पर्यायास्तिकनय कह्या, अने आगल दश द्रव्यास्तिक कह्या, सर्व मली शोल जेद थया.

हवे नैगमादि सात नयनां जेदो सहित स्वरूप कहे ठे.

७५७ तिहां प्रथम नैगमनयनुं स्वरूप कहे ठे. नहिं ठे एक गम जेने विषे ते नैगम एटले एक अंशें जेमां गुणपणुं नीपन्युं होय, तेमां वस्तुपणुं माने, तेने नैगमनय कहियें. तेना त्रण जेद ठे. ते आवी रीतें:—श्रीमाहावीरस्वामीनो आगल जन्म थयो हतो, तेने घणो काल व्यतीत थइ गयो, पण ह मणां पर्युपणमां जन्मकल्याणिकादिनो महोत्सव करियें, अथवा दीवालीने दिवसें निर्वाण कल्याणिकनो महोत्सव करियें, ते सर्वे वत्तमानें अतीतारोपणनामं नैगमनयनो प्रथम जेद जाणवो. तथा अनागतकालें

श्रीपद्मनाभजी तीर्थकर थाशे, तेनो आज जन्मकल्याणिकादिक जक्ति म होत्सव करीयें, ते सर्वे वर्त्तमान अनागतारोपण नामें नैगमनयनो बीजो जेद जाणवो, तथा हमणां वर्त्तमानें जे कामनो आदर करी अंगीकारकरीयें, ते वर्त्तमाननैगमनयनो बीजो जेद जाणवो. ए नैगमनयना त्रण जेद कहा.

७६१ हवे संग्रहनयनुं स्वरूप कहे ठे. जे सत्ताने ग्रहे, ते संग्रहनय जाण वो जे कारणें एक नाम लीधायी सर्वगुण पर्याय परिवार सहित आवे, ते संग्रहनय जाणवो. तेना बे जेद ठे. एक सामान्यसंग्रह अने बीजो अशेष संग्रह, तिहां द्रव्य एवुं नाम लेतां थकां जीव अजीवपणानो कांइ जेद पड्यो न हीं, ते सामान्यसंग्रह अने बीजो जे विशेषता अंगीकार करीयें, जेम के जीव द्रव्य एटलुं कहुं तेवारें अजीव सर्वे टली गया, तेने विशेष संग्रह कहीयें, वली पण एनुं स्वरूप कहे ठे. जेम के मात्र घट एवुं नाम लेतां सामान्य संग्रह कहीयें. अने विशेषता गुण अंगीकार करीने बोलीयें, जेम के माटीनो घट एवुं नाम लीधायकी त्रांबा, पीतल, लोढा, रूपा, सोना प्रमुखना घट सर्वे टली गया, ते विशेषसंग्रह कहीयें. ए संग्रहनयना बे जेद कहा.

७६३ हवे व्यवहारनयनुं स्वरूप कहे ठे:—जे बाह्यस्वरूप देखीने जेद वेहेंचे, एटले बाह्य दीसता गुण देखे, तेवा माने, पण अंतरंग परिणाम तथा सत्ताने न माने, जेम के ए नयमां आचारक्रियाप्रमुख ठे, पण अंतरंग परिणामनो उपयोग नथी, एटले जेम नैगम अने संग्रह ए बे नय ज्ञानरूप ध्यानना परिणाम विना अंश तथा सत्ताग्राहि ठे, तेम ए नयमां करणी मुख्य ठे. ए व्यवहारनयना बे जेद ठे. एक शुद्धव्यवहार. बीजो अशुद्धव्यवहार, ते अशुद्धव्यवहार, पहेले गुणठाणे ठे. तेना पांच जेद ठे, ते शिष्यने समजाववा सारु जूदा जूदा देखाडे ठे. एक अशुद्धव्यवहार, बीजो शुद्धव्यवहार, त्री जो अशुद्धव्यवहार, चोथो उपचरितव्यवहार, पांचमो अनुपचरितव्यवहार, ए पांच जेद अशुद्धव्यवहारना जाणवा, अने बीजो शुद्धव्यवहारनय जे ठे ते चोथा गुणठाणाथी मांकीने यावत् तेरमा चौदमा गुणठाणा पर्यंत जाणवो.

७६५ हवे रुजुसूत्रनयनुं स्वरूप कहे ठे. (रुजु के०) सरल एटले अतीत काल अने अनागत कालनी अपेक्षा न करे, पण वर्त्तमान कालें जे वस्तु जेवे गुण परिणामें वर्त्ते, ते वस्तुने तेवे गुण परिणामें माने, तेथी ए नय परिणामग्राही ठे एटले कोइ जीव गृहस्थ ठे, पण तेना अंतरंग परिणाम

साधु समान वर्त्ते ठे, ते जीवने साधु कहे अने कोइ जीव साधुने वेशें ठे तथापि तेना मनना परिणाम विषयाजिलाष सहित ठे, तो ते जीव अ व्रतीज ठे, एम माने, ए रजुसूत्रनयना वे जेद ठे. एक सूक्ष्मरजुसूत्र अने बीजो स्थूल एटले वादररजुसूत्र, तिहां जे सदाकाल सर्वे वस्तुमां एक वर्त्तमान समय वर्त्ते ठे, एटले के जे जीव अतीतकालें अज्ञानी हतो अने अनागतकालें इनीजावें ज्ञानी थाशे, ते बेहुकानी अपेक्षा न करे, परंतु एक वर्त्तमान समयें जे जेहवो होय तेने तेहवो कहे, ए सूक्ष्मरजुसूत्र क हीयें. अने बाह्य महोटा परिणामने ग्रहण करे, ते स्थूलरजुसूत्र कहीयें.

७६६ हवे शब्दनयनुं स्वरूप कहे ठे:-एटले जे वस्तु गुण अथवा निर्गुण होय ते वस्तुने नाम कही बोलावीयें एटले जाषावर्गणाथी शब्दपणे वचन गोचर थाय, ते शब्दनय, जे कारणें अरूपीड्रव्यने वचनथी कहेवां, ते शब्द नय कहीयें. इहां जे शब्दनो अर्थ कहे ठे, ते वस्तुमां वस्तुपणुं पामे, तेवारें ते वस्तु शब्दनयें कहीयें. एटले चेष्टा करतो ते घट जाणवो. ए शब्दनयमां व्या करण नीपन्यां अने बीजा पण सर्वशब्द लीधा, ते शब्दनयना नाम, स्थाप ना, द्रव्य अने जाव, ए चार निक्षेपाने नामें चार जेद ठे. श्रीअनुयोग द्वार मां “जहं य जं जाणिज्जा” ए पूर्वोक्त गाथायें चार निक्षेपा जाणवा. इ हां पहेलो जावनिक्षेपो ते धुरला चार नयमध्यें ते द्रव्य ठे अने जाव निक्षेपानां ते शब्दादिक रूप ठे, पण ते निक्षेपानी परिणतिरूप वस्तु ते त्रण निक्षेपे वस्तु आदि चार नयमां ठे अने जावनिक्षेपे वस्तु ते शब्दादि नय ठे, एम सर्वहजो. ए रीतें ए शब्दनयनो एक जेद कहीयें. ए शब्दनय कह्यो.

७६७ हवे ठठा समजिरूढनयनुं स्वरूप कहे ठे:-जे वस्तुना केटलाएक गुण प्रगट्या ठे अने केटलाएक गुण नथी प्रगट्या परंतु जे नथी प्रगट्या ते पण अवश्य प्रगटशे एटले एक अंशें उंठी वस्तुने पण पूर्ण कहे, जेम तेरमे गुणठाणे केवलीजगवानने सिद्ध कहे, ते समजिरूढनय एक जेदें जाणवो.

७६८ हवे सातमा एवंभूत नयनुं स्वरूप कहे ठे:-जे वस्तु पोताने गुण संपूर्ण ठे अने पोतानी क्रिया करे ठे, तेने वस्तु कहीयें, ते वस्तुना नय गुणपर्याय तथा वस्तुधर्म सर्वे प्रगट प्रवर्त्तता होय, तेने वस्तु कहीयें, जेम मोक्षस्था नकें जे प्होतो होय ते जीवने सिद्ध कहे, तथा जेम पाणीयें जख्यो छीना माथा उपर आवतो जलधारणक्रिया करतो होय तेने घडो कहे, ते एवंभूत

નય જાણવો. તેનો એકજેદ છે. એ સર્વ મલી નૈગમના ત્રણ, સંગ્રહના બે, વ્યવહારના બે, રુઝુસૂત્રના બે, તથા શબ્દાદિક ત્રણેના ત્રણ, મલી બાર જેદ થયા, તે પૂર્વોક્ત શોભ જેદ સાથે મેલવીયેં, તેવારેં અઠાવીશ ઉપનય થાય.

૭૭૭ હવે એ સાત નયના શ્રીવિશેષાવશ્યકને અનુસારેં જેદ કહે છે. નૈગમના દશ, સંગ્રહના બાર, વ્યવહારના ચૌદ, રુઝુસૂત્રના ઠ, શબ્દના સાત, સમજિરૂઢના બે અને એવંચૂતનો એક, એમ સર્વ મલી બાવન જેદ જાણવા. વલી નયચક્રસારમધ્યેં એ સાત નયના સાત સો જેદ કહ્યા છે, તે પણ જાણવા. હવે સ્યાદ્ધાદરત્તાકરથી નયનું સ્વરૂપ લખીયેં હૈયેં. (નય કે૦) પમાડીયેં એટલે જેણેં શ્રુતજ્ઞાનેં વિષયપ્રમાણ કીધો જે પદાર્થનો અંશ, તેહથી ઇતર જે બીજો અંશ, તે અંશથી ઉદાસીપણું તેને જે પડિવજવાવાલાનો અન્નિ પ્રાયવિશેષનય તે નય કહીયેં. એટલે વસ્તુના અંશને ઉદાસીપણે ગ્રહે, તે નય કહીયેં અને એક અંશને મુખ્ય કરી બીજા અંશને ઉઢાપે, તે નયાજાસ કહીયેં. તે નયના બે જેદ છે. એક દ્રવ્યાર્થિક, બીજો પર્યાયાર્થિક, એ રીતેં નયનું સ્વરૂપ કહ્યું, અને (પમાણેહિં કે૦) પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ, એ બે પ્રમાણનું સ્વરૂપ, આગલ શ્રીસિદ્ધચક્રજીના યંત્રમધ્યે કહ્યું છે, તે પ્રમાણેં જાણવું.

અને જો “અપ્પા સાયવાયનાવેણં” એટલે (અપ્પા કે૦) આત્મા તેને (સાયવાય કે૦) સ્યાદ્ધાદરૂપ નિત્યાનિત્યાદિ આઠ પદ્દેં કરી (નાવેણં કે૦) ઝલખીને જેણેં પોતાના આત્માની પ્રતીતિ કરી છે. इहां शिष्य पूछे છે કે સ્યાદ્ધાદરૂપ નિત્યાનિત્યાદિ આઠ પદ્દેં કરી પોતાના આત્માની પ્રતીતિ કેવી રીતેં થાય ? તેવારેં ગુરુ કહે છે જે સ્યાદ્ધાદમંજરીમાં કહ્યું છે કે “ નિત્યાનિત્યાદ્યનેકધર્મશબલૈકવસ્ત્વજ્યુપગમત્વં સ્યાદ્ધાદત્વં ॥ ૧ ॥

શિષ્ય:-એ નિત્ય અનિત્યાદિ આઠ પદ્દેં કરી જીવનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયેં?

ગુરુ:-વ્યવહારનયને મતેં ઉદયનાવને યોગેં કરી જે ગતિમાં જીવ વર્તે છે, તે ગતિમાં નિત્ય છે અને સમય સમય આઝણું ઘટે છે, માટે અનિત્ય કહીયેં. પણ તે અનિત્યપણામાં પોતેં નિત્યપણે વર્તે છે, એ રીતેં નિત્યમાં અનિત્ય અને અનિત્યમાં નિત્યપદ્ધનો વિચાર વ્યવહારનયને મતેં જાણવો.

હવે નિશ્ચયનયને મતેં નિત્ય અનિત્ય પદ્દેં કરી જીવનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. નિશ્ચયનયને મતેં જીવના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય, એ ચાર ગુણ તથા અવ્યાવાધ અમૂર્તિ અને અનવગાહ, એ ત્રણ પર્યાય નિત્ય છે અને એક અગુરુ

લઘુ પર્યાય, જીવને સર્વેગુણમાં હાનિવૃદ્ધિરૂપ ઉપજવું, વિણસવું કરે છે. તે અનિત્ય છે તેમાં એ જ્ઞાનાદિ ચાર ગુણ તે નિત્યપણે વર્તે છે, એટલે એ નિત્ય માં અનિત્ય અનિત્યમાં નિત્યપદ્ધતો વિચાર નિશ્ચયનયને મતે જાણવો.

હવે વ્યવહારનયને મતે એક અનેક પદ્ધતિ કરી જીવનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. વ્યવહારનયને મતે ઉદયજાવને યોગે કરી જે ગતિમાં જીવ વર્તે છે, તે ગતિમાં એક છે, પણ કોઈનો બેટો, કોઈનો બાપ, કોઈનો કાકો, કોઈનો મામો, કોઈનો જાઈ, કોઈનો જત્રીજો, એમ અનેક પ્રકારે જીવમાં બેટા બાપા દિકપણું રહ્યું છે, તેથી અનેક પણ કહીયે. પરંતુ એ બેટા, બાપ, જાઈ, જત્રીજાપણામાં પોતાપણું તે એક વર્તે છે, એટલે એ એકમાં અનેક અને અનેકમાં એક પદ્ધતિનો આચાર વ્યવહારનયને મતે જાણવો.

હવે નિશ્ચયનયને મતે જીવમાં એક અનેક પદ્ધતિ દેખાડે છે. એટલે નિશ્ચયે કરી સર્વ જીવનો ધર્મ સત્તાયે એકરૂપસરખો છે માટે સર્વજીવ એક કહીયે અને ગુણ, પર્યાય, તથા પ્રદેશ અનેક છે, એટલે ગુણ અનંતા છે, પર્યાય અનંતા છે અને પ્રદેશ અસંખ્યાતા છે, માટે અનેક પણ કહીયે. તેમાટે એ એકમાં અનેક છે અને એ ગુણપર્યાય તથા પ્રદેશ અનેક છે, પણ તેમાં જીવપણું એકસરખું છે, માટે અનેકમાં એક પણ કહીયે. એ રીતે નિશ્ચયનયને મતે કરી એકમાં અનેક અને અનેકમાં એક પદ્ધતિનો વિચાર જાણવો.

હવે વ્યવહારનયને મતે જીવમાં સત્ અસત્ પદ્ધતિ દેખાડે છે. વ્યવહારનયને મતે જીવ પોતે પોતાનાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવપણે કરીને સત્ છે, અને પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરજાવપણે કરીને અસત્ છે, એટલે વ્યવહારનયને મતે દ્રવ્યથકી જીવદ્રવ્ય, જે ગતિમાં પોતે બિરાજમાન થકો વર્તે છે અને ક્ષેત્રથકી જેટલું ક્ષેત્ર પોતે અવગાહી એટલે મર્યાદા રૂપ પોતાનું કરીને રોક્યું છે, તે જાણવું. તથા કાલ થકી સમયરૂપ પોતાના આઝખા પ્રમાણે કાલ વર્ત્યો જાય છે, તથા જાવથકી સર્વે જીવ, પોતપોતાના શુદ્ધાશુદ્ધરૂપ જાવમાં રહ્યા વર્તે છે, એવી રીતે વ્યવહારનયને મતે સર્વે જીવ પોતપોતાના સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વજાવે કરીને સત્ છે, અને પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ અને પરજાવપણે કરી અસત્ છે, પણ એ અસત્પણામાં પોતાનું સત્પણું વર્તે છે, એટલે એ સત્માં અસત્ અને અસત્માં સત્ પદ્ધતિનો વિચાર વ્યવહારનયને મતે કરી જાણવો.

હવે નિશ્ચયનયેં કરી જીવમાં સત્અસત્ પદ્ધતિ દેખાડે છે. નિશ્ચયનયને મતેં જીવ પોતાનાં સ્વદ્રવ્ય, સ્વદેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વજ્ઞાવપણે કરીને સત્ છે, અને પરદ્રવ્ય, પરદેત્ર, પરકાલ અને પરજ્ઞાવપણે કરીને અસત્ છે. એટલે એ નિશ્ચયનયને મતેં જીવમાં સ્વદ્રવ્ય તે જ્ઞાનાદિક ગુણ જાણવા અને સ્વદેત્ર તે જીવ, પોતેં પોતાનાં અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ દેત્ર અવગાહી રહ્યો છે અને સ્વકાલ તે પોતાનો અગુરુલઘુ પર્યાય સદાકાલ હાનિવૃદ્ધિરૂપ બંધ પજવું વિણસવું કરે છે. તથા સ્વજ્ઞાવ તે પોતાના ગુણપર્યાય તેણેં કરીને જીવ સત્ છે અને પરદ્રવ્ય, પરદેત્ર, પરકાલ અને પરજ્ઞાવપણે કરી જીવ, અસત્ છે, પણ એ અસત્પણામાં પોતાનું સત્પણું વર્તે છે. એટલે સત્માં અસત્ અને અસત્માં સત્ પદ્ધતિનો વિચાર નિશ્ચયનયને મતેં કરી જાણવો.

હવે નિશ્ચય અને વ્યવહારનયને મતેં કરી વક્તવ્ય અવક્તવ્યરૂપ પદ્ધતિ કરી જીવનું સ્વરૂપ દેખાડે છે. એટલે ઉદયજ્ઞાવને યોગેં કરી વ્યવહારનયને મતેં જે જીવ પહેલા ગુણઠાણથી માંડી યાવત્ તેરમા ચૌદમા ગુણઠાણ પર્યંત વર્તે છે, તે જીવના જેટલા ગુણ કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં આવે, તે વક્તવ્ય જાણવા અને જે કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં ન આવે, તે અવક્તવ્ય જાણવા. તથા નિશ્ચયનયને મતેં સિદ્ધપરમાત્મા ગુણઠાણ વર્જિત લોકને અંતેં વિરાજમાન વર્તે છે, તેના જેટલા ગુણ, કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં આવે, તે વક્તવ્ય અને જે કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં ન આવે, તે અવક્તવ્ય જાણવા. એ રીતેં નિશ્ચયનયને મતેં વક્તવ્ય અવક્તવ્યરૂપ પદ્ધતિ કરી જીવનું સ્વરૂપ જાણવું. તથા (જાણેશ્મોસરૂબં કે૦) એવી રીતેં સ્વરૂપ જાણપણારૂપ જેણેં બંધ જાણ કરી છે. (સમ્મદિદિર્ઝણસોનય કે૦) તે જીવ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જાણવા.

શિષ્ય:—સમકેતના કેટલા પ્રકાર છે ?

ગુરુ:—સમકેતના નવપ્રકાર જાણવા. તિહાં પ્રથમ દ્રવ્યસમકેત, બીજું જ્ઞાવસમકેત, ત્રીજું વ્યવહારસમકેત, ચોથું નિશ્ચયસમકેત, પાંચમું નિર્ગમસમકેત, ષઠું ઉપદેશસમકેત, સાતમું રોચકસમકેત, આઠમું કારકસમકેત અને નવમું દીપકસમકેત, એ નવ પ્રકારેં કરી સમકેતનું સ્વરૂપ જાણવું.

૭૭૧ શિષ્ય:—દ્રવ્યસમકેત અને જ્ઞાવસમકેત કોને કહીયેં ?

ગુરુ:—તીર્થકરના વચન ઉપર આસ્તા પ્રતીતિ હોય, જે શ્રીતીર્થકરેં વચન કહ્યાં, તે તદ્વત્તિ કરી માને. પણ પરમાર્થ ન જાણે અને જીવાદિક નવ

पदार्थना जेदाजेद न जाणे, तथा कुलाचारें देवयात्रा, संघ, साहम्मीवत्सल, पूजा, प्रज्ञावनादि करणी करे अने केवलीयें कह्युं, ते वचन तहत्ति करी माने, तथा देव ते अरिहंत, गुरु ते सुसाधु, धर्म ते केवलीनो प्ररूप्यो, एवी सद्वहणा जेने होय, ते जीव, द्रव्यसमकेती जाणवा ॥ १ ॥

अने ज्ञावसमकेती ते आगल द्रव्य समकेतमां जे गुण कहा, ते गुणें करी सहित तथा जीवादिक नव तत्त्वना परमार्थरूप जेदाजेद जाणे, एटले नव तत्त्वनुं स्वरूप हेय, ज्ञेय अने उपादेय पणे जाणे, तथा वली नव तत्त्वनुं स्वरूप, साधक, बाधक अने सिद्धरूप, ए त्रण दशायें करी जाणे, तथा वली ए नव तत्त्वनुं स्वरूप, कर्त्ता, कारण अने कार्यरूप त्रिजंगीयें करी जाणे, अने वली ए नवतत्त्वनुं स्वरूप, स्वाज्ञाविक विज्ञाविकपणे जाणे, तथा वली ए नव तत्त्वनुं स्वरूप, गुणीगुणपणे करी जाणे, वली ए नव तत्त्वनुं स्वरूप, रूपी अरूपीपणे जाणे. जीवसत्ता, द्रव्यगुण पर्यायरूप जाणे. अजीवसत्ता, ज्ञावकर्म, द्रव्यकर्म अने नोकर्मरूप परमार्थ जाणे. ए रीतें अनेक प्रकारें जीव अजीवरूप नव तत्त्वना जेदाजेदरूप विचार ठे, ते प्रत्यें जाणे, तथा षड्द्रव्यना अनंता गुण अने अनंता पर्याय तेनुं समय समय उत्पाद व्ययरूप पलटणपणुं थड् रह्युं ठे, तेनी अंतरंग जाणपणा ज्ञासनरूप प्रतीति करे. अने कार्यधर्म कारण धर्मरूप अंतरंग प्रतीति करी साध्य एक, साधन अनेक, ए रीतें साधन करे, ते जीव, ज्ञावसमकेती जाणवा ॥ २ ॥

७७२ शिष्यः—व्यवहारसमकेत अने निश्चयसमकेत कोने कहीयें ?

गुरुः—व्यवहार समकेत ते शुजलक्षणरूप आचरणायें करी सहित अने उपादानपणुं जाणे, उपादान बाह्य कारणपणे जाणे, उपादान अंतर कारणपणे जाणे, उपादान कार्यपणे जाणे तथा कर्मसत्ताने ठता अठतापणे जाणे, जीवसत्ताने ठता अठतापणे जाणे, अने संवेगादिक समकेतना सडशठ बोलमांहेला एकशठ बोलने गुणें करी द्योपशमसमकित तथा उपशमसमकितवंत जे जीव होय, तेने व्यवहार समकेत जाणवुं. एटले उपरथी शुज आचरणरूप लक्षण देखीयें, ते जीवने व्यवहारसमकेत कहीयें. ए समकेत आव्युं थकुं जाय, ते माटे ए व्यवहारसमकेत जाणवुं. जो आव्युं थकुं न जाय, तो ते निश्चयनयसंबंधि निश्चयसम्यक्त्व कहेवाय ॥ ३ ॥

अने निश्चयसमकित ते समकितना एकशठ तथा षट् बोलना जाणपणा

ज्ञासनरूप गुणें करी सहित सात प्रकृतिने दायें दायिक समकेतवंत जीवने अंतरंग ज्ञासनरूप ज्ञान, दर्शन, चारित्रनेविषे शुद्धपरिणाम वत्ते, ते जीवने निश्चयसमकित जाणवुं. एटळे ए समकेत आव्युं थकुं जाय नहीं. माटे एने निश्चयसमकित कहीयें अने दायोपशम तथा उपशम ए बे समकेत आवीने पाठां जतां रहे ठे, तेथी ते व्यवहार समकेतमां गण्यां अने दायिक समकेत जो जीवने आव्युं ते फरी पावुं जायज नहीं, तेथी ए समकेत निश्चयमां गणाय ठे ॥ ४ ॥

७७३ शिष्यः—निसर्गसमकेत अने उपदेशसमकेत कोने कहीयें ?

गुरुः—निसर्ग समकेत ते जे पोताने दायोपशमें गुरुना उपदेश विना निश्चय व्यवहारनयें करी नैगमादि सात नयें करी तथा नामादिचार निक्षेपे करी जीव अजीवरूप नव तत्त्व षड्द्रव्यनुं स्वरूप जाणे अने निश्चय व्यय हारनयें करी स्याद्वादरूप नित्य अनित्यादि आठपदें करी जीव स्वरूपनी प्रतीति करे, एवी रीतें जाणपणारूप निश्चयें करी नव तत्त्वमां आश्रवरूप पांच तत्त्व ठे, ते उपर त्यागबुद्धि अने संवरनिर्झरारूप शुद्धगुण, तेनुं आदरवुं करे, तथा श्रीवीतरागना कह्या जे ज्ञाव नवतत्त्व षट्द्रव्यरूप तेना स्वरूपने द्रव्य, क्षेत्र, काल, ज्ञावथी जाणे. तथा नामादि चार निक्षेपे करी पोतानी बुद्धिथी सर्वे वस्तुनुं प्रमाण करे, साचुं करी सईहे, ते निसर्ग समकित जाणवुं. एटळे जेम असोचा केवलीने गुरुना उपदेश विना समकेतनी प्राप्ति थाय ठे ते निसर्गसमकेत जाणवुं ॥ ५ ॥

हवे उपदेशसमकेत कहे ठे. तिहां आगल निसर्ग समकेतमां जे ज्ञाव कह्या, ते सर्वज्ञाव गुरुना उपदेशथी जाणीने तेने साचा करी सईहे, अंतरंग प्रतीति सहित माने, ते जीवने उपदेशसमकेती जाणवो ॥ ६ ॥

७७४ शिष्यः—रोचकसमकेत तथा कारक समकेत कोने कहीयें ?

गुरुः—रोचक समकेत ते श्रीवीतरागदेवनी आज्ञाने रुचि सहित तहत्ति करी साची सईहे, एटळे जे जगवंतें षड्द्रव्यनुं स्वरूप नयनिक्षेपा प्रत्यक्षादि प्रमाणें कळुं ठे, तेने तहत्ति करी माने तथा सात नयमां चार निक्षेपा उत्सर्ग अपवादें करी जाणे तथा त्रण निक्षेपामां सात तय ते पण उत्सर्ग अपवादें करी जाणे, लौकिक धर्म जाणे, लोकोत्तर बाह्य कारणरूप धर्म जाणे, लोकोत्तर अंतर कारणरूप धर्म जाणे,

तथा सिद्धनुं स्वरूप, निगोदनुं स्वरूप जेम कह्युं ठे, तेम सईहे, एटले वीत रागनी आझा प्रमाणें यथार्थ उपयोगें ज्ञासन थाय, तेने हर्षें करी ते उप योगमध्ये निराधार ज्ञासन रमण अनुभवनी एकता यथार्थ उपयोगथी जाणी आत्मधर्म प्रगट करवानी रुचि घणी उपजे, पण उदयजावने योगें करी संसार अवस्थामां खूतो थको नीकली शके नही, माटे अनेक प्रकारें जूरणा करे, विषय कषायना फल विष समान जाणी, धर्म साधवाने रुचि घणी करे, पण ए उपायथकी बुटी शके नही, ते जीवने चोथे गुणठाणे रोचकसमकेत जाणवुं ॥ ७ ॥

अने कारक समकेत तो जे आगल रोचक समकेतमां जाव कहा, तेणें करी सहित तथा संसारथकी निवृत्ति करी ठे, अने प्रवृत्तिरूप जे साधुनी शुद्धक्रिया ठे ते साचवे ठे, आचरे ठे, तेने विषे प्रेम सहित उपयोग वर्त्तें ठे, सिद्धांतने मतें श्री वीतराग देवनी आझा प्रमाणें चाळे ठे, ते जीव, ठेठे सातमे गुणठाणें वर्त्तता कारकसमकेतना धणी जाणवा. एटले जेवुं जाणे, तेवुंज अंगीकार करे, तेने कारकसमकेत कह्यीयें ॥ ८ ॥

७७५ शिष्यः—दीपकसमकेत कोने कह्यीयें ?

गुरुः—(दीपक के०) दीवो एटले जेम दीवो आगल उद्योत करे अने पा ठल जोतां दीवाने पोताने अंधारुं रहे, ए दृष्टांतें अहिंयां पण अज्ञव्य जीव, लोकने उपदेशरूप प्रतिबोध आपीने समकेतरूप उद्योत करे, बीजाने धर्म पमाडी संसारथकी तारे, पण पोताने मिथ्यात्वरूप अंधारुं टले नही. जेम त्रांबुं, लोडुं होय ते रसकूपिकादिक औषधिने योगें करी सोनापणुं पामे, पण पीतलने अनेक औषधियोना योग मळे, तोपण पीतलपणुं पावटीने सोनापणुं नीपजे नही. एटले पीतलने जेम जेम अग्निमां नाखे, तेम तेम काळुं थाय, तेम अज्ञव्यजीव ते पीतल सरखा जाणवा. अने ज्ञव्यजीव त्रांवा अने लोढा सरखा जाणवा. केम के ज्ञव्यजीव तो कारण सामग्री म ले कोशक दिवसें सिद्धपणुं पामे, पण अज्ञव्य न पामे. माटे ए दीपक समकेत जाणवुं. एरीतें नव प्रकारें समकेतनुं स्वरूप विचारवुं ॥ इति समकेताधिकारः ॥

७७६ हवे नैगमादि सात नयमध्ये जीव, कर्मनो कर्त्ता कया नयें करी कह्यीयें? तथा जीव, कर्मनो जोक्ता कया नयें करी कह्यीयें? तथा जीव, स्वरूप नो कर्त्ता कया नयें करी कह्यीयें? तथा जीव, स्वरूपनो जोक्ता कया नयें

કરી કહીયેં? એ ચાર પ્રશ્નાર્થ સાતે નયેં કરી કહેવા. વહી જીવ, કર્મનો અકર્તા કયા નયેં કરી? તથા જીવ, કર્મનો અજોક્તા કયા નયેં કરી? તથા જીવ, સ્વરૂપનો અકર્તા કયા નયેં કરી? તથા જીવ, સ્વરૂપનો અજોક્તા કયા નયેં કરી જાણવો? એ ચાર પ્રશ્નાર્થ પણ સાતે નયેં કરી જાણવા. એટલે એ બે ચંચળંગીમાં આઠ પ્રશ્ન કહ્યા, તેનો પરમાર્થ નૈગમાદિ સાત નયેં કરી જાણવો, તથા નવમા ઉત્સર્ગ અપવાદરૂપ માર્ગેં કરી નય સંયુક્ત નિદેષા લગાડવા, તેનો પ્રશ્ન. એટલે નૈગમાદિ સાત નયમધ્યેં નામાદિ ચાર નિદેષા તે ઉત્સર્ગ અને અપવાદેં કરી કેમ જાણીયેં? તથા દશમા નૈગમાદિ સાત નય મધ્યેં ચોથા જાવનિદેષા વિના શેષ નામાદિ ત્રણ નિદેષા તે પણ ઉત્સર્ગ અને અપવાદેં કરી કેમ જાણીયેં? એ દશ પ્રશ્નનો અર્થ સાત નયેં વિચારીને પાઠો ઉત્તર વાલે, તે જૈનમતી પંક્તિશિરોમણિ, સર્વશાસ્ત્રનો વેત્તા, સ્યાદ્વાદ રૂપ અનેકતા નયેં કરી સર્વપદાર્થનો જાણ, સર્વજ્ઞપુત્ર જાણવો. અને એ પ્રશ્નનો અર્થ વિચારતાં જે કોઈ જીવ મુંજાશે, તે જ્ઞાનહીન અલ્પબુદ્ધિનો ધણી જ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મીયેં કરી રહિત પામર જન તેને સર્વજ્ઞપુત્ર ન કહેવો.

શિષ્ય:—જીવને કર્મના કર્તાપણામાં અને જોક્તાપણામાં નૈગમાદિ સાત નય માંહેલા કેટલા નય પામીયેં?

ગુરુ:—જિણ્ણગણિદ્દમાશ્રમણજી કહે છે જે ચાર દ્રવ્યનય છે, અને ત્રણ જાવનય છે, માટે જીવને દ્રવ્યકર્મરૂપ કાર્યના કર્તાપણામાં ચાર નય જાણવા અને તે દ્રવ્યકર્મ જેવારેં સ્થિતિપાકેં ઉદયરૂપજાવેં જીવ જો ગવે, તેમાં ઉપરલા ત્રણ નયની ગવેષણા જાણવી. એ રીતે જીવને કર્મના કર્તા જોક્તા પણામાં સાતે નય પામીયેં. તેનું સ્વરૂપ કહે છે. કોઈ જીવ, રૂઝુસૂત્રનયને મતેં શુદ્ધપરિણામેં કરી વ્યવહારનયને મતેં પુણ્યરૂપ દલ્હીયાંને ગ્રહણ કરે, એ રીતે પુણ્યરૂપ દલ્હીયાંને ગ્રહણ કરી તે જીવેં સંગ્રહનયને મતેં દેવજવના આઝઘારૂપ પ્રકૃતિપણે દલ્હીયાં સત્તાયેં બાંધ્યાં અને તે નૈગમનયને મતેં અતીતકાલેં પણ હતાં તથા અનાગતકાલેં સ્થિતિપાકેં ઉદયરૂપજાવેં જોગવશે અને વર્તમાનકાલેં સત્તાયેં રહ્યાં વર્તે છે, તે નૈગમનયને મતેં ત્રણે કાલ એકરૂપપણે કહીયેં. એ રીતે જીવેં એ ચાર નયેં કરી દ્રવ્યકર્મ રૂપ દેવતાનું આઝઘું બાંધ્યું, તે પ્રાણી દ્રવ્યદેવ જાણવા, અને જાવદેવ તો જેવારેં તે જીવ, શબ્દનયને મ

તેં દેવતાપણે ઉપન્યો, તેવારેં જાવદેવ કહીયેં. એવું સાંજલી શિષ્ય બોલ્યો કે શબ્દનયના મતવાલો તો ચાર નિક્ષેપે કરી વસ્તુને પ્રમાણ કરે છે. માટે દેવતામાં ચાર નિક્ષેપા કેમ જાણીયેં? તેવારેં ગુરુ કહે છે:—પ્રથમ દેવ એવું નામ તે નામથકી દેવ, બીજો દેવ એવા અક્ષર લખવા, તે અસંજ્ઞાવસ્થા પના અને દેવરૂપેં મૂર્તિ સ્થાપવી, તે સંજ્ઞાવસ્થાપના અને ચાર નયેં કરી દેવતાનું આજીવું બાંધે, તેને જીવ્યશરીરઆશ્રયી; દ્રવ્યદેવ કહીયેં. તથા જે શબ્દનયને મતેં દેવતાપણે ઉપન્યા, તેને ઉદયજાવરૂપ જાવદેવ જાણવા. એ દેવતામાં ચાર નિક્ષેપા કહ્યા. હવે સમજિરૂઢનયને મતેં દેવજીવના સર્વ પર્યાયપ્રવર્ત્તનારૂપ વસ્તુપ્રત્યે પામે, તેને દેવ કહીયેં. તથા એવંજૂતનયને મતેં તે દેવજીવના પર્યાયરૂપ વસ્તુ સર્વેં તલ્લક્ષેં બેઠા જોગવે, તે દેવ કહીયેં. એ રીતેં સાત નયેં કરી જીવને કર્મનું કર્તા જોક્તાપણું જાણવું.

શિષ્ય:—જીવને સ્વરૂપના કર્તાપણામાં કેટલા નય પામીયેં ?

ગુરુ:—જે કાર્ય કરવું, તે સાતે નયેં મલી નીપજે છે, તેવારેં તે વસ્તુ બરોબર પાકી પ્રમાણ જાણવી. એ જિનમત અનુસારેં વચન છે, પણ એમાં એકે નયે અધૂરી વસ્તુમાં વસ્તુપણું માને, તે જિનમત વિરોધ વાદીનું વચન જાણવું. માટે જ્યાં જીવને સ્વરૂપનો કર્તા તે સિદ્ધિરૂપ કાર્યનો કર્તા જાણવો, તે સિદ્ધિરૂપ કાર્ય તો સાતે નયેં મલીને નીપજે છે, માટે સાતે નયેં કરી સિદ્ધિરૂપ કાર્ય દેખાડે છે. તિહાં કોઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ જાગ્યો થકો વિવેકરૂપ નેત્રેં કરીને અંતરદૃષ્ટિયેં જોતો પોતાનું સ્વરૂપ નીપજાવે, એટલે સંગ્રહનયને મતેં સિદ્ધસમાન પોતાના આત્માની સત્તા અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ છે, તે જીવ રાખીને જેણેં પ્રતીતિ કરી છે અને નૈગમનયને મતેં આઠ રુચકપ્રદેશ જીવને સદાકાલ સિદ્ધસમાન નિર્મલા વત્તેં છે, તેણેં કરી અંશથકી પોતાના આત્માને સિદ્ધસમાન કરી જાણે છે, તેની આચારાંગની ટીકામાં સાલ છે, અને વ્યવહારનયને મતેં ઉપરથકી ગુણઠાણાં માફક સાધ્ય ચોખું રાખીને પોતાની કરણી કરતો જાય છે, તથા રૂઝસૂત્રનયને મતેં સંસાર ઉદાસી ત્યાગ વૈરાગ્યરૂપ ઉદાસજાવેં પરિણામ વત્તેં છે. તથા શબ્દનયને મતેં જીવ અજીવ રૂપ સ્વસત્તા પરસત્તાની વેહેંચણ કરી જેવી હતી, તેવીજ શુદ્ધ નિર્મલપણે જેણેં પોતાના આત્માની અંતરંગ જાસનરૂપ પ્રતીતિ કરી છે, તે જીવ, સમજિરૂઢનયને મતેં શુદ્ધ શુદ્ધધ્યાન રૂપાતીત પરિણામરૂપ ક્ષપક શ્રે

ણીયેં ચઢે, તેવારેં ઘાતીકર્મને કાયેં જ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ કરે અને એવંજૂતનયને મતેં તે જીવ, જ્ઞાનાવરણાદિ અષ્ટ કર્મને કાયેં અષ્ટગુણ સંપન્ન ઉત્કૃષ્ટ આનંદમય એવું પોતાના આત્માનું સિદ્ધિરૂપ કાર્ય કરવું, તેનો કર્તા જાણવો. એ રીતેં સાત નયેં કરી જીવને સ્વરૂપનું કર્તાપણું કહ્યું, પણ એમાં, એકે નયેં અધૂરે જે જીવમાં સ્વરૂપનું કર્તાપણું માને, તેનું વચન અન્યથા અપ્રમાણ છે.

શિષ્ય:—જીવને સ્વરૂપના જોક્તાપણામાં કેટલા નય પામીયેં ?

ગુરુ:—કર્તા તેહીજ જોક્તા એ ન્યાયમાર્ગ છે, એટલે જે કરે, તેહીજ જોગવે, માટે પોતાના સ્વરૂપનો કર્તા છે, તો જોક્તાપણું પણ એનેજ જોશ્યેં. તેમાટે આગલ જીવને સ્વરૂપના કર્તાપણામાં સાતે નય દેખાડ્યા તો સ્વરૂપના જોક્તાપણામાં પણ સાતે નય જોશ્યેં. એટલે જ્યાં ચોજ છે જે કર્તાપણામાં સાત નય લગાવ્યા, તેતો કારણરૂપ જાણવા અને કહ્યું છે કે “કાર્યેં સિદ્ધે કારણતાવ્યય:” એ જાવાર્થ જોતાં તો કાર્યની સિદ્ધિ નીપજે, તેવારેં કારણપણાનો (વ્યય કે) નાશ જાણવો. અને સિદ્ધ પરમાત્માયેં તો કારણરૂપ સાતે નયેં કરી પોતાનું સંપૂર્ણ કાર્ય કહ્યું છે, માટે કારણરૂપ સાત નયનો પણ સિદ્ધજીવમાં નાશ જાણવો. એ પરમાર્થ છે. હવે કાર્યરૂપ સાતે નયેં કરી સિદ્ધના જીવ અવ્યાવાધરૂપ પોતાના સ્વરૂપને જોગવે છે, તે જોક્તાપણામાં સાત નય દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ નૈગમનયને મતેં સિદ્ધપરમાત્માને આઠ રુચક પ્રદેશ અતીતકાલેં નિરાવરણ હતા, અને અનાગતકાલેં પણ નિરાવરણ વર્તશે તથા વર્તમાનકાલેં પણ નિરાવરણ વર્તે છે, એ રીતેં ત્રણે કાલ એકરૂપ જાણવા. તથા સંગ્રહનયને મતેં પોતાના આત્માની સત્તા અંતરંગ શુદ્ધ નિર્મલપણે જેવી હતી, તેવીજ નિરાવરણપણે પ્રગટ કરી છે, તથા વ્યવહારનયને મતેં પલટણસ્વજાવેં નવનવા ફેયની વર્તનારૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, અનંત અનંતો થઈ રહ્યો છે, તથા રુજુસૂત્રનયને મતેં સિદ્ધપરમાત્મા પોતાના પારિણામિકજાવેં સામાન્ય વિશેષરૂપ ઉપયોગમાં સદાકાલ વર્તે છે, તથા શબ્દનયને મતેં આગલ જીવ, અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ ષડ્ઢ્રવ્યના જાણપણાજાસનરૂપ અંતરંગ પ્રતીતિ કરી, ક્ષાયિક સમકેતરૂપ ગુણ પ્રગટ્યો છે, તે પણ સિદ્ધના જીવને પોતાની પાસેં છે, તથા સમજિરુઢનયને મતેં શુદ્ધશુદ્ધધ્યાન રૂપાતીત પરિણામરૂપ ક્ષપકશ્રેણીયેં ઘાતીકર્મને

क्षयें अनंतचतुष्टयरूप लक्ष्मी प्रगट करी, ते पण पोतानी पासें ठे, तथा एवंभूतनयने मत्तें सिद्धपरमात्मायें अष्ट कर्मने क्षयें अष्टगुणरूप लक्ष्मी प्रगट करी, ते लक्ष्मीने लोकने अंतें जइ बिराजमान थका वत्तें ठे, ए रीतें जीवने स्वरूपना जोक्तापणामां अंतरदृष्टियें जोतां कार्यरूप साते नय जाणवा.

शिष्यः—नैगमादि सात नयमां जीव, कर्मनो अकर्त्ता कया नयें करी जाणवो. तथा कर्मनो अजोक्ता कया नयें करी जाणवो? तथा स्वरूपनो अकर्त्ता कया नयें करी जाणवो? तथा स्वरूपनो अजोक्ता कया नयें करी जाणवो?

गुरुः—श्रीअध्यात्मगीतामध्ये मुनिदेवचंद्रजीयें आवी रीतें कह्युं ठे॥ गाथा॥ आतम सर्व समान, निधान महासुखकंद ॥ सिद्ध तणा साधर्मी, सत्तायें गुण वृंद ॥ अर्थः—नैगम तथा संग्रहनयने मत्तें सर्व जीव एकरूप सरखा सत्तायें सिद्धसमान, ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप निधानें करी सहित ठे, अने (महासुखकंद केण) मूलस्वजावें करी जोतां तो सर्व जीव, पोतपोताना पारिणामिकजावें करी स्वजावरूप सुखमां रह्या स्फाटिक रत्ननी पेरें सदाकाल एकरूपपणे वत्तें ठे, माटे तेमां कर्मनुं कर्त्तापणुं नथी, अने कर्मनुं जोक्ता पणुं पण नथी, तथा स्वरूपनुं कर्त्तापणुं पण नथी, अने स्वरूपनुं जोक्तापणुं पण नथी एटले नैगम अने संग्रह, ए बे नयने मत्तें सर्व जीव, सरखा पोतें पोताना पारिणामिक जावमां रह्या त्रणे काल एक रूपपणे वत्तें ठे.

शिष्यः—आगल नवमा प्रश्नमध्ये कह्युं ठे, ते प्रमाणें नैगमादि सात नय मध्ये नामादि चार निक्षेपा उत्सर्ग अने अपवादमार्गे करी केम जाणीयें ?

गुरुः—मंजूषा उपर सात नयमां चार निक्षेपा उत्सर्ग अने अपवादें करी देखावुं ठुंः—कोइ जीव, मंजूषाने अर्थें वनमां काष्ठ लेवा चाव्यो, तेने रस्ता मां कोइ बीजो पुरुष सन्मुख मळ्यो, तेणें पूब्युं तुं शुं लेवा जाय ठे? ते वारें ते अशुद्धनैगमनयने मत्तें वोळ्यो के हुं मंजूषा लेवा जाउं ठुं. हवे वनमां जइने लाकडुं कापवा मांर्युं, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं के तुं शुं लीये ठे? तेवारें ते शुद्ध नैगमनयने मत्तें वोळ्यो के हुं मंजूषा लउं ठुं. हवे मंजूषाने सारु लाकडुं लइने पावो वळ्यो, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं तुं शुं लाव्यो? तेवारें शुद्धतरनैगमनयने मत्तें वोळ्यो के हुं मंजूषा लाव्यो, हवे सूतारने तेडी मंजूषा कराववा मांकी, तेवारें वली कोश्यें पूब्युं तुं शुं करावे ठे? एटले अतिशुद्धनैगमनयने मत्तें वोळ्यो के हुं मंजूषा करावुं ठुं ॥ इति नै

गमनयः ॥ हवे व्यवहारनयना मतवालो बोळ्यो के एम मंजूषा नही मानुं हुं तो तैय्यार नजरें देखुं, तो मंजूषापणुं मानुं माटे जेवारें मंजूषा तैय्यार संपूर्ण नीपनी, तेवारें व्यवहारनयना मतवालो कहे के एने मंजूषा कहीयें. हवे रजुसूत्रनयना मतवालो बोळ्यो एम मंजूषा न होय, जे मंजूषानी सत्ता पूर्ण ग्रहण करे, ते मंजूषा कहेवाय, पण ठाली मंजूषा कांइ कामनी नही, परंतु मंजूषानी सत्तारूप माणक, मोती, हीरा, जवाहीर, रत्न, परवालां प्रमुख वस्तु मांहे जरे, तेवारें संग्रहनयना मतवालो कहे के हवे एने मंजूषा कहीयें. हवे रजुसूत्रनयना मतवालो बोळ्यो के एम मंजूषा कहेवाय नही, हुं तो जावने ग्रहण करुं एटले मांहे जे वस्तु जरी ठे, तेनी साथें काम, परंतु मंजूषारूप खोखानुं कांइ प्रयोजन नथी. एटले ए नयने मतवाले मंजूषारूप खोखा मांहेथी पोतानो उपयोग काढीने माणक, मोती, हीरा, जवाहीर प्रमुख जे एमां वस्तु जरी ठे, तेमांहे उपयोग लगाव्यो, एरीतें चार नयें करी मंजूषापणुं कह्युं, ते अपवादमार्गें करी जाणवुं. पण तेमां निक्षेपा त्रण होय, ते लगावी देखाडे ठे. प्रथम मंजूषा एवुं नाम, ते नाममंजूषा, बीजुं स्थापना मंजूषाना बे जेद ठे, एक मंजूषा एवा अक्षर लखवा, ते असझाव स्थापना अने मंजूषारूपें चित्रामण करी स्थापवुं, ते बीजी सझावस्थापना, तथा द्रव्यकी मंजूषाना त्रण जेद ठे. ते आवी रीतें:—कोश्यें मंजूषा करावी घरमां राखी ते जव्यशरीरनुं द्रव्य जाणवुं तथा कोशना घरमां मंजूषा ठे, पण मां हेथीमाल लूटाणो, अने जांगोतुव्यो पड्यो ठे, ते झशरीरनुं द्रव्य जाणवुं अने कोशना घरमां मंजूषा ठे, ते माणक, मोती, जवाहीर अने रत्नप्रमुखें करी जरेली ठे, तेने तद्रव्यतिरिक्त शरीरनुं द्रव्य कहीयें. ए त्रण प्रकारें द्रव्य निक्षेपो कह्यो. एरीतें ए चार नयमां त्रण निक्षेपा ते अपवादमार्गें करी जाणवा.

हवे चोथा जावनिक्षेपामां शब्दादिक त्रण नय ते उत्सर्गमार्गें करी देखाडे ठे:—पूर्वें रजुसूत्रनयने मतवाले मंजूषारूप खोखामध्येथी उपयोग काढी अने मांहे माणक, मोती प्रमुख जे वस्तु जरी हती, तेमां उपयोग लगाव्यो हतो, एटले वली कोइ बोळ्यो के मांहे माणक, मोती, हीरा, जवाहीर प्रमुख जे वस्तु जरी ठे, तेना जाणपणारूप जे ज्ञान ते किहां रहुं ठे? तेवारें शब्दनयना मतवालो अंतरंग उपयोगरूप वहेंचण करी बोळ्यो के आशरीररूप मंजूषा अने तेमां ज्ञान, दर्शन, चारित्र, अव्यावाध, अमूर्ति आ

दिक अनंतगुणरूप ज्ञावलक्ष्मी जरी ठे, तेमां ए ज्ञान रहुं ठे, तेवारें समजि रूढनयना मतवालो बोल्यो के एम मंजूषा कहेवाय नही पण ए शरीररूप मंजूषा उपरधी उपयोग उतारी अने मांहे जे ज्ञान, दर्शन, चारित्र, अव्या बाध, अमूर्ति प्रमुख अनंतगुणरूप लक्ष्मी जरी ठे, तेमां उपयोग लगावी श्रेणीजावें चढे, तेवारें एने मंजूषा कहियें. हवे एवंभूतनयना मतवालो बोल्यो के एम मंजूषा कहेवाय नही परंतु ए शरीररूप मंजूषानुं खोखुं इहां मूकी अने मांहे ज्ञानादि अनंतगुणरूप जे लक्ष्मी जरी ठे, तेने लइ लोकने अंते सिद्धपुरीमां बिराजमान थया, तिहां एने मंजूषा कहियें. एटले पूर्व त्रण निक्षेपामां चार नय अपवादमागें देखाड्या, अने इहां एक ज्ञावनिक्षेपामां शब्दादिक त्रण नय उत्सर्गमागें देखाड्या. ए रीतें सात नयमां चार निक्षेपा उत्सर्ग अपवादमागें करी जाणवा. ए मंजूषानी रीतें सर्वे वस्तुमां पोतानी बुद्धिथी उत्सर्ग अपवादमागें नय सहित निक्षेपा जाणी लेवा.

शिष्यः—दशमा प्रश्नने विषे सात नयमां त्रण निक्षेपा उत्सर्ग अने अपवाद मागें कहा, ते केवी रीतें जाणीयें ?

गुरुः—कोइ मिथ्यादृष्टि जीव, कजुसूत्रनयने मतें शुचपरिणामें करी, व्यवहारनयने मतें पुण्यरूप दलीयांने ग्रहण करे, ते पुण्यरूप दालीयांने ग्रहण करी, तेने संग्रहनयने मतें मनुष्यजवना आउखारूप प्रकृतिपणे सत्तायें बांध्यां, ते दलीयां नैगमनयने मतें अतीतकालें ग्रहण कख्यां हतां, अने अनागतकालें स्थितिपाकें उदयरूप जावें जोगवशे, तथा वर्तमानकालें सत्तायें रह्यां ठे. एवी रीतें नैगमनयने मतें त्रणे काल एकरूपपणे जाणवा. ए प्रकारें जे जीवें चार नयें करी अपवादमागें मनुष्यपणुं उपाड्युं ते प्राणी द्रव्यमनुष्य जाणवा अने जेवारें ते जीव, शब्दनयने मतें मनुष्यपणे उपन्या, तेवारें तेने ज्ञावमनुष्य कहियें. तथा समजिरूढनयना मतें तो मनुष्यजवना सर्वपर्याय प्रवर्तनारूप वस्तु प्रत्यें पायें पामे, तेने मनुष्य कहियें. तथा एवंभूतनयने मतें ते मनुष्यजवना सर्वपर्यायरूप वस्तुने जोगववा मांसी, ते मनुष्य जाणवा. इहां प्रथम चार नयें अपवाद मागें करी मनुष्यपणुं देखाड्युं ते द्रव्य मनुष्य जाणवा अने पाठला त्रण नयें उत्सर्ग मागें करी मनुष्यपणुं जोगववुं ते ज्ञावमनुष्य जाणवा. ए रीतें उत्सर्ग तथा अपवादे करी सात नयनुं स्वरूप कह्युं, पण ए जीव मिथ्यादृष्टि

હે, કેમ કે “અણુવર્ણગો દર્શન” એ શ્રીઅનુયોગ દ્વારાનું વચન છે, માટે જે અનુપયોગે મિથ્યાત્વજ્ઞાવે વર્તે, તેને દ્રવ્યજીવ કહીયે. એટલે મિથ્યાત્વી મનુષ્યમાં સાત નય લગાડવા, તે મિથ્યાત્વીને તો સૂત્રમાં દ્રવ્યજીવ કહી બોલાવ્યા છે, માટે તેમાં એકજાવવિના શેષ આચના ત્રણનિદેષા જાણવા ॥ ઇતિ પ્રશ્નાર્થઃ ॥

ए प्रश्नार्थनी रचना श्रीजिनवचनने अनुसारें नयनी अपेक्षायें करी में मा
हारी बुद्धि माफक करी ठे, वली एथी विशेषार्थ श्रीजिनवचनने अनुसारें पं
क्तिजन मलीने जे करे, ते प्रमाण ठे. एरीतें जवरूप अटवीमां फरता जे
जीवने ए प्रकारें समकेतरूप रत्ननो लाज थयो, ते जीव सर्व पाम्यो ॥ गा
था ॥ सम्मत्तमिय लळे, विमाण वधं न बद्धए आउ ॥ जइवि नमतजडे
अह, वा न बद्धाउठ पुआवि ॥ १ ॥ अर्थः—कोइ जव्यजीव संसारमां
फरतां समकेतरूप रत्ननो लाज पाम्यो, ते जीव, वैमानिकदेव विना बीजी
गतिनुं आयु न बांधे, एटले समकेतथी पडे, तो बीजी गतियें जाय, पण
समकेत सहित होय तेतो वैमानिकनुंज आयु बांधे, ए परमार्थ ॥ गाथा ॥
लप्पइ सुरसमिद्धं, लप्पइ पहुत्तणं न संदेहो ॥ एगं नवरं न लप्पइ, दुद्धहरय
णं च सम्मत्तं ॥ २ ॥ अर्थः—आपणो जीव अनादिकालनो शाश्वतो ठे
माटे संसारमां फरतां (सुर के०) देवतानी पदवी घणी वार पाम्यो,
अथवा (पहुत्तणं के०) प्रभुतारूप राजरुद्धि लक्ष्मी घणी वार पाम्यो,
एमां संदेह न जाणवो, पण (एगंनवरंनलप्पइ के०) एक समकेतरूप
रत्ननो लाज नथी पाम्यो, तेणें करी दुःखरूप दारिद्र्य जीव पीडाय ठे.

શિષ્ય:—સમકેતરૂપરત્ન જે મોક્ષસુખનું દાતાર છે, તેનો લાજ કેમ પામીયેં ?

गुरु:-समकेतनां लक्षण श्री पञ्चवणसूत्राथी कहीयें ठैयें ॥ गाथा ॥
परमव संथुवो वा, सुद्धिष्ठि परमव सेवणा वावि ॥ वावन कुदंसण वद्य
णा य तं सम्मत्त सदहणा ॥ १ ॥ अर्थ:-परमार्थ जे ठ द्रव्य नवतत्त्व, गुण
पर्याय सहित मोक्षनिःकर्मा अवस्थानुं स्वरूप जाणे, एटले परमार्थ जे सूक्ष्म
अर्थ ठे, तेने जाणवानो घणो परिचय करे, अथवा जाणवानी घणी चा
ह राखे, तथा (सुद्धिष्ठि के०) जल्दी रीतें दीठा ठे जाण्या ठे ठ द्रव्यना
परमार्थ तथा मोक्षनिःकर्मा अवस्थाने जेणें एवा गुरु तेनी सेवा
करे, एटले ज्ञानीगुरुने धारण करे अने (वावन के०) जैनमति य
तिनाम धरावी क्षेत्रपाल प्रमुखने माने, एवा जे समकेत विनाना होय ते

નો સંગ વર્જે, તથા કુદર્શની અન્યમતીનો સંગ ન કરે, એવા જે પરિણામ તે સમકેતની સદ્ગુણા જાણવી. વલ્લી ॥ ગાથા ॥ વિરયા સાવઘાઈ, કસાય હી ણા મહવય ધરાવિ ॥ સમ્મદિઠિ વિહૂણા, કયાવિ મોક્કં ન પાવંતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—જે સાવચ આરંજથી વિરમ્યા છે, જેણે ક્રોધાદિક ચાર કષાય જીંત્યા છે અને જે શુદ્ધ પંચ મહાવ્રત પાલે છે, શ્યાદિક ક્રિયા પાલે, પણ સમકેત વિના તે જીવ, કેવારેં મોક્ષ પામે નહીં, માટે સમકેતનું સ્વરૂપ જાણવાને વલ્લી ગાથા કહે છે ॥ નય ચંગ પમાણેહિં, જો અપ્પા સાયવાય જાવેણં ॥ જાણે મોક્ક સરૂવં, સમ્મદિઠિ સો નેઉ ॥ ૧ ॥ અર્થ:—(નય કે) દ્રવ્યાસ્તિક દશ નયેં કરી અને પર્યાયાસ્તિક ૮ નયેં કરી તથા નૈગમાદિ સાત નયેં કરી તથા (ચંગ કે) ચોચંગી, ત્રિચંગી, સત્તચંગીયેં કરી તથા (પમાણેહિં કે) પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બે પ્રમાણેં કરી જે (અપ્પા કે) પોતાના આત્માને જાણે, ડલ્લે અને વલ્લી (સાયવાય કે) સ્યાદ્ઘાદરૂપ આઠપદ્ધ જાણે, એ મજ સ્યાદ્ઘાદપણે મોક્ષનિઃકર્મા અવસ્થાને પણ જાણે, પરવસ્તુને હેય જાણે, જીવગુણ ઉપાદેય જાણે, તે સમકેતદૃષ્ટિ જીવ જાણવા. અને એવા સમકેત સહિત જે કરણી કરવી, તે સર્વ મોક્ષમાર્ગનું હેતુ જાણવું એવું સાંજલીને

શિષ્ય:—જીવજીવ મોક્ષાન્નિલાષીને સ્વરૂપની પ્રતીતિ કરવા વાસ્તે નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહ્યું, તે પ્રમાણ છે, પરંતુ આગલ પત્રવણાસૂત્રના પાઠમધ્યે કહ્યું જે પરમાર્થ ૮ દ્રવ્યના ગુણપર્યાયરૂપ સૂક્ષ્મ અર્થ છે, તે જાણવાનો ઘણો પરિચય કરવો, અભ્યાસ કરવો, એવી રીતેં તમે કહ્યું માટે વાલ જીવ ઉપર કૃપા કરી ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ પ્રકાશ કરો ?

ગુરુ:—૮ દ્રવ્ય જાણે, ૮ દ્રવ્યના ગુણ જાણે, ૮ દ્રવ્યના પર્યાય જાણે, તે ૮ દ્રવ્યમાંહેલાં પાંચ અજીવદ્રવ્ય હેય જાણી અને એક જીવ દ્રવ્ય નિશ્ચયનયેં કરી સિદ્ધ સમાન મોક્ષમય મોક્ષનો જાણનાર, મોક્ષનો કારણ, મોક્ષમાં જાવાવાલો, મોક્ષમાં રહેનારો, એવો આપણો જીવ અનંતગુણી અરૂપી છે, તેને ધ્યાવે, તે નિશ્ચયજ્ઞાન કહીયેં. હવે એ ૮ દ્રવ્યનાં નામ કહે છે:— એક ધર્માસ્તિકાય, બીજું અધર્માસ્તિકાય, અને ત્રીજું આકાશાસ્તિકાય, ચોથું પુદ્ગલાસ્તિકાય, પાંચમું જીવાસ્તિકાય અને ષઠ્ઠું કાલદ્રવ્ય. એ ૮ દ્રવ્ય શાશ્વતાં છે, તેમાં પાંચ દ્રવ્ય અજીવ છે, તે ઠાંમવા યોગ્ય છે અને એક જીવદ્રવ્ય

હે, કેમ કે “અણુવર્ગો દવં” એ શ્રીઅનુયોગ દ્વારાનું વચન છે, માટે જે અનુપયોગે મિથ્યાત્વજાવેં વર્તે, તેને દ્રવ્યજીવ કહીયે. એટલે મિથ્યાત્વી મનુષ્યમાં સાત નય લગાડવા, તે મિથ્યાત્વીને તો સૂત્રમાં દ્રવ્યજીવ કહી બોલાવ્યા છે, માટે તેમાં એકજાવવિના શેષ આચના ત્રણનિક્ષેપા જાણવા ॥ ઇતિ પ્રશ્નાર્થઃ ॥

એ પ્રશ્નાર્થની રચના શ્રીજિનવચનને અનુસારેં નયની અપેક્ષાયેં કરી મેં માહારી બુદ્ધિ માફક કરી છે, વહી એથી વિશેષાર્થ શ્રીજિનવચનને અનુસારેં પંક્તિજન મલીને જે કરે, તે પ્રમાણ છે. એરીતેં જવરૂપ અટવીમાં ફરતા જે જીવને એ પ્રકારેં સમકેતરૂપ રત્નનો લાજ થયો, તે જીવ સર્વ પામ્યો ॥ ગાથા ॥ સમ્મત્તમિય લક્ષે, વિમાણ વઘં ન વઝુણ આહ ॥ જશ્વિ નમતજહે અહ,વા ન વઝાહહ પુઆવિ ॥ ૧ ॥ અર્થઃ—કોઈ જવ્યજીવ સંસારમાં ફરતાં સમકેતરૂપ રત્નનો લાજ પામ્યો, તે જીવ, વૈમાનિકદેવ વિના બીજી ગતિનું આયુ ન બાંધે, એટલે સમકેતથી પહે, તો બીજી ગતિયેં જાય, પણ સમકેત સહિત હોય તેતો વૈમાનિકનુંજ આયુ બાંધે, એ પરમાર્થ ॥ ગાથા ॥ લપ્પહ સુરસમિહં, લપ્પહ પહુત્તણં ન સંદેહો ॥ એગં નવરં ન લપ્પહ, હુહ્વહરય ણં ચ સમ્મત્તં ॥ ૨ ॥ અર્થઃ—આપણો જીવ અનાદિકાલનો શાશ્વતો છે માટે સંસારમાં ફરતાં (સુર કેળ) દેવતાની પદવી ઘણી વાર પામ્યો, અથવા (પહુત્તણં કેળ) પ્રજુતારૂપ રાજકુદ્ધિ લક્ષ્મી ઘણી વાર પામ્યો, એમાં સંદેહ ન જાણવો, પણ (એગં નવરં ન લપ્પહ કેળ) એક સમકેતરૂપ રત્નનો લાજ નથી પામ્યો, તેણેં કરી દુઃખરૂપ દારિદ્રેં જીવ પીડાય છે.

શિષ્યઃ—સમકેતરૂપરત્ન જે મોક્ષસુખનું દાતાર છે, તેનો લાજ કેમ પામીયેં ?

ગુરુઃ—સમકેતનાં લક્ષણ શ્રી પન્નવણાસૂત્રથી કહીયેં થૈયેં ॥ ગાથા ॥ પરમહ સંથુવો વા, સુદિઠિ પરમહ સેવણા વાવિ ॥ વાવન કુદંસણ વઘ ણા ય તં સમ્મત્ત સદ્દહણા ॥ ૧ ॥ અર્થઃ—પરમાર્થ જે ઠ દ્રવ્ય નવતત્ત્વ, ગુણ પર્યાય સહિત મોક્ષનિઃકર્મા અવસ્થાનું સ્વરૂપ જાણે, એટલે પરમાર્થ જે સૂક્ષ્મ અર્થ છે, તેને જાણવાનો ઘણો પરિચય કરે, અથવા જાણવાની ઘણી ચાહ રાખે, તથા (સુદિઠિ કેળ) જલ્દી રીતેં દીઠા છે જાણ્યા છે ઠ દ્રવ્યના પરમાર્થ તથા મોક્ષનિઃકર્મા અવસ્થાને જેણેં એવા ગુરુ તેની સેવા કરે, એટલે જ્ઞાનીગુરુને ધારણ કરે અને (વાવન કેળ) જૈનમતિ યતિનામ ધરાવી ક્ષેત્રપાલ પ્રમુખને માને, એવા જે સમકેત વિનાના હોય તે

નો સંગ વર્જે, તથા કુદર્શની અન્યમતીનો સંગ ન કરે, એવા જે પરિણામ તે સમકેતની સદ્દેહના જાણવી. વલ્લી ॥ ગાથા ॥ વિરયા સાવચાઉં, કસાય હી
ણા મહવય ધરાવિ ॥ સમ્મદિદિ વિહૂણા, કયાવિ મોક્ષં ન પાવંતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ:-જે સાવચ આરંજથી વિરમ્યા છે, જેણે ક્રોધાદિક ચાર કષાય જીત્યા
છે અને જે શુદ્ધ પંચ મહાવ્રત પાલે છે, ઇત્યાદિક ક્રિયા પાલે, પણ સમકેત
વિના તે જીવ, કેવારે મોક્ષ પામે નહીં, માટે સમકેતનું સ્વરૂપ જાણવાને વલ્લી
ગાથા કહે છે ॥ નય જંગ પમાણેહિં, જો અપ્પા સાયવાય જાવેણ ॥ જાણશ મોક્ષ
સરૂવં, સમ્મદિદિ સો નેઉ ॥ ૧ ॥ અર્થ:- (નય કેળ) દ્રવ્યાસ્તિક દશ નયે
કરી અને પર્યાયાસ્તિક ૮ નયે કરી તથા નૈગમાદિ સાત નયે કરી તથા
(જંગ કેળ) ચોજંગી, ત્રિજંગી, સત્તજંગીયે કરી તથા (પમાણેહિં કેળ)

પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બે પ્રમાણે કરી જે (અપ્પા કેળ) પોતાના આત્માને
જાણે, ડેલે અને વલ્લી (સાયવાય કેળ) સ્યાદ્વાદરૂપ આઠપદ્ધ જાણે, એ
મજ સ્યાદ્વાદપણે મોક્ષનિઃકર્મા અવસ્થાને પણ જાણે, પરવસ્તુને હેય જાણે,
જીવગુણ ઉપાદેય જાણે, તે સમકેતદૃષ્ટિ જીવ જાણવા. અને એવા સમકેત
સહિત જે કરણી કરવી, તે સર્વ મોક્ષમાર્ગનું હેતુ જાણવું એવું સાંજલ્લીને

શિષ્ય:-જીવજીવ મોક્ષાન્નિલાષીને સ્વરૂપની પ્રતીતિ કરવા વાસ્તે નવ
તત્ત્વનું સ્વરૂપ કહ્યું, તે પ્રમાણ છે, પરંતુ આગલ પન્નવણાસૂત્રના પાઠમધ્યે
કહ્યું જે પરમાર્થ ૮ દ્રવ્યના ગુણપર્યાયરૂપ સૂક્ષ્મ અર્થ છે, તે જાણવાનો
ઘણો પરિચય કરવો, અજ્યાસ કરવો, એવી રીતે તમે કહ્યું માટે વાલ
જીવ ઉપર કૃપા કરી ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ પ્રકાશ કરો ?

ગુરુ:-૮ દ્રવ્ય જાણે, ૮ દ્રવ્યના ગુણ જાણે, ૮ દ્રવ્યના પર્યાય જાણે,
તે ૮ દ્રવ્યમાંહેલાં પાંચ અજીવદ્રવ્ય હેય જાણી અને એક જીવ દ્રવ્ય નિ
શ્ચયનયે કરી સિદ્ધ સમાન મોક્ષમય મોક્ષનો જાણનાર, મોક્ષનો કારણ,
મોક્ષમાં જાવાવાલો, મોક્ષમાં રહેનારો, એવો આપણો જીવ અનંતગુણી અ
રૂપી છે, તેને ધ્યાવે, તે નિશ્ચયજ્ઞાન કહીયે. હવે એ ૮ દ્રવ્યનાં નામ કહે છે:-
એક ધર્માસ્તિકાય, વીજું અધર્માસ્તિકાય, અને ત્રીજું આકાશાસ્તિકાય, ચોથું
પુદ્ગલાસ્તિકાય, પાંચમું જીવાસ્તિકાય અને ષઠું કાલદ્રવ્ય. એ ૮ દ્રવ્ય શા
શ્વતાં છે, તેમાં પાંચ દ્રવ્ય અજીવ છે, તે ઠાંઠવા યોગ્ય છે અને એક જીવદ્રવ્ય

જ્ઞાનાદિ ચેતનાગુણે કરી સહિત છે, તે (ઉપાદેય કે) આદરવા યોગ્ય છે. એ ઠ ડ્રવ્યના ગુણ કહે છે. ધર્માસ્તિકાયના એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય અને ચોથો ચલણસહાય, એ ચાર ગુણ જાણવા. તથા અધર્માસ્તિકાયના એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય અને ચોથો સ્થિરસહાય, એ ચાર ગુણ જાણવા. તથા આકાશાસ્તિકાયના એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય અને ચોથો અવગાહના, એ ચાર ગુણ જાણવા. તથા કાલ ડ્રવ્યના એક અરૂપી; બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય, અને ચોથો નવા પુરાણા વર્તનાલક્ષણ. એ ચાર ગુણ જાણવા. તથા પુજ્જલ ડ્રવ્યના એકરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો સક્રિય અને ચોથો મિલણવિખરણ રૂપ પૂર્ણગલન ગુણ, એ ચાર ગુણ જાણવા. તથા જીવ ડ્રવ્યનું એક અનંત જ્ઞાન, બીજું અનંતદર્શન, ત્રીજું અનંતચારિત્ર, ચોથું અનંતવીર્ય, એ ચાર ગુણ જાણવા. એ ઠ ડ્રવ્યના ગુણ કહ્યા, તે સર્વ ગુણ નિત્ય ધ્રુવપણે છે.

હવે ઠ ડ્રવ્યના પર્યાય કહે છે:—ધર્માસ્તિકાયના સંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ, એ ચાર પર્યાય, તથા અધર્માસ્તિકાયના સંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ, એ ચાર પર્યાય, તથા આકાશાસ્તિકાયના સંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ, એ ચાર પર્યાય તથા કાલડ્રવ્યના અતીત, અનાગત, વર્તમાન અને અગુરુલઘુ, એ ચાર પર્યાય, તથા પુજ્જલાસ્તિકાયના વર્ણ, ગંધ, રસ, ફરસ, અગુરુલઘુસહિત એ ચાર પર્યાય, તથા જીવાસ્તિકાયના અવ્યાવાધ, અનવગાહ, અમૌર્તિક અને અગુરુલઘુ, એ ચાર પર્યાય જાણવા. એ ઠ ડ્રવ્યના પર્યાય કહ્યા.

હવે એ ઠ ડ્રવ્યના ગુણપર્યાયે સાધર્મિકપણું કહે છે તિહાં પ્રથમ અગુરુલઘુ પર્યાય સર્વડ્રવ્યમાં સરખો છે. અને અરૂપીગુણ પાંચ ડ્રવ્યમાં છે, એક પુજ્જલડ્રવ્યમાં નથી, તથા અચેતનપણું પાંચ ડ્રવ્યમાં છે, એક જીવ ડ્રવ્યમાં નથી, તથા સક્રિયગુણ જીવ અને પુજ્જલ, એ બે ડ્રવ્યમાં છે, શેષ ચાર ડ્રવ્યમાં નથી, તથા ચલણસહાયગુણ એક ધર્માસ્તિકાયમાં છે, શેષ પાંચ ડ્રવ્યમાં નથી, તથા સ્થિરસહાય ગુણ એક અધર્માસ્તિકાયમાં છે, શેષ પાંચ ડ્રવ્યમાં નથી, તથા અવગાહનાગુણ એક આકાશડ્રવ્યમાં છે, શેષ પાંચ ડ્રવ્યમાં નથી, તથા વર્તનગુણ એક કાલડ્રવ્યમાં છે, બીજા ડ્રવ્યમાં નથી, તથા મિલણ વિખરણ ગુણ એક પુજ્જલમાં જ છે, બીજા ડ્રવ્યમાં નથી, તથા જ્ઞાનાદિક ચેતનાગુણ એક જીવડ્રવ્યમાં જ છે, શેષ ડ્રવ્યમાં નથી, એ મૂલગુણ, કોઈ ડ્રવ્યના

कोइद्रव्यमां जले नही, तथा धर्म, अधर्म अने आकाश ए त्रण द्रव्यना त्रण गुण अने चार पर्याय सरखा ठे. तथा त्रणगुणेंकरी कालद्रव्यपणएसमानठे.

हवे ए ठ द्रव्यना गुणपर्यायरूप स्वरूप जाणवाने सूत्रपाठ गाथा क हे ठे” परिणामि जीवमुत्ता, सपएसा एगखित्त किरिआ य ॥ निच्चं कारण कत्ता, सवगय इयर अपवेसा ॥ १ ॥ ए गाथानो अर्थ शिष्य अने गुरुना प्रश्नोत्तररूपें लखीयें ठैयें.

७७७ शिष्यः—ए ठ द्रव्यमां परिणामि केटलां अने अपरिणामी केटलां?

गुरुः—निश्चयनयें करी तो ठए द्रव्यपरिणामी ठे, केम के धर्मास्तिकाय द्रव्य निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमां परिणामी रहुं ठे, पण बीजा पां च द्रव्यमां परिणमतुं नथी तथा अधर्मास्तिकायद्रव्य पण निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमांज परिणमे ठे, पण बीजां पांच द्रव्यमां नथी परिणम तुं. तथा आकाशास्तिकाय पण निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमांज परि णमे ठे. पण बीजा पांच द्रव्यमां परिणमतुं नथी, तथा कालद्रव्य पण निश्चयनयें करी पोताना स्वरूपमांज परिणमे ठे, पण बीजा पांच द्रव्यमां परिणमतुं नथी, तथा जीवद्रव्य पण संग्रहनयने मतें निश्चयनयें करी पा रिणामिकत्तावें पोताना स्वरूपमां परिणामी रहुं ठे, पण बीजा पांचद्रव्यमां नथी परिणमतुं केम के जो निश्चयनयें करी जीव परपुजल द्रव्यमां प रिणमे तो कोइकाळें पण कर्मथकी रहित न्यारो थइ सिद्धिप्रत्यें न पा मे, माटे निश्चयनयें करी जीव पोताना स्वरूपमांज परिणमे ठे अने व्यव हारनयें करी जीव, नाटकीया बजाणीया जवाइयानी पेरे अनेक प्रकारें एकेंद्री, बेंद्री, तेंद्री, चौरिद्री, पंचेंद्री पर्यंत देवता, नारकी, मनुष्य अने तिर्य चरूप नवानवा वेश पेहेरी नवानवा रूप करी नवानवां नाम धरावी चार गतिरूप संसारमां चोराशी लाख चउटामां जमतो फरे ठे. एकवेश उतारे ठे एकवेश पेहेरे ठे, एरीतें जीव अनेक प्रकारें संसारमां नाटक करे ठे. ते सर्वव्य वहारनयें करी जाणवुं. परंतु निश्चयनयें करी तो जीव शाश्वतो सत्तायें सि ऋसमान ठे तथा पुजलास्तिकाय द्रव्यपण निश्चयनयें करी परमाणुआ सर्व पोतें पोताने स्वत्तावें रह्या ठे अने व्यवहारनयें करी पुजलपरमाणुआ मढी खंध थाय ठे परंतु जो निश्चयनयें करी खंध थातो होत तो कोइ काळें ए खंध विखराइ जात नही, सदाकाल खंधना खंध चावेंज रेहेत, तेम तो

रहेता नथी माटे व्यवहारनयें पुजलना परमाणुआ मली खंध थाय ठे अने पाठा खंध विखरे पण ठे अने निश्चयनयें करी तो परमाणुआ पोतपोताने स्वजावें सदा काल शाश्वता ठे, पण कोइ कालें घटशे वधशे नही, ए रीतें ए ठए द्रव्य निश्चयनयें करी पोतपोताने स्वजावें पारिणामिक जाणवा.

तथा व्यवहारनयें करी तो धर्म, अधर्म, आकाश अने काल, ए चार द्रव्य अपरिणामी ठे, अने जीव तथा पुजल ए बे द्रव्य परिणामी ठे केम के? व्यवहारनयने मत्तें जीव, समय समय अनंतां कर्मरूप वर्गणानां दली यां लीये ठे, अने समय समय अनंतां कर्मरूप वर्गणानां दलीयां खेरवे ठे, पण जो निश्चयनयें करी कर्मनुं ग्रहण करतो होय, तो कोइ कालें कर्मथकी बूदेज नही, माटे जीवने अज्ञान अने राग द्वेष रूप चिकाशें करी अशुद्धुं ठे, तेणें करी परद्रव्यमां परिणमे ठे अने पुजलद्रव्यने परिणमन पणानो स्वजाव ठे, माटे जीव, राग, द्वेष अने अज्ञानरूप अशुद्धतायें करी पुजल परमाणुआने ग्रहण करे ठे अने मनुष्य, देवता, नारकी तथा तिर्यचना शरीररूप खंध प्रत्यें निपजावे ठे, ते खंधस्थिति प्रमाणें रहे ठे, वली पाठा खेरवे ठे, वली बीजा परमाणुआ लइ नवा शरीररूप खंध निपजावे ठे, एम केटलाएक पुजल परमाणुआ आहारपणे ग्रहे ठे. अने केटलाएक पुजल परमाणुआने वर्ण, गंध, रस अने फरसपणे ग्रहण करे ठे. तथा केटला एक पुजलपरमाणुआने कर्मपणे ग्रहण करे ठे, वली पाठा खेरवे ठे, एम अनादिकालनी जीव पुजलने परिणमनपणानी पटमाल चाली जाय ठे, अने अज्ञानदशायें करी जो शुच पुजल जीव मले, तो राजी थाय ठे, तथा अशुच पुजल मले, तो नाराजी थाय ठे, रीतें व्यवहारनयने मत्तें जीव अने पुजल, ए बे द्रव्य परिणामी ठे रूप कह्युं.

अने अजीव केटला? अने अजीव केटला? पांच द्रव्य अजीव तयें करी एक जीव अनंतकालिनो नो चोक्ता जाण जाववाला इ. माटे अजीव ठे.

शिष्यः—ठ द्रव्यमां (जीव के) जठे द्रव्यमां—पडुद्रव्यमां एक जीवद्रव्य ते जीवद्रव्य द्रव्यमां एणें संग्रहनयने मत्तें पारिणामिकयें सि द्रव्यमां नश्चिचेतनारूपगुणें करी सपरमाणुआ व्यमां नथी, व्यवहारनयें करी शुच लपरमाणुआ मिलण विखरण धर्मादिक पांच द्रव्य तो कोइ कालें चेतनागुण एक पण करी रहित सुख रहेत, तेम तो

७७२ शिष्यः—ठ द्रव्यमां (मूत्ता के०) मूर्ति केटला अने अमूर्ति केटला ?

गुरुः—एक पुञ्जलद्रव्य मूर्ति ठे, अने शेष पांच द्रव्य अमूर्ति ठे, ते आ वी रीतें जे धर्म, अधर्म, आकाश अने काल, ए चार द्रव्य तो अमूर्ति ठे, अने एक जीवद्रव्य ते मूर्ति अमूर्ति जाणवो. तेमां निश्चयनयें करीतो जीव अरूपी माटे अमूर्ति कहियें, अने व्यवहारनयें करी देव, नारकी, ति र्यच अने मनुष्यरूप जीवना (५६३) जेद ठे, ते सर्व मूर्तिरूपें जाणवा. तथा ठहुं पुञ्जलद्रव्य ठे तेनो व्यवहारनयने मत्तें अनंता परमाणुआ मल्ली खंध बने ठे, तेवारें नजरें दीठामां आवे ठे, माटे एने मूर्ति कहियें. एरीतें ठ द्रव्यना स्वरूपमां मूर्ति अमूर्तिनो विचार कह्यो.

७७४ शिष्यः—ठ द्रव्यमां (सपएसाके०) सप्रदेशी केटलां अने अप्रदेशी केटलां ?

गुरुः—ठ द्रव्यमां पांच द्रव्य सप्रदेशी अने एक कालद्रव्य अप्रदेशी जाणवुं केम के धर्मास्तिकायद्रव्य असंख्यात प्रदेशी अने अधर्मास्तिकाय पण असंख्यातप्रदेशी, तथा एक आकाशास्तिकाय द्रव्य अनंतप्रदेशी तथा एक जीव द्रव्य ते सत्तागतें असंख्यातप्रदेशी ठे, एवा अनंता जीव जाणवा. तथा पुञ्जल परमाणुआ अनंत प्रदेशी अने एक एक परमाणुआमां अनंता गुणपर्याय रह्या ठे, ते आगल बतावशुं. एरीतें ए पांच द्रव्य सप्रदेशी कहियें, अने एक कालद्रव्य, अप्रदेशी ठे, एनुं लोकालोकमां एकसमय सदा काल वर्त्ते ठे, अने गणितकाल तो उत्पादव्ययरूप पलटण स्वभावें अढी छीप प्रमाणें जाणवो. ए रीतें षड्द्रव्यमां सप्रदेशी अप्रदेशीनो विचार जाणवो

७७६ शिष्यः—ए ठ द्रव्यमां (एग के०) एक केटलां अने अनेक केटलां ?

गुरुः—त्रण द्रव्य एक अने त्रण द्रव्य अनेक जाणवां केम के धर्मास्तिकाय द्रव्य असंख्यात प्रदेशी लोकव्यापी एक जाणवुं. तथा अधर्मास्तिकाय पण असंख्यात प्रदेशी लोकव्यापी एक जाणवुं तथा आकाशास्तिकाय पण अनंत प्रदेशी लोकालोकव्यापी एक जाणवुं एटले ए त्रण द्रव्य ते एक कहियें. अने जीव द्रव्य जे ठे ते लोकव्यापी अनंतां जाणवां. ते एकेक जीवना असंख्याता असंख्याता प्रदेश ठे, ते एकेक प्रदेशें अनंती कर्मनी वर्गणाना थो कडा लागे ठे, तथा जीवथकी रहित घट प्रमुख बीजा पुञ्जल परमाणुआ बूटा पण अनंता ठे, माटे जीवथकी पुञ्जलद्रव्य अनंतगुणा जाणवां. अने एकेकी कर्मवर्गणामां अनंत पुञ्जल परमाणुआ रह्या ठे, ते परमाणुआ

द्रव्यथकी सदाकाल शाश्वता ठे, माटे एकेक परमाणुआमां अनंता उत्पाद व्ययरूप कालना समय अनागतकालें व्यतीत थइ गया, तथा हजी पण अनंता समय आवते कालें व्यतीत थारे, अने परमाणुआ तो तेना तेज सदाकाल शाश्वता ठे, माटे पुजलद्रव्यथकी पण कालद्रव्यना समय अनंता जाणवा. ए रीतें जीव, पुजल अने काल, ए त्रण द्रव्य अनेक कहियें. ए रीतें षट्द्रव्यना स्वरूपमां एक अनेकनो विचार जाणवो.

७७७शिष्यः—ठ द्रव्यमां (खित्त के०) क्षेत्र केटलां अने क्षेत्री केटलां ?

गुरुः—ठ द्रव्यमां एक आकाश ते क्षेत्र कहियें अने बीजा पांच द्रव्यक्षेत्री कहियें. केम के एक आकाशना घरमां पांचे द्रव्य मलीने रह्यां ठे ते आवी रीतेंः—जे आंखनी पांपणनो एक बाल लहीने तेनो अग्रजाग एवो सूक्ष्म करीयें के जेना एक खंरुना बे खंरु न थाय, एवा सूक्ष्म खंरु प्रमाणें आकाश क्षेत्र लहीयें. तेटलामां आकाशरूप क्षेत्रना पोताना असंख्याता प्रदेश रह्या ठे, अने तेटलामां धर्मास्तिकायना असंख्याता प्रदेश ठे तथा अधर्मास्तिकायना पण असंख्याता प्रदेश ठे, अने निगोदीया गोला पण असंख्याता रह्या ठे, ते सर्वे पड्या मूकीने तेमांहेलो मात्र एकज गोला लहीयें. ते एक गोलामां पण असंख्याती निगोद रही ठे, ते असंख्याती निगोद पडती मूकीने मांहेथी एक निगोद लहीयें. ते एक निगोदमां पण अनंता जीव रह्या ठे, ते जीवनी गणती कहे ठे. एक अतीतकाल केतां आगल जे ठेडा रहित अनंतो काल गयो तथा अनागतकाल ते पण ठेडा रहित ठे, ते सर्वेना जेटला समय थाय, तेनी साथें त्रीजो वर्तमान कालनो एक समय पण लेवो, एटले अतीतादिक त्रणेकालना अंतरहित जेटला समय थाय, ते सर्वेने अनंत गुणा करीयें, एटला जीव एक निगोदमां ठें, ते सर्व जीव पड्या मूकी ने तेमांहेथी मात्र एक जीव लहीयें, ते जीवना असंख्याता प्रदेश ठे, ते एकेका प्रदेशें अनंती कर्मनी वर्गणाउं लागीं ठे, ते सर्वे वर्गणाउं पडती मूकीने तेमांथी एक वर्गणा लहीयें, ते एकवर्गणामां अनंता पुजल परमाणुआ रह्या ठे. ते आवी रीतेंः—प्रथम परमाणुआना बे जेद ठे, एक बूटा परमाणुआ अने बीजा खंध, खंधना बली बे जेद, एक जीवसहित खंध ते जीवने लागेला जाणवा अने बीजा जीव रहित खंध ते घट प्रमुख अजीवखंध जाणवा.

તિહાં પ્રથમ જીવ સહિત સંધનો વિચાર કહે છે:— વે પરમાણુઆ જે લા થાય, તેવારેં ધ્રુવણુક સંધ કહેવાય, ત્રણ પરમાણુઆ જેલા થાય, તે વારેં ત્ર્યણુક સંધ કહેવાય, એમ સંખ્યાતા પરમાણુઆ જેલા થાય તેવારેં સંખ્યાતાણુક સંધ કહેવાય, અસંખ્યાતા પરમાણુઆ જેલા થાય, તેવારેં અસંખ્યાતાણુક સંધ કહેવાય, અને અનંતા પરમાણુઆ જેલા થાય, તેવારેં અનંતાણુક સંધ કહેવાય, એટલા પરમાણુઓનો સંધ થાય, તિહાં સુધીના સંધ તે સર્વે સંધજીવને અગ્રહણ યોગ્ય છે. એટલા પરમાણુઆના સંધને કોઈ જીવ ગ્રહણ કરી શકે નહીં, પરંતુ અન્નવ્યરાશિના જીવચક્ષ્મોતેરમે બોલે છે તે ચક્રી અનંતગુણાધિક પરમાણુઆ જેવારેં જેલા થાય, તેવારેં એક ઔદારિકશરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય, અને તે ઔદારિકની વર્ગણાથી વલ્લી અનંતગુણાધિકમય દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક વૈક્રિયશરીરને લેવાયોગ્ય વર્ગણા થાય, અને વૈક્રિયની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક આહારકશરીરને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય અને આહારકની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક તૈજસને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય, અને તૈજસની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક જ્ઞાણને લેવાયોગ્ય વર્ગણા થાય તથા જ્ઞાણની વર્ગણાથી અનંતગુણાધિક મય દલીયાં જેલાં થાય, તેવારેં એક બુદ્ધિસને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય, તે બુદ્ધિસની વર્ગણાથી અનંતગુણા અધિકમય દલીયાં જેલાં થાય તેવારેં એક મનને લેવા યોગ્ય વર્ગણા થાય. એ સાતમી મનોવર્ગણા ચક્રી વલ્લી આઠમી કર્મવર્ગણામાં અનંતગુણાધિક પરમાણુઆ જાણવા. એ વી જીવને એકેકપ્રદેશે અનંતી કર્મની વર્ગણાઉં રાગદ્વેષની ચિકાશે કરી લાગી છે, તેણેં કરી જીવના જ્ઞાનાદિક ગુણ દબાઈ ગયા છે, માટે જીવથકી પુન્નલ દ્રવ્ય અનંતગુણા જાણવા. તે પુન્નલરૂપી છે, અચેતન છે, સક્રિય છે, પૂર્ણ ગલન છે, એ ચાર ગુણ, એમાં સ્વાત્તાવિક જાણવા. એ પરમાર્થ છે.

હવે વર્ગણાનો વિચાર કહે છે:—પૂર્વોક્ત આઠવર્ગણા જીવને અનાદિકાલની લાગી છે, તેમાં એક ઔદારિક વીજી વૈક્રિય, ત્રીજી આહારક અને ચોથી તૈજસ, એ ચાર વર્ગણા વાદર છે, તેમાં પાંચ વર્ણ, વે ગંધ, પાંચ રસ અને આઠ સ્પર્શ. એ વીશ ગુણ જાણવા. અને વાકીની ચાર વર્ગણા સૂક્ષ્મ છે, તેમાં પાંચ વર્ણ, વે ગંધ, પાંચ રસ, અને ચાર સ્પર્શ મલી શોલ ગુણ છે,

તથા એક પરમાણુઆમાં એક વર્ણ, એક ગંધ, એક રસ, અને બે સ્પર્શ, મલી પાંચ ગુણ છે, તે પરમાણુઆ શાશ્વતા છે, બાહ્યા બેલે નહીં, ગાહ્યા ગલે નહીં, ઠેઘા ઠેદાય નહીં, જેઘા જેદાય નહીં, સદાકાલ શાશ્વતા છે, તેટલાને તેટલા છે, પણ કોઈ કાલે એક પરમાણુ પણ વધશે ઘટશે નહીં, તે એકેક પરમાણુનું આગલ અનાગતકાલે અનંતી અનંતી વાર એકેક વસ્તુમાં પરિણમી ચૂકો, તિહાં જે વસ્તુને પરિણમીને ફરી જે વસ્તુને તે વસ્તુથી ટૂટો પડ્યો તે વસ્તુને તે વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો, અને બીજી વસ્તુમાં જઈ પરિણમ્યો તેથી તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, વલી ત્રીજી વસ્તુમાં પરિણમ્યો, તેવારે વલી તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, અને આગલી વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો; વલી ચોથી વસ્તુમાં પરિણમ્યો તેવારે તે વસ્તુના પર્યાયનો ઉત્પાદ થયો, અને આગલી વસ્તુના પર્યાયનો વ્યય થયો, તથા વલી તે આગલી વસ્તુમાં પાઠો પરિણમ્યો, એમ એકેક પરમાણુઆમાં અનંતી વસ્તુ ઉત્પાદવ્યયરૂપ પર્યાયપણે પલટાણી તેમાં અનંતો કાલ વહી ગયો અને હજી અનંતો કાલ જાશે, પણ પરમાણુઆ તેના તેજ છે. એ રીતે એકેક પુજ્જલ પરમાણુનું એકેકી વસ્તુમાં અનંતીવાર જૂદા જૂદા જાવે પરિણમ્યો છે, તેથી અનંતીવાર તે તે વસ્તુનો પર્યાય થયો તે પુજ્જલ પરમાણુઆથી વલી કાલના સમય અનંતગુણા જાણવા. એ પરમાર્થ છે. એમ ષટ્કાવ્યમાં એક આકાશ તે ક્ષેત્ર અને પાંચ દ્રવ્ય, આકાશના ઘરમાં રહ્યાં છે, માટે તે ક્ષેત્રી જાણવાં. એ એક વાલાયમાત્ર ક્ષેત્રનો લેશમાત્ર વિચાર જાણવો. એ પ્રકારે જીવ અજીવરૂપ વહેંચણ કરતાં અંતરમાં ધારતાં વિચારતાં થકાં જીવને સમકેતની પ્રાપ્તિ થાય.

૭૯૦ શિષ્ય:-એક દ્રવ્યમાં (કિરિઆય કે) સક્રિયકેટલાં અને અક્રિયકેટલાં?

ગુરુ:-નિશ્ચયનયેં કરી તો એ દ્રવ્યને સક્રિય કહીયેં અને વ્યવહારનયેં કરી તો ચાર દ્રવ્ય અક્રિય કહીયેં. તથા બે દ્રવ્ય સક્રિય કહીયેં. તે આવી રીતે:-નિશ્ચયનયેં કરી ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય, તે જીવ અને પુજ્જલ એ બે દ્રવ્યને પોતાની ચલણસહાયરૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે, તથા નિશ્ચયનયેં કરી અધર્માસ્તિકાય પણ જીવ પુજ્જલને પોતાની સ્થિરસહાયરૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે, તથા નિશ્ચયનયેં કરી આકાશાસ્તિકાયદ્રવ્ય પણ જીવ પુજ્જલને પોતાની અવગાહનારૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે, તથા નિશ્ચયનયેં કરી કાલદ્રવ્ય તે પણ

જીવ અજીવરૂપ સર્વવસ્તુમાં પોતાની વર્તનારૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે, તથા નિશ્ચયનયેં કરી તો જીવદ્રવ્ય, પણ પોતાના સ્વરૂપમાં રમવારૂપ ક્રિયા કરતો જાય છે. કેમ કે જો નિશ્ચયનયેં કરી જીવ શુદ્ધાશુદ્ધરૂપ વિજ્ઞાવ દશામાં રમણ કરવારૂપ ક્રિયા કરતો હોય, તો કોઈ કાલેં જીવ સિદ્ધિ વરેજ નહીં, માટે નિશ્ચયનયેં કરી તો જીવ પોતાના સ્વરૂપમાં રમવારૂપજ ક્રિયા કરે છે. તથા નિશ્ચયનયેં કરી પુજ્જલપરમાણુઆ જે છે તે પણ અનાદિ કાલના પોતાની મલવા વિખરવારૂપ ક્રિયા કરતા જાય છે. એ રીતેં ઠણ દ્રવ્ય નિશ્ચયનયેં કરી પોતપોતાની ક્રિયા કરે છે, માટે સક્રિય છે.

અને વ્યવહારનયેં કરી ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાલ, એ ચાર દ્રવ્ય અક્રિય જાણવાં. તથા જીવ અને પુજ્જલ એ બે દ્રવ્ય સક્રિય જાણવાં. કારણ કે વ્યવહાર નયને મતેં જીવ અજ્ઞાન અને રાગદ્વેષની ચિકાશરૂપ અશુદ્ધતાયેં કરી સમય સમય અનંતા પુજ્જલ પરમાણુઆનું ગ્રહણ કરવારૂપ ક્રિયા કરે છે, અને પુજ્જલ પરમાણુઆને વલગવાનો સ્વજ્ઞાવ છે, માટે પુજ્જલ પરમાણુઆ વલગવારૂપ ક્રિયા કરે છે. એ રીતેં વ્યવહારનયને મતેં જીવ અને પુજ્જલ, એ બે દ્રવ્ય મલવા વિખરવારૂપ ક્રિયા કરે છે, માટે સક્રિય જાણવાં. જે કારણમાટે જીવ, સમય સમય અનંતા કર્મરૂપ પુજ્જલ પરમાણુઆનું ગ્રહણ કરે છે અને આગલ સત્તાયેં અનંતાં કર્મરૂપ દલીયાં બાંધ્યાં છે, તે સ્થિતિપ્રમાણેં જીવને ઉદય આવે છે, તેને જોગવીને સ્થેરવે છે, તથા કેટલા એક પરમાણુઆ તો ઉદીરીને ઉદય આણી જોગવીને સ્થેરવે છે, તથા કેટલા એક જ્ઞાનરૂપ દૃષ્ટિયેં કરી બાલીને સ્થેરવે છે, એમ અનેક પ્રકારેં સમય સમય અનંતા કર્મરૂપ પરમાણુઆ ગ્રહણ કરે છે અને સમય સમય અનંતા કર્મરૂપ પરમાણુઆ સ્થેરવે છે, માટે અનાદિકાલના જીવ અને પુજ્જલ, એ બે દ્રવ્ય મલવા વિખરવારૂપ ક્રિયા કરે છે, તેથી સક્રિય જાણવાં.

૭૫૨ શિષ્ય:—એ ઠણદ્રવ્યમાં (નિચ્ચં કેળ) નિત્ય કેટલાં અને અનિત્ય કેટલાં?

ગુરુ:—નિશ્ચય નયેં કરી ઠણ દ્રવ્ય નિત્ય છે, અને નિશ્ચયનયેં કરી ઠણ દ્રવ્ય અનિત્ય પણ છે, તથા વ્યવહાર નયેં કરી તો ચાર દ્રવ્ય નિત્ય જાણવાં અને બે દ્રવ્ય અનિત્ય જાણવાં. તે આવી રીતેં:—ધર્માસ્તિકાયના અરૂપી અચેતન અક્રિય અને ચલણસહાય એ ચાર ગુણ અને પર્યાયમાં ધર્માસ્તિમાયનો એક સ્વંધ એ પાંચ નિત્ય જાણવા, તથા દેશ, પ્રદેશ અને અગુરુલઘુ, એ ત્રણ

पर्याय धर्मास्तिकायना अनित्य जाणवा. तथा अधर्मास्तिकायना पण अरू पी, अचेतन, अक्रिय अने स्थिरसहाय, ए चार गुण तथा पर्यायमां अधर्मास्तिकायनो एक खंध, ए पांच नित्य जाणवा. अने देश, प्रदेश, तथा अगुरुलघु, ए त्रण पर्याय अधर्मास्तिकायना अनित्य जाणवा. हवे आकाशास्तिकायना अरूपी, अचेतन, अक्रिय अने अवगाहक, ए चार गुण अने पर्यायमां आकाशास्तिकायनो खंध, ए पांच नित्य जाणवा. तथा देश, प्रदेश, अने अगुरुलघु, ए त्रण पर्याय आकाशास्तिकायना अनित्य जाणवा. हवे कालद्रव्यना अरूपी अचेतन अक्रिय अने नवा पूराणा वर्तना लक्षण ए चार गुण नित्य जाणवा. तथा अतीत, अनागत, वर्तमान अने अगुरुलघु, ए चार पर्याय काल द्रव्यना अनित्य जाणवा. हवे पुञ्जल द्रव्यना रूपी अचेतन सक्रिय अने पूर्णगलण मिलण विखरण, ए चार गुण नित्य जाणवा. तथा वर्ण, गंध, रस, फरस, अगुरुलघु सहित ए चार पर्याय पुञ्जलास्तिकायना अनित्य जाणवा. हवे जीव द्रव्यना ज्ञान, दर्शन, चारित्र अने वीर्य, ए चार गुण अने अव्याबाध, अमौक्तिक तथा अनवगाह, ए त्रण पर्याय जीवना नित्य जाणवा. अने एक अगुरुलघुपर्याय, जीवना अनित्य जाणवो. ए रीतें निश्चयनयें करी ठद्रव्य नित्यपण कहियें, अने अनित्यपण कहियें.

हवे व्यवहारनयें करी धर्म, अधर्म, आकाश अने काल, ए चार द्रव्य नित्य कहियें. तथा जीव अने पुञ्जल, ए वे द्रव्य अनित्य जाणवां. कारण के व्यवहार नयने मतें जीव, चारगतिरूप संसारमां जन्म मरण रूप नवा नवा जव करे ठे, माटे अनित्य कहियें तथा व्यवहारनयें करी पुञ्जल द्रव्यना खंध पण सर्वे अनित्य जाणवा. कारण के पुञ्जलना खंध वने ठे, ते स्थितिप्रमाणें रहे ठे, वली पाठा विखरे ठे, माटे अनित्य जाणवा. तथा जे कारणें वली द्रव्यास्तिकनयने मतें जीव असंख्यात प्रदेशी नित्य, सदाकाल शाश्वतो ठे, अने अशुरू अनित्य पर्याय करी जीव अनित्य अशाश्वतो जाणवो, केम के अशुरू अनित्य पर्यायें करी जीव पौ गतिरूप संसारमां उत्पाद, व्ययरूप पलटण स्वचावे वर्तें ठे. ते रीतें:—मनुष्य जवना पर्यायनो व्यय थयो, अने देवताना जवना प उत्पाद थयो, वली देव जवना पर्यायनो व्यय थयो, अने तिर्य अवगाहनार्थनो उत्पाद

जना पर्यायनो व्यय थ

यो अने मनुष्यजवना पर्यायिनो उत्पाद थयो. एम अशुद्ध अनित्य पर्यायें करी जीव, अनेक प्रकारें उत्पाद व्ययरूप पलटण स्वभावें चार गतिरूप संसारमां सदा काल वर्तते ठे, अने जीव, एनो ए ध्रुवपणे शाश्वतो ठे, तथा जन्म, मरण, थाय ठे, ते सर्व पर्यायिनो उत्पाद व्यय थाय ठे, माटे द्रव्यास्तिक नयें करी जीवने नित्य कहीयें, अने पर्यायास्तिक नयें करी जीवने अनित्य कहीयें, ए परमार्थ ठे. तथा पुजल परमाणुआ पण द्रव्यथकी नित्य शाश्वता ठे, अने पर्यायथकी घणा परमाणुआ मली खंध बने ठे, ते स्थिति प्रमाणे रहे ठे, वली पाठा विखरे ठे, ते खंधने अनित्य पण कहीयें. एरीतें षट् द्रव्यमां निश्चयव्यवहार नयें करी नित्य अनित्यनुं स्वरूप जाणवुं.

७९४ शिष्यः—ए ठ द्रव्यमां कारण केटलां अने अकारण केटलां ?

गुरुः—ठ द्रव्यमां पांच द्रव्यने एक जीव द्रव्य ते अकारण ठे, अने जीव द्रव्यने पांचे द्रव्य, कारणरूप जाणवां. जेम के जीव कर्त्ता, अने तेने धर्मास्तिकाय कारण मद्युं, तेवारें जीवने चालवा हालवारूप कार्य थयुं, तेमज जीव कर्त्ता तेने अधर्मास्तिकाय कारण मद्युं, तेवारें जीवने स्थिर रहेवारूप कार्य नीपन्युं, तेमज जीव कर्त्ता, अने तेने आकाशास्तिकाय कारण मद्युं, तेवारें जीवने अवगाहनारूप कार्य नीपन्युं. तेमज जीव कर्त्ता, तेने पुजलास्तिकाय कारण मद्युं, तेवारें जीवने समय समय अनंता कर्मरूप परमाणुआ लेवा, अने समय समय अनंता कर्मरूप परमाणुआ खेरवारूप कार्य नीपन्युं. तेमज जीव कर्त्ता अने तेने काल द्रव्य कारण मद्युं, तेवारें जीवने नवा पुराणा वर्त्तनारूप कार्य नीपन्युं, एरीतें षट् द्रव्यमां जीवने पांचे द्रव्य, कारणरूपें जाणवां अने जीव पोतें अकारण ठे.

७९६ शिष्यः—ए ठ द्रव्यमां (कर्त्ता केण) कर्त्ता केटला अने अकर्त्ता केटला ?

गुरुः—निश्चय नयें करी ठए द्रव्य पोतें पोताना स्वरूपना कर्त्ता ठे, अने व्यवहारनयें करी अनेक नयनी अपेक्षायें जोतां तो एक जीव द्रव्य कर्त्ता अने पांच द्रव्य अकर्त्ता जाणवां, ते आवीरीतें—जे व्यवहार नयना ठ जेद ठे, तिहां प्रथम शुद्धव्यवहारनयें करी जीव, शुद्ध निर्मल, कर्मथकी रहित एवुं पोतानुं स्वरूप नीपजाववुं तेनो कर्त्ता जाणवो, एटले जे जे आगलां गुणठाणानुं ठोडवुं अने उपरलां गुणठाणानुं लेवुं तेने शुद्धव्यवहारनयें कर्त्ता कहीयें. एटले पहेले गुणठाणे अनंतानुबंधियानी

चोकडी हत्ती, ते खपावी अने चोथे गुणठाणे आव्यो, तेवारे जीवने एक स नकत गुण निरावरण थयो अने अप्रत्याख्यानीनी चोकडी खपावी, तेवारे पांचमे गुणठाणे देशविरति गुण पाम्यो, तथा प्रत्याख्यानीनी चोकडी खपावी, तेवारे ठे सातमे गुणठाणे सर्वविरति गुण पाम्यो, तथा सर्व क षाय दाय थया, तेवारे अगीयारमे, बारमे, गुणठाणे पहोंची राग द्वेष रूप मोहनीय कर्म खपावी, बारमे गुणठाणे घाती कर्मनो दाय करी तेरमे गुणठाणे केवलज्ञान पाम्यो. ए रीतें जेम जेम पूर्वलां गुणठाणानुं ठोडवुं अने उपरला गुणठाणानुं लेवुं तेने शुद्ध व्यवहार नय कहियें. एट ले जीव जेम जेम कर्मरूप अशुद्धताने टाले, अने गुणरूप शुद्धताने नीपजा वे, ते शुद्धव्यवहार नय जाणवो. हवे बीजा अशुद्धव्यवहारनयें करी जीव मां अज्ञान, राग, द्वेष, अनादिकालना शत्रु थइ लागा ठे, तेणें करी जीव मां अशुद्धपणुं जाणवुं. ए अशुद्धतानी चिकाशें करी जीवने समय समय अनंतां कर्मरूप दलीयां सत्तायें लागे ठे, ए अशुद्धता अनादिनी जाणवी. ए अशुद्ध व्यवहारनयें जीव कर्ता, तेनुं स्वरूप कळुं. हवे बीजा शुद्ध व्यवहारनयें करी जीव, दान, शील, तप, ज्ञावना, पूजा, प्रज्ञावना, सेवा, जक्ति, साहस्मीवात्सल, विनय, वैयावच्च, उपकार, करुणा, दया, यत्ना, मी तुं मनोहर वचन बोलवुं, सर्व जीवनुं रूडुं चिंतववुं, ए आदि अनेक प्रकारनी जीवने शुद्ध करणी जाणवी. ए शुद्ध व्यवहारनयें जीव कर्ता कहियें. हवे चोथा अशुद्धव्यवहार नयें करी जीव, क्रोध, मान, माया, लोभ, विषय, कषाय, निद्रा, विकथा, हास्य, विनोद, निंदा, ईर्ष्या, चाडी, मूर्खा, समता, हिंसा, मृषा, अदत्त, मैथुन, परिग्रह, ए आदि अनेक प्रकारनी

शरीरादिक परवस्तु जे पोताना स्वरूपथकी प्रत्यक्षपणे जुदी ठे, पण पारिणामिक जावें लोलीजूतपणे एकठी मढी रही ठे, तेने जीव, पोता नी करी जाणे ठे. पण एवां शरीर तो अनंती वार कस्यां अने अनंती वार मूक्यां, तथापि अज्ञानपणे तेने पोतानां करी जाणे ठे, तेने वास्ते अनेक प्रकारें हिंसादि पाप करी पुष्ट करे ठे, ए रीतें अनुपचरित व्यवहारनयेंकरी जीव कर्त्ता जाणवो. ए ठ प्रकारें व्यवहार नयने मत्तें जीवुं कर्त्तापणुं देखाड्युं, एम ठ द्रव्यमां कर्त्ता अकर्त्ता पणानुं स्वरूप जाणवुं.

७९८ शिष्यः—ए ठ द्रव्यमां (सर्वगयश्यर के०) सर्वगत एटले सर्वव्यापी द्रव्य केटलां अने ते थकी इतर एटले देश व्यापी द्रव्य केटलां पामीयें ?

गुरुः—ठ द्रव्यमां एक आकाशद्रव्य सर्वलोकालोकव्यापी ठे अने पांच द्रव्य, देश व्यापी जाणवां. कारण के धर्मास्तिकाय असंख्यातप्रदेशी लोकव्यापी जाणवुं अने अधर्मास्तिकायद्रव्य पण असंख्यातप्रदेशी लोकव्यापी जाणवुं. तथा कालद्रव्य गणितकाल ते अढीछीप व्यापी जाणवुं. तथा जीवद्रव्य पण लोकव्यापी जाणवुं. एटले जेटला लोकाकाशना प्रदेश ठे, ते टला निगोदना गोला ठे, अने एकेक गोलामां असंख्याती निगोद रही ठे, ते एकेकी निगोदमां अनंता जीव रह्या ठे, माटे जीवद्रव्य लोकव्यापी जाणवुं. तथा पुञ्जलद्रव्य पण एकेक जीवने सत्तायें अनंता कर्मरूप पुञ्जल परमाणुआ लाग्या ठे, तथा ते थकी बीजा बूटा लोकव्यापी पुञ्जलपरणुआ पण अनंता ठे, ते सर्वलोक व्यापी ठे. ए रीतें ए पांच द्रव्य देशव्यापी जाणवां, अने एक आकाशास्तिकायद्रव्य लोकालोकव्यापि अनंतप्रदेशी ते सर्वव्यापी जाणवुं. ए ठ द्रव्यमां सर्व व्यापी तथा देश व्यापीनुं स्वरूप कळुं.

७९९ शिष्यः—ए ठ द्रव्य (अप्रवेसा के०) अप्रवेशी एटले एक क्षेत्रें ठ द्रव्य जेलां मढी रह्यां ठे, पण कोइ एक बीजामां प्रवेश करी चली जातां नथी अने एक बीजानुं कोइ कोइनुं काम पण करतां नथी तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—जेम कोइ एक दुकानमां पांच वाणोतर रहेता होय, ते सर्वे पोत पोताना हवाला प्रमाणें काम करता जाय, अने सहु सहुनी मर्यादामां चाले, तेम इहां एक क्षेत्रें ठ द्रव्य जेलां रह्यां ठे, पण सहु पोतपोतानुं काम करे ठे, अने पोत पोतानी मर्यादामां वर्त्ते ठे, पण निश्चयनयें करी कोइ एक

બીજામાં માંહોમાંહે જલતાં નથી, માટે અપ્રવેશી જાણવા. એ પરમાર્થ છે. એ રીતેં ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ બાર જાંગે કરી સામાન્યપ્રકારેં જીવ્યજીવને જાણવું.

૮૦૦ શિષ્ય:—આગલ પન્નાવણાસૂત્રના પાઠમધ્યે તમે કહ્યું જે જીવ અજીવરૂપ ષટ્દ્રવ્યનું સ્પરૂપ સ્યાદ્વાદાદિ આઠ પદ્ધતિ કરી જાણવું. માટે તે આઠ પદ્ધતિ કયા, તેનાં નામ કહો ?

ગુરુ:—આઠ પદ્ધતિ તે એક, અનેક, નિત્ય, અનિત્ય, સત્ય, અસત્ય, વક્તવ્ય, અવક્તવ્ય, એ પ્રત્યેક દ્રવ્યમાં આઠ પદ્ધતિ કરતાં ષટ્દ્રવ્યમાં અઢતાલીશ પદ્ધતિ થયા

૮૧૨ શિષ્ય:—એ ષટ્ દ્રવ્યમાં એક અનેક પદ્ધતિ કેમ જાણીયે ?

ગુરુ:—એ ષટ્દ્રવ્યને એક પણ કહીયેં અને અનેક પણ કહીયેં કેમ કે ધર્મ, અધર્મ, એ બે દ્રવ્ય સ્વંધરૂપ લોકાકાશ પ્રમાણેં એક છે અને એના ગુણ પર્યાય પ્રદેશ અનેક છે, એટલે ગુણ અનંતા પર્યાય અનંતા અને પ્રદેશ અસંખ્યાતા જાણવા. હવે આકાશાસ્તિકાયદ્રવ્ય પણ સ્વંધરૂપ લોકાલોકપ્રમાણેં એક છે અને ગુણપર્યાય પ્રદેશ અનેક છે, એટલે ગુણ અનંતા, પર્યાય અનંતા અને પ્રદેશ પણ અનંતા જાણવા. એ રીતેં ત્રણ દ્રવ્યમાં એક અનેક પદ્ધતિ કહ્યો. હવે શેષ ત્રણ દ્રવ્યમાં એક અનેકપણું દેખાડે છે. તિહાં પ્રથમ કાલદ્રવ્યનો વર્ત્તમાનરૂપ ગુણ એક જાણવો અને ગુણપર્યાય તથા સમય અનેક છે, એટલે ગુણ અનંતા છે, પર્યાય અનંતા છે, અને સમય પણ અનંતા જાણવા, કેમ કે અતીતકાલેં અનંતા સમય વહી ગયા અને અનાગતકાલેં અનંતા સમય આગલ આવશે, તથા વર્ત્તમાન કાલ એક સમય માત્ર જાણવો. હવે પુજ્જલાસ્તિકાય દ્રવ્યમાં એક અનેક પદ્ધતિ કહે છે. પુજ્જલદ્રવ્યના પરમાણુઆ અનંતા છે તે એકેક પરમાણુઆમાં અનંતા ગુણપર્યાય રહ્યા છે, એ બોલ અનેક છે, પણ સર્વ પરમાણુઆમાં પુજ્જલપણું એક સરખું છે, તેથી એક છે. હવે જીવદ્રવ્યમાં એક, અનેકપણું કહે છે. લોકમાં જીવ અનંતા છે, એકેકજીવના અસંખ્યાતા, અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને એકેક પ્રદેશે અનંતા ગુણ રહ્યા છે, તથા એકેક ગુણમાં અનંતા અનંતા પર્યાય છે અને પર્યાય પર્યાયમાં ધર્મ અનંતો છે, એ સર્વ બોલ અનેકપદ્ધતિના દર્શાવનારા છે, અને સંગ્રહનયેં કરી જીવપણું સર્વમાં એક સરખું છે, માટે એકપદ્ધતિ છે.

જેમાં શિષ્ય પૂછે છે કે જો એમ સર્વજીવ એક સરખા છે તો એકજીવ સિદ્ધસ્વરૂપી પરમાનંદ સુખમય દેખાય છે, અને વીજા સંસારી જીવ કર્મ

वशें पड्याथका दुःखी देखाय ठे, तेणें करी सर्वजीव, जूदा जूदा लागे ठे, तेनो श्यो परमार्थ ? तेवारें गुरु कहे ठे, के निश्चय नयें करी सर्व जीव, सत्तायें सिद्धसमान ठे, तेथीज सर्व जीव कर्म खपावी सिद्धि वरे ठे, तेणें करी सर्व जीवनी सत्ता एक सरखी जाणवी माटे सरखा ठे.

शिष्यः—सर्वे जीव, सिद्ध समान कहो ठो तेवारें अज्ञव्य जीव पण सिद्धसमान थया, तो अज्ञव्य जीव केम मोडें जता नथी ?

गुरुः—अज्ञव्यनो स्वप्नाव एवोज ठे, जे संसारमां फरतां कदाचित् कारण सामग्री मले, तो पण अज्ञव्यने परावर्त्तन धर्म नथी, तेणे करी सिद्ध थता नथी, पण ज्ञव्य जीवने परावर्त्तन धर्म ठे माटे तेने कारण सामग्री मलवा थी पूर्वज्ञावने पलटावी गुणश्रेणी चढी सर्व कर्मने चूर्ण करी सिद्धि पद वरे ठे. अने सर्व जीवना आठ रुचक प्रदेश मुख्य ठे, ते निश्चयनयें करी ज्ञव्य अज्ञव्य बेहुना सिद्ध समान ठे, तेणे करी सर्व जीवनी सत्ता एक सरखी ठे, केम के ए आठ रुचक प्रदेशने कर्म लागतां नथी, तेनी आचारांगसूत्र नी टीकामां साख ठे. ए रीतें षट् द्रव्यमां एक अनेक पद्वनुं स्वरूप कहुं.

७२४ शिष्यः—षट् द्रव्यमां नित्य अनित्य पद्व केम जाणीयें ?

गुरुः—ठ द्रव्य नित्य पण कहेवाय अने अनित्य पण कहेवाय, ते आवी रीतें के धर्मास्तिकायना अरूपी, अचेतन, अक्रिय अने चक्षणसहाय ए चार गुण तथा पर्यायमां धर्मास्तिकायनो खंध, ए पांच नित्य जाणवा, अने देश, प्रदेश तथा अगुरुलघु ए त्रण पर्याय धर्मास्तिकायना अनित्य जाणवा तथा अधर्मास्तिकायना अरूपी अचेतन, अक्रिय अने थिर सहाय ए चार गुण तथा पर्यायमां अधर्मास्तिकायनो खंध, ए पांच नित्य जाणवा, अने देश, प्रदेश तथा अगुरुलघु, ए त्रण पर्याय अनित्य जाणवा. तथा आकाशास्तिकायना अरूपी, अचेतन, अक्रिय अने अवगाहक, ए चार गुण तथा पर्यायमां आकाशास्तिकायनो खंध, ए पांच नित्य जाणवा, अने देश, प्रदेश, तथा अगुरुलघु, ए त्रण पर्याय अनित्य जाणवा, तेमज काल द्रव्यना अरूपी, अचेतन, अक्रिय, अने नवापुराणा वर्त्तना लक्ष्ण ए चार गुण नित्य जाणवा, तथा अतीत अनागत, वर्त्तमान अने अगुरु लघु ए चार पर्याय अनित्य जाणवा. तथा पुद्गल द्रव्यना रूपी, अचेतन सक्रिय अने गक्षण पूरण मिक्षण विखरण ए चार गुण नित्य जाणवा.

તથા વર્ણ, ગંધ, રસ, ફરસ, અગુરુલઘુસહિત એ ચાર પર્યાય પુજ્જલદ્રવ્યના અનિત્ય જાણવા, તથા જીવદ્રવ્યના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય એ ચાર ગુણ અને અવ્યાવાધ, અમૂર્તિક તથા અનવગાહ એ ત્રણ પર્યાય નિત્ય જાણવા તથા એક અગુરુલઘુ પર્યાય, જીવનો અનિત્ય જાણવો. એ રીતે ષટ્ દ્રવ્યમાં નિત્ય અનિત્ય પદ્ધતિનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૭૩૬ શિષ્ય:-ષટ્ દ્રવ્યમાં સત્ અસત્ પદ્ધતિનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

ગુરુ:-ઠણ દ્રવ્ય, સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વજ્ઞાવપણે (સત્ કે) ઠતા છે, અને પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પરકાલ તથા પરજ્ઞાવ પણે (અસત્ કે) અઠતા છે. હવે ઇઠ દ્રવ્યમાં સ્વદ્રવ્યાદિક ચારપણું દેખાડે છે, પ્રથમ ધર્માસ્તિકાયનું સ્વદ્રવ્ય તે ચલણસહાય ગુણ તથા અધર્માસ્તિકાયનું સ્વદ્રવ્ય તે સ્થિરસહાય ગુણ, તથા આકાશાસ્તિકાયનું સ્વદ્રવ્ય તે અવગાહક ગુણ, તથા કાલનું સ્વદ્રવ્ય તે નવા પુરાણ વર્તના લક્ષણગુણ, તથા પુજ્જલાસ્તિકાયનું સ્વદ્રવ્ય તે પૂર્ણગલન ગુણ, અને જીવનું સ્વદ્રવ્ય તે જ્ઞાનાદિ ચેતના લક્ષણ ગુણ, એ ઇઠ દ્રવ્યમાં સ્વદ્રવ્યપણું કહ્યું. હવે સ્વક્ષેત્રપણું દેખાડે છે. ઇટલે સ્વક્ષેત્રે પ્રદેશ ઘણા છે, માટે ઇણ દ્રવ્યમાં સ્વક્ષેત્રપણું કહે છે. તિહાં પ્રથમ ધર્મ અને અધર્મ, એ બે દ્રવ્યના સ્વક્ષેત્રે અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા. તથા આકાશ દ્રવ્યના સ્વક્ષેત્રે અનંતા પ્રદેશ જાણવા, તથા કાલ દ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્રે એક સમય જાણવો, તથા પુજ્જલદ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્રે એક પરમાણુ, એવા અનંતા પરમાણુઆ જાણવા. તથા જીવદ્રવ્યના સ્વક્ષેત્રે એક જીવના અસંખ્યાતા પ્રદેશ જાણવા. એ રીતે ઇઠ દ્રવ્યમાં સ્વક્ષેત્રપણાનો વિચાર જાણવો, હવે ઇઠ દ્રવ્યમાં સ્વકાલપણું દેખાડે છે. ઇણ દ્રવ્યમાં પોત પોતાનો સ્વકાલ તે અગુરુલઘુ પર્યાયનો જ વર્તે છે. હવે ઇણ દ્રવ્યમાં સ્વજ્ઞાવપણું દેખાડે છે (સ્વજ્ઞાવ કે) ગુણ પર્યાય, તે ઇણ દ્રવ્યમાં પોત પોતાને સ્વજ્ઞાવે ગુણ પર્યાય રહ્યા છે. તે સ્વજ્ઞાવપણું જાણવું. એમ ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યમાં પોતાનું સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વજ્ઞાવપણાનો સંબંધ છે, પણ વીજા પાંચ દ્રવ્યના સ્વદ્રવ્યાદિક ચારનો તેમાં સંબંધ નથી. તેમજ અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યમાં પોતાનો સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ, અને સ્વજ્ઞાવપણાનો સંબંધ છે, પણ વીજા પાંચ દ્રવ્યના સ્વદ્રવ્યાદિક ચારનો સંબંધ તેમાં નથી, તેમજ આકાશાસ્તિકાયમાં, કાલમાં, પુજ્જલમાં અને જીવમાં એ સર્વમાં પોત પોતાનું સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને

स्वज्ञाव पणानो संबंध ठे, पण बीजा पांच द्रव्यनां स्वद्रव्यादिक चारनो तेमां संबंध नथी. एम ठ द्रव्य स्वगुणें करी सत् ठे, अने परगुणें करी असत् जाणवां. जे द्रव्य ते गुण पर्यायवंत होय, एटले अनेक पर्याय ते द्रव्य कह्दीयें, अने स्वद्रव्यनुं आवर्त्तपणुं ते क्षेत्र कह्दीयें. तथा उत्पाद व्ययनी वर्त्तना ते काल कह्दीयें, तथा विशेष गुण परिणति ते स्वज्ञाव परिणति जाणवी, एटले पर्याय प्रमुख ते स्वज्ञाव कह्दीयें. ए रीतें ठए द्रव्यना स्वरूपमां सत् असत् पणानो विचार जाणवो.

७४७ शिष्यः—ठ द्रव्यमां वक्तव्य अवक्तव्य पणानुं स्वरूप केम जाणीयें?

गुरुः—ठ द्रव्यमां (वक्तव्य के०) वचनथी कहेवाय एवा प्रत्येक द्रव्यमां अनंता गुण पर्याय वक्तव्य ठे, अने ठए द्रव्यमां (अवक्तव्य के०) वचनथी कहा न जाय, एवा अनंता गुण पर्याय अवक्तव्य ठे, तेनुं स्वरूप कहे ठे. श्री तीर्थकर जगवानें सर्व ज्ञाव प्रत्यक्ष पणे दीठा, तेने अनंतमे ज्ञागे वक्तव्या एटले प्ररूप्या अने जे श्री तीर्थकर जगवानें प्ररूप्या, तेनो अनंतमो ज्ञाग श्री गणधर देवें जाल्यो ते सूत्रमां गुंथ्यो ठे, अने जे सूत्रमां गुंथ्यो, तेने असंख्यातमे ज्ञागें हमणां आगम वर्त्ते ठे, ए ठ ए द्रव्यमां वक्तव्य अवक्तव्य पदनुं स्वरूप जाणवुं. ए रीतें ठए द्रव्यनुं स्वरूप आठ पदें जाणे, तेने समकेती कह्दीयें.

अत्र सूत्रपाठः ॥ गाथा ॥ जीवाईसद्वहणं, सम्मत्तं एस अद्गमो नाणं ॥ तढेव सया रमथ, चरथी एसो दुमुखपहो ॥१॥ अर्थः—जीवादिक ठए द्रव्य जे जेहवा ठे, ते तेवा गुण पर्याय सहित जाणे अने नित्य अनित्य पणे समय समय पलटाय ठे, ते सद्दे, तेने समकेती जाणवा. ए रीतें ठए द्रव्यनुं स्वरूप जाणी तेमांथी पांच अजीव द्रव्यने ठांमी ने एकज जीवना स्वगुणमां स्थिर थइ रमण करवुं, तेने चारित्र कह्दीयें.

हवे प्रथम समकेत शुरू करवुं जोश्यें, माटे समकेतनुं स्वरूप देखाडे ठे. नव तत्त्वमां मोक्षनुं कर्त्ता जीवतत्त्व ठे, अने संवर तथा निर्झारा ए वे गुण ठे, ते मोक्षना उपादान कारण ठे, तथा देव अने गुरु ए वे उपकारी ठे, ते मोक्षना निमित्तकारण जाणवां. ए रीतें जीव, संवर, निर्झारा अने मोक्ष, ए चार उपादेय ठे, एटले आदरवा योग्य ठे, अने शेष पांच तत्त्व हेय ठे, एटले ठांरुवा योग्य ठे, एवा जे परिणाम ते समकेत ज्ञान कह्दीयें, ए

વા સમકેત જ્ઞાનેં કરી જહું થાય, શ્રી અનુયોગ દ્વારમાં કહ્યું છે ॥ ગાથા ॥
નાણઢમિ ગિણ્હિયવે, અગિણ્હિયવે ય શ્વ અઢમ્મિ ॥ જશ્ય વમે વશ્ય જો, સો
ઊવણ્સો નઊ નામ ॥૧॥ અર્થ:-જ્ઞાન તે શું? જે ઢ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ નિત્યાનિત્યા
દિ આઠ પદ્દેં કરી જેવું છે, તેવું જાણીને તેમાં જે લેવા યોગ્ય હોય તે લીધે
અને ઠાંરવા યોગ્ય હોય, તે ઠાંરે, એવો જે ઉપદેશ, તે નય ઉપદેશ કહીયેં,

વલી શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં સમકેતની દશ રુચિ કહી છે. તેનાં ના
મ કહે છે. એક નિઃસર્ગરુચિ, વીજી ઉપદેશરુચિ, ત્રીજી આજ્ઞારુચિ, ચો
થી સૂત્રરુચિ, પાંચમી શ્રદ્ધારુચિ, ઢઠી સંદેપરુચિ, સાતમી અન્નિગમ
રુચિ, આઠમી વિસ્તારરુચિ, નવમી ક્રિયારુચિ, અને દશમી ધર્મરુચિ. એ
દશ રુચિનું જે જીવને જ્ઞાન થયું હોય, તેહને ક્ષાયિક સમકેતી જાણવો.
માટે હવે એ દશ રુચિનું સ્વરૂપ શિષ્યને જાણવા સારુ સંદેપથી કહે છે.

૭૪૯ પ્રથમ નિઃસર્ગરુચિ તે જે નિશ્ચય વ્યવહાર નયેં કરી નૈગમાદિ સાત
નયેં કરી, નામાદિ ચાર નિદેપે કરી, જીવ અજીવરૂપ નવતત્ત્વ ષટ્ દ્રવ્ય
નું સ્વરૂપ જાણે, તેમાં આશ્રવરૂપ પાંચ તત્ત્વ તે ઉપર ત્યાગબુદ્ધિ તથા સં
વર નિર્જ્જારારૂપ શુદ્ધ ગુણ તેનું આદરવું કરે, તથા શ્રી વીતરાગ જાષિત જે
નવતત્ત્વ ષટ્ દ્રવ્યરૂપ તેનું સ્વરૂપ, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને જાવથી જાણે,
તથા નામાદિચારનિદેપે કરી સર્વ વસ્તુનું પ્રમાણ કરે, તે નિઃસર્ગરુચિ કહીયેં

૭૫૦ વીજી ઉપદેશરુચિ તે એહીજ નવ તત્ત્વ, ષટ્દ્રવ્યને ગુરુના ઉપ
દેશથી જાણીને સર્દહે, પ્રતીતિ કરે, તેનું સ્વરૂપ જાણવાને ઘણી રુચિ રાખે,
તે ઉપદેશરુચિ.

૭૫૧ ત્રીજી આજ્ઞારુચિ, તે જેના રાગ, દ્વેષ અને મોહ, ક્ષય થઈ ગયા છે
અને જેનું અજ્ઞાન મટી ગયું છે, એવા શ્રીઅરિહંતદેવ તેણે જે આજ્ઞા કરી, તે
પ્રમાણ કરે, તેમાં કાંઈ પણ શંકા સંદેહ ન આણે, તે આજ્ઞારુચિ જાણવી.

૭૫૨ ચોથી સૂત્રરુચિ, તે આગમસૂત્ર, નિર્યૂક્તિ, જાણ્ય, ચૂર્ણિ અને ટીકા, એ પં
ચાંગીનાં વચન માને, આગમસૂત્ર જાણવાની યાહના રાખે, તે સૂત્રરુચિ જાણવી.

૭૫૩ પાંચમી શ્રદ્ધારુચિ, તે શ્રીજગવતી તથા નંદીસૂત્રમાં આ પ્રમાણે
ગાથા છે ॥ સુત્તઢો યલુ પઢમો, વીઊ નિજ્જુત્તિ મિસ્સઊ જણિઊ ॥ તશ્ઊ ય
નિરવિસેસો, એસ વિહિ હોઈ અણુઊગો ॥૧॥ તથા અનુયોગ દ્વારમાં નિર્યૂક્તિ
અનુગમ કહ્યો છે. તથા સમવાયાંગમાં “સન્નિયુત્તાણ” ઇત્યાદિક ઘણી

साखो ठे ते माटे जे पुरुष पंचांगी माने ते आराधक ठे तेशी पंचांगीनी श्रद्धा राखवी ते श्रद्धारुचि जाणवी.

७५४ ठी अग्निगमरुचिते सूत्र सिद्धांत अर्थ सहित जाणे, तथा अर्थविचार सुणवानी जणवानी जेने घणी चाहना होये, तेने अग्निगमरुचि जाणवी.

७५५ सातमी विस्ताररुचि, ते ठे द्रव्यने जाणे, ठे द्रव्यना प्रदेश जाणे, गुण जाणे, पर्याय जाणे, नाम, क्षेत्र, काल, जाव, द्रव्य, गुण, पर्याय, उत्पाद, व्यय, ध्रुव, सात नय, चार निक्षेपा, ठे कारक, प्रमाण, पांच समवाय, द्रव्यास्तिक दश नय, पर्यायास्तिक ठे नय, कर्त्ता, कारण, कार्य, निश्चय, व्यवहार, उत्सर्ग, अपवाद, हेय, ज्ञेय, उपादेय, चञ्जंगी, त्रिजंगी, सप्तजंगी, अनेकजंगी, ए रीतें नयप्रमाण सहित नवतत्त्व तथा ठे द्रव्यने सईहे, ते विस्ताररुचि जाणवी.

७५६ आठमी क्रियारुचि कहे ठे. रत्नत्रयी जे ज्ञान, दर्शन, अने चारित्ररूप आत्मसत्ता ठे, ते निवारण करवा सारु तप, जप, विनय, वैय्यावच्च, जक्ति, व्रत, पञ्चस्काण, समिति गुप्तिरूप चरणसित्तरी, करणसित्तरीने गुणें करी सहित ॥ गाथा ॥ वय समण धम्म संजम, वेयावच्चं च वंज गुत्तीजं ॥ नाणाइ तियं तव को, ह निग्गहाइं इचरण मेयं ॥ १ ॥ अर्थ:- पांच व्रत तथा दश प्रकारें श्रमणधर्म, पाले, सत्तर जेदें संयम आराधे, दश प्रकारनुं वैय्यावच्च करे, नव वाडे ब्रह्मचर्य पाले, त्रण गुप्तिने आदरे, रत्नत्रयीने आराधे, बार प्रकारना तपने आदरे, क्रोधादिक चार कषायनो नियह करे, ए चरणसित्तरीना सीत्तेर जेद जाणवा. हवे करणसीत्तरी कहे ठे ॥ गाथा ॥ पिरुविसोही समिई, जवणा पडिमाय इंदिय निरोहो ॥ पडिलेहण गुत्ती ज, अज्जिग्गहो चेव करणं तु ॥ १ ॥ अर्थ:- चार प्रकारनो पिरु सूजतो लीये, श्र्यासमिति प्रमुख पांच समिति पाले, अनित्यादि वार जावना जावे, साधुनी वार प्रतिमा वहे, पांच इंद्रियनो निरोध करे, पच्चीश पडिलेहण उपयोग सहित करे, त्रण गुप्ति पाले, तथा द्रव्य, क्षेत्र, काल अने जाव, ए चार प्रकारें अज्जिग्रह करे, निश्चयथकी ए करणसित्तरीना सीत्तेर बोळ पाले, ए रीतें चरणसीत्तरी अने करणसीत्तरीना गुणें करी जे सहित होय अने आत्मधर्मथी रुचि घणी होय, ते जीव क्रियारुचिवंत जाणवो.

७५७ नवमी संक्षेपरुचि ते अर्थमां तथा ज्ञानमां थोडुं कह्याथी पण घणुं जाणे, कुमतिमां न पडे, जैनमतमां अंतरंग प्रतीति माने, तेने संक्षेपरुचि होय.

૮૫૮ દશમી ધર્મરુચિ તે પંચાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ જાણવે કરી શ્રુતજ્ઞાનને સંભાવે અંતરંગ નિશ્ચયનયને સત્તાને સર્દહે, એટલે વસ્તુગતે અનંતો ધર્મ રહ્યો છે, તેને નિરાવરણ પ્રગટ કરવાની રુચિ જેને હોય તેને ધર્મરુચિ જીવ કહીયે. એ રીતે દશ રુચિનું સ્વરૂપ જાણે, તેને ક્ષાયિકસમકેતી કહીયે.

હવે વલી ઠ ડ્રવ્યનું સ્વરૂપ જાણવાને અર્થે એકેક ડ્રવ્યમાં ઠ ઠ સામાન્યગુણ છે, તેનાં નામ કહે છે. એકઅસ્તિત્વ તે અસ્તિપણું, બીજું વસ્તુત્વ તે વસ્તુપણું, ત્રીજું ડ્રવ્યત્વ તે ડ્રવ્યપણું, ચોથું પ્રમેયત્વ તે પ્રમેયપણું, પાંચમું સત્ત્વ તે સત્ત્વપણું, ઠહું અગુરુલઘુત્વ, તે અગુરુલઘુ પણું. એ ઠ ગુણ જાણવા.

૮૬૪ તિહાં પ્રથમ અસ્તિપણું કહે છે. એ ઠ ડ્રવ્ય પોતાના ગુણ પર્યાય અને પ્રદેશે કરીને અસ્તિ છે, તેમાં પાંચ ડ્રવ્ય અસ્તિકાય જાણવા. અને એક કાલડ્રવ્યમાં અસ્તિકાયપણું નથી, જે કારણે ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને જીવ, એ ચાર ડ્રવ્યના અસંખ્યાતા પ્રદેશ મલી સ્થાય છે અને પુજ્જલમાં પણ સ્થાય થવાની શક્તિ છે, તેથી પાંચે ડ્રવ્ય અસ્તિકાય જાણવાં. અને કાલનો સમય જે છે તે કોઈ વીજા સમયથી મલતો નથી, એટલે એક સમય વિણસે છે, અને તે પછી બીજો સમય આવે છે, તેણે કરી કાલડ્રવ્ય અસ્તિકાય ન કહેવાય, અને પાંચ ડ્રવ્ય અસ્તિકાય કહેવાય.

૮૭૦ હવે ઠ ડ્રવ્યમાં વસ્તુ પણું દેખાડે છે. વસ્તુત્વ તે ઠ એ ડ્રવ્ય એકઠાં એક ક્ષેત્રમાં જોડાં રહ્યાં છે, જે કારણે આકાશરૂપ ક્ષેત્રના એક પ્રદેશમાં ધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ રહ્યો છે, તથા અધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ રહ્યો છે, અને જીવ અનંતાના અનંતા પ્રદેશ રહ્યા છે, તથા પુજ્જલ પરમાણુઓ પણ તેમજ અનંતા રહ્યા છે, એમ એક આકાશ પ્રદેશમાં પાંચ ડ્રવ્ય રહ્યાં છે, તે સર્વે ડ્રવ્ય પોત પોતાની સત્તા લીધાં રહ્યાં છે, પણ કોઈ ડ્રવ્ય કોઈ ડ્રવ્યમાં નથી, એ ડ્રવ્યને વિષે વસ્તુપણું જાણવું.

૮૭૬ હવે એ ઠ ડ્રવ્યમાં ડ્રવ્યપણું દેખાડે છે. ઠ એ ડ્રવ્ય પોત પોતાની ક્રિયા કરે છે, એટલે ધર્માસ્તિકાયમાં પોતાનો ચલણ સહાય ગુણ છે, તે ધર્માસ્તિકાયના સર્વ પ્રદેશમાં જાણવો. તે સદા કાલ જીવ પુજ્જલને ચાલવારૂપ ક્રિયા કરે છે. ઇહાં શિષ્ય આશંકા કરે છે કે લોકને અંતે સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં ધર્માસ્તિકાય છે, તે સિદ્ધના જીવને ચલણરૂપ ક્રિયા કેમ કરતો નથી? તેનો ઉત્તર ગુરુ કહે છે. સિદ્ધના જીવ અક્રિય છે, તેથી

ते चालता नथी, पण तेहीज क्षेत्रमां सूक्ष्मनिगोदीआ जीव तथा पुञ्जल परमाणुआ अनन्ता रह्या ठे, तेने चालवारूप क्रिया करे ठे, तथा अधर्मास्तिकाय द्रव्य जीव पुञ्जलने स्थिरराखवा रूप क्रिया करे ठे, तथा आकाशास्तिकाय द्रव्य सर्व द्रव्यने अवगाहकरूप क्रिया करे ठे. अहीं शिष्य आशंका करे ठे, के अलोकमां पण आकाश द्रव्यने अवगाह शक्ति तेवीज ठे, पण तिहां अवगाहना केम करतो नथी? तेनो उत्तर गुरु कहे ठे, अलोकमां अवगाहक कोइ द्रव्य नथी एटले केने अवगाह क्रिया करे? तथा पुञ्जल द्रव्य मलवाविखरवारूप पोतानी क्रिया करे ठे, तथा काल द्रव्य पण पोतानी वर्त्तनारूप क्रिया करे ठे, तथा जीव द्रव्य पण ज्ञानलक्षण उपयोग रूप क्रिया करे ठे, ए रीतें ठे द्रव्य, पोताने पारिणामिक पणे पोत पोतानी सत्तानी क्रिया करे ठे, ते द्रव्यत्व जाणवुं.

७७२ हवे ए ठ द्रव्यमां प्रमेयपणुं कहे ठे. जे वस्तुनुं प्रमाण करवुं तेने प्रमेयत्व कहियें. एटले केवली जगवान् पोताना ज्ञानथी जाणे ठे जे ठ द्रव्य मख्यां ठे, ते ठ द्रव्यमां प्रमेयपणुं ठे, ते ठ द्रव्यनुं प्रमाणपणुं देखाडे ठे. धर्मास्तिकायद्रव्य एक, अधर्मास्तिकाय द्रव्य एक, आकाशास्तिकाय द्रव्य एक, अने जीवद्रव्य अनन्तां ठे, तेनी गणती कहे ठे तेमां संझी मनुष्य संख्या ता ठे, असंझी मनुष्य असंख्याता ठे, नारकी असंख्याता ठे, देवता असंख्याता, तिर्यचपंचेंद्रिय असंख्याता, वैद्वि असंख्याता, तैद्वि असंख्याता चौ रिंद्रिय असंख्याता, पृथ्वीकाय असंख्याता, अप्रकाय असंख्याता, तेजकाय असंख्याता, वाजकाय असंख्याता, प्रत्येक वनस्पति जीव असंख्याता, ए सर्व तेर बोलना जीव जेला करीयें, तेथकी सिद्धना जीव अनन्ता ठे, अने सिद्धना जीव करतां वादर निगोदना जीव अनन्तगुणा जाणवा. वादरनिगोद ते मूला, आलु, नीली हलदर, रतालु, पिंरालु, शकरकंद, गाजर, लसण, सूरण, गरमर प्रमुख कंदमूल ठे, ते सूझना अग्रजाग जेटवुं कंदमूल होय, तेमां पण सर्वसिद्धना जीव करता अनन्तगुणा जीव रह्या ठे. ए रीतें वादर निगोदनो विचार जाणवो. अने सूक्ष्मनिगोदमां तो वली ए सर्वथी अनन्तगुणा जीव जाणवा, तेनो विचार कहे ठे. जेटला लोकाकाशना प्रदेश ठे, तेटला निगोदीया गोला ठे, ए रीतें देवचंदजीकृत आगमसारने मतें जाणवुं अने बीजा आचार्य वली एस कहे ठे के जेटला लोकाकाशना प्रदेश ठे, तेने

અસંખ્યાતમે જાગે નિગોદીયા ગોલા છે, એ વાતનો નયની અપેક્ષાએ જોતાં
પણ કોઈ નિકાલ સૂજતો નથી માટે એ વિચાર બહુશ્રુતગમ્ય છે.

હવે તે લોકાકાશના પ્રદેશનું માન કહે છે. એક તંદુલરૂપ શ્રેણીપ્રમાણે ક્ષેત્રમાંથી સમય સમય એક એક આકાશ પ્રદેશ કાઢતાં અસંખ્યાતી અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી કાલ વહી જાય, એવા ચૌદ રાજલોકમાં આકાશ પ્રદેશ યજ્ઞમાં છે, તેટલા નિગોદીયાં ગોલા લોકમાં જાણવા, અને એકેક ગોલામાં અસંખ્યાતી નિગોદ જાણવી, તે એકેક નિગોદમાં વહી અનંતા જીવ રહ્યા છે, તેનું માન કહે છે. અતીત કાલ, અનંતો ઢેઢારહિત ગયો, તેના સમય તથા અનાગતકાલ આગલ અનંતો આવશે, તેના સમય અને વર્તમાન કાલનો એક સમય, એ રીતે ત્રણે કાલના સમય લઈ ઝેલા કરીયેં, તેને અનંતગુણ કરીયેં, તેટલા જીવ, એક નિગોદમાં છે. એવી એક ગોલામાં અસંખ્યાતી નિગોદ રહી છે. એ રીતે જીવની સૂક્ષ્મતા જાણવી. હવે તે એકેક જીવના અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને એકેક પ્રદેશે અનંતી કર્મની વર્ગણાઈ લાગી છે, તે એકેક વર્ગણામાં અનંતા પુજ્જલ પરમાણુઓ રહ્યા છે, એમ અનંતા પરમાણુઓ જીવને લાગ્યા છે, અને જીવથી રહિત વીજા ઘૂટા પરમાણુઓ તે વહી જીવોને લાગેલા પરમાણુઓથી પણ અનંતગુણ છે, અને એકેકા પરમાણુઓમાં અનંતો ઉત્પાદવ્યયરૂપ કાલ વહી ગયો અને પરમાણુઓ તેના તેહીજ છે, એ ઠ ડ્રવ્યનું માન સામાન્યપણે કહ્યું, તે પંક્તિ જીવને શ્રદ્ધામાં લાવવું. એ નિગોદનું સ્વરૂપ શ્રદ્ધામાં આવે, તેવારે સમકેતની પ્રાપ્તિ થાય. એવી રીતે ઠ ડ્રવ્યનું જે પ્રમાણ કરવું તેને પ્રમેયત્વ કહીયેં. જે પ્રમાણ કરવા યોગ્ય હોય તેને પ્રમેય કહીયેં તે પ્રમેય ઠ ડ્રવ્ય છે તેનું જે પ્રમાણ કરવું તેને પ્રમેયત્વ કહીયેં.

[illegible]

મનુષ્યના એક શ્વાસોહ્વાસમાં સત્તર ઝવ જાજેરા કરે છે, તેવા ઉહ્વાસ એક મુહૂર્તમાં ૩૭૭૩ થાય છે ॥ ગાથા ॥ પણસઠિ સહસ્સ પણસય, ઠત્તીસા ઇગ્ગ મુહૂર્તં સુદુઝવા ॥ આવલિયાણાં દોસય, ઠપ્પન્ના એગસુદુઝવો ॥ ૩ ॥

અર્થ:-નિગોદીયા જીવ એકમુહૂર્તમાં ૬૫૫૩૬ ઝવ કરે છે, તે નિગોદનો એકઝવ ૨૫૬ આવલિકાનો છે એ સુદુઝવકઝવનું પ્રમાણ છે ॥ ગાથા ॥ અઢિ અણંતા જીવા, જેહિં ન પત્તો તસાઝ પરિણામો ॥ ઉવવઘંતિ ચયંવિ ય, પુણો વિ તહેવ તહેવ ॥ ૧ ॥ અર્થ:- નિગોદમાં અનંતા જીવ એવા છે, કે જે જીવ ત્રસપણું કેવારેં પણ પામ્યો નથી અનંતો કાલ પૂર્વે વહી ગયો છે, વલી અનંતો કાલ આગલ જાશે તો પણ તે જીવ વારંવાર તિહાંજ ઉપજે છે અને તિહાંજ ચવે છે, તે એકેકી નિગોદમાં અનંતા જીવ છે.

હવે તે નિગોદના બે જોડ છે. એક વ્યવહારરાશિ નિગોદ અને બીજા અવ્યવહારરાશિ નિગોદ, તિહાં જે જીવ, વાદર એકેંદ્રિયપણું અથવા ત્રસપણું પામીને પાઠા નિગોદમાં જઈ પડે છે, તે નિગોદીયા જીવ વ્યવહાર રાશિયા કહીયે. તથા જે જીવ, કોઈ કાલેં પણ નિગોદથી નિકલીને વાદર એકેંદ્રિયાદિકપણું પામ્યા નથી, તે જીવ, અવ્યવહારરાશિયા કહીયે. એ અવ્યવહાર રાશિ નિગોદમાં ઝવ્ય અને અઝવ્ય, એવા બે જાતિના જીવ છે, એ સ્વરૂપ સર્વ શ્રીજીવનજાનુકેવલીના ચરિત્રની સાથેં લખ્યું છે. તથા ઇહાં મનુષ્ય પણા માંથી જેટલા જીવ કર્મ ક્ષપાવી એક સમયમાં મોઢેં જાય છે, તેટલા જીવ તે સમયમાં અવ્યવહારરાશિ સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નીકલીને ઝંચા આવે છે. એટલે જો દશ જીવ મોઢા જાય તો દશ જીવ અવ્યવહારરાશિમાંથી નિકલે, તિહાં કોઈ સમયેં તે જીવમાં ઝવ્યજીવ ઝંચા નિકલે તો એક વે અઝવ્ય જીવ નીકલે, પણ વ્યવહારરાશિ જીવમાં વધઘટ થાય નહીં, તેટલાના તેટલાજ રહે, એવા એ નિગોદના ગોલા લોકમાં અસંખ્યાતા છે, તે ઠંદિશિના આવ્યા પુજ્જલ આહારાદિ પળે લીધે છે, એ જે ઠંદિશિનો આહાર લીધે છે, તે સકલ ગોલા કહેવાય છે, અને જે લોકના અંતપ્રદેશેં નિગોદીયા ગોલા રહ્યા છે, તે ત્રણદિશિનો આહાર ફરસનાયેં લીધે છે, તે વિકલગોલા કહેવાય છે, એ સૂક્ષ્મનિગોદમાં એક સાધારણ વનસ્પતિના સ્થાવર સૂક્ષ્મજીવ છે, અને પૃથિવ્યાદિક ચાર પ્રમુખના સૂક્ષ્મજીવ જે લોકવ્યાપી છે, તે સર્વ પ્રત્યેક

હે, પરંતુ સાધારણપણું એક વનસ્પતિકાયમાંજ હે, પૃથિવ્યાદિક ચાર સ્થાવરમાં નથી, એ સૂક્ષ્મનિગોદમાં અનંતું દુઃખ હે, તે દૃષ્ટાંતે કરી દેખાડે હે, સાતમી નરકમાં ઉત્કૃષ્ટાયુ તેત્રીશ સાગરોપમનું હે, તે તેત્રીશ સાગરોપમના જેટલા સમય થાય, તેટલી વાર કોઈ જીવ સાતમી નરકમાં પૂર્ણ તેત્રીશ તેત્રીશ સાગરોપમને આઠઁ ઉપજે, તેવારે તેને અસંખ્યાતા જવ નરકના થાય, તે અસંખ્યાતા જવમાં સાતમી નરકને વિષે તે જીવને જેટલું બેદન, બેદનનું દુઃખ થાય, તે સર્વે દુઃખ એકતું કરીયે, તેથી પણ અનંતગુણું દુઃખ નિગોદીયા જીવ એક સમયમાં જોગવે હે. વલી વીજો દૃષ્ટાંત કહે હે મનુષ્યની સાડા ત્રણકોડી રોમરાજી હે, તેને કોઈ દેવતા સાડાત્રણ કોડ લોખંડની સૂઈ અગ્નિમાં તપાવીને સમકાલે રોમેં રોમેં ચાંપે, તેવારે તે જીવને જે વેદના થાય, તેથી પણ અનંતગુણી વેદના નિગોદમાં હે, માટે હે જવ્યજીવો! એ નિગોદપણું પામવાનું કારણ તે અજ્ઞાન હે ॥ ગાથા ॥ નવિ તં કરેઈ અગણિ, ન ઈવ વિસં ન ઈવ કિણ્હ સપ્પાઈ ॥ જં કુણ્હ મહાદોસં, તીવં જીવસ્સ મિઠત્તં ॥ ૧ ॥ અર્થ:—જેટલો અવગુણ અગ્નિ ન કરે, જેટલો અવગુણ વિષ ન કરે, જેટલો અવગુણ કાલો સર્પ ન કરે, તેટલો અવગુણ મહાદોષ રૂપ અજ્ઞાન જે હે તે કરે હે. માટે અજ્ઞાનરૂપ (તીવં કે) આકરો દોષ, તે મિથ્યાત્વ જાણવું ॥ ગાથા ॥ કઠં કરેસિ અપદં, મેસી અઠં ચયસિ ધમ્મઠં ॥ ઈકં ન ચયસિ મિઠત્તં વિસલવં જેણ બુઢ્ઢિહિસિ ॥ ૨ ॥ અર્થ:—કોઈ જીવ અનેક પ્રકારે કષ્ટક્રિયા કરે તથા પંચાગ્નિસાધના તપશ્ચર્યાદિક કરે, પાંચે ઇન્દ્રિયોને વશ કરવા સારુ આત્માને દમે, ધર્મને અર્થે ધનપ્રમુખનો ત્યાગ કરે, એટલાં સર્વ કાર્ય કરે, પરંતુ જો એક મિથ્યાત્વને નથી ઢોડતો તો તેની ક્રિયા સર્વે વિષના ઝેલવા સરખી અશંક્ય કદાગ્રહ હૃઠરૂપ જાણવી. તે જીવ સંસાર સમુદ્રમાં બૂડે, કારણ કે એક મિથ્યાત્વ ઠતા સર્વે ક્રિયા સંસારહેતુ જાણવી માટે ઉત્તમ પ્રાણીયેં મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવો. એ નિગોદનો વિચાર જાણવો.

૭૭૭ શિષ્ય:—એ ઠ દ્રવ્યમાં સત્ત્વ અને સત્ત્વપણું તે શું કહીયેં ?

ગુરુ:—ઠએ દ્રવ્ય એક સમયેં ઉપજે હે, વિણસે હે, અને સ્થિર હે. એ ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવપણું તેહીજ સત્ત્વપણું જાણવું, એટલે ઠએ દ્રવ્ય ઉત્પાદ, વ્યય, અને ધ્રુવેં કરી યુક્ત હે, તે સત્ત્વપણું હે. એ તત્ત્વાર્થગ્રંથનું વચન હે. એનું વિસ્તારેં સ્વરૂપ દેખાડે હે. ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્યના અસંખ્યાતા પ્રદેશ

હે, તિહાં એકપ્રદેશમાં અનંતો અગુરુલઘુ હે, અને બીજા પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો અગુરુલઘુ હે એમ ત્રીજા પ્રદેશમાં સંખ્યાતો અગુરુલઘુ હે, એ રીતે અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં અગુરુલઘુપર્યાય ઘટતો વધતો રહ્યો હે, એ અગુરુલઘુ પર્યાય સમય સમય ચલે હે, તેથી જે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો હે તે પ્રદેશમાં અનંતો થાય હે અને જે પ્રદેશમાં અનંતો હે તે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો થાય હે, એમ ચૌદરાજ લોકમાં ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશ હે, તેમાં સરખો સમકાલે અગુરુલઘુ પર્યાય ફરે હે. એટલે જે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો હે, તે સ્થાનકે અસંખ્યાતો ફીટીને અનંતો થાય હે, તેવારે તે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતા પણાનો વિનાશ હે, અને અનંત પણાનો ઉત્પાદ હે, એ રીતે અગુરુલઘુનો ઉત્પાદ વ્યય હે, અને એ ધર્માસ્તિકાયમાં બીજા જે ગુણ હે તે ધ્રુવપણે હે અથવા અગુરુલઘુ પોતે પણ અગુરુલઘુપણે ધ્રુવ હે મારે ઉપજવું વિણસવું અને ધ્રુવપણું એ ત્રણે જાવ ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં સદાકાલ સમયસમય થઈ રહ્યા હે, તે મજ એ ત્રણે જાવ અધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં તથા આકાશાસ્તિકાયના પણ અનંતા પ્રદેશમાં સદાકાલ સમયે સમયે થઈ રહ્યા હે. તથા એક જીવના પ્રદેશ અસંખ્યાતા હે, તેમાં પણ ઉપજવું વિણસવું અને ધ્રુવપણું અગુરુલઘુ પર્યાયનો સમયે સમયે થયા કરે હે, એમ સર્વ જીવને વિષે જાણવો, તેમજ પુજ્જલપરમાણુઆ માંહે પણ ઉપજવું વિણસવું અને ધ્રુવપણું સમયે સમયે થઈ રહ્યું હે, તથા કાલ દ્રવ્યનો વર્તમાન સમય ફિટિને અતીત થાય હે, એટલે તે સમયે વર્તમાનપણાનો વિનાશ હે, અને અતીતપણાનું ઉપજવું હે, પણ કાલપણું તે ધ્રુવ હે, એમ એ ઢ દ્રવ્યમાં સ્થૂલપણે ઉત્પાદવ્યયનું સ્વરૂપ જાણવું.

હવે સિદ્ધજગગવાન પણ ઢ દ્રવ્યમાંહેલા જીવદ્રવ્ય હે, તેને પણ સમય સમય ઉત્પાદવ્યય અને ધ્રુવપણું થાય હે, તે દેખાડે હે. તિહાં વસ્તુગતે મૂલપણે જે જ્ઞેયને પલટાવે, તે જ્ઞાનપણું એટલે તે જાસપણે પરિણમવું થાય, તેવારે પૂર્વપર્યાયના જાસનો વ્યય થયો, અને અગ્નિનવપર્યાયના જાસનું ઉત્પાદપણું થયું અને જ્ઞાનપણું તે ધ્રુવ જાણવું. એ રીતે સર્વેસિદ્ધપરમાત્માને સર્વગુણની પ્રવૃત્તિરૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, સમય સમય થઈ રહ્યો હે, અને ગુણ તો ધ્રુવપણે જાણવા. એમજ ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશમાં તે ક્ષેત્રમાં રહેલા પુજ્જલ અને જીવને પ્રથમ સમયે અસંખ્યાતા ચલણસહાયી પણે

પરિણમતો હતો, તે બીજે સમયે અનંત પરમાણુ તથા અનંત જીવપ્રદેશ ને ચલણ સહાયી થયો, તેવારે અસંખ્યાત ચલણ સહાયીનો વ્યય થયો, અને અનંતા ચલણ સહાયીનો ઉત્પાદ થયો, તથા ચલણ સહાયીગુણપણું તે ધ્રુવ જાણવું. એ રીતે ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યમાં પણ ઉત્પાદ, વ્યય થઈ રહ્યો છે, તેમજ અધર્માસ્તિકાયાદિક દ્રવ્યને વિષે પણ જાવવો. તથા વલી કાર્ય કારણ પણે તે ઉત્પાદવ્યય જાણવો, તે અગુરુલઘુના ચલણનો ઉત્પાદ વ્યય કહેવો. એ રીતે પંચાસ્તિકાયને વિષે જાણવો. અને કાલદ્રવ્ય તો ઉપચારે છે, માટે તેનું સ્વરૂપ પણ સર્વે ઉપચારે કહેવું. એમ સર્વે દ્રવ્યમાં સત્ત્વપણું છે, જો અગુરુલઘુનો જ્ઞેદ ન થતો હોય, તો પઠી પ્રદેશે પ્રદેશે માંહોમાંહે જ્ઞેદનું કહેવા પણું થાય, તેથી અગુરુલઘુનો જ્ઞેદ સર્વમાં છે, અને જેટલું ઉત્પાદ વ્યયનું સત્ત્વપણું એક તે એક દ્રવ્યપણું જાણવું અને જેનું ઉત્પાદવ્યયનું સત્ત્વપણું જૂઠું તે દ્રવ્યપણું પણ જૂઠું જાણવું. એ રીતે સત્ત્વપણું કહ્યું.

૭૯૪ શિષ્ય:— એ ષટ્દ્રવ્યમાં અગુરુલઘુત્વને અગુરુલપણું તે શું કહીયે?

ગુરુ:—જે દ્રવ્યમાં અગુરુલઘુ પર્યાય છે, તે દ્રવ્યમાં અગુરુલઘુ હાનિ વૃદ્ધિ કરે છે, એટલે ઠ પ્રકારની વૃદ્ધિ અને ઠ પ્રકારની હાનિ કરે છે, તેમાં પ્રથમ ઠ પ્રકારની વૃદ્ધિ કહે છે. એક અનંતજાગવૃદ્ધિ, બીજી અસંખ્યાત જાગ વૃદ્ધિ, ત્રીજી સંખ્યાતજાગવૃદ્ધિ, ચોથી સંખ્યાતગુણવૃદ્ધિ, પાંચમી અસંખ્યાતગુણવૃદ્ધિ, ઠઠી અનંતગુણવૃદ્ધિ, હવે ઠ પ્રકારની હાનિ કહે છે. એક અનંતજાગહાનિ, બીજી અસંખ્યાતજાગહાનિ, ત્રીજી સંખ્યાતજાગહાનિ, ચોથી સંખ્યાતગુણહાનિ, પાંચમી અસંખ્યાતગુણહાનિ, ઠઠી અનંતગુણહાનિ. એ રીતે એ ઠ પ્રકારની વૃદ્ધિ અને ઠ પ્રકારની હાનિ, સર્વ દ્રવ્યમાં સદાકાલ સર્વ સમયે થઈ રહી છે તેમાં વૃદ્ધિ તે ઉપજવાને કહીયે. અને હાનિ, તે વિણસવાને કહીયે. એ અગુરુલઘુપણું જાણવું એટલે નહીં ગુરુ અને નહીં લઘુ તેને અગુરુલઘુ સ્વજ્ઞાવ કહીયે તે સર્વ દ્રવ્યમાં છે, ઉક્તંચ જગવતી સૂત્રે “સઘ્વદઘ્વા સઘ્વ ગુણા સઘ્વપણસા સઘ્વપઘ્વા સઘ્વઙ્ગા અગુરુલઘુઆણ” એ અગુરુલઘુ સ્વજ્ઞાવને આવરણ નથી અને જે આત્મદ્રવ્યમાં અગુરુલઘુ ગુણ છે, તે જેવારે આત્માના સર્વપ્રદેશે ક્ષાયિકજ્ઞાવ થાય, તેવારે સર્વગુણમાં સમાનપણે પરિણમે, પણ અધિકો ઊંઠો પરિણમે નહીં, તે અગુરુલઘુ ગુણનું પ્રવર્તન જાણવું. એ રીતે એ અગુરુલઘુ સ્વજ્ઞાવ તે સર્વદ્રવ્યમાં છે.

हवे गुणनी ज्ञावना कहे ठे. तिहां जेटला ठए द्रव्यमां सरखा गुण ठे, तेने सामान्य गुण कह्हीयें. तथा जे गुण एक द्रव्यमां ठे, अने बीजा द्रव्य मां नथी, तेने विशेष गुण कह्हीयें. जे गुण कोइ द्रव्यमां ठे अने कोइ द्रव्यमां नथी, ते साधारण आसाधारण गुण कह्हीयें. ठए द्रव्यमां अनंतागुण, अनं तापर्याय अने अनंता स्वज्ञाव ते सदा शाश्वता ठे, श्रीकैवली जगवाने प्ररूप्या ते सर्वे जेम ठे, तेम सदहणापूर्वक यथार्थ उपयोग सहित श्रुतज्ञानादि क गुणथी यथार्थ पणे जाणवा ए निश्चयज्ञान ठे, ते मोक्षनुं कारण ठे, जे जीव ज्ञान पाम्यो ते जीव विरति करे ठे, तेने चारित्र कह्हीयें. एटले श्रुतज्ञा ननुं फल ते विरति ठे, अने विरति जे ठे, ते मोक्षनुं तत्काल कारण ठे. ए रीतें ठ द्रव्यनुं स्वरूप सामान्यप्रकारें करी बालकबुद्धि जीवोने अर्थें प्रका श्युं, तेनुं जाणपणुं करतां थकां समकेतरूप रत्ननी प्राप्ति थाय.

ए६७ हवे जे जीव समकेतरूप रत्न पाम्यो, ते जीवने स्वरूपनुं ध्यान करवा रूप विचार लखीयें ठैयें. १ हुं एक हुं, महारो कोइ नथी, २ महारो आ त्मा शाश्वतो ठे, ३ हुं ज्ञान, दर्शनें करी सहित हुं, ४ धन कटुंवादिक महारा स्वरूपथकी बाह्य वस्तु अलगी वस्तु ठे ते सर्व संयोगें मली ठे, अने वियोगें जाशे तेमां महारे शो बगाड थवानो ठे, ५ तन धन कुटुंवादिक नो संयोग एटले मिलाप तेने विषे जीव मुंजायो थको दुःखनी परंपरा प्र त्यें पामे ठे. ६ ए शरीरादि पुत्र, कलत्र, परिवार प्रमुख ते संयोगी वस्तु महारा स्वरूप थकी जूदी ठे, ७ ते सर्वेने हुं मन, वचन, कायायें करी वो सिराहुं हुं. ८ हुं चेतन हुं, अने ए पुजलनो स्वज्ञाव ते अचेतन ठे, ए हुं अरूपी हुं, ए पुजलरूपी ठे, माहारो ज्ञानादि चेतना लक्षण स्वज्ञाव ठे, ए पुजलनो जड स्वज्ञाव ठे, १० हुं अमूर्ति हुं आ पुजल मूर्ति ठे, ११ हुं स्वाज्ञाविक हुं, आ पुजलविज्ञाविक ठे, १२ हुं (सुचि के०) पवित्र हुं ए पु जल अपवित्र ठे, १३ महारो शाश्वतो स्वज्ञाव ठे, अने आ पौजलिक वस्तु जे मने मली ठे, ते सर्व अशाश्वती ठे, १४ महारुं ज्ञानादिरूप ठे, आ पुज लनुं पूर्ण गलनरूप ठे, १५ महारुं केवारें स्वरूपथकी न चलहुं एवो अ चलित स्वज्ञाव ठे, अने पुजलनो चलित स्वज्ञाव ठे, १६ महारुं ज्ञान, दर् शन, चारित्र मय स्वरूप ठे, अने पुजल वर्ण गंधादि रूप ठे, हुं वर्णगंधादिकथी रहित हुं, १७ हुं शुद्ध निर्मल हुं, १८ हुं बुद्ध हुं, हुं ज्ञानानंदी हुं, १९ हुं

निर्विकल्प एतले सर्व विकल्पथी रहित हुं, महारुं स्वरूप पुञ्जलथी न्यारुं ठे, १० हुं देहातीत एतले आ देहरूप जे शरीर तेथकी रहित हुं, ११ अज्ञान, राग, द्वेषरूप जे आश्रव, ते माहारुं स्वरूप नथी. हुं एथकी न्यारो हुं, १२ अनंतज्ञानमय, अनंतदर्शनमय, अनंतचारित्रमय, अनंतवीर्यमय, एवुं महारुं स्वरूप ठे, १३ हुं शुद्ध हुं, कर्ममलथी रहित हुं, १४ हुं बुद्ध एतले ज्ञानस्वरूपी हुं, १५ हुं अविनाशी हुं, एतले माहारो कोइ कालें नाश न थी, १६ हुं जराथकी रहित अजर हुं, १७ हुं अनादि एतले महारी आ दि नथी, १८ हुं अनंत एतले महारो अंत ठेडो कोइ कालें नथी, १९ हुं अक्षय हुं, एतले माहारो कोइकालें क्षय नथी, २० हुं कोइकालें खरुं नहिं एवो अक्षर हुं; २१ हुं कोइकालें स्वरूपथी चहुं नही, एवो अचल हुं, २२ महारुं स्वरूप कोइथी कळुं जाय नही, माटे अकल हुं, २३ हुं कर्मरूपमलथी रहित अमल हुं, कर्ममलथी न्यारो हुं, २४ महारी कोइने गम नथी, माटे अगम्य हुं, २५ हुं नाम रहित अनामी हुं, २६ हुं विज्ञा वदशाना रूपथी रहित स्वज्ञात्री हुं, २७ हुं कर्मरूप उपाधिथी रहित अकर्मा हुं, २८ हुं कर्मरूप बंधनथकी रहित अवंधक हुं, महारो खेल न्यारो ठे, २९ हुं उदयजावथी रहित अणुदय हुं, ४० हुं मन, वचन, कायाना योगथी रहित अयोगी हुं, ४१ हुं शुजाशुजविज्ञावदशाना जोगथी रहित अजोगी हुं, ४२ हुं कर्मरूप रोगथी रहित अरोगी हुं, ४३ हुं कोइनो जेद्यो जेदाउं नही, माटे अजेदी हुं, ४४ हुं पुरुष, स्त्री, नपुंसक लक्षण त्रण वेदथी रहित अवेदी हुं, ४५ हुं कोइनो ठेद्यो ठेदाउं नही माटे अठे दी हुं, ४६ हुं आत्मस्वरूप रमणमां खेद पामुं नही, माटे अखेदी हुं, ४७ माहारो कोइ सखाइजूत नथी माटे असखाइ हुं, ४८ हुं महारे पोताने पराक्रमें करी सहित हुं, पण महारा विपरीत परिणमन थकी बंधाणो हुं, ते जेवारें सघलो परिणामीश तेवारें बुटीश परंतु मने बीजो कोइ बांधवा ठोडवा समर्थ नथी. ४९ हुं ठलेश्याथी रहित अलेशी हुं, लेश्याथी न्यारो हुं, लेश्यानुं रूप ते पुञ्जल ठे, माहारुं रूप ते ज्ञानानंद ठे, ५० हुं (अशरीरी के०) शरीररूप जडथी रहित शुद्धचिदानंद पूर्णब्रह्म हुं. ५१ हुं ज्ञाषारूप पुञ्जल थी रहित अज्ञासी पूर्णदेव हुं, अने ए ज्ञाषारूप ते पुञ्जल ठे, ५२ हुं चार आहाररूप पुञ्जलना जोगथी रहित अणाहारी पोताना पर्यायरूप जोग

नो विदासी तुं, ५३ तुं बाधापीडारूप दुःखथी रहित अनंत अव्याबाधसुख
नो विदासी तुं, ५४ महारं स्वरूप कोइ द्रव्य अवगाही शके नहिं माटे
अनवगाही महारं स्वरूप ठे, ५५ तुं अगुरुत्वु एटले महोटो नही, अने
बोटो पण नही, वली ज्ञारी नही, अने हलवो पण नही एवो तुं, ५६ तुं
मनरूपपरिणामथी रहित न्यारो अपरिणामी तुं, ५७ तुं इंद्रियरूप विका
रथी रहित न्यारो इन्द्रायोगी, अनिंद्रिय तुं, ५८ तुं दशप्राणरूप पुञ्जलथी
रहित महारो खेल न्यारो ठे, तेथी अप्राणी तुं, ५९ तुं (अयोनि के०)
चोराशीलाख जीवायोनिरूप परित्रमण पणथी रहित निश्चयदेव तुं, ६०
तुं असंसारी एटले चारगतिरूप संसारथी रहित पूर्ण आत्मारामी तुं, ६१
तुं जन्म जरा मरण रूप दुःखथी रहित अमर तुं, ६२ तुं (अपर के०)
सर्वपरंपराथी रहित न्यारा खेलवालो तुं, ६३ तुं (अव्यापी के०) वि
ज्ञावरूप जडपणथी रहित महास्वरूपमां सदाकाल व्यापी रह्यो तुं,
६४ तुं अनास्ति एटले महारं कोइ कालें नास्तिपणुं नथी, तुं महारा स्व
द्रव्यादिकें करीने सदाकाल अस्तिपणे वर्तुं तुं, ६५ तुं अकंप एटले को
इनो कंपाव्यो कंपुं नही, एवो अनंतवीर्यरूप शक्तिनो धणी तुं, ६६ तुं
अविरोध एटले कर्मरूप शत्रुनो रुंध्यो रुंधाउं नही, सदाकाल निर्लेप कर्म
रूप मलथी रहित न्यारो थको महारा पारिणामिक ज्ञावें रह्यो वर्तुं तुं, ६७
तुं अनाश्रव एटले शुद्धाशुद्धविज्ञाव दशारूप आश्रवथी रहित सदाकाल
न्यारो वर्तुं तुं, जेम मंकने संयोगें स्फटिकने कलंक लागे, पण मूलस्व
ज्ञावें जोतां तो स्फटिक शुद्ध निर्मल ठे, तेम तुं पण महारे स्वज्ञावें निर्लेप
रह्यो वर्तुं तुं. ६८ महारं स्वरूप ठगस्थना लख्यामां न आवे माटे
अलख तुं, ६९ तुं अशोक एटले जन्म, जरा, मरण अने जयरूप शो
क संतापथी रहित सदाकाल नीरोगी अमररूप वर्तुं तुं. ७० तुं अलौ
किक एटले लौकिक मार्गथी रहित महारो खेल न्यारो वर्तुं ठे, ७१
तुं ज्ञाने करी लोकालोकनुं स्वरूप एक समयमां जाणवाने सामर्थ्य वा
न तुं, माटे लोकालोक ज्ञायक तुं, ७२ तुं शुद्ध एटले निर्मल कर्मरूप
मलथी रहित तुं, ७३ तुं (चिद् के०) ज्ञान अने (आनंद के०) चारित्र
तेणें करी सहित चिदानंद तुं, एतुं महारं स्वरूप सदाकाल शाश्वतुं वर्तुं ठे,
हवे ए ठ द्रव्यमां अगीयार सामान्य स्वज्ञाव ठे, ते जलखावे ठे. १ अ

સ્તિ સ્વજ્ઞાવ, ૨ નાસ્તિસ્વજ્ઞાવ, ૩ નિત્યસ્વજ્ઞાવ, ૪ અનિત્યસ્વજ્ઞાવ, ૫ એક સ્વજ્ઞાવ, ૬ અનેકસ્વજ્ઞાવ, ૭ જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ, ૮ અજ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ, ૯ જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ, ૧૦ અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ, ૧૧ પરમસ્વજ્ઞાવ. એ અગીઆર સ્વજ્ઞાવનાં નામ કહ્યાં. એહઉતિહાં પ્રથમ અસ્તિસ્વજ્ઞાવ તે પોતાની અપેક્ષાયેં ઠતાપણે ઠા દ્રવ્ય પોતાના પરિણામિક જ્ઞાવેં કરી પરિણમે છે, તે અસ્તિસ્વજ્ઞાવ જાણવો. એહએવીજો નાસ્તિસ્વજ્ઞાવ તે પરની અપેક્ષાયેં પોતેં મૂલસ્વજ્ઞાવેં સર્વે દ્રવ્ય પર માં પરિણમતાં નથી, એટલે પરમાં પોતાના પરિણામિકપણાનું નાસ્તિપણું છે. એહઉત્ત્રોજો નિત્યસ્વજ્ઞાવ તે સર્વેદ્રવ્ય પોતપોતાના અનેક પ્રકારના પર્યાય નેવિષે સ્વદ્રવ્યપણે સદાકાલ શાશ્વતાં વર્તેં છે, માટે સ્વદ્રવ્યપણે કરી સર્વ દ્રવ્યનો નિત્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો.

એહ૧ચોથો અનિત્ય સ્વજ્ઞાવ તે સર્વદ્રવ્યમાં અનંતા પર્યાય સમયસમય પ લટાય છે, એ સર્વદ્રવ્યોમાં અનિત્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો.

એહ૨પાંચમો એક સ્વજ્ઞાવ તે સર્વદ્રવ્ય પોતપોતાના સ્વદ્રવ્યપણે કરી એક છે, જેમ ધર્માસ્તિકાયનો સ્વદ્રવ્ય ચલણસહાયરૂપ ગુણ તેણેં કરી એક છે, અને અધર્માસ્તિકાયનો સ્થિરસહાયરૂપગુણ તેણે કરી એક છે, તથા આકાશા સ્તિકાયનો અવગાહનારૂપગુણ તેણેં કરી એક છે, પુઝલદ્રવ્યનો મિલણવિચ્છરણરૂપગુણ તેણેં કરી એક છે, કાલદ્રવ્યનો નવાપુરાણા વર્ત્તનારૂપ ગુણ, તેણેં કરી એક છે, તથા જીવદ્રવ્ય પોતાના જ્ઞાનાદિક ગુણ તેણેં કરી એક છે, એ રીતેં સર્વ દ્રવ્ય, પોત પોતાના સ્વદ્રવ્યપણે કરી એટલે જ્ઞાનાદિ ચલણ સહાય દિગુણ તેણેં કરી એક છે, માટે એ સર્વ દ્રવ્યમાં એકસ્વજ્ઞાવ જાણવો.

એહ૩ઠ્ઠો અનેક સ્વજ્ઞાવ તે અનેક પ્રકારેં દ્રવ્યતા પણે કરીને જૂદા જૂદા જ્ઞેદ છે, એટલે દ્રવ્યથી ગુણ અનંતા અને ગુણથી પર્યાય અનંતા એમ કલ્પ નાયેં કરી અલગા કરવા એટલે જેમ જીવમાં જ્ઞાનગુણ, દર્શન ગુણ, ચારિત્ર ગુણ અને વીર્ય ગુણ એ આદિ અનંતા ગુણ છે, તેમ વીજા સર્વ દ્રવ્યોમાં પણ અનેક ગુણ છે, માટે એ દ્રવ્યમાં અનેક સ્વજ્ઞાવ જાણવો.

એહ૪સાતમો જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ, તે જીવમાં સંસારી જીવ આશ્રયી જાણવો. તિહાં સકલકર્મ ક્ષય કરી જે મોક્ષ પહોતા તે સિદ્ધના જીવ અને વીજા સંસારી જીવ તે સંસારીના વે જ્ઞેદ એક અયોગી, વીજા સયોગી. સયોગીના વે જ્ઞેદ, એકકેવલી, વીજા ઠદ્વસ્થ, ઠદ્વસ્થના વે જ્ઞેદ, એક ક્ષીણમોહી ઉપશાં

તમોહી, ઇત્યાદિક પૂર્વે કહ્યા છે તે પ્રમાણે જીવમાં અનેક પ્રકારે જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ જાણવો. અને અજીવમાં તો ધર્માસ્તિકાયમાં ચલણસહાયપણું અધર્માસ્તિકાયમાં સ્થિરસહાય પણું આકાશાસ્તિકાયમાં અવગાહના પણું કાલમાં નવા પુરાણા વર્તનાપણું પુજ્જલમાં પૂર્ણગલનપણું એમ અનેક પ્રકારે જીવ અજીવરૂપ ઠ ડ્રવ્ય જૂદે જૂદે જ્ઞેદે પરિણમે છે, તે સર્વ જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ જાણવો તથા વલ્લી ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાયાદિકમાં જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ તે જેમ બેસતાને બેઠાપણે સહાય કરે, ઊઠતાને ઊઠતાપણે સહાય કરે, સૂતાને સૂતાપણે સહાય કરે, ચાલતાને ચાલવાપણે સહાય કરે, હાલતાને હાલવાપણે સહાય કરે, એમ એક ડ્રવ્ય અનેક પ્રકારે જૂદે જૂદે જ્ઞેદે પરિણમે માટે તે જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ કહીયે.

૯૭૫ તથા આઠમો અજ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ તે જીવ ડ્રવ્યના જે ડ્રવ્યગુણપર્યાય તે જીવની સાથે એકરૂપ અજ્ઞેદપણે છે. તેમ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાયાદિક ના પણ જાણવા માટે તેને અજ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ કહીયે. જેમ શરીરમાં જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ જોતાં તો હાથનો જ્ઞાવ જૂદો, પગનો જ્ઞાવ જૂદો, નાકનો જ્ઞાવ જૂદો, આંખનો જ્ઞાવ જૂદો, એ રીતે સર્વ જૂદે જૂદે જ્ઞેદે પરિણમે છે. તે જ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ જાણવો. અને અજ્ઞેદસ્વજ્ઞાવ જોતાં તો એ હાથપગાદિક સર્વે કાયમાં અજ્ઞેદરૂપ એક પણે વર્તે છે, તે અજ્ઞેદ સ્વજ્ઞાવ જાણવો.

૯૭૬ હવે નવમો જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ અને દશમો અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ એ બે સાથે કહે છે. તિહાં જે જીવમાં પલટણપણું છે. તે જીવને કોઈદિવસે કારણ સામગ્રી મલવાથી પલટાઈ શ્રેણીજાવેં ચઢી સિદ્ધિરૂપ કાર્ય પ્રત્યે નિપજાવશે, તે જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો. તથા અનેક પ્રકારે કારણ રૂપ સામગ્રી મલશે, પણ મનઃપરિણામ પલટાવી પ્રતિબોધ નહીં પામે, તે અજ્ઞવ્ય સ્વજ્ઞાવ જાણવો.

વલ્લી જ્ઞવ્યજીવમાં નિશ્ચય વ્યવહારનયેં કરી જ્ઞવ્ય અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ, ઊંલેલાં છે. તિહાં વ્યવહારનયેં કરી જીવ, ચાર ગતિમાં નવા નવા જવ કરી ચલવું ઉપજવું કરે છે, તે વ્યવહારનયેં કરી જીવમાં જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો. અને નિશ્ચયનયેં કરી જીવ, પારિણામિકજાવેં સદાકાલ શાશ્વતો વર્તે છે, કોઈનો બેઘો બેઘાય નહીં, જ્ઞેદો જ્ઞેદાય નહીં, એ રીતે નિશ્ચયનયેં કરી જીવ અજ્ઞવ્યરૂપ છે, તે જીવમાં નિશ્ચયનયેં કરી અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો.

વલ્લી નિશ્ચય વ્યવહારનયેં કરી જીવમાં જ્ઞવ્ય અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ ઊંલેલાં છે.

તિહાં સકલ કર્મ ક્ષય કરી લોકને અંતેં બિરાજમાન એવા સિદ્ધપરમાત્માને જ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયરૂપ ઠતા પર્યાય પ્રગટ્યા છે, તે પર્યાય કોઈ કાલેં પલટશે નહીં, માટે એ નિશ્ચય નયેં કરી સિદ્ધનો અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો. તથા જે શ્રીસિદ્ધપરમાત્માને સામર્થ્ય પર્યાય પ્રવર્ત્તનારૂપ સમય સમય અનંતો ઉત્પાદ વ્યય થઈ રહ્યો છે, તે વ્યવહારનયેં પલટણસ્વજ્ઞાવેં કરી શ્રીસિદ્ધપરમાત્મામાં જ્ઞવ્ય સ્વજ્ઞાવ જાણવો.

હવે પુજ્જલદ્રવ્યમાં જ્ઞવ્ય અજ્ઞવ્ય સ્વજ્ઞાવ ડેલખાવે છે. તિહાં પુજ્જલદ્રવ્ય ના અનંતા પરમાણુઆ છે, તે નિશ્ચયનયને મતેં નિત્ય સદાકાલ શાશ્વતા વર્તેં છે એટલે એ મૂલસ્વજ્ઞાવેં કરી કોઈકાલેં પલટશે નહીં, તે અજ્ઞવ્ય સ્વજ્ઞાવ જાણવો, તથા વ્યવહારનયને મતેં કરી પુજ્જલના સ્વંધ બને છે, તે સ્થિતિ પ્રમાણે રહે છે. વહી પાઠા વિખરે છે, તે સર્વે જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવેં જાણવા.

હવે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાયાદિક દ્રવ્યમાં જ્ઞવ્ય અજ્ઞવ્ય સ્વજ્ઞાવ ડેલખાવે છે. તિહાં પરદ્રવ્ય આશ્રયી ષટ્ જાગ હાનિ વૃદ્ધિરૂપ સમય સમય જે પલટણ પાણું થાય છે, તે જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો અને મૂલસ્વજ્ઞાવેં જોતાં સર્વદ્રવ્ય પારિણામિક જ્ઞાવેં કરી પોતપોતાને સ્વજ્ઞાવેં રહ્યા વર્તેં છે, તેમાં પલટણ પાણું નથી, સ્વજ્ઞાવ પલટતા નથી માટે તે અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ જાણવો.

અગ્નિઆરમો પરમ સ્વજ્ઞાવ કહે છે. જે ઉત્કૃષ્ટ સ્વજ્ઞાવ તેને પરમસ્વજ્ઞાવ કહીયેં. તિહાં જીવદ્રવ્યમાં જ્ઞાન દર્શનરૂપ પરમસ્વજ્ઞાવ જાણવો. એટલે જ્ઞાનેં કરી અનંતાગુણ, વિશેષતાપણે પરિણમે છે, અને દર્શનેં કરી અનંતા ગુણ, સામાન્યપણે પરિણમે છે. માટે એ પરમસ્વજ્ઞાવ જાણવો. તથા પુજ્જલમાં પરમસ્વજ્ઞાવ તો જે ચેતના રહિત અજીવરૂપ જડસ્વજ્ઞાવ, જે સુખ અને દુઃખને નથી જાણતો એ પુજ્જલમાં પોતાનો પરમસ્વજ્ઞાવ જાણવો, તથા ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય સમય સમય અનંતા જીવ પુજ્જલને ચલણ સહાયિપણે પરિણમે છે, તથા અધર્માસ્તિકાય, સ્થિરસહાયિ પણે પરિણમે છે, તથા આકાશાસ્તિકાય, અવગાહના પણે પરિણમે છે, તથા કાલ દ્રવ્ય નવા પુરાણા પણે પરિણમે છે, એ સર્વ દ્રવ્યમાં પોતપોતાનો ઉત્કૃષ્ટો સ્વજ્ઞાવ વર્તેં છે, તે પરમસ્વજ્ઞાવ જાણવો. એ રીતેં ઠ દ્રવ્યમાં અગીયાર સામાન્યસ્વજ્ઞાવનો વિચાર કહ્યો,

હવે ઠ દ્રવ્યમાં દશ વિશેષસ્વજ્ઞાવ છે તે ડેલખાવે છે. ૧ ચેતનસ્વજ્ઞાવ, ૨ અચેતનસ્વજ્ઞાવ, ૩ મૂર્તિસ્વજ્ઞાવ, ૪ અમૂર્તિસ્વજ્ઞાવ, ૫ એકપ્રદેશસ્વજ્ઞાવ,

६ अनेकप्रदेश स्वज्ञाव, ७ शुद्धस्वज्ञाव, ८ अशुद्धस्वज्ञाव, ९ विज्ञावस्वज्ञाव, १० उपचरितस्वज्ञाव. ए दश विशेषस्वज्ञावनां नाम जाणवां,

ए७९ एतिहां प्रथम चेतनस्वज्ञाव ते एक जीवद्रव्यमांहेज ठे, केम के सर्व जीव सत्तायें शुद्धज्ञानादि चेतना रूप गुणे करी सहित निश्चयनयें ज्योतिः स्वरूपी एक सरखा सामान्यपणे करी जाणवा. अने व्यवहारनयें करी संसारी जीव, चार गतिरूपसंसारमां शरीरादि कर्मने योगें करी वर्त्ते ठे, पण निश्चयनयें करी सत्तायें सिद्धसमान ठे, ते जीवमां चेतनस्वज्ञाव जाणवो.

ए८० बीजो अचेतन स्वज्ञाव ते एक जीवद्रव्य विना शेष पांच द्रव्य मां चेतना रहित अजीवरूप जडस्वज्ञाव ठे, ते अचेतन स्वज्ञाव जाणवो.

ए८१ त्रीजो मूर्तिस्वज्ञाव ते एक पुजलद्रव्यमां ठे, अने व्यवहारनयें करी तो संसारी जीव, चार गतिरूप संसारमां वर्त्ते ठे, तेमां पण मूर्तिस्वज्ञाव जाणवो.

ए८२ चोथो अमूर्तिस्वज्ञाव, ते एक पुजलद्रव्यवर्जित शेष चार द्रव्यमां ठे, अने निश्चयनयें करी पांचमा जीवद्रव्यमां पण अमूर्ति स्वज्ञाव जाणवो.

ए८३ पांचमो एकप्रदेश स्वज्ञाव, ते जीव द्रव्यआश्रयी तो जीव, लघु शरीर मां उपन्यो होय, तेवारें लघु थड संकोचाय, एटले जेम एकप्रदेश संकोच स्वज्ञाव ठे, तेम असंख्याते प्रदेशे पण संकोच स्वज्ञाव जाणवो अने पुजलद्रव्यमां जेम बशेर पाणीनी लोटीमां बशेर खांक पडे, ते सर्व पाणीमां समाइ जाय, पण पाणी वाहेर नीकले नही, तेम पुजलद्रव्यनो संकोचस्वज्ञाव पारो, हींगलो, लींबु प्रमुख वस्तुने संयोगें बने ते एकप्रदेश स्वज्ञाव जाणवो.

ए८४ ठठो अनेकप्रदेश स्वज्ञाव कहे ठे. जेम जीव महोटा शरीरमां उपन्यो तो महोटा थाय, एटले लोकाकाशना जेटला प्रदेश ठे, तेटला एक जीवना प्रदेश ठे, पण आवरणने अज्ञावें शक्तिनो प्रकाश प्रगटे, ते जीवमां अनेकप्रदेशस्वज्ञाव जाणवो. तथा पुजलमां अनेकप्रदेशस्वज्ञाव ते पुजलना जे अर्कतुल्यप्रमुख पोचा खंध थाय, ते अनेकप्रदेशस्वज्ञाव जाणवो.

ए८५ सातमो विज्ञावस्वज्ञाव कहे ठे. जीव, पोतानो मूलस्वज्ञाव त्यागीने परस्वज्ञावें परिणम्यो, जेम पोतानो परमशांतरसमय स्वज्ञाव त्यागीने क्रोधादिक चार कषायने विषे परिणम्यो, ए जीवद्रव्यनो विज्ञावस्वज्ञाव जाणवो. तथा पुजलद्रव्यमां बूटो परमाणुर्ल पोतानो मूलस्वज्ञाव त्यागीने खंध मांहेजल्यो, तेने जीवें ग्रहण कस्यो, ते विज्ञावस्वज्ञावें परिणम्यो कहेवाय.

૯૭૬ આઠમો શુદ્ધસ્વજ્ઞાવ. તે સકલ કર્મને કાર્યે જીવને સિદ્ધિરૂપકાર્ય નીપ જે અને કેવલજ્ઞાનાનાદિક લક્ષ્મી પ્રગટે, તે જીવમાં શુદ્ધસ્વજ્ઞાવ જાણવો. તથા પુજ્જલદ્રવ્યમાં સંધ્યકી રહિત ઘૂટો પરમાણુ રહે તે શુદ્ધસ્વજ્ઞાવે જાણવો.

૯૭૭ નવમો અશુદ્ધસ્વજ્ઞાવ તે જીવને મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અવધિજ્ઞાન, મનઃ પર્યવજ્ઞાન રૂપ જે ક્ષાયોપશમજ્ઞાવે ઇન્દ્રિયને અનુયાયીરૂપ જીવને ગુણ પરિણમે, તે જીવનો અશુદ્ધસ્વજ્ઞાવ જાણવો અને પુજ્જલદ્રવ્યમાં જે પરમાણુ આમાં હોમાં હે મલી સંધ જાવ પામે, તે અશુદ્ધસ્વજ્ઞાવ જડપરિણતિરૂપ જાણવો.

૯૭૮ દશમો ઉપચરિતસ્વજ્ઞાવ તે જે પોતાના સ્વજ્ઞાવથી જિજ્ઞાસુ પુજ્જલને સંયોગે થાય તે પરસ્વજ્ઞાવ છે, તેને ઉપચારે કરી બોલાવીયે જેમ જીવમાં રૂપીપણું અને જડપણું સ્થાપીયે, જેમ શરીરરૂપી છે, તે જડરૂપ છે તેનો સંસર્ગ જીવને લાગ્યો છે તે જીવને ઉપચરિતસ્વજ્ઞાવ જાણવો અને પુજ્જલને ચેતનપણું કહીયે, તે પુજ્જલમાં ઉપચરિતસ્વજ્ઞાવ જાણવો એટલે પુજ્જલચેતનને લાગો અને રૂપી છે પણ અતિસૂક્ષ્મ છે માટે ચર્મચક્રુયે ન દેખાય, તે અમૂર્તિ સ્વજ્ઞાવ છે તેને સ્થાપીયે, તે ઉપચરિતસ્વજ્ઞાવ પુજ્જલમાં જાણવો. એ રીતે જીવ, અજીવરૂપ ષટ્દ્રવ્યમાં એ દશ વિશેષ સ્વજ્ઞાવ જાણવા.

હવે જીવ, અજીવની ઝલ્લખાણ કરવા વાસ્તે દ્રવ્ય તથા જ્ઞાવનું જાણપણું કરવા સારુ નવ તત્ત્વ ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ અનેક નયની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય જ્ઞાવની ચોક્કસીયે કરી દેખાડે છે, તિહાં પ્રથમ જીવદ્રવ્યથી માંનીને શિષ્ય ગુરુના પ્રશ્નોત્તરરૂપે નવતત્ત્વ ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ અનેક નયની અપેક્ષાએ કહે છે.

૯૭૯ શિષ્ય:—અશુદ્ધ પ્રકારે જીવ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ દ્રવ્યથી જાણવથી જાણવથી દ્રવ્યથી તથા દ્રવ્યથી જાણવથી કેમ જાણીયે?

ગુરુ:—એ અશુદ્ધવ્યવહારનયને મતે જાણવું. કેમ કે શુદ્ધાશુદ્ધરૂપ પરિણામ તો કસ્યા થાય છે, પણ અજ્ઞાનરૂપ રાગ દ્વેષની ચિકાશ તેને અશુદ્ધતા કહીયે તે અશુદ્ધતા તો જીવને અનાદિકાલની છે, માટે નિગોદીયા જીવ, રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનની ચિકાશરૂપ અશુદ્ધતાએ કરી અનંતાં જન્મ મરણ કરે છે, એ અશુદ્ધ પ્રકારે જીવનું સ્વરૂપ તેમાં દ્રવ્યથી તો જીવ દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી જાણવો અને જાણવથી અજ્ઞાનરૂપ રાગ દ્વેષની ચિકાશ જાણવી. તે જાણવથી અજ્ઞાનરૂપ રાગ દ્વેષની ચિકાશ તેણે કરી અનંતાં દ્રવ્યરૂપ કર્મનાં દલીયાં જીવને લાગે તે અનંતાં દ્રવ્યરૂપ કર્મનાં દલી

यां जीवने लागां तेने जावपणे दुःखरूपविपाकें जीव जोगवे. ए रीतें अशुद्ध प्रकारें चोचंगीयें करी जीवनं स्वरूप जाणवुं.

ए०० शिष्यः—अशुद्धप्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकीने जावथकी, जावथकीने द्रव्यथकी, द्रव्यथकीने जावथकी, केम जाणीयें ?

गुरुः—ए अशुद्धव्यवहारनयने मतें जाणवुं जेकारणे अशुद्धप्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकी तो जीवद्रव्य असंख्यात प्रदेशी जाणवो अने जावथकी क्रोध, मान, माया, लोभ, विषय, कषाय, निद्रा, विकथा, हास्य, विनोद, ए आदि अशुद्ध जावना अनेक प्रकार जाणवी. अने ए अशुद्धजावनी चिकाशें करी अनंता द्रव्यरूप कर्मनां दलीयां जीवने लागे, ते अनंतां अशुद्ध द्रव्यरूप कर्मनां दलीयां जीवने लागां, तेने जावपणे जीव नरक तिर्यचनी गति पामीने जोगवे, ए अशुद्धप्रकारें चोचंगीयें करी जीवनं स्वरूप जाणवुं.

ए०१ शिष्यः—शुद्धप्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकी ने जावथकी, जावथकीने द्रव्यथकी, द्रव्यथकीने जावथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—ए शुद्धव्यवहारनयने मतें जाणवुं जे कारण शुद्ध प्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकी तो जीवद्रव्य असंख्यात प्रदेशी जाणवो अने शुद्धजावते दान, शील, तप, जाव, उपकार, करुणा, दया, यत्ना आदिक शुद्धजावना अनेक प्रकार जाणवा अने ए शुद्धजावनी चिकाशें करी अनंता शुद्धकर्मरूप द्रव्यनां दलीयां जीवने लागे ते अनंतां शुद्धकर्मरूप द्रव्यनां दलीयां जीवने लागा तेने जावपणे जीव मनुष्य देवताना जव पामीने जोगवे. ए शुद्ध प्रकारें जीवनं स्वरूप चोचंगीयें करी जाणवुं.

ए०२ शिष्यः—शुद्ध प्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकी ने जावथकी, जावथकी ने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—ए शुद्धव्यवहारनयने मतें जाणवो. तिहां चोथा गुणठाणाची मांमीने यावत् तेरमा चौदमा गुणठाणा लगें शुद्धजाव जाणवो. ते शुद्ध प्रकारें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकी तो जीवद्रव्य असंख्यात प्रदेशी ठे, अने शुद्धजाव ते शुद्धाशुद्धविकाररूप परपुद्गल तेथकी विरक्तजाव एटले उदासी परिणाम अने पोताना स्वरूपमां रहेवुं, ते शुद्धजाव जाणवो. अने ए शुद्धजावरूप स्वरूपमां रहेतां जीवने द्रव्यरूप कर्मनां दलीयां आवतां रो काय, ए शुद्धप्रकारें जीवनं स्वरूप, चोचंगीयें करी जाणवुं.

ए॥३ शिष्यः—निश्चयथकी जीवनं स्वरूपद्रव्यथकीने ज्ञावथकी केमजाणीयें?

गुरुः—निश्चयनयें जीवनं स्वरूप द्रव्यथकी तो जीवद्रव्य असंख्यात प्रदेशी ठे, अने ज्ञावथकी तो सकलकर्म थकी रहित, शुद्ध, निर्मल, चिदानंद, परमज्योति, सहजानंदी, पूर्णानंदी, अजर, अमर, अखंड, अलिप्त, सिद्धिरूप कार्य निष्पन्न, अनंत सुखभोगी, विज्ञावसुखत्यागी आपस्वरूपमां रमता एवा अनंता सिद्धपरमात्मा सादि अनंतमे ज्ञांगे वत्ते ठे, ए ज्ञावथकी स्वरूप जाणवुं, ए निश्चयनयें जीवनं स्वरूप, बे ज्ञांगीयें करी कह्युं. ए रीतें जीवनं स्वरूप कह्युं. हवे अजीवना स्वरूपमां द्रव्यज्ञावनं लक्षण कहेठेः—

ए॥४ शिष्यः—धर्मास्तिकायद्रव्यनं स्वरूप द्रव्यथकीने ज्ञावथकी अने ज्ञावथकीने द्रव्यथकी ए त्रिजंगीयें करी केम जाणीयें ?

गुरुः—द्रव्यथकी तो धर्मास्तिकायद्रव्य असंख्यात प्रदेशी कह्यीयें. अने ज्ञावथकी तो धर्मास्तिकायनं चलणसहायीपणं जाणवुं, तथा ए ज्ञावथकी जे चलणसहायीपणं ते द्रव्यथकी अनंता जीव पुज्जलने विषे जाणवुं. ए रीतें धर्मास्तिकायनं स्वरूप, द्रव्यज्ञावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

ए॥५ शिष्यः—अधर्मास्तिकायनं स्वरूप द्रव्यथकीने ज्ञावथकी तथा ज्ञावथकीने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—द्रव्यथकी तो अधर्मास्तिकायद्रव्य असंख्यात प्रदेशी कह्यीयें. अने ज्ञावथकी तो अधर्मास्तिकायनं स्थिरसहायीपणं जाणवुं तथा ए ज्ञावथकी जे स्थिरसहायी पणं ते द्रव्यथकी अनंता जीवपुज्जलने विषे जाणवुं. ए रीतें अधर्मास्तिकायनं स्वरूप द्रव्य ज्ञावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

ए॥६ शिष्यः—आकाशास्तिकायनं स्वरूप द्रव्यथकीने ज्ञावथकी तथा ज्ञावथकीने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—द्रव्यथकी तो आकाशास्तिकायद्रव्य अनंत प्रदेशी कह्यीयें, अने ज्ञावथकी तो आकाशास्तिकाय द्रव्यनं अवगाहनारूपपणं जाणवुं. तथा ए ज्ञावथकी जे अवगाहनारूपपणं ते द्रव्यथकी अनंता जीव पुज्जलद्रव्यनेविषे जाणवुं. एरीतें आकाशास्तिकायने स्वरूप द्रव्यज्ञावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

ए॥७ शिष्यः—पुज्जलास्तिकायनं स्वरूप द्रव्यथकी ने ज्ञावथकी तथा ज्ञावथकीने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—द्रव्यथकी तो पुज्जलास्तिकायना अनंता परमाणुआ लोकमांशा

श्रुता ठे, ते जाणवा अने जावथकी तो पुजलद्रव्यनुं गलण पूर्णपणुं जाणवुं तथा ए जावथकी जे गलणपूर्णपणुं ते द्रव्यथकी अनंता बंधने विषे जाणवुं. ए रीतें पुजलास्तिकायनुं स्वरूप द्रव्य जावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

एण्ट शिष्यः—कालद्रव्यनुं स्वरूप द्रव्यथकी ने जावथकी तथा जावथ कीने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—द्रव्यकी तो कालद्रव्यनो एक समय लोकालोकमां वर्त्ते ठे ते जाणवो, अने जावथकी कालद्रव्य नवा पुराणा वर्त्तनां रूप जाणवुं, तथा ए जावथकी जे नवा पुराणा वर्त्तना रूप ते द्रव्यथकी जीव अजीव द्रव्य रूप वस्तुने विषे जाणवो. ए रीतें कालद्रव्यनुं स्वरूप द्रव्यजावनी त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

ए रीतें षट्द्रव्यनुं स्वरूप द्रव्यजावनी चोजंगीयें करी, त्रिजंगीयें करी तथा बे जंगीयें करी विचारतां थकां समकेतनी शुद्धि थाय.

हवे नव तत्त्वनुं स्वरूप द्रव्यजावनी चोजंगीयें करी देखाडे ठे, तेमां जीव अने अजीव ए वे तत्त्वनुं स्वरूप आगल ठ द्रव्यना स्वरूपमां कथुं, हवे शेष पुण्यादिक सात तत्त्वनुं स्वरूप, द्रव्यजावनी चोजंगीयें करी कहे ठे.

एण्ट शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पुण्यतत्त्वनुं स्वरूप जावथकीने द्रव्यथकी तथा द्रव्य थकीने जावथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—जावथकी तो पुण्यवांधवाना नव प्रकार ठे. तेमां प्रथम साधु, साधवी, श्रावक अने श्राविकारूप चतुर्विध श्रीसंघने अंतरंग रागसहित अन्न देवनी रुचि ते अन्नपुण्य जाणवुं. वीजुं पाणपुण्य ते साधु साधवी प्रमुखने प्राशुक जलदेवानी रुचि जाणवी, त्रीजुं क्षेणपुण्य ते साधु साधवी प्रमुखने रहेवा सारु निरवद्यजगा देवानी रुचि. चोथुं सयणपुण्य ते साधु, साधवी प्रमुखने सूवाने अर्थें पाट तथा वेसवाने वाजोठ प्रमुख देवानी रुचि, पांचमुं वस्त्रपुण्य ते साधुसाधवी प्रमुखने कपडां, कांवली आदिक धर्मोपकरण प्रमुख देवानी रुचि. ठहुं मनःपुण्य ते जगतना जीवनुं मने करी रूडुं चिंतववुं अर्थात् सर्वजीवने धर्म पमाडीकर्मरूप दुःखथकी मूकावी सुखिया करी मोक्षनगरें पहोचाडुं? एवी जावना मने करी जावे, ते जीव जिननाम कर्म उपार्जन करे, सातमुं वचनपुण्य ते मीतुं, मनोहर प्रीतिकारी, हितकारी सूत्रमर्यादायें आज्ञा प्रमाणे घणा जीवने उपकाररूप वचन बोलवानी

रुचि. आठमं कायपुण्य ते पूंजवुं, प्रमार्जवुं, तथा साधु साधवी प्रमुख च तुर्विध श्रीसंघनो विनय वैयावच्च तेने विषे काया प्रवर्त्ताववानी रुचि. नवमं नमस्कारपुण्य ते श्रीतीर्थकर, केवली, गणधर, आचार्य, साधु, साधवी प्रमुख गुणी जीवने कृतिकर्म एटले वंदना नमस्कार करवानी रुचि, एरीतें नव प्रकारनो जे जीवना चित्तमां जाव उपजे, ते जावपुण्य कह्यैयें अने ए जावपुण्यनी चिकाशें करी जीवने सत्तायें जे शुभ कर्मनां दलीयां लागे, ते द्रव्यपुण्य कह्यैयें, अने ए द्रव्यपुण्यना दलीयां सत्तायें बंधाणां, ते आगल जावपणे मनुष्य देवताना जवपामी बहेंतालीश प्रकारें मीठा विपाकें जीव जोगवे, ए रीतें ए द्रव्य जावनी चोजंगीयें करी पुण्यनुं स्वरूप जाणवुं.

१००० शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पापनुं स्वरूप जावथकीने द्रव्यथकी तथा द्रव्यथकीने जावथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—जावथकी तो पापबांधवाना अठार प्रकार ठे. तेनां नाम कहे ठे. पहिलो प्राणातिपात ते परजीवना प्राणनो नाश चिंतववो, बीजो मृषावाद ते जूतुं बोलवुं, त्रीजुं अदत्तादान ते पारकी अणदीधी वस्तु चोरी लेवानी रुचि, चोथुं मैथुन ते विषयसुखनी वांठारूप परिणाम, पांचमो परिग्रह ते नव प्रकारें बाह्य अने चौद प्रकारें अच्यंतररूप परिग्रहनी वांठा, ठठो क्रोध ते कोइ जीवनी उपर आकरा तीव्रपरिणामें क्रोध करवो, सातमं मान ते आठ प्रकारें मद करवो आठमी माया ते कपटें करी लोक देखाडवारूप धर्म करणी करवी, नवमो लोभ ते धन, शरीर, कुटुंब परिवाररूप संपदा एकठी करवानी रखवालवानी घणी वांठा, दशमो राग ते पौञ्जलिक परवस्तु वर्णादि उपर राग धरवो, अगीयारमो द्वेष ते पोताने अणगमती वस्तु उपर अरुचिजाव, बारमो क्लेश ते हरएक कोइ कारणें क्लेश करवानी रुचि, तेरमो अज्ञ्याख्यान ते अणदीतुं अणसांजळ्युं परजीवने आल देवुं. चौदमो पैशून्य ते पारकी चाडी करवी, पंदरमो रति अरति ते सुखदुःख आवे हर्ष शोक धरवो, शोलमो परपरिवाद ते गुणी निर्गुणी जीवनी निंदा करवी, सत्तरमो मायामोसो ते अंतरमां जूदी वात होय अने मुखें मीतुं बोलवुं, इत्यादि अनेक प्रकारें ठल करी लोकने ठगवा रूप परिणाम, अठारमो मिथ्यात्वशब्द ते पांच प्रकारें मिथ्यात्व सेववारूप परिणाम, एरीतें अठार प्रकारें जे जीवना चित्तमां पापरूपजाव उपजे, तेने जावपाप कह्यैयें. अने

ए जावनी चिकाशें करी जीवने सत्तायें पापरूपकर्मनां दळीयां लागे, तेद्रव्य पाप कह्णीयें. अने ए द्रव्यपापनां दळीयां जे सत्तायें बंधाणां, ते आगळ जावपणे तिर्यंच अने नारकीना जव पामीने व्याशी प्रकारें कडवा विपाक जीव जोगवे, ए रीतें द्रव्यजावनी चोजंगीये करी पापनुं स्वरूप जाणवुं.

१००१ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी आश्रवनुं स्वरूप जावथकीने द्रव्यथकी तथा द्रव्यथकी अने जावथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—जाव आश्रव ते मिथ्यात्व, अविरति, कषाय अने योग, ए जाव आश्रवनी चिकाशें जीवने शुजाशुजविकाररूप कर्मना दळीयां लागे, तेने द्रव्यआश्रव कह्णीयें. अने ए द्रव्यआश्रवनां दळीयां जे जीवनी सत्तायें लागां, तेने चारगतिरूप संसारमां जावपणे जीव जोगवे ते जावथी जाणवुं, ए रीतें द्रव्यजावनी चोजंगीयें करी आश्रवनुं स्वरूप जाणवुं.

१००२ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी संवरनुं स्वरूप, द्रव्यथकीने जावथकी तथा जावथकीने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—सामायिक, प्रतिक्रमण, पोसह, व्रत, पञ्चखाणरूप संवर करी एक जगायें रहेवुं, तेने द्रव्यसंवर कह्णीयें अने जे जीव अजीवरूप वेंचण करी अंतरंग सत्तागतना उपयोगमां वर्तवुं, तेने जावसंवर कह्णीयें. पढी ते अंतरंग सत्तागतना उपयोगरूप जावसंवरमां जीवने रहेतां थकां द्रव्यरूप आठ वर्गनां दळीयां आवतां रोकाय, ते द्रव्यथी जाणवुं. ए रीतें द्रव्यजावनी चोजंगीयें करी संवरनुं स्वरूप जाणवुं.

१००३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी निर्ज्जरानुं स्वरूप द्रव्यथकीने जावकी जाव थकीने द्रव्यथकी केम जाणीयें ?

गुरुः—चार जेदें तपस्या करवी, तेने द्रव्यनिर्ज्जरा कह्णीयें. अने जावनिर्ज्जरा तो शब्द समजिरूढनयने मत्तें ज्ञानरूप दृष्टिये करी अंतरंग स्वसत्ता परसत्तारूप वेंचण करवी, तेने जाव निर्ज्जरा कह्णीयें. अने ए रीतें एक अंतरमुहूर्त स्वसत्ता परसत्तारूप जीवने वेंचण करतां द्रव्यरूप आठ कर्मनां दळीयां जे जीवने सत्तायें रह्यां ठे, ते दळीयाने खपावे, ते द्रव्यदळीयाने खपाव्या कह्णीयें. ए रीतें द्रव्यजावनी चोजंगीयें करी निर्ज्जरानुं स्वरूप जाणवुं,

१००४ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांथी बंधतत्त्वनुं स्वरूप जावथकीने द्रव्यथकी तथा द्रव्यथकीने जावथकी केम जाणीयें ?

ગુરુ:—પુઞ્જલજીવને સંસર્ગે જે કર્મ બંધાય તેને જાવથકી બંધ કહીયેં એટલે પુઞ્જલની પિપાસારૂપ વિષયસુખની તૃષ્ણા અંતરંગ લાલચરૂપ પરિણામ, તે ને જાવબંધ કહીયેં. અને એ જાવબંધ એટલે અંતરંગ ઇન્દ્રિયસુખની લાલચરૂપ પરિણામની ચિકાશેં કરી જે આઠ કર્મરૂપ દલીયાં જીવને લાગે તે દ્રવ્યબંધ જાણવો. જેમ તેલને સંસર્ગે વસ્તુને ધૂડલાગે તેની પરે જીવને પોતાના માઠા પરિણામના વગાડ રૂપ ચિકાશેં કરી જ્ઞાનાવરણાદિ આઠકર્મરૂપ ધૂલ જીવને લાગે, તે દ્રવ્યબંધ જાણી લેવો અને એ દ્રવ્યબંધરૂપકર્મના દલીયાને જીવ ચારગતિરૂપ સંસારમાં જાવપણે જોગવે, તે જાવ જાણવો. એ રીતે દ્રવ્ય જાવની ચોજંગીયેં કરી બંધનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૦૦૫ શિષ્ય:—એ નવતત્ત્વમાંથી મોક્ષનું સ્વરૂપ દ્રવ્યથકીને જાવથકી કેમ?

ગુરુ:—બારમે ગુણઠાણે રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન, તથા મોહનીયકર્મનો હ્ય કહ્યો, અને તેરમે ગુણઠાણે કેવલજ્ઞાન પામ્યો, તેને દ્રવ્યમોક્ષપદ કહીયેં. તથા અષ્ટ કર્મ હ્ય કરી, અષ્ટગુણસંપન્ન લોકને અંતેવિરાજમાન, સાદિ અનંતમે જાંગે વર્તે છે એવા સિદ્ધપરમાત્મા તેને જાવમોક્ષપદ કહીયેં. એ રીતે બે જંગીયેં કરી મોક્ષતત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણવું. એ રીતે ષટ્ દ્રવ્ય નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ, દ્રવ્યજાવની ચોજંગીયેં, ત્રિજંગીયેં, બે જંગીયેં કરી દેખાડવું.

હવે એ નવ તત્ત્વ ષટ્ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ કર્તા, કારણ અને કાર્યરૂપ ત્રિજંગીયેં કરી દેખાડે છે.

૧૦૦૬ શિષ્ય:—એ નવતત્ત્વમાં અશુદ્ધપ્રકારેં જીવમાં કર્તા કારણ ને કાર્ય તે શું?

ગુરુ:—અજ્ઞાન અને રાગ, દ્વેષરૂપ અશુદ્ધતા તે જીવને અનાદિલાણ સંપન્ન જાણવી. એ અશુદ્ધતાયેં કરી જીવ નિગોદમાં અનંતાં જન્મ મરણ કરે છે. એટલે શુચાશુચ તો કહ્યાં થાય છે, પણ અશુદ્ધતા તો જીવને અનાદિની જાણવી, એ પરમાર્થ છે. એટલે કર્તા જીવ, અને અજ્ઞાનરૂપ રાગ, દ્વેષ, તે કારણ તથા એ અશુદ્ધ કારણથી નિગોદમાં જીવને અનંતા જન્મ મરણ થાય, તે રૂપ કાર્ય જાણવું. એ રીતે અશુદ્ધપ્રકારેં જીવનું સ્વરૂપ ત્રિજંગીયેં કરી કહ્યું.

૧૦૦૭ શિષ્ય:—એ નવતત્ત્વમાં અશુદ્ધપ્રકારેં જીવમાં કર્તાકારણ ને કાર્ય તે શું?

ગુરુ:—કર્તા જીવ, અને અશુદ્ધ કારણ તે ક્રોધ, માન, માયા, લોચ, વિષય, તૃષ્ણા, મમતા, મૂર્ખા, નિંદા, વિકથા, હાસ્ય, એ આદિ અનેક પ્રકાર

रना अशुभकारणथकी जीवने नरक तिर्यचनी गतिरूप कार्य नीपजे, ए रीतें अशुभप्रकारें जीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाएवुं.

१००८ शिष्यः—नवतत्त्वमांशुभप्रकारेंजीवनास्वरूपमांकर्त्ता, कारणनेकार्यतेशुं

गुरुः—कर्त्ता, जीव, अने दान, शीयल, तप, ज्ञाव, ए आदि अनेक प्रकारें शुभकारण थकी जीवने देव मनुष्यजव रूप कार्य नीपजे ठे.

१००९ शिष्यः—एनवतत्त्वमांशुभप्रकारेंजीवनास्वरूपमांकर्त्ताकारणनेकार्यतेशुं

गुरुः—कर्त्ता जीव अने शुद्ध कारण ते आ जव परजव इंद्रियसुखनी वांठा रहित, यशःकीर्त्तिनी वांठा रहित, एक पोतानो आत्मा कर्मवशे दुःखी ठे, तेने कर्मरूप बंधीखानाथकी ठोडाववारूप जे साधन करवुं, ते शुद्धकारण जाएवुं अने एवा शुद्धकारण सेवन कस्यार्थी जीवने कर्मरूप दुःखनो राशि त्रूटे, अने अनंतसुखनो राशि प्रगटे, ते रूप कार्य जाएवुं. ए रीतें शुद्ध प्रकारें जीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कहुं.

१०१० शिष्यः—ए नव तत्त्वमां निश्चयनयें करी जीवमां कर्त्ता, कारण ने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—निश्चय नयें करी जीव, मोक्षरूप कार्यनो कर्त्ता जाएवो. एट ले कर्त्ता तो जीव अने कारण तो शुद्धशुद्धध्यान रूपातीत परिणाम द्यपक श्रेणी, ए कर्मद्वयनां कारण जाएवां. तथा ए कारणथकी सकल कर्मरहित शुद्ध चिदानंद परमज्योति एवुं सिद्धिरूपकार्य जीवने नीपजे, ए निश्चयनयें करी जीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाएवुं. ए नव तत्त्वमां जीवनां स्वरूपमां त्रिजंगीयो कही. हवे अजीवनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कहे ठे.

१०११ शिष्यः—धर्मास्तिकायमां कर्त्ता कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारणरूप धर्मास्तिकाय मल्यो, तेवारें जीवने हालवा चालवा रूप कार्य नीपन्युं ए धर्मास्तिकायमां त्रिजंगी जाएवी.

१०१२ शिष्यः—अधर्मास्तिकायमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारणरूप अधर्मास्तिकाय मल्यो, तेवारें जीवने स्थिर रहेवारूप कार्य नीपन्युं ए अधर्मास्तिकायमां त्रिजंगी जाएवी.

१०१३ शिष्यः—आकाशास्तिकायमां कर्त्ता कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारणरूप आकाशास्तिकाय मल्यो, तेवारें जीवने अवगाहनारूप कार्य नीपन्युं. ए आकाशास्तिकायनुं स्वरूप त्रिजंगी यें करी कहुं.

१०१४ शिष्यः—कालद्रव्यमां कर्त्ता कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारणरूप कालद्रव्य मळ्युं तेवारें जीवने नवा पुराणारूप कार्य नीपन्युं एम कालद्रव्यनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

१०१५ शिष्यः—पुञ्जलास्तिकायमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव, अने कारणरूप पुञ्जलद्रव्य मळ्यो, तेवारें जीवने स मय समय अनंतां कर्मरूप दलीयां लेवां, अने अनंता कर्मरूप दलीयां खेरववां, तेरूप कार्य नीपन्युं एम पुञ्जलास्तिकायना स्वरूपमां त्रिजंगी जाणवी. ए रीतें जीव, अजीवरूप षट्द्रव्यनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कळुं.

हवे नव तत्त्वमां जीव अने अजीव ए वे तत्त्वनुं स्वरूप षट्द्रव्यना स्व रूपमां कहेवाणुं शेष पुण्यादि सात तत्त्वनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी कहेवे.

१०१६ शिष्यः—नव तत्त्वमांथी पुण्यमां कर्त्ता कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारण ते ठ कायनी दयारूप परिणाम, परोपकार करतो, मनोहर ललित वचन बोलतो, करुणाचावना चावतो, कुकर्म जीव देखी तेनी उपर दया चिंतवतो, गुणवंत जीव देखी अत्यंत प्रमोद धरतो, सर्व जीवने पोता समान जाणी, तेने दुःखथकी मूकाववानी चिंता करतो, एवा परिणामरूपकारणथकी जीव महापुण्यरूप कार्य उपार्जन करे.

१०१७ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां पापमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारण तो हिंसा, मृषा, चोरी, मैथुन, निंदा, ईर्ष्या, मिथ्यात्व, अव्रत, हास्य, विनोद, कुतूहल, पारकां ठिड्र जोतो, क डवां वचन बोलतो, अनेक जीवने संताप उपजावतो, एवा परिणामरूप कारणथकी जीव महापापरूप कार्य उपार्जन करे. ए पापमां त्रिजंगी कही.

१०१८ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां आश्रवमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—आश्रवनो कर्त्ता जीव अने कारण तो एके आ जव परजवने अर्थें तथा इंद्रियसुखनी वांठारूप परिणामें जे शुच कारण मेलवी साधन करवुं, ते शुचकारणरूप आश्रव जाणवुं अने मिथ्यात्व, अव्रत, क्लेश, कजी या, निंदा, विकथारूप परिणामें करी जे दलीयां मेलववां, ते अशुचकार णरूप आश्रव जाणवुं. अने एवा शुचाशुच कारण मेलव्याथी जे आ जवें परजवें शुचाशुचविकाररूप फलनी प्राप्ति थाय, ते कार्यरूप आश्रव जाणवुं. ए रीतें आश्रव तत्त्वनुं स्वरूप त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

१०१ शिष्यः—एनवतत्त्वमां संवरमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने कारण तो नव तत्त्व षट्द्रव्यरूप जीव अजीवनी वेंचण करी अंतरंग निश्चयनयें ज्ञानस्वरूपी सत्तायें सिद्धसमान एवी जीव सत्ताने ध्यावे, अने अजीवसत्ताने जडरूप जाणी त्याग करे, एवुं संवररूप कारण जीवने मले, तेवारें शुभाशुभ विजाविक सुख उपरशी मूर्खा टले, अने अनंत स्वाभाविक सुखरूप कार्य नीपजे, ए संवरमां त्रिजंगी कही.

१०२ शिष्यः—ए नव तत्त्वमांशी निर्जरातत्त्वमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं ?

गुरुः—कर्त्ता जीव अने अंतरंग इहानो रोध करी पौण्ड्रिक सुखनी वांठा रहित थको एक पोतानो आत्मा कर्मरूप जालमां बीटाणो ठे, तेने शुद्ध निरावरण ज्ञान स्वरूपी ज्योतिरूप प्रगट करवानी वांठायें बारजेदें तपस्या रूप कारणने मेलवतो थोडा कालमां आवरण रहित थइ परमानंद सुखरूप कार्य निपजावे. ए रीतें निर्जरातत्त्वनुं स्वरूप, त्रिजंगीयें करी जाणवुं.

१०३ शिष्यः—ए नव तत्त्वमां बंधमां कर्त्ता, कारण अने कार्य ते शुं कहीयें ?

गुरुः—कर्त्ता तो जीव अने कारण तो पुञ्जलद्रव्यने संसर्गे करी जीव, कर्मने बांधे ठे. एटले वर्ण गंधादिक, रस, फरस प्रमुख पुञ्जलनी रचना तेने देखीने मोहदृष्टियें करी जीव व्यामोह पामे ठे. पढी तीव्ररागें करी विषयसुखनां कारण मेलवे, ए तीव्ररागनी चिकाशें जीव, कर्मरूप दलीयां नो बंध पाडे, तेवारें बंधरूप कार्य नीपजे, एम बंधतत्त्वमां त्रिजंगी कही.

हवे आगल पन्नवणासूत्रना पाठमध्ये कह्युं ठे जे मोक्षनिःकर्मावस्था रूप सिद्धपरमात्मानुं स्वरूप जाणे, तेने ज्ञानी कहीयें. अने अंतरंग सदहे तेने निश्चय समकेत ठरे तेनो खुलासो करे ठेः—समकेतविनानी सर्व करणी ते एकडा विनानां मीनां सरखी जाणवी, एटले कांइ पण लेखे लागे नहीं तेमाटें समकेत ठे, ते दीवा समान ठे, जेम दीवा विना घरनेविषे अंधारामां कांइ पण वस्तु सूजे नहीं, तेम चित्तरूपीया घरनेविषे पण समकेतरूप दी पक विना कांइ मालम पडे नहीं, तथा वली समकेत ठे, ते बीजना चंद्रमा समान ठे, जेम बीजनो चंद्रमा उगे, तेवारें लोकना जीवने पूर्णमासीनी प्रतीति थाय जे हवे पूर्णमासी अवश्य थाशे, तेम चित्तने विषे समकेतरूप बीज उगे. तेवारें मोक्षरूप पूर्णमासीनी प्रतीति थाय, तथा जेम कोइएक स्त्रीयें पांचशेर चोखा चूले मूक्या होय, तेमांहेलो एक दाणो चांपी जोतां

પાકા કાચા ચોखાનું જ્ઞાન થાય. તેમ સમકેતરૂપ એક ગુણ આવેશી સિદ્ધના અનંતા ગુણનું જ્ઞાન થાય. તથા જેમ કોઈ એક વ્યાપારી ગોધમની વોરગત કરવા આવ્યો, તિહાં ગોધમનો કોઠાર સો કલશીનો ઝરેલો હતો, તેમાંથી એક મૂઠી ઝરીને વાનકી જોઈ, તેવારેં તેને સો એકલશી ગોધમ અમુક જાતના છે, તેનું જ્ઞાન થયું, તેમ સમકેતરૂપ એક ગુણ તે વાનકી સમાન છે. તે જો જીવને આવે, તો તેને સિદ્ધજગવાનના સર્વ ગુણનું જ્ઞાન થાય. તેવારેં તેને સિદ્ધનાં સુખ પ્રગટ કરવાનો જાવ ઉપજે એવું એ સમકેત સર્વોત્તમ છે.

૧૦૩૬ શિષ્ય:—સિદ્ધપરમાત્માના કેટલા જ્ઞેદ છે ?

* ગુરુ:—ગાથા ॥ જિણ અજિણ તિઢતિઢા, ગિહિ અન્ન સલિંગ ઢી નરનપું સા ॥ પત્તેય સયંબુઢા, બુઢુ બોહિક્કણિક્કાય ॥૧॥ અર્થ:—પ્રથમ જિનસિદ્ધ તે તીર્થકરને કહીયે. વીજા અજિણસિદ્ધ તે સામાન્યકેવલીને કહીયે, ત્રીજા તીર્થસિદ્ધ તે જે શ્રીતીર્થકર થાય તે ચતુર્વિધસંઘની સ્થાપના કરે, તે સંઘને તીર્થ કહીયે. તે તીર્થ પ્રવર્ત્યા પઠી જે મોઢેં ગયા, તેને તીર્થસિદ્ધ કહીયે. ચોથા તીર્થ પ્રવર્ત્યાની પ્રથમજ મરુદેવાદિકની પેરેં જે મોઢેં ગયા, તે અતીર્થસિદ્ધ કહીયે. પાંચમા ઘરમાં બેઠાં જે મોઢેં ગયા, તે યહસ્થલિંગસિદ્ધ, ઢઠા મુનિના વેશવિના વીજા વેશે જે મોઢેં ગયા, તે વઢ્કલચિરી પ્રમુખને અન્યલિંગસિદ્ધ કહીયે. સાતમા સાધુને વેશે જે મોઢેં ગયા, તે સ્વાલિંગસિદ્ધ કહીયે. આઠમા ચંદનવાલા પ્રમુખ સ્ત્રીલિંગેં જે મોઢેં ગયા, તે સ્ત્રીલિંગસિદ્ધ કહીયે. નવમા શ્રીગૌતમ પ્રમુખ નરલિંગેં જે સિદ્ધ થયા, તેને પુરુષલિંગસિદ્ધ કહીયે. દસમા ગાંગેય પ્રમુખ જે નપુંસક મોઢેં ગયા, તે નપુંસકલિંગસિદ્ધ કહીયે. અગીયારમા કરકંઠુપ્રમુખને પ્રત્યેકબુઢુ સિદ્ધ કહીયે. વારમા કપિલ પ્રમુખને સ્વયંબુઢુ સિદ્ધ કહીયે. તેરમા ગુરુના વોધથકી જે સિદ્ધ થયા, તે બુઢુવોધિતસિદ્ધ જાણવા. ચૌદમા વીરજગવાનની પેરેં જે એક સમય એકાકી સિદ્ધ થયા, તે એકસિદ્ધ કહીયે. પંદરમા શ્રીરૂષજપ્રજ્ઞની પેરેં એક સમયમાં ઘણા સિદ્ધ થયા, તે અનેકસિદ્ધ કહીયે. એ સિદ્ધના પંદર જ્ઞેદ જાણવા.

૧૦૪૫ શિષ્ય:—નામથકી, દેત્રથકી, કાલથકી જાવથકી, ડ્રવ્યથકી, ગુણથકી અને પર્યાયથકી તો ઉત્પાદ તથા વ્યય એ બે જંગ લેવા અને નવમો ધ્રુવ, એ રીતેં નવ જાંગે કરી સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે?

गुरुः—प्रथम श्रीरूपज्ञादि चोवीश तीर्थकर प्रमुख ते नामेकरी सिद्ध जाणवा. वीजा क्षेत्रथकी सिद्ध ते सर्वसिद्धआश्रयी पीस्तादीश लाख थो जन सिद्धशिला प्रमाणें जाणवा, अने एकसिद्ध आश्रयी तो पोताना शरीरना प्रमाणमध्येथी त्रीजो ज्ञाग घटाडी बाकी वे ज्ञागना शरीरप्रमाणें आत्मप्रदेशनो घन करी ते प्रमाणें क्षेत्र फरसीने सिद्ध रह्या ठे. त्रीजा काल थकी सर्व सिद्ध जगवान् तो अनादि अनंत ज्ञांगे रह्या ठे. अने एकसिद्ध आश्रयी तो सादि अनंत ज्ञांगो जाणवो, केम के सिद्धि वस्या तेनी आदि ठे, अने फरी पाहुं संसारमां कोशकाळें आववुं नथी, त्यां सिद्धत्वमांहेज रहेवुं ठे, माटे अंत नथी तथा चोथा ज्ञावथकी सिद्धजगवान् तो शुजाशुजविकार रूप जे ज्ञाव तेथकी निवृत्तिने पोताना स्वज्ञावमां वर्त्ते ठे, तथा पांचमा द्रव्य थकी सिद्धना जीव असंख्यातप्रदेशरूप जाणवा. ठठा गुणथकी सिद्धपरमात्माने एकेक प्रदेशें ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप अनंतागुण प्रगट्या ठे, तथा पर्यायथकी तो सातमो उत्पाद अने आठमो व्यय तथा नवमो ध्रुव, एटले पर्यायथकी सिद्धना जीवने समय समय अनंता अनंत नवा नवा ज्ञेय नी वर्त्तना रूप पर्यायनो उत्पाद व्यय थइ रह्यो ठे अने गुण तो ध्रुवाध्रुव पणेज वर्त्ते ठे, तेणे करी समय समय अनंता सुखनुं आस्वादनरूप सिद्ध परमात्मा सुख विलसे ठे. हवे उत्पाद व्ययनुं स्वरूप कहे ठे. वस्तु गतें मूलपणे जे ज्ञेयने पलटावे, ते ज्ञानपणुं एटले ते ज्ञासनपणे परिणमवुं थाय, तेवारें पूर्वपर्यायना ज्ञासननो व्यय थयो अने अजिनव पर्यायना ज्ञासननो उत्पाद थयो, तथा ज्ञानपणुं ते ध्रुव जाणवुं. ए सामान्यप्रकारें उत्पाद व्ययनुं स्वरूप कळुं जो विशेष रीतें कहीयें, तो बाल जीवनी समजणमां नावे. ए रीतें नवजंगीयें करी सिद्धपरमात्मानुं स्वरूप जाणवुं.

१०४७ हवे नित्य, अनित्य, एक, अनेक सत्, असत्, वक्तव्य अने अवक्तव्य ए आठ पदें करी सिद्धनुं स्वरूप उलखावे ठे. तिहां प्रथम नित्य अनित्यपद कहे ठेः—ज्ञानादिक अनंतगुण सिद्धजगवानने प्रगट्या ठे, ते सदा काल नित्यपणे शाश्वता वर्त्ते ठे. तेमाटे सिद्धने नित्य कहियें, तथा ए ज्ञानादिक अनंतगुण जे सिद्धने प्रगट्या ठे, तेने विपे अगुरुलघु पर्याय समयसमय हा निवृद्धिरूप उपजवो विणसवो करे ठे, तेमाटें सिद्धने अनित्य पण कहीयें. तथा ए अगुरुलघु पर्याय समयसमय हानिवृद्धिरूप उपजवो विणसवो करे

હે, તે અનિત્યપણું હે તેને વિષે પણ સિદ્ધ જગવાનના જ્ઞાનાદિક અનંતગુણ નિત્યપણે વર્તે હે, તે અનિત્યમાં નિત્યપણું હે અને પૂર્વોક્ત જ્ઞાનાદિક ગુણ નિત્યપણે હે તેમાં અગુરુલઘુનું અનિત્યપણું હે, તે નિત્યમાં અનિત્યપણું હે. એ રીતે નિત્યમાં અનિત્ય અને અનિત્યમાં નિત્ય પદ્ધતિનો વિચાર જાણવો.

૧૦૪૯ હવે સિદ્ધમાં એક અનેક પદ્ધતિ કહે છે:-પ્રથમ શ્રીકૃષ્ણાદિ એવું નામ લેતાં તો સિદ્ધ એક હે તેથી સિદ્ધને એક કહીયે, અને ગુણપર્યાય તથા પ્રદેશ એ સિદ્ધને અનેક હે એટલે ગુણ અનંતા, પર્યાય અનંતા, પ્રદેશ અસંખ્યાતા, માટે સિદ્ધને અનેક પણ કહીયે. તથા એ ગુણ, પર્યાય અને પ્રદેશ અનેક હે, તેમાં પણ પોતાપણે તે સિદ્ધ એક વર્તે હે, એટલે એકમાં અનેક અને અનેકમાં એક પદ્ધતિનો વિચાર કહ્યો.

૧૦૫૧ હવે સિદ્ધમાં સત્ અસત્ પદ્ધતિ દેખાડે છે:-તિહાં સ્વદ્રવ્ય, સ્વદેત્ર, સ્વકાલ, અને સ્વજ્ઞાવપણે કરી સિદ્ધ સત્ હે અને પરદ્રવ્ય, પરદેત્ર, પરકાલ, તથા પરજ્ઞાવે કરી સિદ્ધ અસત્ હે. તિહાં સ્વદ્રવ્ય તે સિદ્ધમાં જ્ઞાનાદિ ગુણ જાણવા અને સ્વદેત્ર તે પોતાના અસંખ્યાતપ્રદેશરૂપ દેત્રને અવગાહીને રહ્યા હે, તથા સ્વકાલ તે પોતાનો અગુરુલઘુપર્યાય સર્વગુણમાં સિદ્ધને હાનિવૃદ્ધિરૂપ ઉપજવો વિણસવો કરે હે તથા સ્વજ્ઞાવ તે પોતાના ગુણપર્યાય જાણવા, એ સર્વ દ્રવ્યાદિક ચાર તેણે કરી સિદ્ધપરમાત્મા સત્ હે અને પરદ્રવ્ય, પરદેત્ર, પરકાલ અને પરજ્ઞાવપણામાં સિદ્ધનું પોતાનું અસત્પણું વર્તે હે. માટે એ સત્માં, અસત્ અને અસત્માં સત્ પદ્ધતિનો વિચાર જાણવો.

૧૦૫૩ હવે સિદ્ધમાં વક્તવ્ય અવક્તવ્ય પદ્ધતિ દેખાડે છે:-સિદ્ધ પરમાત્માના અનંતા ગુણ હે. તેમાં જેટલા ગુણ કેવલી જગવાનના પ્રરૂપ્યામાં આવે, તે સર્વવક્તવ્ય જાણવા અને કેવલીજગવાનના પ્રરૂપ્યામાં ન આવે, તે અવક્તવ્ય જાણવા. એ રીતે જાણ પદ્ધતિ કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવું. ૧૦૬૦ હવે સત્ત્રંગીયે કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ ડેખાવે છે. પ્રથમ સ્યાત્ અસ્તિ, સ્યાત્નાસ્તિ, સ્યાત્ અસ્તિનાસ્તિ, સ્યાત્ અવક્તવ્ય સ્યાત્ અસ્તિ અવક્તવ્ય સ્યાત્નાસ્તિ અવક્તવ્ય, સ્યાત્ અસ્તિનાસ્તિયુગપત્ અવક્તવ્ય. એ સાતત્રંગા કહ્યા

પ્રથમ સ્યાદસ્તિ ત્રાંગો ડેખાવે હે, તિહા (સ્યાત્ કે ૦) અનેકાંતપણે સર્વ અપેક્ષાયે કરી (અસ્તિ કે ૦) ઠતા પણ તેને સ્યાદસ્તિ કહીયે. એટલે સિદ્ધનું સ્વદ્રવ્ય તે પોતાના ગુણપર્યાયનો સમુદાય જાણવો તથા સ્વદેત્ર તે

पोताना असंख्यात प्रदेशरूप क्षेत्र तेने अवगाही रह्या ठे, तथा स्वकाल ते समय समय उत्पाद व्ययनी वर्त्तनारूप जाणवो अने स्वभाव ते अनंता ज्ञानपर्याय, अनंता दर्शनपर्याय, अनंता चारित्रपर्याय, अनंता अगुरुलघु पर्याय तेणें करी सिद्धने अस्तिपणुं ठे, माटे ए स्यात् अस्ति जांगो कह्यें.

बीजो स्यान्नास्तिजांगो कहे ठे. सिद्धमां परद्रव्य, परक्षेत्र, परकाल अने परभाव ए चारेनुं नास्तिपणुं ठे. तेणें करी स्यान्नास्ति जांगो कह्यें.

हवे स्यादस्तिनास्ति त्रीजो जांगो सिद्धमां कहे ठे. तिहां प्रथम जंगमां कहुं जे स्वगुणें अस्ति ठे, अने बीजा जांगामां कहुं जे परगुणें नास्ति ठे, ए बे जांगा सिद्धने एक समयें ठे, किंवा समयांतरे ठे? तेनो उत्तर गुरु कहे ठे, के जे समयें सिद्धने स्वगुणनी अस्ति ठे, तेहीज समयें सिद्धने परगुणनी नास्तिपणुं ठे, तेथी सिद्धने अस्ति नास्ति ए बे जांगा जेला एक समयमांजठे.

हवे स्यात् अवक्तव्य नामें चोथो जांगो कहे ठे. तिहां स्यात् अस्तिनास्ति ए बे जांगा एक समयें ठे, परंतु स्यात् अस्ति एटलुं वचन कहेतां थकां असंख्याता समय लागी, तेवार पठी स्यात् नास्ति नामें बीजो जांगो कह्यो. एटले जे समयें अस्तिजांगो कह्यो, ते समयें नास्तिपणुं कहेवामां न आव्युं अने नास्ति कहेतां ते समयें अस्तिपणुं नाव्युं तेवारें अस्ति केतां नास्तिपणानो मृषावाद लागो किंवा नास्ति केतां अस्तिपणानो मृषावाद लागो, एम एक समयमां बे वचन बोल्यां जाय नही जेम एक अक्षर बोलतां असंख्याता समय लागी जाय, त्यार पठी बीजो अक्षर बोलवामां आवे, तेमाटे सिद्धने चोथो जांगो अवक्तव्य कह्यो एटले (अवक्तव्य के०) वचनथी अगोचर, वचनथी कहुं जाय नही माटे अवक्तव्यजांगो जाणवो.

शिष्य पूठे ठे के तमें अवक्तव्यपणुं कहुं ते अवक्तव्यपणुं सिद्धने अस्ति धर्मनुं ठे, किंवा नास्तिधर्मनुं ठे? तेवारें गुरु कहे ठे, जे ते वचनपणें स्यादस्ति स्यान्नास्ति ए बे जांगा अवक्तव्य ठे, एटले पांचमो स्यादस्ति अवक्तव्य अने ठठो स्यात्नास्ति अवक्तव्य ए बे जांगा कह्या.

हवे सातमो स्यात् अस्ति नास्ति युगपत् अवक्तव्य जांगो कहे ठे. एटले स्यात् अस्तिपणुं नास्तिपणुं युगपत् एक समय ठे, पण वचनथी अवक्तव्य ठे माटे ए सातमो जांगो पण सिद्धमां जाणवो.

१०६७ हवे सिद्धनुं स्वरूप नित्यानित्यादिनी सप्तजंगीयें करी उलखावे ठे.

સ્યાન્નિત્યં, સ્યાદનિત્યં, સ્યાન્નિત્યાનિત્યં, સ્યાદવક્તવ્ય, સ્યાન્નિત્ય અવક્તવ્ય, સ્યાદનિત્ય અવક્તવ્ય, સ્યાન્નિત્યાનિત્ય યુગપત્ અવક્તવ્ય, એ સાત છે.

તિહાં સ્યાન્નિત્યનામે પ્રથમ ત્રાંગો ઝલ્લાવે છે. એટલે (સ્યાત્ કેળ) અનેકતાપણે સર્વ અપેક્ષાએ કરી અને (નિત્યં કેળ) શાશ્વતપણે વર્તે છે, તેને સ્યાત્નિત્ય ત્રાંગો કહીયે. તે સિદ્ધજગવાનને જ્ઞાનગુણના ઠતા પર્યાય અનંતા, દર્શનગુણના ઠતા પર્યાય અનંતા, ચારિત્રગુણના ઠતા પર્યાય અનંતા, અને વીર્યગુણના ઠતા પર્યાય અનંતા, એમ અનંતા ઠતા પર્યાય તે સિદ્ધને વિષે સદાકાલ શાશ્વતા નિત્યપણે વર્તે છે, માટે સ્યાત્ નિત્યં ત્રાંગો છે,

હવે સિદ્ધમાં સ્યાદનિત્ય એ વીજો ત્રાંગો કહે છે. શ્રીસિદ્ધપરમાત્માને અનંતા ઠતા પર્યાય જે પ્રગટ્યા છે, તે એકેક પર્યાયને વિષે અનંતા સામર્થ્ય પર્યાય રૂપ ફેરવની વર્તના સમય સમય થઈ રહી છે, એટલે અત્તિ નવપર્યાયનું ઉપજવું અને પૂર્વપર્યાયનું વિણસવું થાય છે. માટે એ સિદ્ધમાં અનિત્યપણું જાણવું તેથી સ્યાદનિત્યરૂપ વીજો ત્રાંગો કહ્યો.

હવે સિદ્ધમાં સ્યાન્નિત્યઅનિત્યરૂપ ત્રીજો ત્રાંગો કહે છે. તિહાં સિદ્ધમાં પૂર્વોક્ત ઠતા પર્યાય નિત્ય છે, અને સામર્થ્ય પર્યાય અનિત્ય છે. એ બે ત્રાંગા એક સમય છે, કિંવા સમયાંતરે છે? ત્યાં ગુરુ કહે છે, કે જે સમય ઠતા પર્યાયનું નિત્યપણું છે, તે સમયે જ સામર્થ્ય પર્યાયનું અનિત્યપણું પણ છે, તેથી સિદ્ધને નિત્ય અને અનિત્ય એ બે ત્રાંગા જોલા એક સમયે છે, એ સ્યાન્નિત્ય અનિત્ય નામે ત્રીજો ત્રાંગો કહ્યો.

હવે સિદ્ધમાં સ્યાદવક્તવ્ય નામે ચોથો ત્રાંગો કહે છે. શિષ્ય કહે છે. કે એ નિત્ય, અનિત્ય બે ત્રાંગા એક સમયે છે, તો આપણે સ્યાન્નિત્ય કહેતાં થકાં પણ અસંખ્યાતા સમય લાગે, તેવાર પઠી સ્યાદનિત્ય ત્રાંગો કહેવાય. માટે નિત્ય કહે તે સમયે અનિત્યપણું નાવ્યું અને અનિત્ય કહે, તે સમય નિત્યપણું નાવ્યું એટલે નિત્ય કહેતાં અનિત્યપણાનો મૃષાવાદ લાગ્યો કિંવા અનિત્ય કહેતાં નિત્યપણાનો મૃષાવાદ લાગ્યો તેવારે ગુરુ કહે છે, જે એમ એકસમયે બે વચન બોલ્યાં ન જાય, કેમ કે એક અક્ષર બોલતાં અસંખ્યાતા સમય લાગે, તેવાર પઠી વીજો અક્ષર બોલવામાં આવે, માટે એ અવક્તવ્યનામે ચોથો ત્રાંગો સિદ્ધમાં કહ્યો છે, એટલે (અવક્તવ્ય કેળ) વચનથી અગોચર અર્થાત્ વચનથી કહ્યો જાય નહીં.

एवुं सांजली शिष्य कहे ठे के हे गुरुजी ! तमे अवक्तव्य पणुं कह्युं ते अवक्तव्य पणुं सिद्धपरमात्माने नित्यधर्मनुं ठे, किंवा अनित्यधर्मनुं ठे ? तेवारें गुरु कहे ठे, के वचनपणे नित्य अनित्य ए वे जांगा अवक्तव्य ठे, एटले पां चमो स्यान्नित्य अवक्तव्य अने ठठो स्यादनित्य अवक्तव्य जांगो कह्यो.

हवे सातमो स्यान्नित्य अनित्य युगपत् अवक्तव्य जांगो कहे ठे. एटले ए स्यात् नित्यानित्य पणुं युगपत् एकसमय ठे पण वचनथी अवक्तव्य ठे माटे स्यात् नित्यानित्य युगपत् अवक्तव्य सातमो जांगो सिद्धमां जाणवो.

१०५४ वली सिद्ध परमात्मां एक अनेकनी सप्तजंगीयो करवी. जेम के स्यादेकं, स्यादनेकं, स्यादेकानेकं, स्यादवक्तव्यं, स्यादेकअवक्तव्यं, स्यादअनेकावक्तव्यं, स्यादेकानेकयुगपदवक्तव्यं. ए रीतें एक अनेकनी सप्तजंगीयें करी सिद्ध परमात्मानुं स्वरूप गुरुमुखें जाणवुं.

१०५१ वली सिद्धपरमात्मां स्यात्सत्यं, स्यादसत्यं, स्यात्सत्यासत्यं, स्यादवक्तव्यं, स्यात्सदवक्तव्यं, स्यादसदवक्तव्यं, स्यात्सत्यासत्यं युगपदवक्तव्यं, ए सत्या सत्यनी सप्तजंगीयें करी सिद्धनुं स्वरूप विचारवुं.

१०५७ वली सिद्धमां जव्य अजव्य स्वजावनी सप्तजंगी करवी ते आवी रीतें स्याज्जव्यस्वजाव, स्यादजव्यस्वजाव, स्याज्जव्याजव्यस्वजावं, स्यादवक्तव्यं, स्याज्जव्यस्वजाव अवक्तव्यं, स्यात् अजव्यस्वजाव अवक्तव्यं, स्यात् जव्यस्वजाव अजव्य स्वजाव युगपदवक्तव्यं, ए सप्तजंगीयें करी सिद्ध परमात्मानुं स्वरूप विचारवुं.

१०६५ वली सिद्धमां गुणपर्यायनी सप्तजंगी करवी, ते आवी रीतें स्यात् गुणं, स्यात्पर्यायं, स्यात्गुणपर्यायं, स्यात्अवक्तव्यं, स्यात्गुणअवक्तव्यं. स्यात्पर्याय अवक्तव्यं, स्यात्गुणपर्याययुगपदवक्तव्यं. ए रीतें गुणपर्यायनी सप्तजंगीयें करी सिद्ध परमात्मानुं स्वरूप विचारवुं. एम अनंती सप्तजंगीयो सिद्ध परमात्माने विषे वस्तुधर्में रही ठे पण तेनो विस्तारें अर्थ क रतां ग्रंथ वधे, माटे ए सामान्य प्रकारें बीजरूप सप्तजंगीनो विचार कह्यो.

११०१ हवे मोक्षनिष्पन्न स्वरूपसिद्ध अवस्थामां पदकारक लगावे ठे. तिहां प्रथम ज्ञानगुणमां ठ कारक लगावे ठे. प्रथम कर्त्ता ते सिद्धनो जीव, बीजुं कारण रूप ज्ञानगुण ठे, बीजुं ते ज्ञानगुणें करीने अनंता ज्ञेयपदार्थ जाणवा रूप कार्य करवुं ठे, तेणे करी समय समय अजिनव पर्यायनुं जा

एषणुं संप्रजतुं जाय, ते चोथुं संप्रदान, अने समय समय पूर्वपर्यायना जाणपणानो व्यय थातो जाय, ते पांचमुं अपादान, अने ज्ञानगुण ध्रुवनुं ध्रुवपणे जाणवुं ते ठहुं आधार, ए सिद्धना ज्ञानगुणमां ठ कारक कहां.

११०७ हवे सिद्धने दर्शनगुणमां ठ कारक कहे ठे. प्रथम कर्त्ता सिद्धनो जीव, बीजुं तेने दर्शनगुण कारण मळ्युं तेणे करी त्रीजुं अनंता दृश्यपदार्थने देखवारूप कार्य करवुं ठे, चोथुं अजिनवपर्यायनुं समयसमय देखवा पणुं संप्रजतुं जाय ते संप्रदान, पांचमुं पूर्वपर्यायना देखवा पणानो समयसमय व्यय थातो जाय, ते अपादान, आधार ते दर्शनगुण ध्रुवन ध्रुवपणे जाणवो.

१११३ हवे सिद्धने चारित्रगुणमां षट्कारक कहे ठे प्रथम कर्त्ता सिद्धनो जीव, बीजुं चारित्रगुण कारण मळ्युं, त्रीजुं अनंता गुणने विषे रमण करवा रूप कार्य करवुं ठे, चोथुं संप्रदान ते अजिनवपर्यायनुं रमण पणुं समय समय संप्रजतुं जाय, पांचमुं अपादान ते पूर्वपर्यायना रमणपणानो समय समय व्यय थातो जाय, ठहो आधार ते चारित्रगुण ध्रुवनुं ध्रुवपणे जाणवुं.

१११६ हवे सिद्धना वीर्य गुणमां षट्कारक लगावे ठे, प्रथम कर्त्ता सिद्धनो जीव, बीजुं कारणरूप वीर्यगुण, त्रीजुं अनंतागुणने विषे सहायरूप कार्य करवुं ठे, चोथुं संप्रदान, ते अजिनव पर्यायनुं सहायपणुं समय समय संप्रजतुं जाय, पांचमुं अपादान ते पूर्वपर्यायना सहायपणानो समय समय व्यय थातो जाय, ठहो आधार ते वीर्यगुण ध्रुवनुं ध्रुवपणे जाणवुं. ए रीतें सिद्धना वीर्यगुणमां षट्कारक जाणवा. ए रीतें सिद्धपरमात्माने अनंता गुणने विषे षट्कारक रूप अनंतां चक्र लागी रह्यां ठे, तेनुं जाणपणुं करी सिद्धपरमात्मानुं स्वरूप ध्यावे ते प्राणी, गण्या दिवसमां परमानंद पद पामे.

११२४ शिष्यः—सिद्धपरमात्माना स्वरूपमां एकरूप, असंख्यरूप, असंख्य अनंतरूप, अनंतअनंतरूप, अनंतअनंतधर्मरूप ए पंचजंगीयो केम जाणीयें.

गुरुः—प्रथम नामथकी सिद्धने (एक के०) एक कह्यें, बीजो क्षेत्रथकी सिद्धने (असंख के०) असंखप्रदेशी कह्यें त्रीजुं सिद्धने एकेक प्रदेशें अनंतरूप प्रगट्या ठे, तेवा प्रदेश असंख्याता ठे अने गुण अनंता ठे, माटे असंख्य अनंत कह्यें, चोथो सिद्धपरमात्माना एकेक गुणमां अनंता अनंत पर्यायनी वर्तना रूप जाणवी, ते अनंत अनंतजंगी कह्यें. पांचमो सिद्धने एकेकपर्यायें अनंतां धर्म प्रगट्यो ठे, ते अनंत अनंत धर्मरूप जंगी जाणवी.

૧૧૨૭ હવે ચાર નિદેષે કરી સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ ઊલ્ખાવે છે. પ્રથમ (નામસિદ્ધ કેળ) સિદ્ધ એવું નામ તે ત્રણે કાલ એકરૂપ પાળે શાશ્વતું વર્તે છે, વીજો સ્થાપનાસિદ્ધ તે શ્રીજિનપ્રતિમા સ્થાપવી અથવા દેહમાન મધ્યેથી ત્રીજો જાગ ઘટાડી બે જાગ શરીર પ્રમાણે આત્મપ્રદેશનો ઘન કરી સ્થાપના રૂપ ક્ષેત્ર અવગાહી રહ્યા છે. ત્રીજો દ્રવ્યસિદ્ધ તે તેરમે ચૌદમે ગુણગાળે કેવલીજગવાનું વર્તે છે. તે જીવ્યશરીર આશ્રયી દ્રવ્ય સિદ્ધ જાણવો અને જે સિદ્ધિ વસ્તુ તેના શરીરની જાતિ કરિયે, તે જીવ્યશરીરનું દ્રવ્ય જાણવું તથા શુદ્ધ નિર્મલ અસંખ્યાત પ્રદેશને વિષે જ્ઞાનાદિ અનંતગુણ રૂપ ઠતા પર્યાય વસ્તુરૂપ પ્રગટ્યા છે, તે તદ્વ્યતિરિક્ત શરીર આશ્રયી દ્રવ્યનિદેષો જાણવો એ ત્રણ પ્રકારે સિદ્ધનો દ્રવ્યનિદેષો જાણવો. તથા સિદ્ધનો સ્વરૂપ સામર્થ્યપર્યાય પ્રવર્તના રૂપ અનંતો ધર્મ પ્રગટ્યો છે, તેણે કરી સદા કાલ નવા નવા જ્ઞેયની વર્તના રૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ, વ્યય, સમય સમય અનંત અનંતો થઈ રહ્યો છે. તેથી સિદ્ધ પરમાત્મા અનંતું સુખ જોગવે છે. તે જાણનિદેષો જાણવો. એ રીતે ચારનિદેષે. સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવું, ૧૧૩૧ શિષ્ય:—સિદ્ધપરમાત્માના સ્વરૂપમાં અજોગી, ઉપજોગી અને જોગી, એવી ત્રિજંગી ઉપજે છે માટે તેણે કરીને સિદ્ધનું સ્વરૂપ કેમ જાણીયે ?

ગુરુ:—સિદ્ધપરમાત્મા શુજાશુજના હેતુ ઇન્દ્રિયસુખના વિકારરૂપ જોગથકી રહિત છે, તેમાટે સિદ્ધને અજોગી કહીયે. તથા અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત વીર્ય, એ આદિ અનંતા ગુણ પ્રગટ્યા છે. તે વારંવાર એના એ ગુણ જોગવ્યામાં આવે છે, તેથી સિદ્ધને ઉપયોગી કહીયે. જે એકવાર જોગવવામાં આવે, તેને જોગ કહીયે. અને જે વારંવાર જોગવવામાં આવે, તેને ઉપજોગ કહીયે. તથા સિદ્ધના એકગુણને વિષે અનંતાનંત પર્યાયની સમય સમય ઉત્પાદવ્યયરૂપ નવા નવા જ્ઞેયની વર્તના થઈ રહી છે, તેણે કરી સિદ્ધપરમાત્મા, સમય સમય અનંતસુખના આસ્વાદનરૂપ જોગ કરે છે, તેમાટે પર્યાયથકી સિદ્ધને જોગી કહીયે. એ રીતે શુજાશુજરૂપ વિજાવના જોગથકી સિદ્ધ રહિત છે, તેમાટે અજોગી કહી વોલાવ્યા અને જ્ઞાનાદિ અનંતપર્યાયરૂપ ગુણથકી સિદ્ધને ઉપજોગી કહી વોલાવ્યા, ઇટલે ઠતા પર્યાયરૂપ ગુણ વારંવાર ફરી ફરીને એના એ જોગવ્યામાં આવે માટે, તપજોગ છે તથા સિદ્ધના સામર્થ્ય પર્યાય સમય સમય નવા નવા જ્ઞેયની વર્ત

નારૂપ પલટાય છે. તેમાટે સમય સમય નવનવું અનંતું સુખ જોગવે છે એટલે પર્યાયથી સિદ્ધને જોગી કહી બોલાવ્યા, એ પરમાર્થ છે. એ રીતે ત્રિજંગીયેં કરી સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૧૩૩ શિષ્ય:—સિદ્ધપરમાત્માનો નિત્યસ્વજ્ઞાવ કહીયેં, અને અનિત્ય સ્વજ્ઞાવ પણ કહીયેં, તેનો શ્યો પામાર્થ ?

ગુરુ:—સિદ્ધને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય, એ ચાર ગુણ તથા અવ્યાવાધ, અમૂર્તિ, અને અનવગાહક, એ ત્રણ પર્યાય નિત્ય છે તેમાટે એ નિત્ય સ્વજ્ઞાવ કહીયેં અને એક અગુરુલઘુ પર્યાય સિદ્ધને સર્વગુણમાં ઉપજવા વિણસવા રૂપ હાનિ વૃદ્ધિ કરે છે, તે માટે સિદ્ધનો અનિત્યસ્વજ્ઞાવ કહીયેં, એટલે દ્રવ્યાસ્તિનયેં કરી સિદ્ધનો નિત્યસ્વજ્ઞાવ કહીયેં અને પર્યાયાસ્તિ કનયેં કરી સિદ્ધનો અનિત્ય સ્વજ્ઞાવ કહીયેં એ પરમાર્થ જાણવો.

૧૧૩૫ શિષ્ય:—સિદ્ધનું પરમાત્મામાં અસ્તિ તથા નાસ્તિપણું કેમ જાણીયેં ?

ગુરુ:—સિદ્ધ પરમાત્માને જ્ઞાનાદિ અનંતચતુષ્ટયરૂપ લક્ષ્મી પ્રગટ થઈ છે, તેનું સિદ્ધને અસ્તિપણું જાણવું, અને પરસ્વજ્ઞાવ શુજ્ઞાશુજ્ઞરૂપ જે ઇન્દ્રિય સુખ તેનું સિદ્ધને નાસ્તિપણું જાણવું.

૧૧૩૭ શિષ્ય:—સિદ્ધને યોગી કહીયેં અને અયોગી પણ કહીયેં તેનો શો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—સિદ્ધને જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ ત્રણ ગુણ પ્રગટ થયા છે માટે એ ત્રણ ગુણેં કરી યોગી કહીયેં. તથા મન, વચન અને કાયા, એ ત્રણ યોગથી સિદ્ધ રહિત છે, માટે અયોગી કહીયેં.

૧૧૩૯ શિષ્ય:—સિદ્ધને કર્તા કહીયેં અને અકર્તા પણ કહીયેં તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—જ્ઞાનના પર્યાય અનંતા છે તેણે કરી સિદ્ધ પરમાત્મા અનેક જ્ઞેય રૂપ પદાર્થને જાણવારૂપ કાર્ય કરે છે, અને અનંતા દર્શનના પર્યાય તેણે કરી સિદ્ધ અનેક દૃશ્યપદાર્થને દેખવારૂપ કાર્ય કરે છે માટે સિદ્ધને તેના કર્તા કહીયેં. અને શુજ્ઞાશુજ્ઞવિકારરૂપ ઇન્દ્રિયસુખના હેતુ એવા જે પૌજ્ઞલાદિક વિજ્ઞાવિક વસ્તુ તેના સિદ્ધને અકર્તા કહીયેં.

૧૧૪૧ શિષ્ય:—સિદ્ધ પરમાત્માનો જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ પણ કહીયેં, અને અજ્ઞવ્ય સ્વજ્ઞાવ પણ કહીયેં. તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:—જેને પલટણ સ્વજ્ઞાવ છે, તેને જ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ કહીયેં. અને જેને પલટણ સ્વજ્ઞાવ નથી, તેને અજ્ઞવ્યસ્વજ્ઞાવ કહીયેં. હાં સિદ્ધપરમાત્માને જ્ઞા

न, दर्शन अने चारित्र ए आदि अनंता गुण प्रगट्या ठे, तेनो कोइ कालें विनाश थवानो नथी, एटले ते कोइ कालें पलटाशे नही, तेमाटे ए अजव्य स्वज्ञाव सिद्धमां कहीयें. अने सिद्धने एक अगुरुलघु पर्याय करी अनंता गुणमां हानिवृद्धिरूप समय समय उत्पाद व्यय थाय ठे, ते पलटण स्वज्ञाव ठे. तेणे करी सिद्ध परमात्माने जव्यस्वज्ञाव कहीयें.

११४३ शिष्यः—सिद्ध परमात्माने लाज कहीयें अने अलाज पण कहीयें तेनो शो परमार्थ ?

गुरुः—सत्तागतें अनंतुं सुख प्रगटयुं, तेनो सिद्धने लाज कहीयें अने शुजाशुजविकाररूप इंद्रिसुखना जे जोग तेनो सिद्धने अलाज कहीयें.

११४५ शिष्यः—सिद्ध परमात्माने ग्राहकस्वज्ञाव कहीयें, अने अग्राहक स्वज्ञाव पण कहीयें, तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—सिद्ध परमात्मायें शुक्लध्यानरूप अग्नियें करी सर्व कर्म वाली पोताना स्वरूपनुग्रहण करी लोकनेअग्रजागें जइ अनंतसुखरूप आस्वाद ननु ग्रहण कथुं ठे तेमाटे ग्राहकस्वज्ञाव कहीयें, अने चारगतिरूप संसारमां मोहनीकर्मने वशे हता, तेवारें समय समय अनंता कर्मरूप दलीयानुं ग्रहण रता हता, तेथकी हमणां निवर्त्या, माटे अग्राहकस्वज्ञाव कहीयें.

११४७ शिष्यः—सिद्ध परमात्मानो स्थिरस्वज्ञाव कहीयें, अने अस्थिर स्वज्ञाव पण कहीयें, तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—सिद्धपरमात्मा सकल कर्म खपावी पोतानुं रूप निपजावी लोक ने अंतें सादि अनंतमे जांगे ने आकाशप्रदेशरूप क्षेत्र अवगाही रह्या ठे, तिहां थकी कोइ कालें ए प्रदेश मूकी बीजे प्रदेशे जवुं नथी तेमाटें स्थिरस्वज्ञाव कहीयें. अने जे अनंतगुण सिद्धने प्रगट्या ठे, तेनुं पण कोइकालें विनाशपणुं नथी, ते पण सिद्धनो स्थिरस्वज्ञाव कहीयें तथा पर्यायनुं समय समय पलटणपणुं ठे एटले पर्यायें करी हानिवृद्धि थाय ठे ते सिद्ध परमात्मानो अस्थिरस्वज्ञाव जाणवो.

११४८ शिष्यः—सिद्धने रक्षक कहीयें अने अरक्षक कहीयें, तेनो श्यो परमार्थ ?

गुरुः—सिद्ध परमात्माने सत्तायें ज्ञानादि अनंतगुणरूप जे लक्ष्मी प्रगट थइ ठे. तेना रक्षक ठे माटे सिद्धने रक्षक कहीयें, अने पुजवादि विज्ञाव रूप जे लक्ष्मी ते थकी सिद्धरहित ठे, तेमाटे तेना अरक्षक कहीयें.

૧૧૫૧ શિષ્ય:-સિદ્ધ પરમાત્માનો અચલિતસ્વજ્ઞાવ કહીયેં, અને ચલિતસ્વજ્ઞાવ પણ કહીયેં, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-સિદ્ધ પરમાત્માને સત્તાગતેં જ્ઞાનાદિ અનંતગુણ પ્રગટ્યા છે, તેનો કોઈ કાલેં વિનાશ નથી માટે સિદ્ધનો અચલિત સ્વજ્ઞાવ કહીયેં, અને નવા નવા જ્ઞેયની વર્તનારૂપ સમય સમય ઉત્પાદવ્યય થાય છે, તેમાટે સિદ્ધપરમાત્માનો ચલિત સ્વજ્ઞાવ કહીયેં.

૧૧૫૩ શિષ્ય:-સિદ્ધપરમાત્માનો રમણિક સ્વજ્ઞાવ કહીયેં, અને અરમણિક સ્વજ્ઞાવ પણ કહીયેં, તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-શુદ્ધધ્યાનરૂપ અગ્નિયેં કરી ઘાતી અઘાતી રૂપ કર્મ આવરણ વાલી જ્ઞાનાદિ અનંતગુણરૂપ પોતાનું સ્વરૂપ પ્રગટ કહ્યું, તેને વિષે સિદ્ધપરમાત્માને રમણિકપણું છે અને ઇન્દ્રિયસુખની હેતુ એવી જે પરસ્વજ્ઞાવ રૂપ વિજ્ઞાવદશા તિહાંથી સિદ્ધને અરમણિક પણું જાણવું.

૧૧૫૫ શિષ્ય:-સિદ્ધ પરમાત્માનો વ્યાપક સ્વજ્ઞાવ કહીયેં અને અવ્યાપક સ્વજ્ઞાવ પણ કહીયેં તેનો શ્યો પરમાર્થ ?

ગુરુ:-સિદ્ધપરમાત્માને સત્તાગતેં સામાન્ય વિશેષરૂપ જ્ઞાન,દર્શન આદિ અનંતા ગુણ પ્રગટ્યા છે, તેમાં વ્યાપકપણું જાણવું. અને પરજ્ઞાવરૂપ વિજ્ઞાવદશા થકી સિદ્ધ પરમાત્મા રહિત છે, તેમાટે તેમાં અવ્યાપકપણું જાણવું. એ રીતેં બે જંગીયેં કરી સિદ્ધપરમાત્માનું સ્વરૂપ કહ્યું.

૧૧૬૫ હવે સિદ્ધ પરમાત્માના અન્વયી ગુણ લખીયેં ઠૈયેં. ૧ અનંતજ્ઞાનમય, ૨ અનંતદર્શનમય, ૩ અનંતચારિત્રમય, ૪ અનંતતપોમય, ૫ અનંતજોગમય, ૬ અનંતદાનમય, ૭ અનંતલાજમય, ૮ અનંતજોગમય, ૯ અનંતઉપયોગમય, ૧૦ અનંતવલમય, ૧૧ સિદ્ધપરમાત્માના અન્વયી ગુણ કહ્યા.

૧૧૬૬ હવે સિદ્ધપરમાત્માના વ્યતિરેકગુણ લખીયેં ઠૈયેં. ૧ ક્રોધરહિત, ૨ માનરહિત, ૩ માયારહિત, ૪ લોજ્જરહિત, ૫ હાસ્ય રહિત, ૬ અરતિરહિત, ૭ રતિરહિત, ૮ રાગરહિત, ૯ દ્વેષરહિત, ૧૦ મોહરહિત, ૧૧ મિથ્યાત્વરહિત, ૧૨ નિદ્રારહિત, ૧૩ કામરહિત, ૧૪ અજ્ઞાનરહિત, ૧૫ મનરહિત, ૧૬ વચનરહિત, ૧૭ કાચારહિત, ૧૮ સંસારરહિત, ૧૯ ઇન્દ્રિયરહિત, ૨૦ કંદર્પરહિત, ૨૧ શબ્દરહિત, ૨૨ રૂપરહિત, ૨૩ રસરહિત, ૨૪ ફરસરહિત,

१५ गंधरहित, १६ आहाररहित, १७ निहाररहित, १८ रोगरहित, १९ जयरहित, २० शोकरहित, २१ जुगुप्सा रहित, ए व्यतिरेक गुण जाणवा. १२७५ हवे सिद्धपरमात्माना अन्वयी अने व्यतिरेक ए वे गुण जेला ल खीयें ठीयें. निराकार, १ निरालंब, ३ निराशी, ४ निरुपाधि, ५ निर्विकारी, ६ अक्षय, ७ अनादि, ८ अनंत, ९ अखंड, १० अक्षर, ११ अनक्षर, १२ अचल, १३ अकल, १४ अमल, १५ अगम, १६ अनादमी, १७ अरूपी, १८ अकर्मि, १९ अवंधक, २० अनुदय, २१ अनोजिक, २२ अजेदी, २३ अवेदी, २४ अहेदी, २५ अखेदी, २६ असखायी, २७ अलेशी, २८ अजोगी, २९ अव्याबाध, ३० अनंतअनवगाही, ३१ गुरुलघु, ३२ अपरिणामी, ३३ अनिद्रिय, ३४ अविकारी, ३५ अयोनि, ३६ अव्यापी, ३७ अनाश्रयी, ३८ अकंप, ३९ अविरोधी, ४० अखंडित, ४१ अनाश्रव, ४२ अलख, ४३ अशोक, ४४ अलोक, ४५ लोकालोकज्ञायक, ४६ स्वद्वयवंत, ४७ स्वक्षेत्रवंत, ४८ स्वकालवंत, ४९ स्वज्ञावंत, ५० द्रव्यास्तिकपणे नित्य, ५१ पर्यायास्तिकपणे अनित्य, ५२ गुणपर्यायपणे नित्यानित्य, ५३ सिद्धस्वरूपी, ५४ स्वसत्तावंत, ५५ परसत्तारहित, ५६ स्वक्षेत्रअवगाहिक, ५७ परक्षेत्रस्वपणें अनवगाहिक. ५८ धर्मास्तिकायथकी चिन्न, ५९ अधर्मास्तिकाय थकी चिन्न, ६० आकाशास्तिकाय थकी चिन्न, ६१ पुद्गलास्तिकायथकी चिन्न, ६२ कालथकी चिन्न, ६३ स्वज्ञावना कर्त्ता, ६४ परज्ञावना अकर्त्ता, ६५ लोकप्रमाणें अवगाहनावंत, ६६ शुद्ध, ६७ बुद्ध, ६८ अमर, ६९ अपर, ७० अपरंपर, ७१ स्वज्ञावरमणी, ७२ सहजानंदी, ७३ पूर्णानंदी, ७४ अजर, ७५ अविनाशी, ७६ एक, ७७ असंख्य, ७८ अनंत, ७९ अनंतगुणें करी विराजमान.

शिष्यः—सिद्ध परमात्माने दान अनंतुं ठे. लाज अनंतो ठे, जोग अनंतो ठे, उपजोग अनंतो ठे, तेनो श्यो परमार्थ ? तथा ते दान कोने आपे ठे ? लाज शानो थाय ठे ? जोग ते शेनो ठे. अने उपजोग ते शेनो ठे ?

गुरुः—सिद्ध परमात्माने वीर्यगुण ते सहकार दीये ठे तेम ज्ञानगुणना उपयोग विना वीर्य फुरी शके नही तेथी वीर्यने सहाय ज्ञान गुणनुं ठे तथा ज्ञानमां रमण ते चारित्रनुं सहाय ठे, एम एक गुणने अनंतगुणनुं सहाय ठे. हवे जे गुण सहाय दीये ठे ते तो आत्माना गुणमां दान धर्म

હે, તે સિદ્ધના જીવ પ્રતિ સમય અનંત સ્વગુણ સહાય રૂપ અનંતું દાન પો તે પોતાને આપે હે તથા જે ગુણને જે ગુણની સહાય રૂપ શક્તિની પ્રાપ્તિ તે સિદ્ધના જીવને લાજ હે તથા સિદ્ધના જીવ પોતાના પર્યાયને પ્રતિસમ યેં જોગવે હે તે જોગ હે તથા સિદ્ધના જીવ સ્વાજ્ઞાવિક જે સ્વગુણ તેને વારં વાર જોગવે હે માટે તેનો ઉપજોગ હે એમ સિદ્ધને દાન સ્વરૂપનું હે, લાજ પણ સ્વરૂપનો હે, જોગ સ્વપર્યાયનો હે અને સ્વાજ્ઞાવિક સ્વગુણનો ઉપજોગ હે.

એ રીતે એક સિદ્ધ આશ્રયી એ સ્વરૂપ કિંચિન્માત્ર લખ્યું હે. એવા અનંતા સિદ્ધ વર્તે હે, તેમાટે એક સિદ્ધનું સ્વરૂપ જાણું એટલે સર્વસિદ્ધનું સ્વરૂપ જાણું તેથી એક સિદ્ધનું સ્વરૂપ જેના જાણ્યામાં આવે, તેને જ્ઞાની કહીયેં, અને જેની શ્રદ્ધામાં બેસે, અંતરંગ સર્દહે, તેને સમકેતી કહીયેં. એવા પુરુષને સિદ્ધનાં સુખ નજીક હે, એવા પુરુષ સંસારમાં જે રહ્યા હે, તે માત્ર જવસ્થિતિના વાંકથકી રહ્યા હે, અને એવી ડલખાણના ધણી જે સિદ્ધપરમાત્માને નમસ્કાર કરે હે. એટલે નમોસિદ્ધાણં કહે હે. તે ઘણી નિર્જારા કરે હે. તે માટે તેને નિશ્ચય સમકેતના ધણી કહીયેં.

તથા જેણે એવી રીતની ડલખાણ કરી નથી, અને જે “નમોસિદ્ધાણં” કહી સિદ્ધને નમસ્કાર કરે હે, તે સૂડો જેમ રામનો ઉચ્ચાર કરે હે, તેની પેરેં આચરણ જાણવું, તિહાં સુધી મિથ્યાત્વ હે, પણ નિર્જારા થાય નહીં, કેમ કે નિર્જારા તો ડલખાણને હાથ હે, માટે સિદ્ધનું સ્વરૂપ જાણવાનો ઘણો खप કરવો, જેણે ઉક્તપ્રકારેં સિદ્ધનું સ્વરૂપ ન જાણું તેનો દ્રવ્યનિદે પો હે. અણુવર્ગોદ્ભવં એ શ્રીઅનુયોગદ્વારનું વચન હે,

વલ્લી કહ્યું હે, જે પદ, અદ્ધર, માત્રા, શુદ્ધસિદ્ધાંત વાંચતાં, પૂઠતાં, અર્થ કરે હે, ગુરુ મુખેં સર્દહે હે, તે પણ શુદ્ધ નિશ્ચય સત્તા ડલખ્યા વિના સર્વેં દ્રવ્યનિદેપે હે, અને જે જાવ વિના દ્રવ્યનય હે, તે પુણ્યવંધનું કારણ હે, પણ મોક્ષનું કારણ નથી, એટલે જે જીવ, કરણીરૂપ કષ્ટતપસ્યા કરે હે, પણ જીવ અજીવની સત્તા ડલખી નથી, તેને જગવતીસૂત્રમાં અવતી અપ ચ્ચસ્કાણી કહ્યા હે, તથા જે વાહ્યથી એકલ્લી તપસ્યારૂપ કરણી કરે હે, અને પોતાને સાધુ કહેવરાવે હે, તે મૃષાવાદી હે. શ્રીઉત્તરાધ્યયનમાં “ન મુણિઅન્નાણવાસેણં” એ વચનેં તથા “નાણેણંમુણીહોશ” એ વચનેં જે જ્ઞાની તે મુનિ હે, અને અજ્ઞાની તે મિથ્યાત્વી હે.

तथा कोइ गणितानुयोग जे नारकी देवताना बोल अथवा यतिश्राव कनो आचार जाणीने कहे जे अमें ज्ञानी ठैयें ? परंतु ते ज्ञानी नथी, जे द्रव्यगुणपर्यायनुं स्वरूप जाणे, तेने ज्ञानी कहीयें. उत्तराध्ययनना मोक्ष मार्गाध्ययनमां कह्युं ठे. तथा च तत्सूत्रं ॥ एवं पंचविहं नाणं, द्वाण्यगुणा ए य ॥ पञ्चवाण्य सवेसिं, जं नाणिहिं दंसीआ ॥ १ ॥ अर्थः—पांच प्रकारें ज्ञाननुं स्वरूप तथा षट् द्रव्यनुं स्वरूप, गुणपर्याय सहित जाणे, तेने सम्यग्ज्ञानी जाणवा. तिहां प्रथम पांच प्रकारें ज्ञाननुं तथा षट् द्रव्यनुं स्वरूप रूपी अरूपी पणे निश्चयव्यवहारथी जाणे, तथा उत्सर्ग अपवादथी जाणे, तथा देशव्यापी सर्वव्यापी पणे जाणे, तथा प्रत्यक्ष परोक्ष ए बे प्रमाणे करी जाणे, तथा कर्त्ता कारणने कार्यपणे जाणे, तथा हेय क्षेत्र उपादेयपणे जाणे. तथा द्रव्य, क्षेत्र, काल अने जावथकी जाणे, तथा नामादिक चार निक्षेपे रजुसूत्रनयने मतें जाणे, तथा शब्दनयने मतें चार निक्षेपे जाणे, तथा समजिरूढ नयने मतें चार निक्षेपे जाणे, तथा पंच समवायें करी जाणे, तथा षट् कारकें करी जाणे, तथा नैगमादिक सप्त नयें करी जाणे, तथा नित्य अनित्यादिक आठ पक्षें करी जाणे तथा निश्चयव्यवहारथी जाणे, तथा नाम, द्रव्य, क्षेत्र, काल, जाव, गुण, पर्यायथकी जाणे, तथा उत्पाद, व्यय, ध्रुवपणे जाणे. ए रीतें पांच ज्ञाननुं तथा षट् द्रव्यनुं स्वरूप जाणे, तेने निश्चय सम्यग्ज्ञानी जाणवा.

हवे ए उपर प्रश्न कहा तेनो अर्थ करवाथकी आ ग्रंथ घणो वधे, माटे एमांथी केटलाएक प्रश्ननो अर्थ रहस्य जाणवा सारु करुं बुं, ते प्रमाणें विस्तार बुझिना धणी हशे ते सर्वनो अर्थ विचारी देखे.

प्रथम पांच प्रकारें ज्ञाननुं स्वरूप तथा षट् द्रव्यनुं स्वरूप रूपी अरूपी पणे निश्चय व्यवहारथी जाणवा आश्रयी कहीयें ठैयें. तिहां प्रथमनां चार ज्ञान ते इंद्रियने अनुयायी ठे अने रूपी पदार्थने देखे ठे, अने ए चार ज्ञाननो उपयोग पाठो टली जाशे, केम के अवधिज्ञान अने मनःपर्यव ज्ञाननो उपयोग ठछा सातमा गुणगणा लगें ठे अने श्रुतज्ञाननो उपयोग चारमा गुणगणा सुधी ठे, पठी नथी. एटले चार ज्ञान ते इंद्रियने अनुयायी व्यवहारनयने मतें रूपी पणे प्रगट्यां अने देखे पण रूपी पदार्थने ठे माटे रूपी जाणवा अने एक केवलज्ञान ते शुद्धनिश्चयनयें अरूपी पणे

सादि अनंतमे जांगे प्रगटे तेनो उपयोग आव्यो थको जाय नही, अने इंद्रियना अनुयायीपणा विना रूपी अरूपी सर्व पदार्थने जाणे, माटे एके वल ज्ञान ते निश्चयनयें अरूपी जाणवुं.

वली ए पांच ज्ञाननुं स्वरूप निश्चयव्यवहारनयें करी रूपी अरूपी पणे देखाडे ठे. ए पांच ज्ञान कर्मरूप आवरणे अज्ञावें अरूपी पणे प्रगट्या तेने पाठां कर्मरूप आवरण लागे नही, माटे निश्चयनयें करी पांचे ज्ञान अरूपी जाणवां, अने ए पांचे ज्ञान कर्मरूप आवरणे अज्ञावें प्रगट्यां तो अरूपी पणे ठे पण तेना पर्याय रूपी पदार्थमां जळ्या, केम के चारज्ञान तो रूपी पदार्थनेज देखे ठे, माटे रूपी पदार्थमां चार ज्ञानना पर्याय प्रगट्या, तेथी व्यवहार नयने मत्तें ए पांचे ज्ञान रूपी पण जाणवां.

हवे षट्द्रव्यनुं स्वरूप निश्चय व्यवहार नयें करी रूपी अरूपी पणे देखाडे ठे. तिहां धर्म, अधर्म, आकाश, जीव, अने काल ए पांच द्रव्य निश्चयनयें करी अरूपी जाणवां अने एक पुजलद्रव्यना परमाणुआ ते यद्यपि रूपीज ठे, तथापि घणा सूक्ष्म ठे, केमके ठगस्थमुनिराज चार ज्ञानना धणी तेनी नजरें पण नावे अने शाश्वता ठे, माटे उपचारें करी अरूपीमां गण्या, ए रीतें ठे द्रव्य निश्चयनयें करी अरूपी जाणवां अने व्यवहारनयें करी तो चारद्रव्य अरूपी जाणवां तथा जीव अने पुजल, ए वे द्रव्य रूपी जाणवां. केम के जीव, चारगतिमां नव नवा जवें करी नवनवां नाम धरावी चववुं उपजवुं करे ठे, ते नजरें जोवामां आवे ठे, माटे रूपी जाणवो. अने पुजलपरमाणुआ पण घणा जेला मली खंध बने ठे, ते नजरें जोवामां आवे ठे, माटे ए वे द्रव्य व्यवहारनयें करी रूपी जाणवां. अने धर्मास्तिकायादिक चार द्रव्य अरूपी जाणवां. इति प्रथम प्रश्न.

हवे बीजा प्रश्नमां पांच प्रकारनुं ज्ञान तथा ठ द्रव्यनुं स्वरूप उत्सर्ग अपवादें करी कहे ठे. तिहां पांच ज्ञान मध्यें मतिश्रुतादि चार ज्ञान ते इंद्रियने अनुयायी व्यवहारनयने मत्तें रूपीपणें प्रगट्यां अने देखे पण रूपी पदार्थने ठे, माटे अपवादें कारणरूप जाणवां अने एक केवलज्ञान ते शुद्धनिश्चयनयें करी अरूपी लोकालोक जास्कर इंद्रियनी सहाय विना सर्व ज्ञेय पदार्थने जाणे, माटे उत्सर्गें कार्यरूप जाणवो.

हवे षट् द्रव्यनुं स्वरूप उत्सर्ग अपवादें कहेतो थको धर्म, अधर्म आ

काश, पुञ्जल अने काल ए पांच द्रव्यना अनंता गुण, अनंता पर्याय ते ना जाणपणारूप प्रतीति गुरुमुखें करवी, ते सर्वे अपवादें कारणरूप ठे, अने एक जीवद्रव्यनुं स्वरूप, शुद्ध निर्मल चिदानंदरूप परमज्योति, अविनाशी, अविचल, सर्वविज्ञावथकी रहित शुद्ध निश्चयनयें करी सत्तायें सिद्ध समान ज्ञानादि अनंतगुणरूप ठता पर्याय तथा सामर्थ्यपर्याय रूप अनंतीशक्तिनो धणी, तेनुं स्वरूप ते उत्सर्ग कार्यरूप जाणवुं, ए बीजो प्रश्न.

हवे त्रीजा प्रश्नमध्ये पांच प्रकारनुं ज्ञान तथा षट् द्रव्यनुं स्वरूप देश व्यापी तथा सर्वव्यापी पणें जाणवुं ते कहे ठे, मतिश्रुतादि चार ज्ञान, ते पोतपोतानी मर्यादा प्रमाणें उपयोग दीधे लोकमां एना पर्याय प्रवर्त्तें, ते प्रमाणें ज्ञेयपदार्थ जाणें, माटे देशव्यापी जाणवां अने एक केवलज्ञाननो उपयोग ते प्रयास विना सर्वपर्याय लोकालोकमां व्यापी रह्या ठे. तेणें करी सर्व ज्ञेयपदार्थ एक समयमां जाणें ठे, माटे सर्वव्यापी जाणवो.

हवे ठ द्रव्यमां देशव्यापी अने सर्वव्यापी पणुं कहे ठे. तिहां धर्मास्ति काय अने अधर्मास्तिकाय, ए वे द्रव्य लोकव्यापी असंख्यात प्रदेशी जाणवा, तेमज एक जीवद्रव्य, असंख्यातप्रदेशी ठे एवा अनंता जीवद्रव्य ठे ते पण लोकव्यापी जाणवां, तथा पुञ्जलद्रव्यना परमाणुआ अनंतप्रदेशी, ते पण लोकव्यापी जाणवा. तथा कालद्रव्यनो समय एक पण प्रवर्त्तन काल ते अढीद्वीप व्यापी जाणवो, अने एक आकाशद्रव्यना अनंता प्रदेश ते लोकालोकव्यापी जाणवा. एरीतें एक आकाश विना पांच द्रव्य लोक व्यापी ठे, माटे देशव्यापी जाणवां अने एक आकाशद्रव्य ते लोकालो कमां व्यापी रह्यो ठे माटे सर्वव्यापी ठे. ए त्रीजो प्रश्न थयो.

हवे चोथा प्रश्नने विषे पांच प्रकारें ज्ञान तथा षट् द्रव्यनुं स्वरूप प्रत्यक्ष अने परोक्ष ए वे प्रमाणें करी देखाडे ठे. तिहां प्रथम प्रत्यक्ष प्रमाणना वे ज्ञेद ठे. एक सर्व प्रत्यक्ष अने बीजुं देशप्रत्यक्ष तेमां केवलज्ञानें करी षट् द्रव्यना अनंता गुण अने अनंतापर्यायरूप लोकालोकना सर्वज्ञाव प्रत्यक्ष पणें जाणें, ते सर्वप्रत्यक्ष जाणवुं अने मनःपर्यवज्ञान ते मनोवर्ग णाने प्रत्यक्षपणें जाणें, बीजुं अवधिज्ञान ते पुञ्जल वर्गणाने प्रत्यक्षपणें जाणें, ए सर्व देशप्रत्यक्ष जाणवा. हवे बीजुं परोक्षज्ञान ठे ते परोक्षप्रमाणना त्रण ज्ञेद ठे, एक आगमप्रमाण ते आगमें करी नरक, तिर्यच, मनुष्य, दे

વતા યાવત્ સિદ્ધ અવસ્થાનું સ્વરૂપ જાણે, બીજું અનુમાનેં કરી અનેક વસ્તુનું પ્રમાણ કરે, જેમ કોઈના ઘરમાં ધૂઆડો વેચી અગ્નિનું પ્રમાણ થાય, અથવા કોઈનું મુખ દેખી રોગ, શોક, ચિંતાનું પ્રમાણ થાય, અને ત્રીજું ઉપમાપ્રમાણ, તે કોઈ જીવ અજીવરૂપ વસ્તુને અનેકપ્રકારેં ઉપમા આપી બોલાવીયેં, જેમ તીર્થકરને ગંધહસ્તી તથા ચિંતામણિરત્નની ઉપમા દેવી, તે સર્વે ઉપમા પ્રમાણ કહીયેં, એ રીતેં પાંચ જ્ઞાન તથા ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ એ બે પ્રમાણે કરી જાણવું, એ ચોથો પ્રશ્ન થયો.

હવે પાંચમા પ્રશ્નમાં પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાન તથા ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ, કર્તા, કારણ અને કાર્યરૂપ ત્રિજંગીયેં કરી દેખાડે છે. તિહાં કર્તા જીવ તેને દેવ, ગુરુ, કારણરૂપ મલ્યાં તેવારેં જીવને સમ્યક્જ્ઞાનરૂપ કાર્ય નીપન્ન્યું, તથા કર્તા જીવ, તેને સમ્યક્જ્ઞાન કારણરૂપ મલ્યું તેવારેં જીવને શ્રુતાદિ ચાર જ્ઞાનરૂપ કાર્ય નીપન્ન્યું, વલી કર્તા જીવ, તેને કારણરૂપ ચાર જ્ઞાન મલ્યાં, તેવારેં જીવને કેવલજ્ઞાનરૂપ કાર્ય નીપન્ન્યું, વલી કર્તા જીવ, તેને કેવલજ્ઞાનરૂપ કારણ મલ્યું તેવારેં અનેક જ્ઞેયપદાર્થ જાણવારૂપ કાર્ય નીપન્ન્યું.

હવે ષ ડ્રવ્યમાં કર્તા, કારણ અને કાર્યપણું દેખાડે છે. તિહાં કર્તા જીવ અને કારણ ધર્માસ્તિકાય મલ્યો, તેવારેં જીવને ચાલવારૂપ કાર્ય નીપન્ન્યું, વલી કર્તા જીવ અને તેને અધર્માસ્તિકાય કારણ મલ્યું તેવારેં જીવને સ્થિર રહેવા રૂપ કાર્ય નીપન્ન્યું વલી કર્તા જીવ તેને અકાશાસ્તિકાય કારણ મલ્યું, તેવારેં જીવને અવગાહના રૂપ કાર્ય નીપન્ન્યું, વલી કર્તા જીવ, તેને કાલદ્રવ્યકારણરૂપ મલ્યું, તેવારેં જીવને નવા પૂરાણારૂપ કાર્ય નીપન્ન્યું, વલી કર્તા જીવ, તેને પુઞ્જલદ્રવ્ય કારણરૂપ મલ્યું તેવારેં જીવને સમય સમય અનંતા પુઞ્જલ પરમાણુઆ લેવા તથા खेरવારૂપ કાર્ય નીપન્ન્યું. એ રીતેં પાંચ પ્રકારેં જ્ઞાન તથા ષટ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ, કર્તા કારણ અને કાર્યપણે જાણવું એ પાંચમો પ્રશ્ન. એરીતેં શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં એકવીશ પ્રશ્ન કહ્યા છે. તેમાં પાંચ પ્રશ્નનો અર્થ કહ્યો, શેષ પ્રશ્નના અર્થનો જે વિસ્તારબુદ્ધિના ધણી હોય તે પરમાર્થ જાણી લેજો. એ પ્રમાણે જે જાણી આદરી ને પાલે, તેને જાણ કહીયેં. તેનું સ્વરૂપ ડલખાવવાને ચોજંગી લખીયેં ઠેયેં. પહેલા જીવ જાણે, આદરે અને પાલે, વીજા જીવ જાણે, આદરે અને ન પાલે, ત્રીજા

जीव जाणे, न आदरे, अने न पाले, चोथा जीव जाणे, न आदरे, अने पाले, हवे एनो अर्थ जूदो जूदो लखीयें ठैयें.

तिहां पहेला जीव जे जाणे, आदरे, अने पाले, ते उलखावे ठे. जीव अजीव, नव तत्त्व अने षट् द्रव्यनुं स्वरूप साते नयें करी जाणे, अष्टा वीश उपनयें करी जाणे, द्रव्य, क्षेत्र, काल जावरूप चोत्रंगीयें करी जाणे, नित्य अनित्यादि आठ पदें करी जाणे, द्रव्यजावें करी जाणे, निश्चय व्यवहारें करी जाणे, नयसंयुक्त चार चारनिक्षेपे करी जाणे, ए रीतें चिन्न चिन्न प्रकारें जाणी अंतरंग जासन सहित प्रतीति करी चार गतिरूप संसारथकी उदासी जावें त्यागरूपवैरागें पंच महाव्रत शुरू रीतें आदरे, अने जेवी रीतें आदरे, तेवीरीतें मोक्षनिःकर्मारूप साध्य चोखो राखीने पाले जीव साधुमुनिराज ठठेसातमे गुणठाणे वर्तता कंचन पात्र समान जाणवा.

हवे वीजा जीव जे जाणे आदरे अने न पाले, ते जीव उलखावे ठे. एटले आगल जे जीव अजीवरूप षट् द्रव्यनुं नवतत्त्व स्वरूप कह्युं ते प्रमाणे अंतरंग जाणपणा रूप जासन सहित प्रतीति करे, तथा चार गतिरूप संसारथकी उदासीजावें त्यागरूप वैरागें शुरू रीतें पांच महाव्रत गुरुमुखें उच्चरे, अने साध्य एक आत्माने कर्मथकी मूकाववा रूप निःकर्मा अवस्थानो राखीने पंच महाव्रत शुरू रीतें पाले, पण पूर्वकर्मरूप उदयजावने योगें करीने व्रतथकी चूक्यो मनःपरिणामविषे अशक्त थयो ॥ गाथा ॥ जे जाको जैसो उदे, तव सोए ते थान ॥ शक्ति मरोडे जीवकी, उदय महाबलवान ॥ १ ॥ एवी रीतें उदयजावने योगें करी व्रतथकी परिणाम खश्या पण वेष मूके नही, पडिक्कमणुं पडिद्वेहणादि क्रिया यथाशक्तियें साचवे, विषयसुख ते विषयान समान दारुण दुःखना दातार करी जाणे मनने विषे जूरणा घणी करे, पण दूटी शके नही, अने जे साधु, मुनिराज शुरूमार्गी जिनआज्ञाना पालक होय, तेने देखी घणो प्रेम धरे, तेनी सेवा करे, एवा व्रतपालवानी अजिलापा राखे अने शुरू मार्गनो उपदेश आपी, लोकने प्रतिबोधे, धर्म पमाडे, ते जीव, व्रतथकी चूक्या पण समकेतनी सद्वहणायें करी सहित ठे, माटे संवेगपट्टी जाणवा. ए वीजो चंग.

हवे वीजा जे जीव जाणे, न आदरे, अने न पाले, ते उलखावे ठे. ते जीव सम्यग्दृष्टि चोथागुणठाणावाला जाणवा. एटले आगल जी

વ અજીવરૂપ નવ તત્ત્વ, ષટ્કવ્યનું સ્વરૂપ કહ્યું તે પ્રમાણે સર્વ જાણે, અંતરંગ પણે સર્દહે, કાર્ય કારણ, ધર્મ પ્રત્યે ઝલે, સ્વદયા પરદયા જાણે, સ્વજ્ઞાવ વિજ્ઞાવનો યથાર્થપણે વિચાર કરી સર્દહે, આત્માને ઉપાદાન કારણપણે જાણે, ઉપાદાનકાર્ય જાણે, તથા આત્મિકસુખ ઇન્દ્રિયજનિતસુખની પ્રતીતિ કરી સાધ્ય ચોખો રાખી વીતરાગની આજ્ઞાએ અનેક પ્રકારે સાધન કરે, તેજીવ, સંસારથકી ઉદાસી જાવેં વત્તે, સંસારને વંધીખાનારૂપ કરી જાણે, અને વ્રત લેવાની રુચિ ઘણી કરે, પણ અવ્રતને ઉદયેં કરી સંસારરૂપ જાલમાંથી છૂટો શકે નહીં, એવા જીવ જાણે ધરા પણ આદરે નહીં અને પાલે પણ નહીં. એ ત્રીજો જંગ કહ્યો.

હવે ચોથા જે જીવ જાણે ન આદરે અને પાલે તેને ઝલેલાવે છે. તે જીવ અનુત્તરવાસી દેવ જાણવા. એટલે આગલ જ્ઞાવ કહ્યા, તે પ્રમાણે સર્વ જાણે છે પણ ગતિ આશ્રયી અવ્રતિપણને ઉદયેં કરી તિહાં વ્રતનું આદરવું નથી તથાપિ વ્રત પાલવાને જાવેંજ વત્તે છે, માટે જાણે ન આદરે અને પાલે એ ચોથો જંગ. એ ચાર જાંગના અર્થ વિચારી તોલના કરે તે જ્ઞાનીપુરુષ જાણવા.

હવે અજાણનું સ્વરૂપ જાણવાને ચોજંગી લખીયેં ઠેયેં. તિહાં પહેલા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને ન પાલે. વીજા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને પાલે, ત્રીજા જીવ ન જાણે, આદરે અને પાલે, ચોથા જીવ ન જાણે, આદરે અને ન પાલે. એ ચાર પ્રકારના જીવ ઝલેલાવવાને અર્થ લખીયેં ઠેયેં.

તિહાં પહેલા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને ન પાલે તેજીવ મિથ્યાદૃષ્ટિ પહેલે ગુણઠાણે અન્યદર્શની જાણવા. તેને જીવ અજીવરૂપ સ્વરૂપ જાણું નથી, અને જિનવચનની આસ્થા વિના અનેક પ્રકારે અન્યલિંગે મિથ્યાત્વ રૂપ ચેષ્ટા કરતા ફરે, એ પહેલા જાંગનો વિચાર કહ્યો.

હવે વીજા જીવ ન જાણે, ન આદરે અને પાલે, તે જીવ ઝલેલાવે છે. તે જીવ, વાલ તપસ્વી જાણવા. તેને જીવ અજીવના સ્વરૂપની ઝલેલાવણ નથી, અને પંચ મહાવ્રતનું સ્વરૂપ પણ જાણતા નથી તેમ પાંચ આશ્રવ પણ સેવતા નથી, માટે એ વાલ તપસ્વી જીવ જાણવા. એ ત્રીજો જંગ.

હવે ત્રીજા જે જીવ ન જાણે, આદરે અને પાલે, તે ઝલેલાવે છે, તે જીવ જૈનમતી સ્વલિંગી, વાહ્યક્રિયા પ્રતિપાલક જાણવા. તેણે જીવ અજીવ રૂપ નવ તત્ત્વ ષટ્કવ્યનું સ્વરૂપ નયેં કરી, નિદેષે કરી, સ્યાદ્વાદરૂપ નિત્ય

अनित्यादि आठ पदों करी ज्ञासनरूप प्रतीति करी नथी, अने उपादान पणुं न जाणे, उपादान कारणपणुं न जाणे, उपादानकार्यपणुं न जाणे, साधक बाधक अने सिद्धादि स्वरूप चौद गुणगणानो विचार न जाणे, लौकिक धर्म न जाणे, लोकोत्तर बाह्यकारणरूप धर्म न जाणे, लोकोत्तर अंतरकारणरूप धर्म न जाणे, तथा लोकोत्तर अंतरकार्यरूप धर्म पण न जाणे अने जीवसत्तारूप द्रव्यगुणपर्यायनुं स्वरूप न जाणे तथा अजीव सत्तारूप ज्ञावकर्म द्रव्यकर्म नोक्तर्मरूप विचार न जाणे, तथा साध्य साध नरूप देवानी प्रतीति कस्या विना नरकनिगोदनां दुःखथकी वीहीतो थको सुखनी लालचें पुण्यरूप फलनी वांछायें निवृत्तिरूप चारित्र अंगीकार करी, पांच महाव्रत शुद्ध रीतें पाले ठे, बहेंतालीश दोष टाळी आहार दीये ठे, मांरुलाना पांच दोष टाळे ठे, अने पडिक्कमणुं पडिलेहणादि क्रिया शुद्ध रीतें साचवे ठे, ते द्रव्यलिंगी जीव जाणवा. ए त्रीजो जंग कह्यो.

हवे चोथा जे जीव न जाणे, आदरे अने न पाले, ते उलखावे ठे, ते जीव जिनमतलिंगी वेषधारी जाणवा. एटले पोतानो पाट मेलववारूप प नाम राखवा सारु बालपणे शिष्यने वेचाता लइ अनेक प्रकारें दुःखें करी जिनमतना शास्त्र जे अंगोपांगादिक तथा परमतनां शास्त्र जे ज्योतिष्य वैद्यकादिक ते जणावे, जणावी पालीने महोटा करे, पण अंतरंग सत्ताग तना जाणपणारूप ज्ञासन रहित तेणें करी जीवादिक नव पदार्थना पर मार्यने न जाणे, अने अज्ञावें करी रुचि विना पांच महाव्रतरूप उच्चार करी जैनलिंग धरुं ठे, पण ठकायना आरंजने विषे प्रवर्त्ते ठे, साव्यरूप प पापकर्मना आदेश उपदेश दीये ठे ॥ अत्र गाथा ॥ निर्दय हृदय ठका यमां, जे मुनिवेषे प्रवर्त्ते रे ॥ गृही यतिधर्मथी चाहिरा, ते निर्धन गति व र्त्ते रे ॥ १ ॥ ए परमार्थ जाणवो. एटले ते जीव न जाणे, अने व्रत आद रे पण पाले नही, माटे जिनमतलिंगी वेषमात्रें जाणवा. ए चोथो जंगो कह्यो. ए रीतें जाण अजाण पणानुं स्वरूप जाणवा सारु चोजंगी कही ठे.

॥ दोहा ॥

॥ आत्मदृष्टिदेखीयें, पुजल चेतनरूप ॥ परपरिणति होय वेगली, न पडे ते जवकूप ॥ १ ॥ आत्मज्ञावें सिद्ध ठे, परज्ञावें ठे बंध ॥ निजस्वरूप अ विलोकतां, मिटे अनादि धंध ॥ २ ॥ जेने पुजल योग ठे, तेहनी न धरे

आश ॥ शुद्धात्म अनुभव जस्यो, शाश्वत सुख विदास ॥ ३ ॥ चेतन
सङ्गण आतमा, सो अनादि गुणलीन ॥ पण ते प्रगटे अनुभवें, समकेत
दृष्टि पीन ॥ ४ ॥ मग्न ज्यो जडजावमें, तेणे सावरण स्वजाव ॥ निरावरण
तो संपजे, आपें आप स्वजाव ॥ ५ ॥ शुद्धद्रव्य शुद्धात्मा, व्यापक सकल
स्वजाव ॥ शुद्ध द्रव्यगुण पञ्जावे, मटे मोहमद ताव ॥ ६ ॥ इम जावत शिव
तत्त्व रस, ते अध्यात्म सार ॥ ताके गुणकी वर्णना, सुणतां होय सुखकार ॥ ७ ॥

॥ देशी चोपादनी ॥

खिमाविजय ठे क्षमा जंमार, जिन उत्तमपदना दातार ॥ एवा गुरु नि
त्य सेवो सहु, निजरूप प्रगटे सुख लहो बहु ॥ ८ ॥ अमिय कुंअर तसु
प्रणमी पाय, ग्रंथ कियो जविजन सुखदाय ॥ अटपबुद्धि में रचना करी,
शुद्ध करो पंक्ति जन मली ॥ ९ ॥ मरुधर पाद्री नगर मजार, चोमासुं ध
री हर्ष अपार ॥ वर्ष व्यासी संवत अठार, महाशुदि पांचम ने रविवार ॥
१० ॥ प्रश्नोत्तर ग्रंथ कीधो सार, आत्म अर्थीने हितकार ॥ जणतां गुणतां
जय जयकार, लखमी दीला पामे अपार ॥ ११ ॥ इति पंक्ति श्रीकुंवर
विजयजी विरचित प्रश्नोत्तर ग्रंथः संपूर्णः ॥ श्लोक संख्या ॥ ६६६१ ॥

चूल्:-आ ग्रंथ ठापतांज एना बीजा पृष्ठनी ठेव्ही दीटीमां (वाजित्रमां
मलतो शब्द होय.) ते ठेकाणे कंपाजीटरनी चूल्थी “वा जित्रमां मेल उ
चित प्रमुख गुणसहित होय” एम थइ गयुं ठे. तेमज बीजापण जे जे स्थान
के अशुद्धतारूप दोष महाराथी थयेला होय ते सर्व स्थले वांचनार
साहेबोयें सुधारी वांचवुं. आ पुस्तक मुद्रित करतां जे कांइ श्रीजिनवचन
विरुद्ध महाराथी लखायुं होय ते अपराध रूप दुष्कृतने हुं समस्त आ
ग्रंथ पठन करनारा सज्जनोनी समक्ष मिथ्या करुं हुं.

इति श्री कुंवरविजयजीकृत अध्यात्मसार

प्रश्नोत्तर ग्रंथः समाप्तः ॥

अथ बूटक बोलो लखीयें ठैयें.

सुगम, सुगाम, सुजात, सुभ्रात, सुतात, सुमात, सुवात, सुकुल, सुबल, सुस्त्री, सुपुत्र, सुपात्र, सुक्षेत्र, सुदान, सुमान, सुरूप, सुविद्या, सुदेव, सुगुरु, सुधर्म, सुवेश, सुदेश. एटलां वानां पुण्यविना न पामीयें.

सुमति, शीलवंत, संतोषी, सत्संगी, स्वजन, साचा बोला, सत्पुरुष, समे ला, सुलक्षण, सुलज्जा, सुकुलीन, गंजीर, गुणवंत, गुणज्ञ, एवा पुरुषनो संग करवाशी धर्म पामीयें. चुगल, चोर, ठलघाही, अधर्मी, अधम, अविनीत, अधिक बोला, आनाचारी, अन्यायी, अधीरा, अधूरा, निःस्नेही, कुलक्षण, कुबोला, कुपात्र, कूडाबोला, कुशीलिया, कुशासनी, कुलखंपण, झूठा, झूठ. एवा पुरुषनो संग न करवो.

केटलाएक दोष मुख्यतायें जेने होय तेनां नाम कहे ठे:-रजपुतने क्रोध घणो होय, क्षत्रीने मान घणुं होय, गणिका अने वणिकने माया घणी होय, ब्राह्मणने लोभ घणो होय, मित्रने राग तथा हेत घणुं होय, शोक्यने द्वेष घणो होय, जुगारीने शोक घणो होय, चोरनी माताने चिंता घणी होय, कायरने जय घणो होय. इत्यादिक श्रीविशेषावश्यकमां घणा बोल ठे.

हवे धर्म कर्म केवी रीतें होय ते कहे ठे. धर्म तो आत्मजावें शुद्धोपयोगें होय अने कर्म तो अशुद्धोपयोगें तथा शुचाशुच जावें होय जेवी करणी एट ले जेवी क्रिया तेवां कर्म होय अने धर्म तो अक्रिया रूपें होय जेवो शुद्धोपयोग वृद्धिवंतो होय तेवो धर्म पण वृद्धिवंतो होय.

महोटी चौदविद्यानां नाम:-एकननोगासिनी, बीजी परशरीर प्रवेशिनी, त्रीजी रूपपरावर्तनी, चोथी स्तंजनी, पांचमी मोहनी, ठछी सुवर्णसिद्धि, सातमी रजतसिद्धि, आठमी रससिद्धि, नवमी बंधथोजिनी, दशमी शक पराजयनी, अगीयारमी वशीकरणी, बारमी झूतादिदमनी, तेरमी सर्व संपत्करी, चौदमी शिवपदप्रापणी.

वक्ताना चौद गुण लखीयें ठैयें. पहेलो प्रश्नव्याकरणोक्त शोल बोलनो जाण पंक्ति होय, बीजो शास्त्रार्थ विचारी जाणे, त्रीजो वाणी मांहे मीठाश होय, चोथो प्रस्ताव अवसर उंदखे, पांचमो सत्य बोले, ठछो सांजलनारना संदेहनो छेद करे, सातमो बहुशास्त्रवेत्ता गीतार्थ उपयोगी होय, आठमो अर्थने विस्तारी तथा संवरी जाणे, नवमो व्याकरण रहित ठतां कंठनी जा

પામાં પણ અપશબ્દ ન વોલે, દશમો વાણીયે કરી સત્તાજનોને રીજ પમાડે, અગીયારમો પ્રશ્નાર્થ ગ્રાહક, બારમો અહંકાર રહિત, તેરમો ધર્મવંત, ચૌદમો સંતોષવંત. એ ચૌદ વોલનો જાણ હોય તે વક્તા જાણવો.

હવે શ્રોતાના ચૌદ ગુણ કહે છે:—એક જ્ઞતિવંત, બીજો મીઠાબોલો, ત્રીજો ગર્વરહિત, ચોથો સાંજલવા ઉપર રુચિ, પાંચમો ચંચલતા રહિત એકાગ્ર ચિત્તે સાંજલે અને ધારે, ઠઠો જેવું સાંજલ્યું તેવું પ્રગટ અક્ષરે કહે, સાતમો પ્રશ્ન નો જાણ, આઠમો ઘણા શાસ્ત્ર સાંજલ્યાનાં રહસ્ય જાણે, નવમો ધર્મકાર્યે આલસુ ન હોય, દશમો જેને ધર્મ સાંજલતાં નિદ્રા નાંવે, અગીયારમો બુદ્ધિ વંત હોય, બારમો દાતારૂપ ગુણ હોય, તેરમો જેની પાસેથી ધર્મકથા સાંજલે તેના પાઠલથી ઘણા ગુણ વોલે, ચૌદમો કોઈની નિંદા ન કરે તથા કોઈની સાથે તાણ સ્વેચ વાદવિવાદ ન કરે, એ ચૌદ ગુણ સાંજલનારમાં જોઈયે, યોગ, કષાય, અને લેશ્યા એ ચાર જેવારેં એકઠા મલે, તેવારે પરજવાયુ બંધાય.

નારકી જીવને મહાવેદના અને અદ્વ નિર્જરા જાણવી. તથા સાધુને મહાવેદના અને મહાનિર્જરા ગજસુકુમારની પેરેં જાણવી, તથા દેવતાને અદ્વ વેદના અને અદ્વ નિર્જરા જાણવી તથા શૈલશીકરણે ચોદમે ગુણઠાણે મહાનિર્જરા અને અદ્વવેદના જાણવી. એ નિર્જરાને વેદનાની ચોજંગી કહી.

સામાયિક, ચોવીસઠો ને પ્રતિક્રમણ એ ત્રણ આવશ્યક સંવર તત્ત્વમાં છે. તથા વંદનક, કાઝસ્સગ્ગ અને પચ્ચસ્કાણ એ ત્રણ આવશ્યક નિર્જરામાં છે.

સંસારમાં જીવ ત્રણ પ્રકારના છે. એક જ્ઞવ્ય, બીજા અજ્ઞવ્ય અને ત્રીજા જ્ઞવ્યાજ્ઞવ્ય. તેમાં વહી જ્ઞવ્યજીવનાં ત્રણ પ્રકાર છે. એક નિકટજ્ઞવ્ય, બીજા મધ્યજ્ઞવ્ય અને ત્રીજા દુર્જ્ઞવ્ય. તેમાં સધવા સૌજાગ્યવતી સ્ત્રી જેમ પરણીને તત્કાલ ઠ મહીને ગર્જધારણ કરી પુત્રની પ્રાપ્તિ રૂપ ફલ પામે તેની પેરે જે જ્ઞવ્યજીવ પણ તરત સિદ્ધિ વરે તે નિકટ જ્ઞવ્ય જીવ જાણવા. તથા જેને કો એક સ્ત્રી પરણ્યા પઠી વે વપેં પુત્રરૂપ ફલ પામે તેની પેરે જે જીવ થોડા જવ માંહે મેઘકુમારની પેરેં સિદ્ધિ વરે, તે મધ્યજ્ઞવ્ય જીવ જાણવા. તથા જે દુર્જ્ઞવ્યજીવ છે તે જેમ કોઈ પરણેલી સ્ત્રીને ઘણા વરસ પઠી પુત્રરૂપ ફલની પ્રાપ્તિ થાય તેમ તે જીવ પણ ગોશાલાની પેરે અથવા અનંતા પઢિવાઈ જીવોની પેરે ઘણા કાલે સિદ્ધિ વરશે તે દુર્જ્ઞવ્ય જાણવા. એ જ્ઞવ્યના ત્રણ જોદ કહ્યા.

હવે વીજા અજ્ઞવ્ય જીવનાં લક્ષણ કહે છે, જેમ વંધ્યા સ્ત્રીને ઘણાકાલ

पर्यंत जरतारनो योग मले तथा अनेक उपाय करे तो पण पुत्ररूप फलनी प्राप्ति न थाय, तेनी पेरे अन्नव्यनो जीव पण व्यवहारशी चारित्रनी क्रिया आदरे नवमा ग्रैवेयक पर्यंत जाय परंतु सिद्धिरूप मोक्षफल पामे नही.

हवे त्रीजा नव्यान्नव्यनां लक्षण कहे ठे. जेम कोइक बालविधवा स्त्री होय तेने पुत्र थवानी शक्ति ठे परंतु जरतारना योगने अज्ञावें पुत्ररूप फल पामे नही तेम केटला एक जातें नव्य जीव तो ठे, परंतु कर्मनी विशेष निविडताने योगें करी अव्यवहार राशिमांशी निकलीने व्यवहार राशिमां उंचाज नही आवी शके, तेथी सामग्रीने अज्ञावें मोक्षरूप फलनी प्राप्ति पण न पामे.

तथा वली त्रण प्रकारना जीव कहे ठे एक जवानिनंदी ते मिथ्यादृष्टि जीव जाणवा. बीजा पुज्जलानिनंदी ते चोथा पांचमा गुणठाणा वाला सम्यग्दृष्टि जीव जाणवा. त्रीजा आत्मानंदी ते साधु सुनिराज जाणवा.

तथा वली संसारी जीव चार प्रकारना कह्या ठे. एक सघन रात्रि समान ते जवानिनंदी मिथ्यात्वगुणठाणवर्ती जीव जाणवा. जेमां कोइ अजुवाळुं नही बीजा अघनरात्रि समान ते मार्गान्निमुखी मार्गानुसारी जीव जाणवा. त्रीजा सघन दिन समान ते चोथा गुणठाणाशी मांकीने वारमा गुणठाणा सुधीना जीव जाणवा. चोथा अघन दिन समान ते केवली जगवान जाणवा.

तीर्थकरना जन्मादिकल्याणक थाय तेवारे साते नरकें केटळुं अजवाळुं थाय? ते कहे ठे:—प्रथम नरकें सूर्य सरखो उद्योत थाय, बीजी नरकें सात्रसूर्य समान तेज थाय, त्रीजी नरकें पूर्णिमाना चंद्र समान उद्योत थाय, चोथी नरकें सात्र चंद्र समान तेज थाय, पांचमी नरकें शुक्र तथा बृहस्पति इत्यादि ग्रहना सरखुं तेज थाय, षष्ठी नरकें नक्षत्रना सरखुं तेज थाय अने सातमी नरकें तारा सरखुं तेज थाय.

त्रण प्रकारें करेला उपकारनुं जसिंगण थवाय, तेनो विचार.

१ माता पिताने पुत्र प्रजातें जठी शतपाक सहस्रपाक तेदें मर्दन करे, पठी सुगंधें करी उवटणुं करें. तेवार पठी सौगंधिकपाणी, टाळुंपाणी, ऊष्ण पाणी, एवा त्रण पाणीयें करी न्हवरावे पठी उत्तम वस्त्राभूषणादिकें करी विभूषा करे, पठी मन गमतुं सरस मधुर चोजन करावे, जावजीव सुधी पोतानी पठवाडे खांध उपर लहने फरे, ए रीतें जक्ति साचवे तो पण ते पुत्र, माता पितानो जसिंगण न थाय. परंतु माता पिताने केवदिप्रणीत धर्म कही

धर्म बूजवीने धर्ममां थापे तो ते पुत्र, माता पितानो उंसिंगण थाय.

२ कोइ एक महोटा पुरुष कोइ एक दरिद्री पुरुषने महाटा धनवंत करे पढी कालांतरे कोइ रीतें अशुच कर्मोदयथी ते महोटा पुरुषने दरिद्र प्राप्त थाय ते प्रस्तावें ते पूर्व उपकार पामेलो पुरुष पोताना स्वामीने दरिद्र आव्युं जाणी पोतानुं सर्वस्व पोताना स्वामीने आपतो ठंतो पण तेनो उंसिंगण न थाय, परंतु ते पुरुष जो पोताना स्वामीने केवलि प्रणीत धर्म कही धर्म बूजवीने धर्मने विषे स्थापन करे, तो उंसिंगण थाय,

३ कोइ एक पुरुष श्रीसाधुनी पासेंथी रुडां धर्ममय वचन सांजली तेने मनमां धारी पढी शुचध्यान विषे काल करी देवलोके देवतापणे उपजे, ते देवता पोताना धर्माचार्य प्रत्ये दुःकालमां पड्यो जाणी वस्तिना स्थानके मूके अथवा ते धर्माचार्यने कोइ रोग उत्पन्न अयाथी तेने रोग रहित निराबाध करे, तो पण ते देवता तेनो उंसिंगण न थाय, परंतु ते देवता जो पोताना धर्माचार्यने अशुच कर्मोदयथी केवलि प्रणीत धर्मथकी भ्रष्ट अयो जाणी फरी तेने केवलि प्रणीत धर्म बूजावीने धर्मने विषे स्थापन करे, तो उंसिंगण थाय.

॥ चार प्रकारनी वर्त्तणूक करतो जीव, नरकायु बांधे, तेनां नाम.

- १ महारंजमां वर्त्ततो थको. २ महापरिग्रहमां वर्त्ततो थको,
३ पंचेंद्रिय जीवोनो वध करतो. ४ आमिषनो आहार करतो थको.

॥ चार प्रकारें वर्त्ततो जीव तीर्थचायु बांधे, तेनां नाम ॥

- १ मायाने करवे करी. २ विशेषमायाने करवे करी.
३ अलिक बोलतो थको. ४ कूडां तोल कूडां माप करतो थको.

॥ चार प्रकारें वर्त्ततो जीव मनुष्यायु बांधे, तेनां नाम ॥

- १ प्रकृतियें जडकपणे वर्त्ततो थको. २ प्रकृतियें विनीत पणे वर्त्ततो.
३ दयासहितपणे वर्त्ततो थको. ४ मत्सर रहित पणे वर्त्ततो थको.

॥ चार प्रकारें वर्त्ततो जीव देवायु बांधे तेनां नाम ॥

- १ सराग संयमें करी. २ देशसंयमे वर्त्तवे करी.
३ बाल तटें करी. ४ अकाम निर्झारायें करी.

॥ चार प्रकारनां शूर पुरुष कह्या ठे ॥

- १ क्षमा शूर श्रीअरिहंत. २ तपःशूर श्रीअण्णगार.
३ दानशूर वैश्रमण. ४ युद्धशूर वासुदेव.

॥ चार प्रकरना पुष्प कहाँ ठे ॥

- १ रूपसहित पण गंध रहित. २ गंधसहित पण रूपरहित.
३ गंध सहित अने रूप सहित. ४ गंध रहित अने रूप रहित.

॥ एम चार प्रकरना पुरुष कहाँ ठे ॥

- १ रूपवंत पण शील रहित. २ शील सहित अने रूप रहित.
३ रूप सहित अने शील सहित. ४ रूप रहित अने शील रहित.

॥ चार प्रकारें उपरा उपर अनंता कहाँ ठे ॥

- १ अज्ञव्य जीव अनंता ठे. २ ते थकी सिद्धना जीव अनंता ठे.
३ ते थकी ज्ञव्य जीव अनंता ठे. ४ ते थकी जातिज्ञव्य जीव अनंता ठे.

॥ अंतिम चतुर्विध संघनां नाम ॥

- १ श्रीडुप्पसह नामा आचार्य. २ फट्गुसिरी महा सति साधवी.
३ नाइल नामा श्रावक. ४ सबसिरीनामा श्राविका.

॥ पात्र चार प्रकारनां कहाँ ठे ॥

- १ श्री जिनेंद्र. २ श्री साधु. ३ देशविरति श्रावक. ४ अविरति सम्यग्दृष्टि.

॥ अणाहारकना चार प्रकार ॥

- १ विग्रहगतिवंत, २ केवलसमुद्घातकारक, ३ चउदमे गुणठाणे. ४ श्रीसिद्ध.

॥ मनुष्यनी चार अवस्थानां नाम ॥

- १ गर्जावस्था. २ बाल्यावस्था. ३ यौवनावस्था. ४ वृद्धावस्था.

॥ चार प्रकारें कुंज ठे, तेनां नाम ॥

- १ मधुनो घडो ने मधुनुं ढाकणुं. २ मधुनो कुंजने विषनुं ढाकणुं.
३ विषनो कुंजने मधुनुं ढाकणुं. ४ विषनो कुंजने विषनुं ढाकणुं.

॥ एज प्रकारें चार जातिना पुरुष होय ते कहे ठे ॥

- १ एक पुरुष निर्मल निष्पाप अने जिह्वाथी पण मीतुं मधुरुं बोले.
२ एक पुरुष निर्मल निष्पाप ठतां जिह्वायें कडवुं बोले.
३ एक पुरुष एक लक्ष पापवाला होय अने जिह्वायें मीतुं मधुरुं बोले.
४ एक पुरुष एक लक्ष पापवालो होय अने जिह्वायें पण कडवुं बोले.

॥ पच्चरकाण करवानी चतुर्चंगी ॥

- १ पच्चरकाणनो करावनार गुरु जाण होय, अने करनार शिष्य ते पण जाण होय, ए प्रथम जंग अत्यंतशुरू उत्तम जाणवो.

१ ढढखकलणनल करलवनलर गुरु कलण अने करनलर शलषुड अकलण हुलड, तुडल कलण गुरु ढढखकलणनल करनलरने ढूढे, कलण करे, केहे के हे अढुकल ! तने अ ढुक ढढखकलण करलवुडुं ठे, तेवुी रीतें ढललके ँढ शलषुड ढण ढलढे तुल शुऒ कलंगुल कलणवुल. अने न ढूढे न ढलढे, तुल अशुऒ कलंगुल कलणवुल.

२ ढढखकलणनल करनलर शलषुड कलण हुलड, ते शलषुड कलणतुल ठतुल गीतलरुथ गुरुने अकलवें ढरुडलडें करी ढहुलल ँवल ढहुललतुढने सढीढें अथवल ढलतुरलदल कने गुरु सुथलनकें ढलनीने तेढनी सलखें ढढखकलण करे, तुल ते शुऒ कलणवुं. ढरंतु कल ठते गीतलरुथें ढण अकलण गुरु ढलसेंथी ढुलतलने ठंदे ढढखकलण करे, तुल अशुऒकलंगुल थलड, ँढ सढकवुं.

ॡ ढढखकलण करलवनलर गुरु अने ढढखकलण करनलर शलषुड, ँ वेहु अकलण हुलड तुल ते कलंगुल अतुडंत अशुऒ श्री वीतरलगदेवें कहुल ठे.

॥ सलधु ठ करलणें अलहलर दीडे, तेनलं नलढ कहेढे.

१ हुधलनी वेदनलरुथें अलहलर दीडे.

२ अलकलरुडलदलकनलं वैडलवक करवलने अरुथें अलहलर दीडे.

३ ईरुडलढथलकी ढलरुग शुधवलने करलणें अलहलर दीडे.

ॡ संडढ ढललवलने करलणें अलहलर दीडे.

॥ कलवतवुड रकुलने करलणें अलहलर दीडे.

ॢ शुकधुडलन करवलने करलणें अलहलर दीडे.

॥ सलधु ठ करलणें अलहलर न दीडे, तेनलं नलढ कहेढे ॥

१ कुवरलदलकुरुल अलवे थके न कढे.

२ ढलवलढने उढसरुग रुढ करलणें न कढे.

३ ढुरुष वेदनल उदड थडलरुथी वुरहुडकुरुड रलखवलने अरुथें न कढे.

ॡ करुढ खढलववल नलढलतें तढ करवलने अरुथें न कढे.

॥ कलवदडलने अरुथें वरुषलद वरसते अथवल धूहरी ढडते न कढे.

ॢ अंतसंदेषणलरुथें शरीर ठलंढवल कलणी न कढे.

